

Tuula Vuolle

Paikallisesta
hyväntekeväisyydestä
valtion asiaksi

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1993

Tuula Vuolle

Paikallisesta hyväntekeväisyydestä
valtion asiaksi

Aistiviiällis- ja raajarikkoiskoulutus
Suomessa 1846-1892

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S 212)
joulukuun 17. päivänä 1993 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1993

Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi

Aistiviällis- ja raajarikkoiskoulutus
Suomessa 1846-1892

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA 47

Tuula Vuolle

Paikallisesta hyväntekeväisyydestä
valtion asiaksi

Aistivialis- ja raajarikkoiskoulutus
Suomessa 1846-1892

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1993

URN:ISBN:978-951-39-7979-9
ISBN 978-951-39-7979-9 (PDF)
ISSN 0081-6523

ISBN 951-34-0067-0
ISSN 0081-6523

Copyright © 1993, by Tuula Vuolle
and University of Jyväskylä

Jyväskylän yliopistopaino and
Sisäsuomi Oy, Jyväskylä 1993

"KASVATUS ON PERHEEN JA OPETUS VALTION ASIA; MISSÄ KUMPIKAAN NÄISTÄ EI TÄYTÄ TEHTÄVÄÄNSÄ, VAAN JÄTTÄÄ SEN YKSITYISEN VOITONHIMON HUOLEKSI, SIELLÄ MOLEMMAT SAAVAT LAIMINLYÖNTINSÄ HEDELMÄNÄ NÄHDÄ JÄSENTENSÄ SIVEELLISEN TURMION."

*J. V. Snellmanin kootut teokset. II.
Valtio-oppi, oikean ehdoton pätevyys,
kansallisuus ja kansallisuusaate.
Porvoo 1928, 47.*

ABSTRACT

Vuolle, Tuula

From local charity to government matter. The Organization of Education for the persons with sensory defects and cripples in Finland 1846-1892

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1993, 217 p.

(Studia Historica Jyväskyläensia,

ISSN 0081-6523; 47)

ISBN 951-34-0067-0

Sammanfattning

Diss.

The subject of this study are persons suffering from the so called classic types of disability, i.e. the visually, aurally, mentally, and physically handicapped, who in the 19th-century terminology were known as the deaf and dumb, the blind, the idiots, and the crippled. The division, established in the 19th century, between *persons with sensory defects* (the deaf, the blind, and the educable idiots) on the one hand and *the crippled* on the other, served above all education. Although the focus of the study is the organization of educational issues, its actual chronology follows the founding of individual schools.

Primary sources for this study have been the correspondence of individual schools, which have made it possible to view education of the disabled in the light of the general educational and social policy of the time. Parliamentary records, on the other hand, give detailed information about the position of the disabled (in this case, mainly the sensory disabled) in 19th-century Finnish society.

The creation of the Finnish welfare state after the famine in the 1860s coincides with the turning point of the ideology governing the education for the disabled. Like the social development in general, it branched into two main directions: firstly, towards more clearly defined guidance for the disabled to give them an occupation; and secondly, towards the emergence of private charities and actions in the early 1870s as complements to governmental educational initiatives.

Keywords: education for the disabled, persons with sensory defects, the crippled, governmental education, private charity

ALKUSANAT

Vammaisten menneisyyteen liittyvä tutkimus on "lyhyestä historiastaan" huolimatta ollut viime vuosina varsin aktiivista. Kuulo-, näkö-, kehitys- ja liikuntavammaisten koulutuksen ja huollon, pisimmillään lähes sata-viisikymmenvuotista historiaa, on talletettu paitsi järjestöjen ja laitosten aloitteesta, myös yksittäisten tutkijoiden toimesta.

Vammaisten historian tutkimusta on Suomessa yhdistänyt neljä vuotta sitten perustettu Vammaishistorian Seura. Seuran perustava kokous pidettiin 1.12.1989 Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön järjestämän Kuntoutuksen historian tutkimuksen seminaarin päätteeksi. Vammaishistorian Seuran yksi päätavoite on ollut kiinteiden yhteyksien luominen historian tutkimukseen. Suomen Akatemian johtaman "yhteisö ja vammaiset" -projektin käynnistyminen, joka on antanut allekirjoittaneelle viimeiset kaksi vuotta mahdollisuuden päätoimiseen väitöskirjatyöhön, voidaan katsoa myös Vammaishistorian Seuran aktiivisen toiminnan ansioksi.

Oma osuuteni vammaishistorian parissa alkoi vuonna 1987 saadessani Ruskeasuon koulun sekä perustajasäätiön, nykyisen Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön, 100-vuotishistorian kirjoittamisen tehtäväkseni. Historian pohjalta valmistui myös lisensiaattityöni liikuntavammaisten oppilaiden kouluttamisen vaiheista yllä mainitussa laitoksessa. Nykyistä tutkimusaiheeni vammaisten koulutuskysymyksen jäsentymisestä Suomessa 1800-luvulla on motivoinut toisaalta yhteiskunnan kasvava kiinnostus ilmiöön sinänsä, myös toisaalta henkilökohtainen kiinnostus selvittää vammaisuuden olemusta yleisen koulutus- ja sosiaalipolitiikan näkökulmasta.

Se yli kuusi vuotta kestänyt ajanjakso, jonka olen vammaishistorian parissa työskennellyt, on ollut monivaiheinen ja tarpellisen pitkä prosessi tutkijan omalle kehitykselle. Kannustusta varsin problemaattisen tutkimusaiheeni jatkamiseksi olen saanut monelta taholta, joista tärkeimpinä mainitsisin YTK Veikko Niemen ja apulaisprofessori Erkki Markkasen, jotka kummatkin ovat olleet mukana aina Ruskeasuolta saakka. Myös Ruskeasuon koulu ja Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö ovat kannustaneet tutkijaa työn eri vaiheissa. Suomen Akatemian johtoryhmä ja tutkijat ovat seuranneet väitöskirjani edistymistä viimeisen kahden vuoden ajan. Professori Antero Heikkisen johdolla ryhmä on antanut koko ajan rehellistä ja rakentavaa palautetta. Esitarkastajina toimineet professorit Toivo Nygård ja Kari Tuunainen ovat puolestaan tehneet arvokkaita viime hetken korjauksia työhöni. Jyväskylän yliopiston historian laitos on tarjonnut minulle kahden vuoden ajan työtilat. Keskusteluapua tarpeen vaatiessa olen saanut ennen kaikkea työtoveriltani FM Anne Parkkoselta sekä kriittistä mutta aina asiantunte-

vaa palautetta Suomen historian asiantuntijoilta professori Erkki Lehtiseltä ja FT Ilkka Nummelalta. Kiitos kuuluu myös väitöskirjani tiivistelmän ja yhteenvedon kääntäjälle, kielenkääntäjä Marit Strandille, sekä Jyväskylän yliopistolle, joka on ottanut tutkimukseni Studia Historica Jyväskyläänsä -sarjaansa.

Kaikkein pisimpään ovat kannustusta opintien mutkikkaalla polulla kuitenkin tarjonneet vanhempani, jotka aina ensimmäisistä kouluvuosista lähtien ovat tytärtään monin tavoin rohkaisseet. Siitä heille myöhästyneet kiitokset! Kiitos kuuluu myös ystäväilleni, jotka aina sopivin väliajoin ovat osanneet minut "tutkijankammiostani" ulos houkutella.

Hämeenlinnassa Aleksis Kiven päivänä 1993

Tuula Vuolle

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	11
1.1	Vammaistutkimuksen lyhyt historia	11
1.2	Tutkimustehtävä ja lähteet	18
2	VAMMAISTEN OPETUKSEN KEHITYS	29
2.1	Mannermaiset koulut ja vammaisten opetuksen alku 1700-luvun Suomessa	29
2.2	<i>Aistiviälliset</i> ja <i>raajarikot</i> koulutuksen kohderyhminä 1800-luvulla	40
3	KUUROJEN OPETUSTA 1840-LUVUN PORVOOSSA	46
3.1	Manilla-koulun priimusoppilas Karl Oskar Malm	46
3.2	Kuurojenopetus ajan hyväntekeväisyydessä	51
3.3	Porvoon kuurojenkoulu	55
4	VALTIO KOULUJEN PERUSTAJANA 1860-LUVULLA	60
4.1	Aistivammaiset tilastoinnin kohteena	60
4.1.1	Kuuromykkä Nathalia Dahlman ja Etelä-Suomen kuulovammaisväestö	60
4.1.2	Sokea Olga Grönlund ja silmäsairaudet suomalaisten vitsauksena	66
4.2	Kiinnostus ulkomaiseen <i>abnormikoulutukseen</i> kasvaa	75
4.2.1	Kuurojenkoulut pohjoismaisen koulutusperinteen jatkajana	75
4.2.2	"Työllä työhön kasvatus" suomalaisen sokeain- opetuksen ohjeeksi	83
4.3	Vammaiset komitea- ja valtiopäiväkeskusteluissa	93
4.3.1	Aistivammaiset sivuun kansakouluasetuksesta	93
4.3.2	Säätyjen vaihtuva mieli	97
4.3.2.1	Vaatimuksia suomenkielisen sokeainopetuksen puolesta vuoden 1867 valtiopäivillä	97
4.3.2.2	Sokeainopetuksen arvostelua vuonna 1872	100

5	HYVÄNTEKEVÄISYYDEN UUSI TULEMINEN 1870-LUVULLA	108
5.1	Vammaryhmät valtion koulujen ulkopuolella	108
5.1.1	Tylsämieliset kuurojenopetuksen esteenä eli "pienen tylsämielisen tytön" tapaus	108
5.1.2	"Köyhä raajarikko Johanna Stenblom" - raajarikot vaivashoidon uudistusehdotuksissa	114
5.2	Koulujen pohjoismaiset esikuvat	121
5.2.1	Norja tylsämielisopetuksen edelläkävijänä	121
5.2.2	Kööpenhaminan raajarikkoishuolto suomalaisten silmin	126
5.3	Yksityisten toimet vammaisten opetuksen hyväksi	129
5.3.1	Tylsämielisopetuksen "erityinen luonne"	129
5.3.1.1	Vuoden 1877 valtiopäivät hyväntekeväisyyden puoltajana	129
5.3.1.2	Suomenkielisen tylsämielislaitoksen synty ..	134
5.3.2	Raajarikkoisten opetus	138
5.3.2.1	Raajarikkoisten Auttamisyhdistys raaja- rikkoisten työkoulun perustajana	138
5.3.2.2	Oulun raajarikkoisten lastenkoti	145
6	AISTIVIAL LIS- JA RAAJARIKKOISKOULUTUS	147
6.1	Hankkeet neljännen aistivialliskokouksen saamiseksi Suomeen	147
6.2	Aistiviallis- ja raajarikkoiskoulut vuoteen 1892 mennessä	150
6.2.1	Aistivialliskouluasetus	150
6.2.2	Vaivashoidontarkastelija koulutuksen valvojana	165
7	PAIKALLISESTA HYVÄNTEKEVÄISYYDESTÄ VALTION ASIAKSI	171
	SAMMANFATTNING	175
	TAULUKOT	181
	KÄYTETYT LYHENTEET	181
	LÄHTEET	183
	LIITTEET (1 - 2)	206
	HENKILÖHAKEMISTO	208
	ASIAHAKEMISTO	214

1 JOHDANTO

1.1 Vammaistutkimuksen lyhyt historia

Ulkomaiset vaikutteet, etenkin 1980-luvun Pohjoismaissa virinnyt vammaishistoriatutkimus, on ollut välittömänä esikuvana suomalaiselle vammaishistorialle. Vielä varhaisempaa perinnettä edustavat 1970-luvun annalistit, Michel Foucault ja sosiaalishistoriallinen mentaliteettitutkimus, joiden historian tutkimusta on leimannut lähinnä yleisestä normeista poikkeavan käyttäytymisen, kuten mielisairauden sekä toisaalta vammaisuutta sivuavien sairauksien tarkastelu.¹

Vammaisten kouluttamisen yhteiskunnallisia motiiveja on tähän mennessä tutkittu varsin vähän. Mm. koulutuksen syrjäntämekanismeja tutkinut William W. Brickman *Varieties of the Educationally Disadvantaged* (1972) jättää vammaisille järjestetyn erityisopetuksen tutkimuksensa ulkopuolelle, vaikka Brickman myöntää myös vammaisuuden olevan yksi syrjintää aiheuttava tekijä koululaitoksen sisällä sekä osa yhteiskunnan syrjäntämekanismeja yleensä. Diskriminointia ei ole ainakaan USA:n koululaitoksessa aiheuttanut pelkästään vammaisuus, vaan myös sukupuoli, rotu, uskonto, varallisuus, poliittinen vakaumus ja kieli.²

Suomessa vammaishistorian jäsentymistä omaksi tutkimuskohdeksi on ohjannut etenkin sosiaalishistoriallinen marginaalitutkimus, johon tämäkin tutkimus Suomen Akatemian hankkeena on liitetty. Myös naishistorialla on kehityksessään yhteisiä piirteitä vammaishistorian kanssa. Naishistorian tavoin vammaishistoriakin on joutunut miet-

1 Den første nordiske handicaphistoriske konference 1992, 94; Foucault 1973.

2 Brickman 1972, 12-13.

timään "valoisan" tai "synkän" otteen oikeutusta tutkittavan kohteen kannalta.³

Myös lyhyen historian omaava vammaistutkimus on viime vuosina joutunut kriittisen arvioinnin kohteeksi. Mm. David Gerber uskoo, että vammaisia on Yhdysvalloissa tähän mennessä tarkasteltu enimmäkseen huoltotoimien kohteina kuin yhteiskunnan toimivina subjekteina. Vammaisen on perinteisesti ollut objekti, huolto- ja opetustoimien passiivinen vastaanottaja, joka on ollut jatkuvasti riippuvainen yhteiskunnallisista muutoksista kuten vammaisuutta koskevasta poliittisesta päätöksenteosta ja asiantuntemuksesta.

Ns. subjektiivisessa tutkimuksessa vammaisen menneisyyttä tarkastellaan vammaisen omista lähtökohdista ja asemasta käsin ("bottom up"-näkökulma), jolloin ohjaavia teemoja ovat jo lähdeaineiston rajallisuuden vuoksi valmiiksi subjektiivissävyiset kokemukset huono-osaisuudesta, eristämisestä ja vaikutusmahdollisuuksien puutteesta. Subjektiivisen näkökulman valinta tutkimuksen lähtökohdaksi on saavuttanut Yhdysvalloissa suosiota erityisesti vammaisten oman järjestötoiminnan ja koulutuskokemusten tutkimisessa.⁴

Välittömin virike pohjoismaisen vammaishistorian nousuun on kuitenkin 1980-luvun Tanskassa, Ruotsissa ja Suomessa alkanut vammaishistoriaseuratoiminta. Toiminnassa mukana olevat tutkijat ovat viime vuosina keskittyneet pohtimaan vammaisuuden olemusta kansalaisnäkökulmasta. Mielenkiintoa ovat herättäneet erityisesti vammaisiin kohdistuneet opetus- ja huoltotoimet yhtenä kansalaiskasvatuksen muotona. Varsinkin tanskalaisten vuosikirja, *Handicaphistorie*, on mm. Birgit Kirkebækin toimesta pohtinut vammaiskoulutuksen lähtökohtia yleisen yhteiskuntakehityksen valossa. Hyväntekeväisyyden aloitteesta vammaisten opetustoiminta siirtyi 1800-luvun lopussa vähitellen valtion valvontaan, osaksi sosiaalihuollon yleisiä palveluja.⁵

Vammaishistoria on Pohjoismaissa saavuttanut vähitellen suosiota myös akateemisessa historiantutkimuksessa, kun 1970-luvulta lähtien laitoshistorioiden laatijoina on ollut yhä useammin historian ammattilaisia ja tutkijoita. Mm. Tanskan raajarikkoishuollon 100-vuotishistorian kirjoittaja on historioitsija Harald Jørgensen. Jørgensenin lähtökohtana on 1870-luvulla toimintansa aloittaneen Kööpenhaminan raajarikkoisten huoltolaitoksen perustaminen osana kaupungin vilkasta hyväntekeväisyystoimintaa kuten myös hyvässä käynnissä olleen aistivallisuusopetuksen aiheuttama paine raajarikkoisopetuksen aloittamiseksi Tanskassa.⁶

3 Pulma 1990, 98-99.

4 Gerber 1990, 206-209: Gerberin arvio Van Cleven ja Crouchin kirjasta *A Place of Their Own: Creating the Deaf Community in America*(1989).

5 Kirkebæk 1987, 45-56.

6 Jørgensen 1972.

Erityisesti sosiaalishistorioitsijat ovat 1980-luvun Norjassa olleet aktiivisia vammaistutkijoita; tutkijoita on ohjannut historian uudelleenarvioiminen uusien, aikaisemmassa historiantutkimuksessa vähemmän huomioita saaneiden ryhmien kautta. Historian tutkija, Anne-Lise Seip, on tutkimuksessaan *Sosialhjelpstaten blir till. Norsk sosialpolitikk 1740 - 1920* (1984) pohtinut myös omaehtoisen vammaisliikkeen syntyä ja kehitystä virallista vammaishuoltoa täydentävänä tekijänä 1800-luvun lopusta lähtien.⁷

Myös ruotsalaiset historioitsijat ovat 1980-luvulla alkaneet kiinnittää huomiota aikaisemmin näkymättömänä pidettyyn vammaisalueeseen. Yhdistäviä teemoja ovat olleet opetus, hoito ja huolto (mm. Aktuell historia 1988/1-2 teemanumero). Tutkija Roger Ovarsell on tarkastellut vammaisten, sairaiden ja vanhuksien huoltoa heille tarkoitetuissa instituutioissa ja huomannut, että vammaisten hoidon kehitykseen on ainakin Ruotsissa selvästi vaikuttanut yhteiskunnan taloudellinen ja sosiaalinen rakenne, valtion rooli (kontrolli), eri yhteiskuntaluokkien ihmisihanteet sekä näkemys ideaaliyhteiskunnasta.⁸

Lisäksi eri ammattiryhmien yhteiskunnalle asettamat vaatimukset ovat vaikuttaneet sosiaalihuollon kautta vammaisten huolenpitoon; mm. tästä johtuen raajarikkoisten huolto sai valtiovallan huomion osakseen vasta 1920-luvulla. Raajarikkoisten huoltoa Ruotsissa tutkinut Lotta Holme katsookin, ettei raajarikkoisuus tätä ennen vaatinut päättäjiltä erityisiä toimenpiteitä, vaikka raajarikkoisten koulutukseen ja ortopediseen huoltoon oli ryhdytty jo 1800-luvulla, lähinnä porvarissäädyn naisten hyväntekeväisyyden ansiosta.⁹

Yksinomaan vammaisten kasvatushistoriaan keskittynyttä tutkimusta (laitoshistorioita lukuunottamatta) on sosiaalishistoriaan verrattuna varsin vähän. Tosin viime aikoina myös tähän alueeseen on kiinnitetty huomiota; mm. ruotsalainen Staffan Förhammar on selvittänyt sokeisiin kohdistuneiden opetustoimien taustaa. Förhammar pitää sokeainopetuksen ideologisena lähtökohtana erityisesti 1700-luvun Ranskaa sekä kasvatusfilosofi Denis Diderotia, jonka teos sokeuden synnystä valoi uskoa sokeainopetuksen mahdollisuuksiin korostamalla rationaalisen järjen osuutta aikaisemman sokeuden mystifioinnin sijasta.¹⁰

Eri vammaryhmien opetuksen historiaa ryhdyttiin Suomessakin systemaattisesti tutkimaan vasta 1980-luvulla, lähinnä itse tutkimuskohteiden, eli vammaisten opetusta harjoittaneiden järjestöjen ja laitosten pyynnöstä. Tutkijat ovat kuitenkin myös yksittäisten laitoshistorioiden parissa työskennellessään joutuneet huomaamaan, että lähes kaikkien vammaryhmien huollon kehitykseen on vaikuttanut ympäröivän yhteis-

7 Seip 1984.

8 Ovarsell 1988, 14-18.

9 Holme 1992, 17-18.

10 Förhammar 1988, 22-24.

kunnan paineet huollon ja opetuksen järjestämiseksi.

Kuulovammaisjärjestöt ovat olleet oman historiansa selvittämisessä ensimmäisiä. Kuurojen järjestötoiminta samoin kuin opetus ovat maassamme uranuurtaja-asemassa. Kuurojen Liiton 80-vuotishistoria sekä Risto Ojalan Kuurojen huoltokotisäätiön historia otsikolla *Miten pagisemattomia auttaa tahdottiin* (1986) ovat kummatkin ilmestyneet 1980-luvun puolivälissä. Vammaisten huollon historiankirjoitusta on motivoinut myös vanhimpien järjestöjen ja yhdistysten 1980-luvulla saavuttama sadan vuoden ikä.¹¹

Vammaisinstituutioissa ei ole aikanaan tehty pelkkää opetustyötä, vaan useimmissa tapauksissa vammaisjärjestöt ja -laitokset ovat harjoittaneet opetustoiminnan lisäksi muuta huoltoa; useimmissa tapauksissa huoltotoiminta on kuitenkin lähtenyt liikkeelle opetuksen ja työharjoituksen järjestämisestä vammaisille. Opetus oli 1800-luvun Suomessa vain yksi, mutta tärkeä osa vammaisen kuntouttamista, jonka lopullisena päämääränä oli työkykyisyys ja toimeentulo. Myös opetus ymmärrettiin vammaisten huoltotoiminnaksi, kohdistuneena lähinnä sen koulutuskelpoisimpaan osaan. Esimerkiksi Anja Tšokkisen sokeainopetus-artikkeli Suomen näkövammaistyön historiassa liittää näkövammaisopetuksen synnyn väitöskirjaa kiinteämmin kansanopetuksen alkuvaiheisiin.¹²

Hyväntekeväisyyden kasvava merkitys virallisen vammais-huollon täydentäjänä näkyi 1890-luvun Suomessa erityisesti raajarikkoisten opetustoiminnassa. Helsingin raajarikkoisten työkoulun ja Oulun raajarikkoisten lastenkodin synnyn välittömänä virikkeenä oli 1880-luvulla alkanut vilkas vammaisiin kohdistunut hyväntekeväisyys.¹³

Raajarikkoishuolto oli luonteva seuraus kaupunkien ja teollisuustyöväestön kasvavista ongelmista 1870-luvulta lähtien. Myös kunnalliset elimet olivat pakotettuja omaksuma sosiaaliseen työhön uusia muotoja ja menetelmiä. Hyvin usein sysäyksen antajana ja samalla kokeilijana oli yksityinen hyväntekeväisyys, joka innokkaasti omaksui vaikutteita ulkomailta, lähinnä Pohjoismaista ja Saksasta.¹⁴

Kehitysvammaisten opetustoiminnan historiaa on tarkasteltu tutkimuksen kohteena olevista vammaryhmistä vähiten, vaikka se on muussa vammaistutkimuksessa saanut varsinkin viime vuosina osakseen runsaasti huomiota.¹⁵ Lähinnä Tuula-Marja Pitkäsen Suomen historian opinnäytetyössä *Pyrkimykset vajaamielisolujen järjestämiseksi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa vuoteen 1909 mennessä* (1966), Martti Pitkäsen ja Erkki Öhbergin teoksessa *Erytisopetusta Vanajan Perttulassa*

11 Kuurojen Liitto 1985 ja Ojala 1986.

12 Tšokkinen 1988, 192-196.

13 Kokko 1986 ja Vuolle 1989.

14 Pulma 1987, 95.

15 Jyväskylän yliopisto tutkii 1991, 220.

1890 - 1990 (1992) sekä viimeksi Sauli Malisen Suomen historian lisensiaattitutkimuksessa kehitysvammaisten identifioitumisesta huollon kohteena Suomessa vuosina 1877 - 1927 on selvitetty kehitysvammaisten opetustoimien historiaa.¹⁶

Aina 1970-luvulle saakka vammaisten opetushistoriaa kirjoitettiin pääasiassa vammaisjärjestöjen tai laitosten toimesta. Julkaisuja ei kuitenkaan voi pitää historian tutkimuksena sanan varsinaisessa merkityksessä. Ainoa poikkeus on Esko Koskisen *Raajarikkoisten huolto* (1944), jossa raajarikkoistyö on jaettu erillisiin historiallisiin kausiin.

Koskisen periodijaotus on melko yhteneväinen yleisen koulutsideologisen kehityksen kanssa. Tutkittavalle ajanjaksolle noin 1800-luvun puolivälistä lähtien ("raajarikkoisten huollon yhteiskunnalliskätkiperäinen kausi"), oli Koskisen mielestä ominaista vammaisten patistaminen työntekoon ja itsensä elättämiseen. Aikakauden korostettu tavoite vammaisten työllistämiseksi ja omatoimisuuden lisäämiseksi liittyi olennaisesti 1800-luvun kuluessa kärjistyneeseen köyhäinhuoltoon.¹⁷

Jaakko J. Ranta-Knuutila on tutkimuksessaan *Sotavammaisten huolto Suomessa* (1967) kuvannut näitä vammaisten huollon ja myös opetustoiminnan ensimmäisiä vaiheita osana ajattelutavan muutosta, joka oli tapahtunut "sosiaalisen omantunnon" heräämisestä. Toisena näkökohtana oli myös vähitellen havaittu huomio, että vammaisten auttaminen oli taloudellisesti kannattavaa, mitä tukee Ranta-Knuutilan lainaus Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen toiminnasta ja sen tanskalaisesta esikuvasta:

Tämä oli enemmän kuin almujen antamista. Se hankki työtä ja toivon aihetta omintakeiseen ansioon niille, jotka muuten surullisten asianhaaran pakottamina saavat elää monenkaltaisilla kärsimyksillä kirjailtua elämää.¹⁸

Aila Järvikosken mielestä vammaisten huoltotoiminta alkoi Suomessa vasta 1800-luvulla. Vammaisten huolto lähti liikkeelle koulujen perustamisesta, joiden taustalla oli usein yksityisten henkilöiden ja organisaatioiden tekemä vapaaehtoistyö kristillisen lähimmäisenrakkauden ja humanismin pohjalta. Toiminta kohdistui ryhmiin, joiden vamma oli selvästi havaittava: erityisesti aisti- ja liikuntavammaisiin lapsiin. Koska vammaisuus yleensä merkitsi myös vaikeuksia toimeentulon hankinnassa, liittyivät vammaisiin kohdistuneet opetushankkeet erilaisiin köyhäinaputoimiin.¹⁹

16 Pitkänen 1966; Pitkänen - Öhberg 1992; Malinen 1991.

17 Koskinen 1944, 46-47.

18 Ranta-Knuutila 1967, 5.

19 Järvikoski 1984, 6.

Vaivahoitoa on alueellisesti ongelmallisella alueella, eli Itä-Suomessa, kuvannut varsin yksityiskohtaisesti Veikko Piirainen. *Kylänkierrolta kunnalliskotiin* (1958) osoittaa selvästi lainsäädännön ja käytännön välisen ristiriidan vaivahoidon järjestelyjä vaikeuttavana tekijänä. Lainsäädännön jälkijättöisyys näkyi suhteessa ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin tarpeisiin, kun lainsäädäntö laahasi aina jonkin verran todellisen tilanteen ja problematiikan jäljessä; mm. vuoden 1852 vaivahoitasetus oli voimaan tullessaan jo vanhentunut omaan aikaansa nähden, kun taas vuoden 1879 vaivahoitasetus vastasi enemmän 1870-luvun yhteiskunnassa vallinnutta huoltoideologiaa vammaisten ja siten myös vammaisten työllistämiseksi.²⁰

Sen sijaan suomalaiset kasvatushistoriat ovat lähes poikkeuksetta laiminlyöneet vammaisten opetushistorian yleiseen koulutushistoriaan kuuluvana osana. Mm. Ruotsin valtiolle opetusopillisia käsikirjoja ja oppikirjoja laatinut tšekkiläinen Johan Amos Comenius koki, ettei vammaisuus ollut pelkästään syntymässä määrätty, alistumista vaativa tila, vaan myös ympäristön ja olosuhteiden aiheuttama, jolloin vammaisten opettaminen oli muun väestön tavoin katsottava oikeutetuksi:

Henkisesti kokonaan kyvyttömiä me näemme yhtä harvoin kuin sellaisiakin, jotka luonto on jättänyt joitakin jäseniä vaille. Sillä sokeus, kuurous, ontuminen ja kivullosuus ovat ihmisellä ainoastaan harvoin synnynnäisiä, pikemminkin me itse olemme ne aiheuttaneet. Sama on myöskin aivojen laita, milloin ne osoittautuvat erikoisen heikoiksi.²¹

Aimo Halila on Suomen kansakoululaitoksen historiassa sivunnut vammaisten opetusta apukouluopetuksen yhteydessä. Tämä onkin suomalaisten kasvatushistorioiden lähes ainoa esimerkki. Halilaa kattavampia esityksiä erityisopetuksen historiasta liittyneenä autonomisen ja itsenäisen Suomen koulutuspolitiikkaan ovat Kari Tuunaisen ja Arto Nevalan katsaukset *Erityiskasvatuksen kehitys Suomessa* (1989) sekä *Erityiskasvatus koko ikäluokan koulutuksen osana. Erityiskasvatuksen historiallisen kehityksen piirteitä Suomessa 1860-luvulta peruskoulun tuloon*(1986).²²

Vammaisten opetushistorian tarkastelu yleisen koulutushistorian yhteydessä on perusteltua jo siksi, että koulutoimi ja yhteiskuntaelämä ovat tavalla tai toisella vaikuttaneet toisiinsa. *Huuhkan* mukaan koulujärjestelmää jäsensi 1800-luvun Suomessa raju rakenteellinen uudistuminen, kun kirkko joutui syrjäytymään valtion tieltä koulutuksen hallinnasta. Uudistus koski myös vammaiskoulujen valvontaa.

Kasvatussosiologi Osmo Kivinen on tarkastellut myös tässä tutkimuksessa keskeisesti esillä olevaa valtiollista ohjausteemaa perus-

20 Piirainen 1958.

21 Comenius 1931, 138; Bruhn 1985, 172-174.

22 Halila 1949-1950, osa III; Tuunainen - Nevala 1989; Tuunainen - Nevala 1986.

koulutuksen näkökulmasta. Kivinen on tutkinut koulutuksen järjestelmäkehitystä, eli peruskoulutusta valtion kouludoktriinien valossa 1800- ja 1900-luvulla. Hän on kuvannut valtion peruskoulutukselle asettamia sosiaalisia funktioita kunakin aikana oikeuttavine ja legitimoivine perusteluineen. Kivisen doktriinitutkimus onkin hyvä vertailukohde 1800-luvun valtiojohteiselle vammaiskoulutukselle. Eniten yhteneväisyyttä vammaisten opetuksen ja perusopetuksen välillä ilmeni 1800-luvun aistivammaisopetuksessa, varsinkin kun tiedetään, että samat doktriinit (=kansanopetuslainsäädäntö) ovat 1800-luvulla koskettaneet myös erityisryhmien opetusta. Kansakoululaitoksen kehitystä on paikkakunta-kohtaisesti tarkasteltu erinäisissä opinnäytetyöissä ja ehkä lähimpänä Kivisen lähtökohtaa on Toivo Kivipellon Suomen historian opinnäytetyö kansanopetuksen siirtymisestä seurakunnalta kunnan huostaan Alajärvellä. Työtä johdattelee kysymys asutustyypin, varattomuuden ja henkisten edellytysten (ennen kaikkea väestön koulusivistyksen) merkityksestä kansakoulujen perustamiseen vaikuttavana tekijänä.²³

Kiinnostuksen vammaistutkimukseen katsotaan akateemisessa maailmassa alkaneen 1970-luvulla, jolloin myös termi *vammaisen* yleistyi virallisessa kielenkäytössä. Kiinnostuksen kasvu kulminoitui Kansainväliseen Vammaisten Vuoteen, joka poiki uusia tutkimuksia, mm. tutkimuksen yleistilannetta kuvanneen raportin vammaisuustutkimuksen siihenastisesta tilasta maassamme. Kansainvälisen Vammaisten Vuoden 1981 Suomen komitean aloitteesta ja Suomen Akatemian rahoituksella selvitettiin keväällä 1981 vammaisuustutkimuksen nykytilaa maassamme.

Vammaisiksi selvityksessä luokiteltiin virallisesti vammaisina pidetyt ryhmät, joista ydinryhmän muodostivat myös tämän tutkimuksen kohderyhmänä olevat klassiset vammaryhmät, eli aisti-, kehitys- ja liikuntavammaiset. Selvityksen mukaan tutkimuksia oli Suomessa pelkästään 1970-luvulla valmistunut yli 400, joista noin puolet oli akateemisia töitä. Ainoat käynnissä olleet historiantutkimukset olivat v. 1981 Tšokkisen ja Plitin aistivammaisaiheiset opinnäytetyöt; molemmat nimenoamaan koulutusteemaan kuuluvia tutkimuksia.²⁴

Suomalaisen vammaisopetuksen kannalta urauurtavaa tutkimusta edustavatkin juuri aistivammaistyön historiasta 1980-luvulla Keijo Plitin ja Anja Tšokkisen toimesta ilmestyneet väitöskirjat. Keijo Plitin väitöskirja Carl Henrik Alopaeuksesta edustaa perinteisempää vammaistutkimusta, jossa aistivammaistyön alkuvaiheet peilautuvat keskeisesti mukana olleen auktoriteetin välityksellä. Plitin väitöskirja on kuitenkin hyvä osoitus siitä, miten koko suomalainen aistivammaistyö kytkeytyi 1850-luvulta lähtien muutaman henkilön asiantuntemuksen ympärille. Konkreettisenä esimerkkinä on Alopaeuksen siirtyminen

23 Huuhka 1955, 11; Kivinen 1988, 10; Kivipelto 1962.

24 Niemi 1982, 25; Ojamo 1982, 5, 8, 10.

Porvoon piispaksi 1880-luvun alussa, mikä johti myös aistivammaisalu-eella hiljaiseloon. Tarkasteltaessa suomalaisen kuulovammaisopetuksen alkuvaiheita on Plitin väitöskirja kuulovammaisten puolelta tähän astisista tutkimuksista perusteellisin.²⁵ Anja Tšokkinen väitöskirja puolestaan kattaa oleellisen ja jo tutkitun oppilaskohtaisen osan sokeainopetuksesta.

Tšokkinen väitöskirja Suomen sokeainkouluista ja niiden oppilaista ei kuitenkaan ole kovin tavanomaista opetushistoriaa, sillä painopiste on oppilaiden taustassa ja vaiheissa. Tšokkinen onkin ensimmäisenä kääntänyt suomalaisen sosiaalishistorian tarkastelukulmaa, kun tutkimuskohteena ovat yksinomaan vammaiset, sokeainkoulun oppilaat. Tähän saakka vammaisia oli tarkasteltu vain yhteiskunnallisten huolto-toimien kohteena ja huomion keskipisteenä oli ollut enemmänkin vammaisuuden aiheuttama köyhyys kuin vammaisuus sinänsä.²⁶ Kahdeksan vuotta aikaisemmin ilmestynyt Urpo Kuotolan väitöskirja "*Näkövammaisten integroituminen yhteiskuntaan*" on nähtävästi tältä osin ollut myös Tšokkinen tutkimuksen tukena.²⁷

1.2 Tutkimustehtävä ja lähteet

1800-luvun kuluessa vakiintunut jako *aistiviollisiin* (kuurot, sokeat ja kehityskykyiset tylsämieliset) ja *raajarikkoisiin* palveli ennen kaikkea koulutusta. Tutkimuksen teemana on koulutuskysymyksen jäsentyminen ja työ jakaantuu kronologisesti itsenäisiin osiin sen mukaan, onko koulujen perustajana ollut valtio vai yksityinen hyväntekeväisyys. Varsinaisesti tutkimus alkaa Porvoon kuurojenkoulun perustamisesta vuonna 1846 päättyen vuoden 1892 aistiviolliskouluasetukseen, joka vakiinnutti valtiollisen kuurojen- ja sokeainkoulutuksen jättäen hyväntekeväisyyden ja yksityisten huoleksi opetuksen järjestämisen tylsämielisille ja raajari-koille.

Vuosien 1846 - 1892 välillä perustettiin Suomen ensimmäiset vammaisten opetukseen erikoistuneet koulut, eli Porvoon (1846), Turun (1860), Kuopion (1862) ja Pietarsaaren (1863) kuurojenkoulut sekä Helsingin (1865) ja Kuopion (1871) sokeainkoulut. Yksityisen aktiivisuuden toimesta avattiin Pietarsaaren (1877) ja Perttulan (1890) tylsämielislaitokset sekä Helsingin (1890) ja Oulun (1891) raajarikkoiskoulut. Yksityisten toimesta perustettiin myös Huittisten kuuromykkien koulu (1882). Hyväntekeväisyyden huomio oli kuitenkin 1870-luvulta lähtien tylsämielis-

25 Plit 1984.

26 Tšokkinen 1984.

27 Kuotola 1976.

ja raajarikkoisopetuksen järjestämisessä.

Yhteiskunnallinen kehitys on vaikuttanut myös aistiviallisten ja raajarikkoisten opetustarpeen heräämiseen. Vaikutussuhteita on mahdollisuus tulkita saatavilla olevien lähteiden avulla. Urpo Kuotolan mukaan vammaisen integroituminen ns. normaaliin yhteisöön voi tapahtua neljällä tavalla: fyysisesti, toiminnallisesti, sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti. Fyysinen integraatio on välttämätön ehto muiden integraatiolajien toteutumiseksi. Vammaisen kannalta tämä merkitsee lähinnä asumisen ja toimeentulon ansiosta tapahtuvaa yhteiskuntaan sopeutumista. *Integraation* kirjaimellisen tulkinnan mukaan vammaiset eristettiin 1800-luvulla normaalikansalaisista sulkemalla vammaiset laitoksiin ja kouluihin yhdessä oman vammairyhmänsä kanssa.²⁸

Sinänsä sana *integraatio* on 1990-luvun kielenkäytössä ehtinyt syrjäytyä. *Integraatio*-sanan ovat tämän päivän vammaistutkimuksessa korvanneet mm. termit *normalisaatio* ja *elämänlaatu*. Historiantutkimuksen näkökulmasta "integraatiota" on kuitenkin aina vammaisten huolto-toiminnassa tavalla tai toisella harjoitettu, tavoitteena vammaisen *sopeuttaminen* yhteiskuntaan. 1800-luvulla se merkitsi lähinnä vammaisten eristämistä laitoksiin, jossa heidän uskottiin turvallisesti ja ohjatusti pysyvän kehittymään.²⁹

Maaseudulla lähiyhteisö harjoitti perinteistä vaivaishoitoa aina 1800-luvun jälkimmäiselle puoliskolle saakka. Tämän jälkeen tapahtunut maatalousvaltaisten yhteisöjen hajoaminen ja taloudellisen liberalismiin leviäminen vaikutti myös köyhäinhoidon toimintalinjan muuttumiseen. Köyhäinhoitoon ryhdyttiin soveltamaan samoja yksilön vapautta ja omavastuisuutta korostavia periaatteita kuin muuhunkin yhteiskunnalliseen elämään. Kuotolan mukaan lähiyhteisöjen hajoamisen myötä myös vammaiset syrjäytyivät yhteiskunnasta. Virallisen vaivaishoidon päälinjana oli laitoshoido. Vammaisiin kohdistuneen huoltotoiminnan yleiskehitys oli 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa selkeän kah-tiajakoinen, silloin kun kehitystä tarkastellaan vuosien 1852 ja 1879 vai-vaishoitoasetusten valossa:

- 1 Moraalisen ja humanitäärisen vastuun periaate 1800-luvun puoliväliin saakka.
- 2 Yksilön vastuuta ja omavastuisuutta korostavan periaatteen aika 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla.³⁰

Esko Koskinen on jakanut raajarikkoisten huollon historian kolmeen pääjaksoon, eli 1) keskiaikaiseen *raajarikkoisten huollon propagandakauteen*,

28 Kuotola 1988 (Johtopäätökset-luku), 375.

29 Kehitysvammaliiton tutkimusjohtajan, Leena Matikan, arvio integraatio -sanan käyttökelpoisuudesta nykyisessä vammaistutkimuksessa. Vammaistutkimus Suomessa seminaari Jyväskylässä 23.-24.11.1992.

30 Kuotola 1988, 28, 36-37.

jonka ajanjakson päämääränä oli ainoastaan saada raajarikkoinen tekemään työtä huolimatta siitä, vastasiko työ hänen fyysisiä ja henkisiä mahdollisuuksiaan. Tämä kausi ei kuitenkaan ollut pitkäikäinen, sillä jo uudelta ajalta lähtien alkoi 2) *raajarikkoisten huollon eettillis-humaaninen vaihe*, jolloin korostettiin raajarikkoisten huollon tärkeyttä inhimillisyyssyistä: oli tärkeää suojella avutonta. Vasta 1800-luvulle ajoittuvalla kolmannella pääjaksolla eli 3) *raajarikkoisten huollon yhteiskunnallis-järkiperaisella kaudella* tuli näkyviin huollon reaalin, yhteiskunnallinen puoli. Raajarikkoisten huoltoa vaati myös taloudellinen tarkoituksenmukaisuus, yhteiskunnan yleinen etu. Koskisen mukaan juuri raajarikkoisten huoltolaitos Kööpenhaminassa, joka perustettiin v. 1873, edusti ensimmäisenä tätä ajattelua.³¹

Kuotolan integraatio-käsityksen mukaan 1800-luvun loppupuolelle oli siis omaista vammaisten omatoimisuuden ja vastuun lisääminen. Lähes samansisältöinen on Koskisen määritelmä raajarikkoisten huollon järkiperaistymisestä, jossa vammaisten huoltoa saneli myös yhteiskunnan yleinen etu. Yhtenä hypoteesina voitaisiin pitää jatkossa, oliko vasta raajarikkoisten koulutuksen alkaminen Suomessa ensimmäinen näkyvä merkki kohti rationaalista suhtautumistapaa vammaisten huollossa.

Sinänsä työetiikan vaatimus on heijastunut vaivaisten hoitoon kautta aikojen; mm. 1300-luvun Englannissa katsottiin yleisesti, että joka ei työtä tee, ei myöskään syömän pidä. Köyhien avustamisessa tehtiin myöhäiskeskialta lähtien selkeä jako rikollisiin ja laiskoihin sekä toisaalta todellisiin köyhiin, jotka eivät työnteolla pystyneet itselleen elantoa hankkimaan. Yleisen köyhäinhoidon linjan koveneminen 1300-luvun puolivälin jälkeen johti Englannissakin avustettavien köyhien lukumäärän vähenemiseen.³²

Varsinkin Englannin esimerkki vaikutti köyhäinhoidon tiukentamiseen Pohjoismaissa. 1830- ja 1840-luvun Englannissa syntyi erityinen julkista köyhäinhoitoa vastustava liike. Se haki mm. ajankohtaisesta Malthusin väestönkasvua hillitsevästä opista tukea ideologialleen. Avustettavien ryhmä oli kuitenkin alkanut jo aikaisemmin jakaantua yhä selvemmin työhön kykenemättömiin vammaisiin ja vanhuksiin sekä toisaalta väliaikaisesta köyhyydestä kärsivistä perheisiin, jotka olivat luonnonkatastrofien, sotien, epidemioiden ym. ympäristöstä aiheutuneiden tekijöiden vuoksi ajautuneet yhteiskunnan armeliaisuuden varaan.³³

Perinteisesti vammaisuusteema on historiantutkimuksessa kuulunut sosiaalishistoriaan, jossa vammaisen paikka on ollut marginaaliväestössä ja yhteiskunnasta syrjäytyneiden kirjavassa joukossa. Yleisimpä-

31 Koskinen 1944, 46-47.

32 Dyer 1989, 238-239, 253.

33 Edsall 1971, 2-3.

nä syynä yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen oli köyhyys, jonka aiheuttajana saattoi olla myös työntekoa ja elannon hankkimista estävä vamma tai sairaus. Vammaisuutta ratkottiinkin vielä 1800-luvulla köyhyys- ja toimeentulo-ongelmana.

Pertti Haapalan mukaan Suomessa on ollut vahva keskitetty valtiovalta. Paikallisia instituutioita ja yhteiskuntaelämää on yleensä säädelty ylhäältä päin. Järjestelmä on kuitenkin ollut siinä määrin kansanvaltainen, että väestöstä huomattava osa on voinut integroitua siihen. Sosiaaliryhmien jaon kriteerinä on ollut tavallisesti ammatti, mutta toimeentuloa määriteltäessä myös vammasta aiheutuva työkyvyttömyys on tuonut vammaisen enemmän tai vähemmän näkyväksi toimijaksi sosiaaliryhmien kautta. Näin ollen vammaisten koulutusta on mahdollisuus 1800-luvulla ainakin teoreettisesti tarkastella sekä ylhäältä (valtion tarpeista) johdettuna että toisaalta vammaisista käsin (yhteisöstä, jossa vammaisen eli) osana suomalaisen yhteiskunnan kansalaisjärjestelmää.³⁴

Sosiaalihistoria on siis tähän mennessä hallinnut vammaishistoriaa, mihin sen on katsottu marginaaliryhmätutkimuksena luontevammin kuuluvan. Koulutusteeman vuoksi tutkimusaihe liittyy kuitenkin enemmän kasvatushistoriaan ja tunnettujen vaikuttajiensa kautta myös kulttuurihistoriaan. Vammaiskoulujen synnyn näkyvinä toteutuksina ovat itse koulujen lisäksi koulujärjestelmän muokkaamista selittävät lainsäädäntö, asetukset ja ohjesäännöt sekä niihin johtanut kehitys, jotka ovat mitä suuremmassa määrin yhteydessä valtiolliseen ohjaukseen ja yhteiskunnalliseen taustakehitykseen. Tämä tarkastelutapa selvittää suoranaisesti valtiojohtoisten aistivammaiskoulujen synnyn. Lisäksi valtion mielenkiinto kohdistui 1800-luvun loppupuolella myös yksityisluonteiseen, hyväntekeväisyyden ja yksityisten henkilöiden harjoittamaan opetustoimintaan. Käytännössä tämä näkyi yksityisten yhdistysten ja koulujen lisääntyneessä riippuvuudessa valtion myöntämistä valtionavuista. Jouko Jaakkolan mukaan valtio on ottanut yhteiskunnalliset tehtävät hallintaansa vasta viimeisen sadan vuoden kuluessa.

Valtiollisen koulutuksen synty osana uudenlaisen valtion syntymekanismia 1860-luvulta lähtien on suomalaisissa kasvatushistorioissa jäänyt vaille tarkempaa huomiota. Ainoastaan Osmo Kivinen on pohtinut peruskoulutuksen, 1800-luvulla kansanopetuksen, syntyyn vaikuttaneen valtiollisen ohjauksen merkitystä yhteiskunnan kokonaiskehityksen valossa.³⁵

Koulutushistorialliseen tutkimukseen on yhteiskunnallinen näkökulma tullut vasta viime vuosikymmeninä. Historiantutkimuksen peruskysymyksenä koulutuksen historian sektorilla olisikin Antero Heik-

34 Haapala 1990, 73.

35 Jaakkola 1991, 13; Kivinen 1988, 9-10.

kisen mukaan oltava kysymys koulutuksen funktiosta tutkittavan ajan yhteiskunnassa.³⁶ Matti T. Kuikan mukaan vaatimukset kansanopetuksen järjestämiseksi alkoivat viritä Suomessa 1840-luvulla. Lähimpänä esimerkkinä oli Ruotsin kansakouluasetus vuodelta 1842 sekä yksittäisten henkilöiden Saksan ja Sveitsin kouluoloihin tekemät opintomatkat.³⁷

Myös vammaisten opetusta kohtaan kiinnostus lisääntyi 1840-luvulla. Porvoon kuurojenkoulua perustettaessa kaavailtiin jo valtiollisen kuurojenopetusinstituutin perustamista Suomeen Tukholman Mannilla-koulun tapaan. Ruotsista käsin tulleen uutuuksena ajan otollisuudesta vammaisuuskysymyksiin mainittakoon 1800-luvun alun lingiläinen kasvatusvoimistelu - yhtenä perustavana osana sairastavoimistelu - josta tietoja kulkeutui Suomeen samanaikaisesti, kun keskustelua kuurojenopetuksesta Suomessa viriteltiin.³⁸ Aika ajoin voimakkaasti leimahdellut kansallisuusajattelu ilmenikin 1800-luvulla ennen kaikkea koulutuksessa, josta ideologiasta pääsivät osalliseksi myös vammaiset, kun kansanopetusta ja siinä sivussa myös vammaisten koulutusta Suomessa järjestettiin.³⁹

Varsinkin hegeliläinen ajattelu sai ideologisella tasolla voimakasta suosiota 1800-luvulla. Hegeliläisyys liittyi meillä ennen kaikkea kansalliseen identiteettiin lisäten kannatustaan kansallistunnon ja suomen kielen sekä Suomen itsenäistymisprosessin yhteydessä. Hegeliläisyyden juurrutti Suomeen J. W. Snellman, jonka kansallisuusaatetta vei puolestaan eteenpäin senaattori Y. S. Yrjö-Koskinen. Myös Yrjö-Koskinen oli 1880-luvulta lähtien, aluksi kirkollisasiaintoimituskunnan johtajan ja senaattorin ominaisuudessa aistivalliskouluja organisoimassa.⁴⁰

Koulutukseen vaikuttanut hegeliläinen ideologia näkyi ennen kaikkea valtion tasolla. Hegelin valtion käsite on huomattavan laaja ulottuen instituutioiden ja lakeihin sisältyneiden moraalinormien lisäksi myös kansan keskuudessa vallitsevaan moraaliin. Hegelin valtion käsitteeseen kuuluu olennaisesti yksityisen persoonan moraalista vaikuttamista käsin johdettu poliittinen toiminta. Yksilöiden korkein päämäärä oli viettää *yleistä elämää*. Snellmanin käsitys ihmisestä puolestaan on hyvin kulttuuripainotteinen. Snellmanin mukaan yksilön persoonallisuus rakentui täysin sosialisointia ja kulttuuriympäristön tuloksena.⁴¹

Hegelin sivistyskäsite (Bildung) on hänen filosofiansa perusta: sivistys on yleinen prosessi "luonnollisesta olemassaolosta" ihmisen "todelliseen olemukseen". Tämä prosessi ei ole harmonisen helppo, vaan

36 Heikkinen 1983, 38-39.

37 Kuikka 1981, 8.

38 Wuolio 1984, 43-44, 85-92.

39 Isosaari 1973, 13.

40 Allardt 1973, 9-10; Pulkkinen 1983, 74.

41 Pulkkinen 1989, 64-66.

usein pakon, sisäisten ristiriitojen ja työn elementit sisältävä tapahtuma. Vaikka Hegel ei käsittele koulun erityisasemaa ja tehtävää yhteiskunnallisena instituutiona, koululla on kuitenkin selvä erityisasema yhteiskunnan laitoksena. Se on erityinen "siveellinen tila" perheen ja "todellisen maailman" välillä. Koulussa ihminen alkaa kasvaa "todellisiin olosuhteisiin".⁴² Snellmanilaisen sivistyksen tuntomerkkejä olivat aktiivisuus, suuntautuminen ulospäin tehokkaaseen käytännön toimintaan; toisin sanoen yksilön sivistyksen tulee olla tehokasta toimintaa yleisen hyväksi ja sitä kautta oman itsensä jalostamiseksi. Snellmanin kasvatusfilosofialle ominainen käytännönhakuisuus ilmeni yksilön vastuun korostamisena. Vammaisten opetuksessa ajan henki näkyi ensimmäisenä sokeiden työhön ohjauspyrkimyksissä.⁴³

Vammaisten koulutuksen vähittäistä syntyä on 1800-luvun Suomessa vauhdittanut yleinen sosiaalis-koulutuksellinen nousu eli käytännössä köyhäinhoidon ja kansanopetuksen rinnakkainen kehitys vammaisten opetuksen kanssa. Tutkimuksessa vammaiset ovat perinteiseen tapaan objekteja, ja työssä tarkastellaan pääasiassa asiantuntijoiden ja asiasta päättäjien näkemyksiä vammaisten koulutustarpeesta ja yhteiskuntaan sopeuttamisesta. Tutkimuksen läpikulkevana teemana on valtiollisten toimien vaikutus sekä valtiollisen koulutuksen syntyyn että yksityisten toimiin vammaisten opettamiseksi, eli

- 1 Miten samanaikainen kansanopetuksen synty vaikutti vammaisten koulutustarpeen heräämiseen 1800-luvun puolivälissä?
- 2 Mitä vaikutusta oli puolestaan yhteiskunnallisessa huoltotoiminnassa (köyhäinhoito) vähitellen voimistuneella periaatteella vaivaisten omatoimisuuden ja vastuullisuuden lisäämiseksi, varsinkin 1870-luvulta lähtien, jolloin hyväntekeväisyys ja yksityinen aktiivisuus tuli mukaan valtiollisen koulutoiminnan täydentäjäksi?
- 3 Miten sekä yksityisen aktiivisuuden että valtion toiminta vammaisten opetuksen aikaansaamiseksi vaikutti aistiviallisi- ja raajarikkoiskoulutuksen lopulliseen jäsentymiseen, eli lähinnä mikä oli yksityisen aktiivisuuden ja hyväntekeväisyyden panos valtiollisen koulutuksen täydentäjänä?

Hyväntekeväisyyden kiinnostusta vammaisten huoltotoimintaan oli edesauttamassa kunnallisen huoltotoiminnan mitä kirjavimmat muodot vammaisten huoltamiseksi; mm. ruotsalaista köyhäinhoitokäytäntöä leimasi kunnallinen holhous koko 1800-luvun. Köyhäinhoitoideologiaa voitiin kuvata sanalla *armeliaisuus*, ja sen toteuttajaksi nousi paikallisella tasolla yhä suuremmassa määrin asiasta kiinnostunut hyvin toimeentuleva paikallinen väestö, joka katsoi velvollisuudekseen auttaa heikom-

42 Väyrynen 1981, 92-93, 96-97.

43 Ojanen 1981, 40-41.

min toimeentulevia lähimmäisiään. Yksityinen hyväntekeväisyys näkyi käytännössä juuri kunnallista köyhäinhoitoa täydentävänä tekijänä.⁴⁴ Kehitysvammaisten huoltoa tutkinut Märten Söder katsoo, että ruotsalaisen kehitysvammahuollon muotoutumiseen vaikutti ehkä eniten yhteiskunnasta käsin lisääntynyt paine köyhäinhoidon järjestämiseksi, jolloin koulutustoiminnankin muodot muuttuivat; aluksi yksityisten harteilla ollut kehitysvammaisten laitoshoido tuli yhä keskeisemmäksi hoitomuodoksi myös 1800-luvun loppupuolen kunnallisessa köyhäinhoidossa.⁴⁵

Suomessa 1800-luvun loppupuolen hyväntekeväisyysjärjestöjen perustamisinnokkuutta väritti ajankohtainen sosiaalinen aktiivisuus. Sosiaalisen kysymyksen heräämiseen on katsottu vaikuttavan ensinnäkin olosuhteiden kehitys tai vastaavasti olosuhteiden huononeminen, jolloin epäkohtien syntyminen voi herättää vaatimuksia niiden korjaamiseksi. 1800-luvun lopun Suomessa elintaso ja vauraus kasvoivat, jonka turvin voitiin ryhtyä toimenpiteisiin jo pidemmän aikaa ilmentyneiden yhteiskunnallisten epäkohtien saadessa huomiota aikaisempaa kärjistetympin. Tätä taustaa vasten selittynee myös ensimmäisten vammaisjärjestöjen synty. Tosin autonomian ajan loppupuolella vammaisten hyväksi tehtyä työtä leimasi voimakas aatteellisuus ja kasvatusaatteista innostuneiden aktiivisuus, mikä loi toiminnalle oman erityisluonteensa.⁴⁶

Kun aistiviallis- ja raajarikkoiskoulutusta tarkastellaan pikeminkin yleisenä koulutus- kuin yksittäisenä koulujen perustamiskysymyksenä, ovat tärkeimpänä lähdesarjana koulukohtaiset kirjeet, jotka valaisevat samalla myös yleistä koulutus- ja sosiaalipolitiikkaa. Vuosikertomukset ja kouluneuvostojen pöytäkirjat, varsinkaan ensiksi mainitut, eivät tuo varsinaista uutta jo tutkittuihin koulukohtaisiin asioihin.

Lisäksi on huomioitava, että kuurojen ja sokeiden opetusta on Keijo Plitin ja Anja Tšokkisen väitöskirjoissa jo selvitetty. Tosin Plitin näkökulma on lähinnä henkilöhistoriallinen ja Tšokkisen puolestaan oppilaskohtainen; laajempaan koulutuskeskusteluun kumpikaan ei selvästi ota kantaa. Lisäksi aistivammaisten kouluarkistot tarjoavat ajallisesti melko katkeamatonta ja paikkansapitävää aineistoa aistivammasopetuksen alku- ja kehitysvaiheista aina vuoden 1892 aistivialliskouluasetukseen saakka. Vähiten on ehkä käsitelty Porvoon kuurojenkoulua, jonka johtajan K. O. Malmin kirjeenvaihtoa on mm. Kuurojen Liiton ylläpitämässä Kuurojen museossa Helsingissä. Lisäksi tässä lähinnä kirjallisuuslähteeksi luokiteltava Helena Solstrand-Pippingin julkistama J. L. Runebergin ja K. O. Malmin kirjeenvaihto 1850-luvulta tuo

44 Jordansson 1992, 471, 485.

45 Söder 1984, 12.

46 Kuusi Eino - Kuusi Reino 1948, 9-11; Markkanen 1992, 10.

tärkeää tietoa kuurojenopetuksesta porvoolaisen sivistyneistön harrastuksena.⁴⁷

Koulut kävivät kirjeenvaihtoa yksinomaan johtajiensa välityksellä, mikä tuo kirjeisiin oman persoonallisen sävynsä. Aistivammaiskoulut harjoittivat virallista kirjeenvaihtoa paitsi keskenään, myös koulujen toimintaa valvoneiden tuomiokapitulien ja 1870-luvulta koulutoimen ylihallituksen kanssa. Oppilaskirjeenvaihdosta keskeisintä ovat paikallisten köyhäinhuoltoviranomaisten kirjeet.

Myös kehitys- ja liikuntavammaiskoulujen, tässä Pietarsaaren ja Perttulan tylsämielislaitosten sekä Helsingin raajarikkoisten työkoulun, kirjeenvaihdon hoitivat koulun johtajat. Pietarsaaren tylsämieliskoulun valvonta oli aistivammaisopetuksen tavoin kouluylihallituksella aina koulun lakkauttamiseen vuoteen 1892 saakka. Sen sijaan suomenkielisen Perttulan tylsämielislaitoksen valvonta oli alkuvuosina poikkeuksellisesti kirkollisasiaintoimituskunnalla, vaikka yksityiskoulujen valvonta oli 1870-luvulta lähtien ollut koulutoimen ylihallituksella.

Helsingin raajarikkoisten työkoulua valvoi valtion toimesta 1880-luvun lopussa työnsä aloittanut vaivaishoidontarkastaja, jonka tärkein tehtävä oli paikallisen vaivaishoidon neuvonta ja valvonta. Lisäksi kunnat lähettivät raajarikkoisia vaivaishoidontarkastajan suosituksesta yksityisiin laitoksiin hoidettavaksi ja koulutettavaksi.

Vuonna 1912 Oulun Raajarikkoisten lastenkotiyhdistyksen puheenjohtajan kodissa raivosi tulipalo hävittäen lähes kaikki ensimmäisten vuosien asiakirjat, joten järjestyksessä toisen, vuonna 1891 perustetun Oulun raajarikkoisten lastenkodin, lähdeaineistoa ei ole jäljellä ensimmäisiltä vuosilta. Lähes ainoana kodin alkuvaiheita kuvaavana lähteenä on vuodelta 1901 säilynyt vuosikertomus, johon on koottuna myös yhdistyksen siihenastisen toiminnan historiikki. Oulun raajarikkoisten lastenkodin perustamista onkin mielekkäämpää tarkastella Helsingin raajarikkoisten työkoulun rinnalla sekä ajanjakson hyväntekeväisyyden ja vaivaishoidon näkökulmasta.

Vaivaishoidontarkastaja joutui valvomaan raajarikkoisten hoitolaitosten lisäksi myös yksityisiä tylsämielislaitoksia, käytännössä Pietarsaaren (vuoteen 1892 saakka) ja Helsingin tylsämielisten laitoksen, myöhemmin Perttulan, toimintaa. Tylsämielisyysopetusta yksityislaitoksissa seurasi virkansa puolesta myös koulutoimen ylihallituksen alainen aistivammaiskoulujen tarkastaja vuodesta 1892 lähtien.

Myös yksityisten virkamiesten henkilökohtainen asiantuntemus on mitä ilmeisemmin painanut koulutuksen alkuvaiheessa. Mm. tietoja aistivammaisopetuksen liittämisaikeista kansakouluasetukseen on Uno Cygnaeuksen aistivammaiskoulujen johtajille lähettämässä kirjeissä. Senaat-

47 Tšokkinen 1984 ja Plit 1984; Porvoon kuurojenkoulun johtajan, Karl Oskar Malmin, kirjeenvaihtoa Kuurojen museossa, Helsingissä; Solstrand-Pipping 1991, 141-162.

tori Leo Mechelinin kirjeet puolestaan kertovat raajarikkooisopetuksen uranuurtajien sosiaalisesta aktiivisuudesta yleensä.⁴⁸

Valtiojohtaisen aistivammaisopetuksen ripeää järjestäytymistä edesauttoi myös kirkollisasiantoimituskunnan ja senaatin talousosaston sujuva yhteistyö. Ajoittaisista näkemyseroista huolimatta senaatti luotti melko varauksettomasti kirkollisasiantoimituskunnan tietämykseen, varsinkin esittelijäsihteeri G. M. Waenerbergin aikana, jonka asiantuntemus näkyi mm. yksityiskohtaisissa koulujen ohjesäännöissä, asetuksissa sekä niiden valmistelussa.

Lisäksi 1800-luvun loppupuoliskolla yleistyneestä koulutuskomiteatyöskentelystä tuli yhä keskeisempi koulutuspolitiikan harjoittamisen väline, mikä näkyi jo vuoden 1861 kansakoulukomitean työssä, kun aistivammaisopetuksen liittämistä kansanopetukseen suunniteltiin. Komiteoiden perusteluihin välittyivät samalla käytännön koulutyöstä kuten myös valtiollisesta tilanteesta heijastuneet ristiriidat; mm. vuonna 1889 kokoontuneen aistivalliskoulukomitean työskentelyssä kärjistyi paitsi yleisen poliittisen tilanteen kiristyminen, myös kouluista käsin kiirineet erimielisyydet koskien aistivallisten yleistä oppivelvollisuutta ja kuurojenopetuksen metodeja.⁴⁹

Myös pohjoismaista yhteistyötä vaikeutti vähitellen kiistat kuurojenopetuksen metodeista ja aistivallisoetuksen luonteesta valtiollisen koulutustoiminnan osana. Tämä luonnollisesti vaikutti suomalaisen keskusteluun. Lisäksi debatista sai osansa myös vuodesta 1867 lähtien ilmestynyt *Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og Idiotskolen* (vuodesta 1883 *Nordisk Tidsskrift for Abnormskolen*) -aikakauslehti, jonka toimittamiseen suomalaiset Carl Henrik Alopaeuksen johdolla ottivat osaa 1880-luvulta lähtien.⁵⁰

Valtiopäivät aloittivat jälleen toimintansa 1860-luvulla, joten vuosien 1867, 1872, 1877 ja 1882 valtiopäiväasiakirjat ovat yksi tärkeimmistä lähteistä tarkasteltaessa valtiolliseen ohjaukseen keskeisesti vaikuttaneiden säätyjen mielialaa. Vammaisten opetusta ajatellen aloitteen tekijänä on 1800-luvulla ollut pääsääntöisesti pappissääty, mikä puolestaan on osoitus vammaisopetuksen vahvoista kirkollisista perinteistä Suomessa.

Vammaisten, pääasiassa aistivallisten, asemaa 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa valaisevat konkreettisesti tavalla juuri valtiopäiväkeskustelut.⁵¹ Eryteisesti talonpoikaissääty esittää melko avoimesti näkemyksiään omasta paikallisesta näkökulmastaan. Vammaisille jär-

48 Uno Cygnaeuksen kirjeet ja senaattori Leo Mechelinin kirje- ja yksityiskoelma Valtionarkistossa.

49 Hovi - Kivinen - Rinne 1989, 11-12.

50 *Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og Idiotskolen/Aandssvageskolen* vuosina 1867 - 1882 (NTBDI ja NTBDA), vuodesta 1883 *Nordisk Tidsskrift for Abnormskolen* (NTA).

51 Hovi 1987, 514-515: normaalin ja poikkeavan eroista.

jestetyn opetuksen mittarina pidetään jatkossa kansakoulujen perustamista kuntiin vuoden 1866 kansakouluasetuksen mukaan, johon asetukseen talonpojat suhtautuivat aluksi nihkeästi eikä kouluja perustettu edes yhtä joka kuntaan.

Talonpojat pelkäsivät, että kansakoulu kasvattaa heidän lapsistaan työtä vieroksuvia herroja. Kun ensimmäinen kansakouluopettajaseminaari avattiin Jyväskylään, vaati kolme talonpoikaissäädyn edustajaa valtiopäivillä sitä kokonaan hävitettäväksi. Epäluulot kuitenkin vähitellen haihtuivat, mutta silti näkemykset kansanopetuksen tärkeydestä vielä vaihtelivat talonpoikaissäädyssä 1800-luvun lopussa; yksityiset talonpoikaissäädyn edusmiehet ehdottivat jo 1870-luvun alussa kansakoulujen perustamispakkoa, mutta joutuivat aina omassa säädysään tappiolle.⁵²

Valtiopäiväkeskustelujen avulla on siis periaatteellinen mahdollisuus laajentaa näkökulmaa vammaisopetuksen virallisesta puolesta aina vammaisuuden laitailmiöihin saakka. Ottaessaan kantaa vammaisten opettamiseen säädyt tulevat antaneeksi myös kuvan suhteestaan vammaisuuteen ja erilaisuuteen tuon ajan suomalaisessa yhteiskunnassa. Valtiopäivillä pääsivät vaikuttamaan myös poikkeuksellisen voimakastahtoiset persoonat. Vahvoilla ja hyvin argumentoiduilla kannanotoilla on vaikutettu ennen kaikkea oman säädyn keskuudessa.

Ennen 1860-luvun valtiopäivien käynnistymistä vammaisten opetusta maahamme ajanut sivistyneistö käytti puolestaan sanomalehdistöä hyväkseen välittäessään omia näkökohtiaan vammaisten opetuksesta; hyvin herkästi vedottiin juuri ulkomaiseen, lähinnä pohjoismaiseen esimerkkiin. Painostuksen kohteena oli valtio, jonka tehtäväksi katsottiin opetuksen muiden Pohjoismaiden tapaan kuuluvan. Sen sijaan 1800-luvun loppupuolella on huomioitava asiaan tavalla tai toisella sitoutuneet virkamiehet; liberaalishenkiseen Nya Presseniin kirjoittanut G. A. Helsingius ei enää ottanut hyökkäyksen kohteekseen valtiota, vaan yksityisen hyväntekeväisyyden aktivoimisen raajarikkoisten asialle ja kunnallisen köyhäinhoidon tueksi.

Aistiviällis- ja raajarikkoiskoulutuksen vähittäistä muotoutumista 1800-luvun Suomessa tarkastellaan 1840-luvulta lähtien (luvut III, IV ja V) *kolmella tasolla*, eli 1) yksilön (vammaisen oppilas vammaryhmänsä problematiikan edustajana), 2) ulkomaisen esimerkin (asiantuntijoiden ideat ulkomaisten opintomatkojen pohjalta) ja lopuksi 3) varsinaisessa koulutuskeskustelussa.

Näkökulmista ongelmallisin on oppilaan taso. Huolimatta esimerkkioppilaan henkilökohtaisesta vammaisuusasteesta liitettiin kuhunkin tarkasteltavana olevaan vammaryhmään laajempaa ajankohtaista problematiikkaa, johon koulutuksella pyrittiin vastaamaan. Eri vamma-

52 Jutikkalan (1946, 156) näkemys talonpoikien koulusivistyshalukkuudesta 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa.

ryhmiä varten on olemassa valmiit koulutustilastot, joita tehtiin 1800-luvulla varsinkin aistiviallisten määrän ja opetustarpeen selventämiseksi. Vuoden 1848 kuurojen tilasto osoitti Etelä-Suomen ja länsirannikon kuurojen suurta määrää, jonka vuoksi myös koulutusta haluttiin kehittää juuri tämän alueen tarpeita ajatellen. Sokeainopetus liittyi puolestaan jo lähes koko maata koskettavaan silmäsairausproblematiikkaan, jota 1860-luvulta lähtien pyrittiin ratkomaan myös lääketieteellisin toimenpitein.

Sen sijaan tylsämielisten opetustarve kumpusi puhtaasti aikaisemmasta toiminnasta kuurojen ja sokeiden opettamiseksi. Varsinkin kuurojenkouluissa koettiin kiusalliseksi, että kouluihin pyrki yhä enemmän lievästi tylsämielisiä oppilaita. Vasta tylsämielisongelman tiedostamisesta, eli viimeistään 1870-luvulta lähtien, muotoutuu aistiviallisopetuksen kokonaisuus (kuurot, sokeat ja kehityskykyiset tylsämieliset). Yhteiskunnallisessa huoltotyössä tylsämielisyys oli aikaisemmin koettu mielisairauteen kuuluvana, mutta 1870-luvulta lähtien tylsämieliset alkoivat vähitellen irtaantua myös mielisairaiden ryhmästä.

Vaikka raajarikkoisuus oli tylsämielisiä selkeämmin saanut huomiota jo vuoden 1852 vaivashoitoasetuksessa, lähdettiin raajarikkoisten opetuskysymystä selvittämään kuitenkin vasta 1880-luvulla, lähinnä toimenpiteissä vaivashoidon uudistamiseksi. Raajarikkoisten kohdalla opetuksen järjestämistä motivoi entistä selkeämmin köyhien raajarikkojen omatoimisuuden ja yhteiskuntaan sopeuttamisen tavoite.

Tanskalainen Anne Løkke on tutkimuksessaan *Børnereddere* käsitellyt yksityisen hyväntekeväisyyden merkitystä 1900-luvun vaihteen lastensuojelussa. Myös aistiviallis- ja raajarikkoiskoulutuksen syntyä selvitettäessä on mahdollisuus Løkken tapaan pohtia lastensuojelulaitoksiin joutuneiden lasten taustaa, eli niitä yhteiskunnallisia "voimia", jotka kiinnittivät huomiota kriminellien ja huonosti hoidettujen lasten pelastamiseksi ja yhteiskuntaan sopeuttamiseksi.⁵³

Tarkoitus onkin juuri ensimmäisen oppilaan kautta peilata vammaisuuteen kunakin 1800-luvun ajanjaksona kohdistuvaa problematiikkaa aluksi vammaisväestöä kuvaavien tilastojen ja sen jälkeen koulutukseen hakeutuvan yksilötapausten avulla yhdistyneenä koulutustoiminnan konkreettiseen syntyyn. Tutkimuksessa pyritään siis selvittämään vammaisten koulutuksen vähittäistä muodostumista 1800-luvun Suomessa sekä antamaan koulutuksen näkökulmasta tähänastista selkeämpi kuva vammaisuuden olemuksesta 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa.

2 VAMMAISTEN OPETUKSEN KEHITYS

2.1 Mannermaiset koulut ja vammaisten opetuksen alku 1700-luvun Suomessa

Ensimmäiset koulut vammaisten opetusta varten perustettiin 1700-luvun loppupuoliskolla valistusajan Eurooppaan. Esimerkkejä vammaisten opetuksesta on tosin olemassa aina varhaiselta keskiajalta saakka, vaikka useimmat laitokset olivatkin tarkoitettu lähinnä rikkaiden perheiden poikalapsille. Lisäksi kristinuskon yleistyessä sairaiden ja vammaisten suojelemiseen tarkoitettujen hospitaalien asukkaille jaettiin myös kristinopin tietoa.¹

Varhaiskeskiajan eurooppalaisessa agraaritaloudessa oma perhe tai kyläyhteisö soi vammaisille jonkinlaista sosiaalista turvallisuutta. Vamma merkitsi kuitenkin niukoissa elinolosuhteissa aina riskiä ja monet vammaiset ajautuivat kerjäläisiksi.² Toisaalta poikkeavuus saattoi tarjota myös terveeltä väestöltä suljettuja ammatteja. Varsinkin sokeuteen on liittynyt vanha uskomus sokeiden kyvystä päästä yhteyteen yliluonnollisten voimien kanssa. Kiinassa sokeita ohjattiin tuhansia vuosia sitten ennustajiksi ja tietäjiksi. Kreikkalaiset pitivät sokeutta niin suurena onnettomuutena, että jumalat antoivat sen korvaukseksi muita kykyjä (vrt. sokea Homeros).³

Mm. Keski-Balkanin neoliittiselle ajalle sijoittuvat sokeat ihmisfiguurit tukevat edellä mainittua käsitystä. Paitsi että figuurit ovat esittä-

1 Pritchard 1963, 1.

2 Kuotola 1988, 20-21.

3 Keravuori 1992, 9-10.

neet jumalia ja uhrihahmoja, ne ovat luultavasti ilmentäneet myös silmäsauroksien yleisyyttä. Kivistä veistetyt silmättömät hahmot osoittavat, että sokeuteen on suhtauduttu kautta aikojen pelonsekaisella kunnioituksella ja sokeita on käytetty yhteiskunnassa erilaisissa uskonnollisissa erityistehtävissä. Vuosituhansien ajan sokeiden tärkein elannonhankkimiskeino oli kuitenkin kerjääminen, jos ammattia ja koulutusta ei ollut. Myös luostareissa ja kirkon hospitaaleissa asuvat sokeat saatettiin lähettää kerjuulle. Lisäksi keskiajalla oli ympäri Eurooppaa vaeltavia laulajia, mutta keskiajan loppuun mennessä sokeiden muusikoiden arvostus alkoi laskea ja lähentyä kerjuuta. Tähän pitkälliseen traditioon liittyy luultavasti myös Giuseppe Acerbin kuvaus matkastaan halki Suomen v. 1799. Mommolassa hän tapasi sokean vanhan kerjäläisen, runonlaulajan, jonka alituisena seuralaisena oli suuri joukko tyttöjä ja poikia:

Hänen ulkonainen olemuksensa oli omiaan herättämään kunnioitusta; otsapuoli päälakea oli kalju, ja pitkä lumivalkoinen parta valui poskilta alas peittäen koko rinnan. Hän muistutti ulkonäöltään niitä bardeja, joita Pohjoismaiden historiassa niin suurella ihastuksella kuvataan.⁴

Nähtävästi jatkuvat sodat, aina ristiretkistä lähtien, toivat myös sotavammaiset entistä näkyvämmiin katukuvaan. Sokeiden hoidosta ottivat ensimmäisenä vastuun juuri valtio ja kirkko. Mm. Lontoossa tiedetään olleen 1300-luvulla noin sadalle sokealle miehelle tarkoitettu hoitolaitos, Elsing Spittle.⁵ Tunnetuin tuon ajan huoltolaitoksista on kuitenkin Pariisin Hospice Nationale des Quinze-Vingts, jonka Ludvig IX Pyhä oli v. 1260 perustanut palattuaan kuudennelta ristiretkeltä jouduttuaan matkallaan sotajoukkoineen saraseenien vangiksi. Tarinan mukaan sulttaani oli antanut hehkuvalla raudalla sokaista 300 Ludvigin sotilasta viisitoista kerrallaan 20 päivän aikana, kun hänen kuninkaasta vaatimansa lunastussumma ei saapunut määräaikana perille. Quinze-Vingts (viisitoista kahtakymmentä = kolmesataa) säilyi halki keskiajan aina 1700-luvulle saakka sokeain turvakotina, missä Ludvigin käskystä klienttien lukumäärän piti olla aina täsmälleen 300.⁶ Varhaisesta opetuksesta on kuitenkin säilynyt vähän tietoja jälkipolville ja koska monet vammaisten hoitoon erikoistuneista laitoksista, kuten mm. englantilainen Elsing Spittle, olivat kirkon ylläpitämiä, niistä osa kuihtui reformaation myötä.⁷

Vammaisten opetus alkoi irtaantua puhtaasta huolto- ja lääkintätoiminnasta juuri uuden ajan taitteesta lähtien, kun kuurojen kasvatuk-

4 Vukanovič 1985, 184-186; Keravuori 1992, 13-15; Acerbi 1983, 32-34.

5 Pritchard 1963, 2.

6 Sokeainopetuksen alkuvaiheista 3/1960, 36.

7 Pritchard 1963, 2.

seen perehtynyt italialainen Ceronimo Cardano tajusi, että sokeiden herkkää kosketusaistia voitiin hyödyntää opetuksessa. Saman aikaan Peter Pontanus julkaisi kirjan sokeiden opetuksesta. Myös tuntemattoman italialaisen julkaisema teos *Il Cieco Afflito e Consolato* ilmestyi vuonna 1646, ja siinä käsiteltiin sokeiden kasvattamista. Kirja käännettiin myös ranskan kielelle.⁸

Kuurojen opetuksen aloittajana on pidetty 1500-luvulla elänyttä benediktiinimunkki Pedro Ponce de Leon'ia. Opetuksen kohteena olivat aatelisten lapset ja hän käytti luultavasti opetuksessa puhemenetelmää toisin kuin vuonna 1620 kokemuksistaan kuurojen opettajana kirjan julkaissut toinen benediktiinimunkki Juan Paulo Bonet, joka kiinnitti huomion käsimerkkeihin. Teoksessa esiteltiin ensimmäisen kerran sormiaakkoset. Varsinaisen fonetiikan perustaja on sveitsiläinen Johann Konrad Amman ja viittomakielen uranuurtaja espanjalainen Jacob Rodrigues Pereira, joka kehitti Bonetin sormiaakkosia ja otti käyttöön viittomat.⁹

Kuurojen opettamiseen oli kullakin henkilökohtaiset motiivit. Poncen toimintaan vaikutti Pereiraa enemmän kuurojen uskonnollisessa opetuksessa ilmenneet vaikeudet. Pereira oli puolestaan valistusaatteista vaikutteita saanut maallikko, joka oli kiinnostunut kuurojenopetuksen metodeista sinänsä.¹⁰ Rousseau on mitä ilmeisemmin saanut vaikutteita Pereiralta, sillä Rousseau oli vakituinen vieras Pereiran pienessä kuurojenkoulussa. *Emile* sisältää Edward Seguinin mukaan paljon viitteitä ja omaksuttuja menetelmiä juuri Pereiran kuurojenopetuksesta.¹¹ Sen sijaan eurooppalaisen kuurojenopetuksen "isänä" pidetyn, Abbe Michel de l' Epéen, työtä värittä Pereiran tapaan paitsi ajan kasvatusfilosofia, mitä ilmeisemmin myös diakonin koulutus sekä äärikatolisen jansenismin vaikutus.¹²

Pereiran aikalainen, vuonna 1712 Versailles'issä syntynyt Abbe Michel de l'Epée, perusti omilla varoillaan kuurojenkoulun Pariisiin v. 1760. Kieli oli de l'Epéele lähinnä joukko erilaisia merkkejä, joita voitiin yhdistää loogisesti. De l'Epée käytti opetuksessaan sekä sormiaakkosia että viittomia toisin kuin vuonna 1778 Leipzigiin kuurojenkoulun perustanut vuonna 1725 syntynyt, kanttori Samuel Heinicke, joka siirtyi vähitellen Ammania esikuvana pitäen puhemenetelmän käyttöön.

Heinicken mukaan kuurojen ajattelu ei poikennut kuulevien ajattelusta; erot ilmenivät ilmaisun alueella. Saksalaisen Heinicken lähtökohtana oli, että puhekieli on ihmisen varsinainen ilmaisuväline; kirjoituskieli on puhekielen seurannainen. Ranskalaisen ja saksalaisen

8 Tšokkinen 1984, 15.

9 Moberg 1982, 28.

10 Pritchard 1963, 6.

11 Seguin 1866, 25.

12 Pritchard 1963, 6.

koulukunnan välille syntyikin 1800-luvun alussa vakavia oppiriitoja, jotka levisivät tiedemaailmaan saakka. Kiistaa seurattiin mielenkiinnolla mm. kunkin kielialueen yliopistoissa. Lisäksi oppilaitokset, joita syntyi koko ajan lisää, kehittivät omia perusmenetelmistä poikkeavia metodejaan, ja Plitin mukaan voidaan 1800-luvun alkupuolelta lähtien puhua jo jonkinlaisesta metodien rappeutumisesta.¹³

L'Epéen kuurojenopetusinstituutin syntyvaiheisiin 1760-luvun Pariisissa ajoittuu myös skotlantilaisen, Thomas Brainwoodin aloite kuurojenopetuslaitoksen perustamiseksi Skotlantiin vuonna 1764.¹⁴ L'Epéen, Pereiran ja Poncen työhön perehtynyt sekä Edinburghin yliopistossa luonnontieteitä opiskellut Thomas Brainwood sai idean kuurojenkoulun perustamiseen jouduttuaan opettamaan leithiläisen liikemiehen, Alexander Shirreffin, kuuromykkää poikaa. Yhdeksänvuotiaana Brainwoodin ohjaukseen tulleen oppilaan tiedetään ainakin oppineen lukemaan huulilta sekä kirjoittamaan.¹⁵ Myös Lontooseen vuonna 1792 perustetun Englannin ensimmäisen kuurojenkoulun esikuvana oli Skotlannin kuurojenoppilaitos.¹⁶

Thomas Brainwoodin työ kuurojen parissa alkoi lähes samaan tapaan kuin toisen aikalaisen, suomalaisen Abraham Argillanderin, opetus kuuromykän sukulaispoikansa kanssa 1760-luvulla. Koulukysymysten heräämiseen vaikutti Suomeenkin 1700-luvulla levinnyt ranskalainen valistusajattelu sekä saksalainen pietismi.¹⁷ Tähän ajankohtaan osuu myös Argillanderin opetustyö.

Nähtävästi myös Argillander sai opetustyöhönsä vaikutteita aikansa kasvatusfilosofiasta, vaikka eniten hänen työtään kuitenkin motivoi linneläinen luonnontiede, johon hän sovelsi niitä hajanaisia tietoja, jota oli ulkomaisesta kuurojenopetuksesta käsiinsä saanut.

Suomen ja tiettävästi myös Pohjoismaiden ensimmäinen kuurojenopettaja, Abraham Argillander, syntyi Kuopiossa 25. päivänä syyskuuta vuonna 1722, jonne hänen isänsä Henrik Argillander oli samana vuonna tullut kirkkoherraksi. Nautittuaan yksityisopetusta kahden ylioppilaan johdolla siirtyi Abraham Argillander vuonna 1734 Lappeenrannan triviaalikouluun, ja sieltä myöhemmin Porvoon lukioon. Ylioppilaaksi Argillander pääsi Turussa v. 1740. Yliopistossa Argillander opiskeli luonnontieteitä, matematiikkaa ja lääketiedettä. Muutettuaan Ruotsiin vuonna 1747 Argillander kuunteli Uppsalan yliopistossa mm. Linnén ja kemisti Walleriuksen luentoja. Vuonna 1749 Abraham Argillander väitteli Upsalassa aiheesta "De origine et natura nitri" (Salpietarin alkuperästä ja ominaisuuksista). Tutkimusaiheensa perusteella Argil-

13 Plit 1984, 28-29; Borg 1854, 1.

14 A Brief Historical Sketch...1835, 11.

15 Pritchard 1963, 11.

16 A Brief Historical Sketch...1835, 11.

17 Pulma 1987, 23.

lander nimitettiin salpietarilaitosten tarkastajaksi ja myöhemmin päälliköksi Suomeen.

Kustaa Killisen mukaan Argillander toimi aluksi Pohjanmaalta käsin, mikä pitänee paikkansa ainakin Argillanderin kertomuksen kansilehden otsikosta päätellen.¹⁸ Argillander oli kiinnostunut luonnontieteistä, ja hänen muistiinpanojaan mm. hauen kudusta on Ruotsin Tiedeakatemian kokoelmissa säilynyt.¹⁹ Myös kuurojenopetuskertomus on julkaistu hyötyajattelun opillisen keskuksen, Ruotsin Tiedeakatemian, toimesta. Luonnontieteet, hyödyn aikakauden muotitiede, oli läheinen myös toiselle Linnén oppilaille, taloudellisen liberalismiin suomalaissyntyiselle kehittäjälle, Anders Chydeniukselle.²⁰

Argillanderilla on ilmeisesti ollut myöhemmin vuosina harrastusta myös oman kotiseutunsa historiaan ja maantieteeseen, sillä Porthan kehuu kirjeessään Nath. Gerh. Schulténille vuonna 1787, että tämän kannattaa ottaa Itä-Suomen matkallaan yhteyttä Mäntyharjulla asuvaan Abraham Argillanderiin, joka oli Porthanin mukaan "taitavimpia virkamiehiä tällä syrjäisellä seudulla."²¹

Argillanderin ensimmäinen vaimo oli Iisalmen rovasti Henrik Helsingiuksen ja tämän vaimon Katarina Fantin tytär Maria. Perimätieto uskoo Argillanderin opettaneen 1760-luvulla useampia kuuroja, joista yksi oli hänen lankonsa, Wolfgang Helsingius (s. 1749), Iisalmen kirkkoherra Helsingiuksen poika, jonka Argillander opetti puhumaan, lukemaan ja kirjoittamaan. Wolfgangin kuurous huomattiin, kun hän oli kahden vuoden ikäinen. Kuuroutta yritettiin parantaa erilaisin keinoin, mm. mineraaliveden ja galvanismin avulla. Siitä kuinka vanha Wolfgang on sitten ollut, kun Argillander ryhtyi häntä opettamaan, ei ole tarkkaa tietoa, mutta tiedetään kuitenkin, että opetus päättyi, kun Wolfgang oli 12-vuoden ikäinen, koska Argillander tuolloin kirjoitti muistiin kokemuksensa opetuksestaan (v. 1761, julk. 1762.).

Killisen mukaan Wolfgang Helsingiuksella on ollut ainakin vokaalikuulo, koska tämä pystyi antamaan itsestään ääniä ja ääniteitä tiiviin opetusharjoituksen jälkeen. Argillander käytti havainto-opetuksessa apuna mielellään ympäröivää luontoa.²² Argillanderin itsensä mukaan oppiminen tapahtui nopeaan tahtiin, sillä jo muutaman kuukauden päästä Wolfgang osasi "lukea puhtaasti sekä kirjoitettua että painettua kirjoitusta, toistaa sanat toisen huulilta lukien, kirjoittaa mistä itse puhui tai näki toisen puhuvan sekä ymmärtää lyhyttä puhetta ja kirjoitusta".²³ Argillander halusi Wolfgangia harjoittaessa nimenomaan "opettaa

18 Killinen 1884, 30-31; OMA MAA III 1928, 515.

19 Argillander 1753, 74-77.

20 Heikkinen 1989, 74; Virrankoski 1986, 57.

21 H. G. Porthan och Nath. Gerh. Schultén 1948, 9.

22 Killinen 1928, 517-518; Killinen 1884, 31-32; Pesonen 1922.

23 Argillander 1762, 3.

kuuromykan puhumaan" ja hän käytti tässä apuna äänimetodia, jota varten Argillander erotti vokaalit, konsonantit ja puolivokaalit (vrt. Amman).²⁴ Wolfgang Helsingiuksen tiedetään opiskelleen myöhemmin Tukholmassa piirustusta ja maalausta ja hän kuoli jo v. 1795, viisi vuotta ennen opettajaansa. Abraham Argillander kuoli Mäntyharjulla 27.5.1800.²⁵

Erikoista onkin, että Argillanderin opetustyö alkoi mitä todennäköisemmin aikaisemmin, kuin de l'Épée perusti Pariisiin ensimmäisen kuurojenkoulun. Tosin kuurojen opetuskokeita oli tehty jo aikaisemmin 1600-luvulla Pedro de Poncen ja J. P. Bonetin toimesta. Amsterdamilainen lääkäri Konrad Amman (k. 1724) ja hänen puhemetodinsa kuurojen opettamisessa ("Surdus loquens") oli jo 1700-luvun puoliväliin mennessä ehtinyt kiiriä Hollannista muualle Eurooppaan.²⁶ Kirjoituksessaan "Försökt Sätt, at Lära Dumbar Läsa och Tala" (painettu Rosén von Rosensteinin lastentautien käsikirjaan "Handbok i Barnsjukdomar" v. 1771) Argillander kyllä myöntää saaneensa tietoja mm. Poncen, Ammanin ja Pereiran opetuksesta, vaikkei varsinaista kirjallisuutta ollutkaan käsiinsä saanut.

Argillander omistaa kirjoituksensa niille "vanhemmille, joilla on surua sen vuoksi, että joku heidän lapsistaan on *mykkä (stumt)* tai kuten yleensä kutsutaan, *kuuro (dumbe)*". Kuurouden syynä Argillander pitää "vikaa kuulossa". Kuurous ilmenee hänen mielestään puhekyvyttömyytenä; toisin sanoen kyvyttömyytenä ilmaista ajatuksia sekä ymmärtää puhetta.²⁷

Aivan varmaa ei ole, olisiko Argillander opettanut myös muita kuuroja. E. J. Pesonen siteeraa jälkipolville siirtynyttä tarinaa, jonka mukaan Argillander oli matkustanut kahden kuuromykkäoppilaansa kanssa Tukholmaan, kun Ahvenanmerellä oli noussut ankara myrsky ja laivan pelättiin hukkuvan. Kaikki matkustajat lankesivat laivan kannelle polvilleen rukoilemaan. Näin tekivät myös kuuromykät ja lukivat ääneen oppimiaan rukouksia. Äänekäs rukoilu luonnollisesti aiheutti ihmetystä, ja kertomus on jälkipolville säilynyt. Myös Killinen uskoo, että Argillander on jatkanut opetustaan ensimmäisen opetuksen tuotettua niin hyvän tuloksen. Tähän viittaa myös kertomuksen julkistaminen, vaikka siinä onkin kohteena vain yksi oppilas.²⁸

Ensimmäinen *sokeain*koulu perustettiin Pariisiin Epéen ja Argillanderin omilla tahoillaan alkaman opetustyön jälkeen noin 20 vuotta

24 Nyström 1901, 81-83.

25 Killinen 1884, 32; Pesonen 1922.

26 Argillander 1762, 3.

27 Argillander 1762, 1-3; Nils Rosén von Rosenstein oli Linnén kollega Uppsalassa (Mikola 1987, 15).

28 Pesonen 1922; Killinen 1884, 32.

myöhemmin v. 1784 ulkoministeriön virkamiehen, Valentin Häüy'n toimesta.²⁹ Häüy (s. 1745) oli opiskellut kielitieteitä ja toiminut opettajana ennen ulkoministeriöön siirtymistään. Hän oli saanut ajatuksen kohokirjoituksen käytöstä sokeain opetuksessa tavattuaan Saint-Germain-de-Prés'n kirkon rappusilla sokean kerjäläisen Francois Lesueurin, koulunsa ensimmäisen oppilaan, ja huomattuaan että poika pystyi sormin tunnustelemalla selvittämään, minkä rahan oli saanut.³⁰

Häüy'n työtä tutkinut Pierre Henri kuitenkin epäilee, että Häüy on saanut vaikutteita juuri Denis Diderotin teoksesta *Kirjeessä sokeista*, jossa kerrotaan pariisilaisen Praultin kirjapainon painaneen kohokirjoitusta yhdelle valistusajan oppineelle, lapsena sokeutuneelle madame de Salignacille.³¹ Diderot korostaakin kirjassaan kosketuksen merkitystä sokean oppimisen ja havainnoinnin apuna. Ensimmäisen kerran sokeutta - ja vammaisuutta yleensäkin - tarkasteltiin järkipäisesti vailla uskonnollisia selityksiä, vaikka Diderot käsittelee kirjassaan myös sokeiden uskonnollista tarvetta.³²

Kasvatusfilosofi Denis Diderotin (1713-1784) *Kirjeessä sokeista näkevien tarpeiksi* (1749) huomautetaan, että yhdellä aistielimellä ei voi olla määräävää asemaa havaintojen tekemisessä. Diderotille jokainen aistinelin oli täysin itsenäinen muihin nähden, eikä yhdistävän renkaan osa lankea yhdellekään aistille, vaan järjelle. Diderot siis torjui perinteisen käsityksen, jonka mukaan sokealla olisi vammastaan huolimatta taito selviytyä tilanteesta kuin tilanteesta (vrt. aikaisempi ennustaja- ja tietäjätraditio). Diderot katsoo, että ainoastaan harjoitus tekee mestarin sokeastakin.

Diderotia kiinnosti opetusharjoitusten lisäksi silmien lääketieteellinen hoito; lähinnä häntä askarrutti näkönsä takaisin saaneen sokean sopeutuminen näkönsä palautumiseen. Huolimatta Diderotin englantilaisvaikutteisesta teorianrakentelusta; tärkeimpänä virikkeenään juuri Locken *Essay Concerning Human Understanding* -teos, hedelmöittivät Diderotin ajatukset ennen kaikkea käytännöllistä opetusta ja loivat uskoa sokeain oppimismahdollisuuksiin 1700-luvun lopussa.³³ Sokeain- ja kuurojenopetus ajoittuu keskeisesti 1700-luvun ranskalaiseen valistukseen, jonka aikakauden filosofeista erityisesti Voltaire, Diderot ja Rousseau suosivat kansan opettamisen ohella myös erityisryhmien, eli vammaisten opetusta. Vammaisten opetuksen läheisyyttä ajan valistusfilosofian kanssa kuvaakin hyvin sekä kuurojen- että sokeainopetuksen uranuurtajien Pereiran, De l'Épée'n ja Häüy'n tuttavuudet ajan keskeisimpien valistusfilosofien kanssa. Pereiran kohdalla on jo mainittu myös

29 Pritchard 1963, 2-3.

30 Andersen 1969, 72.

31 Keravuori 1990, 19.

32 Dlugatš 1984, 89-90; Diderot's Early Philosophical Works 1916, 68-141.

33 Förhammar 1988, 22-23.

vastavuoroinen vaikutussuhde, kun Pereiran työ kuurojen opettamiseksi vaikutti puolestaan Rousseau'n kasvatustilfilosofiaan.

Sokeainopetuksen ideologia lähtökohtia tutkineen Staffan Förhammarin mukaan valistusajan kasvatustilfilosofiaa ilmensi sanapari optimismi-moralismi. Valistuksen optimismi merkitsi vankkumatonta uskoa ihmisen viisauteen ja periaatteelliseen pyrkimykseen kohti hyvyyttä. Moralismia puolestaan kuvasi valistukselle tyypillinen luottamus ihmisen moraaliseen kehitykseen. Moralismi-käsitykseen liittyi myös usko koulutuksen loputtomiin mahdollisuuksiin ihmisen kehittämisessä ja kasvattamisessa käyttämään omia lahjojaan ja kykyjään. Tälle johdonmukaista oli toivo yhteiskunnan kehityksestä kohti aina parempia olosuhteita.³⁴

1700-luvun koulutusfilosofiaa kuvaa myös lasten irtaantuminen omista vanhemmistaan sekä rikkaiden eristäytyminen köyhistä. Lasten historiaan perehtyneen Philippe Ariésin mukaan vasta 1700-luvulla koulutusta alettiin järjestää useammille yhteiskuntaryhmille, kun sekä köyhien että toisaalta keskiluokan ja aatelisten lapsia alettiin opettaa erikseen. Ariésin mukaan lapset eristettiin sekä vanhemmistaan että muista yhteiskuntaluokista. Tähän ajanjaksoon siis osuu ensimmäisten vammaiskoulujen perustaminen, kun kuuroja, sokeita ja tylsämielisiä alettiin opettaa yhdessä oman vammaryhmänsä kanssa.³⁵

Kehitysvammaisten opetus on lähimpänä kuurojenopetuksen alkuvaiheita ranskalaisen lääkäriin Jean-Marc-Gaspard Itardin löydettyä v. 1799 Pariisin läheltä Aveyronin metsästä "villin pojan" ja ryhtyessä tätä kasvattamaan. De l'Épée'n instituutissa työskennellyt lääkäri oli tutustunut Diderotin tavoin John Lockeen, varsinkin tämän esittämään ajatukseen, jonka mukaan ihminen on syntyessään tyhjä taulu. Kaikki ihmisen käyttäytyminen ja oppiminen määräytyvät kokemusten kautta.³⁶ Metsässä kasvaneen pojan vamma Itard näki ennen kaikkea metafyyssisenä ongelmana, joka oli ratkaistavissa systemaattisen opetuksen avulla.

Sen ajan johtavat lääkärit kuten Pinel, pitivät Victoria toivottamana tapauksena, kun taas Itard uskoi lujasti siihen, ettei poika ollut varsinainen idiootti, vaan hänen käytöksensä juontui varhaislapsuudesta, jonka ajan hän oli elänyt ihmisyhteisön ulkopuolella.³⁷ Aluksi opettaja yritti sinnikkäästi kitkeä pojasta alkukantaisia ominaisuuksia. Sen jälkeen Itard siirtyi vähitellen varsinaiseen opetukseen, eli lähinnä kommunikaatiotaitojen luomiseen. Victor, ilmeisesti syvästi kehitysvammaisen, ei kuitenkaan oppinut puhumaan, mutta ymmärsi puhetta ja osasi lukea yksittäisiä sanoja. Itard itse oli pettynyt tuloksiin.

34 Förhammar 1988, 21.

35 Ariés, 314.

36 Moberg 1982, 31.

37 Itard 1972, 98-102.

Opetusmetodeja tuli hyödyntämään Itardin seuraaja Edouard Seguin, joka perusti Euroopan ensimmäisen kehitysvammaisten koulun Pariisiin vuonna 1837. Ranskassa ensimmäiset laitokset syntyivät jo 1820-luvulla mielisairaaloiden yhteyteen. Vanhin oli Bicêtre-niminen laitos samannimisen sairaalan mukaan.³⁸ Ensimmäinen mielisairaanhoidosta erillinen vajaamielislaitos perustettiin Sveitsiin vuonna 1841. Sielläkin hoidettiin lähinnä vain lievästi kehitysvammaisia. Avuttomimpien kehitysvammaisten hoito alkoi Euroopassa Itardin kokeilujen pelottamana vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla.³⁹ Sveitsiläis-saksalaiset uranuurtajat kokivat kehitysvammaisuuden ranskalaisia leimallisemmin sairautena ja lääketieteen keinoin ratkaistavana. Sveitsiläinen lääkäri, Hans Jakob Guggenbühl (s. 1816), sovelsi kretiinien hoidossa aikanaan melkoista ennakkoluulottomuutta kasvattamalla laitoksessaan myös normaaleja lapsia yhdessä kretiinien kanssa. Normaalien lasten läsnäolon uskottiin vaikuttavan kretiineihin parantavasti.⁴⁰

Liikuntavammaisten eli raajarikkoisten opetus on Euroopassa alkanut aistiviallisista poiketen vasta 1800-luvulla liittyen enemmänkin kansanopetuksen järjestämisessä ilmenneisiin ongelmiin kuin valistusajan ideologiaan aistiviallisten opettamiseksi. Saksalainen Johann Nepomuk von Kurz perusti vuonna 1832 katolisen kasvatus- ja opetuslaitoksen Müncheniin raajarikkoisille pojille, jotka eivät vammansa vuoksi päässeet kansakouluun.⁴¹ Vuonna 1844 laitos siirtyi valtion halluun.⁴² Kurzin laitoksessa annettiin raajarikoille tavallisen kouluopetuksen ohella jonkin verran työopetusta tarkoituksena turvata raajariikoille edes jonkinlaiset toimeentulomahdollisuudet.

Englannin ensimmäinen raajarikkoisten huoltolaitos perustettiin vuonna 1851 ja Sveitsin v. 1864. Muissa Euroopan maissa raajarikkoisten kouluja alettiin perustaa vasta vuosisadan vaihteessa, joten Pohjoismaihin 1800-luvulla syntyneet laitokset olivat Euroopan ensimmäisiä. Verrattuna yksinomaan kasvatukseen keskittyneisiin aistiviallislaitoksiin raajarikkoislaitosten toiminta oli monipuolisempaa. Jotkut laitokset olivat lähinnä raajarikkoisten hoitoon erikoistuneita ortopedilaitoksia, jotkut taas pelkästään opetuslaitoksia ja jotkut näiden yhdistelmiä.⁴³

Sen sijaan Pohjoismaissa ja Suomessa vammaisten opetus lepäsi vielä 1700-luvulla kirkollisen kansanopetuksen varassa. Uskonpuhdistuksen jälkeen korostui uskonnollisen opetuksen merkitys valtion omistamissa hoitolaitoksissa. Hospitaaleissakin alettiin vaatia hoidokkien osallistumista paitsi passiivisena osanottajana jumalanpalvelukseen,

38 Seguin 1866, 27; Pelicier-Thuillier 1979, 99, 102-103.

39 Tarvainen 1964, 15.

40 Söder 1984, 7-8; Hilscher 1930, 39.

41 Persson 1989, 21.

42 Rasmussen 1947, 92.

43 Koskinen 1944, 42-44; Taylor-Taylor 1960, 40.

myös aktiivisena osanottajana rukoiluun ja uskonnon alkeiden opeteluun. Kuitenkin vasta 1700-luvulla alettiin Sandholmin mielestä kiinnittää yhä enemmän huomiota hospitaalien ja sairaaloiden asukkien kristinuskon tietoihin, kun piispat tätä jatkuvasti kirjeissään ja vierailuillaan korostivat.⁴⁴ Myös Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra Gustav Samuel Gyllenborg korosti valtiopäiville lähettämässään kertomuksessa vuonna 1755 hospitaalipappien uskonnollisen opetuksen merkitystä.⁴⁵ Paikallistasolla kirkko kontrolloi vaivaisten opetusta mm. valvomalla pitäjän köyhien ja kerjäläisten määrää. Esimerkiksi Ruotsin Kumlingessa tiedetään aivan 1600-luvun lopussa kielletyn köyhiä siirtymästä muualle ilman papin antamaa kristinopin todistusta.⁴⁶

Yleisesti Ruotsi-Suomessa noudatettiin uskonpuhdistuksen pääperiaatteiden mukaista käytäntöä jo 1500-luvun lopusta lähtien. Periaatteessa vastuu kristinopin taidoista kuului lasten vanhemmille ja huoltajille. Gezeliuksen kinkerinäkemysten mukaisesti vanhempien oli tuotava kinkereille aivan pienetkin lapsensa, jotta voitaisiin selvittää kotiopetus, lähinnä aamu- ja iltarukousten osaaminen.⁴⁷

Gezelius vanhempi kuulutti sairaiden hoidossa sielunhoidollista yhteisvastuuta terveitten puolelta, eli terveet lohduttakoon sairaista Jumalan sanalla ja auttakoon häntä muutenkin. Isonkyrön piispantarkastuksessa vuonna 1673 piispa teroitti papistolle, että spitaalitauteiksi epäiltyjen sielunhoidosta oli huolehdittava ja heidän puolestaan oli rukoiltava. Vaikka spitaaliset kulkivat kirkkomatkat erillään ja seisoivat kirkoissa eri paikassa kuin muut, heitä ei siis kokonaan suljettu pois yhteisestä jumalanpalveluksesta. Ehtoollinen piti jakaa heille kirkon eteisessä tai kirkkomaalla siten, että tuuli kävi jakavasta papista pois päin.⁴⁸

Itse ehtoolliselle pääsy edellytti kristinuskon pääkappaleiden osaamista, mutta vammaisten, eli lähinnä kuuromykkien ja heikkolahjaisten kohdalla, korostettiin ulkoa osaamisen ja katekismuksen kappaleiden selittämisen sijasta oppimisen halua ja uskossa kasvamista. Ketään ei saanut sulkea Herran pöydästä käsityskyvyn ja oppimisvaikeuksien vuoksi, vaan ainoastaan, jos tahtoa oppimiseen puuttui. Vuoden 1686 kirkkolaki puuttuikin lähinnä kuurojen opetukseen ja heidän ehtoolliselle pääsyynsä ja korosti uskonpuhdistuksen hengen mukaan kristinopin tietojen omaksumisen halua.⁴⁹ Myös Johannes Gezelius vanhemman kasuaaliteologia antoi ohjeita kuurojen seurakunnallisesta sielunhoidosta. Gezeliuksen mukaan kuurot olivat osallisia Jumalan

44 Sandholm 1973, 292-293; Sandholm 1974, 84-86.

45 Suomen maaherrojen valtiopäiväkertomukset 1755 - 1756. 1950, 76.

46 Lempiäinen 1967, 384.

47 Taipale 1980, 79.

48 Laasonen 1977, 259-260.

49 Lempiäinen 1963, 238-239; Kircko=Laki ja Ordningi ... Turku 1686, VIII:3.

sanasta ja pelastuksesta kasteen kautta.⁵⁰

Kristillisen käsityksen mukaan kaste piti toimittaa, vaikka lapselta olisi puuttunut jokin jäsen. Varsinkin jos pää oli kuin tavallisella ihmisellä, saatiin lapsi kastaa, sillä päässä oli ihmisen ymmärrys ja kaikki viisi aistia. Mm. Hiitolassa kastettiin vuonna 1693 poika, jolla nenä ja suu olivat epämuodostuneet yhtenäiseksi aukoksi. Naantalissa oli taas vuonna 1675 erään kerjäläisnaisen lapsella oikeassa kädessä vain kaksi sormea, ja vasen käsi oli kuin käärmeen pyrstö. Joroisissa syntyivät vuonna 1708 siamilaiset kaksoset, jotka olivat vatsan kohdalta yhteen kasvaneet omistaen kuitenkin neljä raajaa kumpikin. Tällaiset lapset piti kukin kastaa erikseen, minkä ohjeen lausui mm. Terserus vuonna 1663 katekismusselityksessään.⁵¹

Ulkomaisesta vammaisten opetuksesta levisi tietoja suomalaisen yleisön keskuuteen vasta 1700-luvun lopulla maan ainoan sanomalehden, Åbo Tidningarin, kautta. Vuonna 1791 alkoi Åbo Tidningarin yhtäjaksoinen ilmestymisperiodi, jota kesti aina vuoteen 1861 saakka. Henrik Gabriel Porthanin toimittama Åbo Tidningar sisälsi useita yliopistollisten luentojen sivutuotteita ja myös kasvatusta koskevia artikkeleita.⁵²

Ensimmäinen aistivammaisaiheinen *Om en talande döf och dum* -kirjoitus ilmestyi Åbo Tidningarissa vuonna 1796. Ranskan Tiedeakatemian toimituksista (v. 1703) suoraan lainatussa uutisessa kerrotaan, miten erään chartresilaisen taiteilijan kuuromykkä poika oli yht'äkkiä alkanut 23 - 24-vuoden iässä puhua.⁵³ Tyypillinen "ihmeitä" esittelevä, luultavasti juuri lukevaa yleisöä viihdyttämään tarkoitettu uutinen, on myös vuonna 1801 ilmestynyt lyhyt ulkomaan uutinen flanderilaisesta syntymästään saakka sokeasta pojasta, jonka hahmotus- ja värienkäsitkykyä olivat paikalliset filosofit ja tiedemiehet selvittäneet.⁵⁴

Oman aikansa tunnetusta sokeasta naisesta, ranskalaisesta mademoiselle de Salignacista, joka oli menettänyt vaikean rokkotaudin vuoksi näkönsä kahden vuoden iässä, mutta oli opetellut vähitellen oma-toimisesti lukemaan ja kirjoittamaan perheensä avustamana, kirjoitti Åbo Tidning lokakuussa 1804. Tässä artikkelissa Åbo Tidning myös viittaa ensimmäisen kerran Häilyn perustamaan pariisilaiseen sokeainopetusinstituuttiin, ja siellä tehtyyn opetustyöhön.⁵⁵ Vuonna 1806 Åbo Tidningissä on lyhyt uutinen wieniläisestä yksityisopettajasta (*herr Kleinistä*), joka itse kehittämin metodein oli opettanut sokean pojan lukemaan ja kirjoittamaan. Kyseessä on Itävallan sokeainopetuksen uranuurtaja, Johann Klein, joka perusti maan ensimmäisen sokeainkou-

50 Plit 1984, 37.

51 Lempiäinen 1965, 20.

52 Tommila (Suomen sanomalehdistön alkuvaiheet) 1988, 62, 65.

53 Åbo Tidningar 22.2.1796, n:o 8.

54 Åbo Tidning 12.6.1801, n:o 47.

55 Åbo Tidning 6.10.1804, n:o 81.

lun Wieniin vuonna 1808.⁵⁶

F. M. Franzénin kaudella 1800-luvun alussa Åbo Tidning muuttui paitsi enemmän uutis- ja ajanvietelehdeksi, myös kirjallisemmaksi. Jo vuodesta 1798 lähtien Franzén oli pyrkinyt ottamaan lehden palstoille ulkomaisista lehdistä käännettyjä uutisia, joihin nähtävästi myös yllämainitut tapaukset vammaisten opettamisesta kuuluvat. Uutiset on sijoitettu joko otsikoiden "Nyheter" tai "Hvarjehanda" alle. Ruotsin ajan viimeisinä vuosina lehti ajankohtaistui muutenkin muuttuen aikakauskirjasta enemmän sanomalehdeksi. Franzén oli pitkällä ulkomaanmatkallaan Keski-Eurooppaan tutustunut sikäläiseen sanomalehdistöön, ja ulkomaanmatkan vaikutteet näkyivät luultavasti myös vammaisten opetusuutisten ilmestymisenä.⁵⁷

2.2 *Aistivilliset ja raajarikot* koulutuksen kohderyhminä 1800-luvulla

Aistivillisten ja raajarikkoisten jäsenyminen 1800-luvun kuluessa opetuksen varsinaisiksi kohteiksi kuvastaa, miten käsitteet ovat riippuvaisia itse arjen opetustoiminnasta. Sanat ja käsitteet eivät elä irrallaan yhteiskunnasta, sillä käytetyt sanat ja niiden merkitys kertovat myös jotain sanoja käyttävästä yhteisöstä. Oikeastaan vasta uuden sanan tulo on signaali ajatustavan tai yhteiskunnan muutoksesta. Tällaista vallankumousta on opetuksenkin kohdalla merkinnyt vasta *vammais*-käsitteen yleistymisenä.⁵⁸

1970-luvulla virallistuneen käsitteen *vammainen* historiallinen vastine on Suomessa ollut köyhäinohoitoterminologinen *vaivainen*. Stafan Förhammarin mukaan *vammainen* (engl. *handicap*, ruots. *handikapp*) merkitsi vielä niinkin myöhään kuin toisen maailmansodan jälkeen urheiluvammaa. Vasta 1950-luvulta lähtien *vammaisuuden* sisältö alkoi muuttua lähemmäksi vammaisuuden nykymerkitystä.⁵⁹ YK:n vammaisten oikeuksien julistuksen vammaisuuden nykymääritelmä on painottunut lähinnä toiminnallisesti. Julistuksen mukaan itsenäisesti suoriutuva henkilö ei ole vammainen, vaikka hänellä olisi jokin vamma tai sairaus. Toisaalta *vammainen* ei kerro työkyvystä mitään, kuten ei myöskään aikaisempi vajavuutta korostanut *vajaakuntoinen*-käsite.⁶⁰

56 Åbo Tidning 25.6.1806, n:o 50.

57 Tommila (Suomen sanomalehdistön alkuvaiheet) 1988, 65-66.

58 Jussila (HAik 1969), 276-277, 279.

59 Förhammarin (1988, 19) mukaan *vammais*-termin käytön taitteena nykyiseen merkitykseensä oli toinen maailmansota.

60 Komitean mietintö 1982: 35, liiteraportti 2, 3.

1800-luvulla vammaisuus oli lähinnä moniselitteisen vaivaisuuden yksi osa-alue. Vammaisten opetuksessa sen sijaan vakiintui vähitellen jako *aistiviallisiin* ja *raajarikkoisiin* osoituksena yhteiskunnan kasva-
neista tarpeista paitsi kontrolloida myös ratkaista vammaisuuden ongelmaa opetuksen avulla.⁶¹

Paula Määtän mukaan vajavuuden on osoittanut perinteisesti jokin selvästi havaittava "vika". 1800-luvulla kukin vammaryhmä sai erikseen huomiota sen mukaan, miten vamma ilmeni "ulospäin", eli ns. vammaisuuden ilmiön perusteella.⁶² Historioitsijat ovatkin Lotta Holmen mukaan aina tähän päivään saakka kysymyksenasettelussaan sitoutuneet perinteiseen vammaryhmäjakoon (kuurot, sokeat, tylsämieliset ja raajarikot) tutkiessaan aikaa, jolloin käsite *vammainen* ei ollut käytössä ja muitakaan yhdistäviä nimityksiä ei edellä mainituille vammaryhmille ollut olemassa.⁶³ *Vaivaisuus* ei ainakaan vaivaishoitoasetusten mukaan välttämättä merkinnyt puhtaasti vammaisuutta, vaan siihen liittyi myös köyhyyden, sairauden, vanhuuden tai muunlaisen huono-osaisuuden aspekti.⁶⁴

Vammaisuuteen liittyvälle käsitteistölle on siis yleensä ottaen ollut ominaista kehityskulku, jonka mukaan yksittäiset vammaryhmäkohtaiset nimitykset (mm. raajarikko, kuuromykkä, sokea) ovat kehittyneet kohti laajempaa vammaisuusmääritelmää, jollaiseksi tavallaan aivan eri lähtökohdista kehittynyt nykytermi *vammaisuus* eriytyneenä kohteensa mukaan kuulo-, näkö-, kehitys- ja liikuntavammaisuudeksi nykyään ymmärretään.

J. W. Snellmanin mukaan kasvatus oli 1800-luvulla kodin, opetus valtion asia. Erityisopetus, josta tässä tutkimuksessa kuitenkin käytetään nimityksiä *vammaisten opettaminen* (liittyy aikaisempaan kirkolliseen kansanopetustraditioon) ja *vammaisten koulutus* (vammaisten opettaminen erityiskouluista käsin), on yleensä määritelty poikkeavien lasten opetuksiksi. Poikkeavuus sinänsä ei ole yksilön ominaisuus, vaan ympäristön häneen soveltamien vaatimusten ja luokittelujen tulos. Opetusta on jaettu yleensä koulutuskelpoisille, potentiaalisena työvoimana pidetyille vammaisille. Erityisesti lääketieteellinen asiantuntemus painottaessaan sairaus-terveys -jakoa on toiminut koulupoikkeavuuden asiantuntijana. Joel Kivirauman mukaan yhteiskunnallisten toimintojen ongelmallisten puolien määrittely on osa tiettyjen professioiden julkista valtaa, eli pappi määrää mikä on pyhää ja kuka on pyhimys, tuomari määrittää mikä on laillista ja kuka on syyllinen ja lääkäri mikä on

61 Mm. Förhammar jakaa vammaiset 1800-luvun ruotsalaisessa vammaisopetuksessa aistiviallisiin ja raajarikkoisiin (1988, 19-20); Vammaisdiagnooseista Olsson 1992, 5.

62 Määttä 1981, 11.

63 Holme 1992, 4.

64 Yleinen Vaivaishoitoasetus 22.3.1852 ja 17.3.1879.

normaalia ja kuka on sairas.⁶⁵

Erytisopetuksessa vammainen ja poikkeava lapsi on ollut kohde ja erityisopetukseen on vakiintunut historian kautta poikkeavien lasten luokittelujärjestelmä. Tutkimuskohteena olevat aisti-, kehitys- ja liikuntavammaiset voidaan Sakari Mobergin väitöskirjaa *Leimautuminen erityispedagogiikassa. Nimikkeisiin apukoululainen ja tarkkailuluokkalainen liittyvät käsitykset ja niiden vaikutus hypoteettista oppilasta koskeviin havaintoihin* (1979) tiivistäen jakaa: 1) älyllisesti poikkeaviin lapsiin; tässä kehitysvammaisiin lapsiin, 2) aistivammaisiin lapsiin sekä 3) fyysisesti vammaisiin ja kroonisesti sairaisiin lapsiin.⁶⁶

Paitsi vammaryhmittäin vammaisia on eritelty myös huoltotoimien perusteella. Esko Koskisen on vuonna 1944 tekemänsä luokittelun perusteella jakanut raajarikkoiset sen mukaan, onko raajarikkoisuus ollut 1) synnynäistä laatua, 2) tapaturman tai 3) sairauden aiheuttamaa.

Raajarikkoisten kohdalla painotettiin vielä 1940-luvulla vammaan yhteiskunnallista luonnetta ja huoltotoiminta on keskittynyt muita vammaryhmiä enemmän raajarikkoisuuden ehkäisemiseen ja seuraamusten lievittämiseen ja mikäli mahdollista, myös poistamiseen.⁶⁷

Aistivallisuuden määrittelyn kannalta hankalimpia olivat kehitysvammaiset, joiden kehityskykyisimmän osan opettamista varten kiteytyi 1800-luvun kuluessa termi *tylsämieliset*. Aistivammaiset ja mielisairaavat olivat 1800-luvulla tylsämielisyiden viiteryhminä. Tylsämielisten opetukseen kiinnitettiin ensimmäistä kertaa huomiota juuri kuurojenopetuksessa; tylsämielisyiden läheinen yhteys kuurouteen aiheutti käytännön opetustyössä ongelmia, kun lievästi tylsämielisiä alkoi pyrkiä kuurojenkouluihin oppilaiksi.

Suomen kuulovammaistyön uranuurtaja, Carl Henrik Alopaeus, käytti kehitysvammaisista 1850-luvun lopussa nimityksiä *tylsämielinen* ja *kretiini*. Carl Henrik Alopaeuksen matkakertomus Ruotsiin ja Tanskaan vuodelta 1859 kertoo käynnistä Kööpenhaminan *kretin*-koulussa, jonka oppilaita Alopaeus nimittää *kretiineiksi* (ransk. *cretin* = tylsämielinen, hölmö). Alopaeuksen kuvauksen perusteella koulun oppilaista suurin osa oli sielullisen jälkeenjääneisyyden lisäksi (*själsvaga*) ruumiillisesti epämuodostuneita (*missbildade*).⁶⁸

Uno Cygnaeus puolestaan erotti toisistaan kretiinit ja tylsämieliset. Cygnaeus tukeutui tässä ruotsalaiseen asiantuntemukseen, jonka mukaan kretinismiin kuului myös vaikea ruumiillinen viallisuus. Samaan käsitykseen oli näkemänsä perusteella päätynyt Alopaeuskin. Cygnaeusta lainaten:

65 Snellman 1928, 47; Kivirauma 1987, 1, 3-4, 10.

66 Moberg 1979, 5.

67 Koskinen 1944, 10.

68 Finlands Allmänna Tidning 9.1.1860, n:o 6; Malinen 1991, 8.

Kretiineiksi kutsutaan viallisia ja heikkomielisiä ihmisiä. Heidän päänsä ovat tavattoman paksuja ja latuskaisia, kasvonpiirteet tylsiä, kasvojen, käsien ja jalkojen lihakset veltoja, silmät punaisia ja elottomia, he ovat taipuvaisia siivottomuuteen sekä syömään ja juomaan liikoa, kykenemättömiä kaikkeen korkeampaan sivistykseen.⁶⁹

Kretiinit ja *idiotit* olivat samanveroisia vielä niinkin myöhään kuin tulevan aistivalliskoulujen tarkastajan, Valter Forsiuksen, aistivalliskoulukomiteamietinnössä ja matkakertomuksessa vuonna 1888. Vanhakantaisilla nimillä varustettuja laitoksia oli edelleen myös Keski-Euroopassa 1800-luvun lopussa, vaikka itse opetuksessa oli tapahtunut käsitteellistä kehitystä.⁷⁰ Huolimatta suomalaisten matkaajien lähes järkyttyneistä reaktioista esiintyi erityisesti Sveitsissä, jossa kretiinejä oli suhteessa muuhun Eurooppaan lukumääräisesti paljon, sikäläisessä kansanperinteessä vielä 1800-luvulla vankka käsitys siitä, että kretiinit toivat yhteisölleen onnea. Kretiinit olivat "Jumalan lapsia".⁷¹

Kretiini-nimitys ei kuitenkaan Suomessa yleistynyt 1800-luvulla, sillä varsinaista kretinismiä ei Lauri Tarvaisen mukaan ole maassamme esiintynyt.⁷² Alopauksen matkakuvaukseen luottaen kretiini-kouluun oli nähtävästi sijoitettu myös muita kuin varsinaisia kretiinejä, lähinnä erilaisista epämuodostumista kärsineitä raajarikkoisia.⁷³

Myös pohjoismaisessa aistivalliskoulukokouksessa vuonna 1876 oli tylsämielisiä vielä kutsuttu *idiooteiksi*. Varsinkin tanskalaisten opettajien mukaan idiootti on aina idiootti eikä muuksi muutu, vaikka ruotsalaiset aistivallisopettajat suosittelivat yleisempää ja vähemmän leimavaa merkitystä omaavan *heikkomielinen (sinnesvaga)* käyttöä opetuksessa. Yksimielisiä oltiin ainoastaan tylsämielisyyden erottamisesta mielisairaudesta ja epilepsiasta - viiteryhmistä, johon mm. ruotsalaiset opettajat olivat törmänneet kouluihin pyrkiviä oppilaita valikoidessaan.⁷⁴

Perttulan tylsämielislaitoksen perustaja E. L. Hedman hyväksyi 1880-luvulla laitoshankkeensa yhteydessä vain termin *andesvaga (henkisesti heikko= tylsämielisyyden rajalla)* ja teki vuonna 1887 ennen viimeistä ulkomaista opintomatkaansa selvän eron paitsi *idiotiaan*, myös mie-

69 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 100.

70 (VA). Senaatti. Valtiovarainoimituskunta. Komitea-asiakirjat 1811 - 1901. Aistivalliskoulukomitea 1888. Aistivalliskoulutuksen järjestämistä tutkineen komitean ehdotus (Hp 9): Forsiuksen kertomus (tylsämieliopetus).

71 Eberly 1988, 59.

72 Tarvainen 1964, 11. (Kehitysvammaisuus, eli 1960-luvulla vielä "vajaamielisyyss", on ryhmänään saanut huomiota verrattain myöhään. Lisäksi yhteiskunnalla on voimakas taipumus ensinnä auttaa niitä, joista hoidon ja opetuksen avulla voidaan saada yhteiskuntaa taloudellisesti hyödyttäviä kansalaisia ja kehitysvammahuollon tulokset eivät ole yleensä olleet tässä mielessä lupaavia: Tarvainen 1964, 15.)

73 Finlands Allmänna Tidning 9.1.1860, n:o 6.

74 Den abnorma skolans andra nordiska läraremöte i Stockholm 1876. Stockholm 1877: mm. 32-40, 86-103.

lisairauteen, johon tylsämieliset oli 1800-luvun vaivashoitopolitiikassa pitkään mielletty.⁷⁵

Vuosien 1877 - 1878 ja 1882 valtiopäivillä säädetyt olivat varsin yksimielisiä, että terveiden lapsien kouluttaminen oli asetettava tylsämielisten, eli "idiottien" opetuksen edelle:

Nk. idiotit eli tylsämieliset, jotka joko synnyltään saakka ovat olleet henkisesti heikot, tahi lapsuuden aikana kärsimistä hermo- ja aivo-taudeista ovat siksi muuttuneet.

Säätyjä pelotti, ettei kansanopetus ja ennen kaikkea oppikouluopetus saanut tarpeeksi huomiota, kun tylsämielisten opetus otettiin esille sekä erikseen vuosina 1877 - 1878 että muun aistivalliskoulutuksen yhteydessä vuonna 1882.⁷⁶

Tylsämielisten opetusta koskeva terminologia tuotti siis koulutuksen järjestäjille 1800-luvun loppupuolella ilmeisesti ongelmia, lähinnä rajanvedossa kuulovammaisuuteen. Alopaeuksen mielestä (v. 1868) heikkomieliset eli hourot ovat myös joskus "kuulemattomuuden tähden kuuromykkiä", koska heitä ei heidän "heikon ymmärryksensä" vuoksi saada puhumaan, vaikka ovat varustetut "kuulemisen lahjalla".⁷⁷

Kiistelyä kuurouden ja tylsämielisyyden eroavuuksista käytiin mm. Perttulan tylsämielislaitoksen johtajan, Edvin Hedmanin, ja Kuopion kuurojenkoulun johtajan, Kustaa Killisen, välillä heidän väitellessään tylsämielisyyden ja siihen liittyvän kuurouden syistä. Tylsämielisten asiaan perehtynyt Hedman toteaa, että "tylsämielisten mykkyys" on enemmän "jonkinlaista afasiaa." Lisäksi Hedman tarkentaa, että tylsämielisyydellä on useampia asteita, joista alimpaan ryhmään kuuluvat ehdottomasti juuri idiotit; termin yleiskäyttö ei siis ole Hedmanin mielestä enää suositeltavaa, varsinkin kun on kyse vain tylsämielisyyden yhdestä asteesta.⁷⁸

Liikuntavammaisuuden, eli raajarikkoisuuden, määrittely ei ollut 1800-luvun opetuksessa läheskään yhtä pulmallista kuin se oli ns. tylsämielisten kohdalla. Vaikka myös raajarikkoisten kouluihin pyrki oppilaisiksi lievästi tylsämielisiä, on raajarikkoisten osalta merkittäväntä ollut vamma aiheuttajien selvittäminen (sairaudet) ja niiden mahdollinen estäminen.⁷⁹

75 Uusi Suometar 1.10.1887, n:o 227.

76 Asiakirjat valtiopäiviltä vuosilta 1877 - 1878. V: Anomusmietintö n:o 6, 1 ja Asiakirjat valtiopäiviltä v. 1882. V: Anomusmietintö n:o 2.

77 Alopaeus 1868, 5.

78 (HMA). Perttulan keskuslaitos: Lähetettyjen kirjeiden konseptit vv. 1894 - 1897: E. L. Hedman K. Killiselle 12.1.1897 (Da:3).

79 (HMA). Perttulan keskuslaitos: Lähetettyjen kirjeiden konseptit vv. 1892 - 1893: E. L. Hedman Signe Häggmanille 24.1.1892 (Da:2) "tylsämielisen raaja-

Rajanveto sairauteen onkin ajan mittaan koskettanut juuri raajarikkoisryhmää. Esimerkiksi Helsingin raajarikkoisten työkouluun pyrkiviltä oppilailta alettiin vähitellen edellyttää, että he eivät sairastaneet tarttuvaa tautia tai tauti oli ainakin pysähtyneessä tilassa ja oli jättänyt jälkeensä selvän toiminnallisen vamman.⁸⁰

Lisäksi raajarikkoisten opetusta järjestettäessä korostui muita vammaryhmiä selkeämmin köyhyysaspekti. Vaivaishoidontarkastaja Helsingius totesikin vuonna 1886 Suomen kiertomatkinsa päätteeksi, että akuutein ongelma vaivaishoidon kannalta olivat mielenvikaisten ja sairaiden lisäksi *köyhät raajarikot*.⁸¹ Raajarikkoisuus yhtenä köyhyyden syyryhmänä tuli uudelleen esille Helsingiuksen toimesta vuonna 1889. Nya Presseniin lähettämässä artikkelissa otsikolla "Laiminlyödyt kovaosaisemme" ("Försummade vanlottade") todetaan aistiviallisille (myös tylsämieliset) jo koulutusta järjestetyn, mutta raajarikot (*vanföra, lämmalyltta*) ovat vielä opetusta vailla. Huolimatta lehtikirjoituksen anonyymista luonteesta on raajarikkoiskysymys liitettävä mitä suurimmalla syyllä 1880-luvulla virinneeseen köyhäinhoitokeskusteluun, jonka yhtenä aktiivina toimi vaivaishoidontarkastaja Gustaf Adolf Helsingius.⁸²

rikon" kouluttamisesta.

80 (Ruskeasuon koulu). Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen oppilasmatrikkeli vuosina 1890 - 1948.

81 (VA). KKK Akti 56/1886.

82 Nya Pressen 27.10.1889, n:o 292 b.

3 KUUROJEN OPETUSTA 1840-LUVUN PORVOOSSA

3.1 Manilla-koulun priimusoppilas Karl Oskar Malm

Abraham Argillanderin työllä ei ollut välitöntä jatkajaa, vaikka joitakin yrityksiä kuurojen opettamiseksi oli Ruotsissa 1800-luvun ensimmäisinä vuosina; mm. Salasta kotoisin ollut kanslisti Johan af Bierkén opetti ainakin yhtä kuuroa kiinnostuen asiasta niin paljon, että Ruotsin ja Suomen tuomiokapituleille lähetettiin hänen toimestaan pyyntö, jotta nämä lääninrovastien välityksellä tilastoisivat kuurot.¹ Turun hiippakunnan kuurojen määräksi saatiin v. 1807 213 (joista 36 *svagsinte, sinnesvage och tokige*) ja Porvoon 48 (joista 1 *tokig*). Ruotsin puolella kuuromykkiä olisi ollut kaikkiaan 677. Tilastoihin ei kuitenkaan Plitin mukaan kannata suhtautua vakavasti, sillä vain osa seurakunnista vastasi kyselyyn.²

Alkavia merkkejä vammaisten opetustarpeen heräämisestä on nähtävissä myös Zacharias Cygnaeus nuoremman, Uno Cygnaeuksen sedän ja Hämeenlinnan kirkkoherran, sittemmin Porvoon piispan ehdotuksessa synnytys- ja kasvatustaloksen perustamiseksi Hämeenlinnaan v. 1808.³ Opetuksen kannalta aloitteen tekee mielenkiintoiseksi siihen sisällytetty esitys vammaisten lasten, lähinnä kuurojen ja sokeiden, opettamiseksi. Zacharias Cygnaeus ehdotti synnytys- ja kasvatustaloksen perustamista niillä varoilla, jotka saataisiin kaupungin lä-

1 Plit 1984, 44.

2 Leinberg 1887, 542-543 ja Plit 1984, 44.

3 Salo 1939, 16-17.

hellä sijaitsevasta Hätilän virkatalosta saaduilla tuloilla. Koska hoidokit olivat työväestä, oli opetuksessa keskityttävä ruumiillisen työn harjoitukseen. Tosin lahjakkaille tuli antaa mahdollisuus perusteellisempaan kouluopetukseen, pohti Cygnaeus. Hämeen läänin maaherran, J. H. Munckin, lähetekirjeessä puolestaan suositellaan, että laitoksen ulkopuolelle suljettaisiin mielenvikaiset, joilla oli jo oma hoitolaitoksensa Turun läänissä. Vaikeasti raajarikkoiset (*ofärdiga och lytta*) eivät myöskään tulleet kysymykseen, mutta sen sijaan terveet ja ymmärtävät (*försändiga*), yhteiskuntakelpoiset (*samhället nyttiga*) vaivaiset.⁴

Abraham Argillanderin kuurojenopetustyön jatkajaksi tuli kuuromykkä Karl Oskar Malm. Eurassa 12.2.1826 syntynyt Karl Oskar Malm kuului Argillanderin tavoin säätyläisryhmään, jonka mielestä vammaisuutta tuntui löytyvän lähes poikkeuksetta enemmän köyhemmistä yhteiskuntaluokista kuin omasta; myös Karl Oskarin kuuroutumisesta vanhemmat syyttivät tämän syyhytautista (*Skabb och klåda*) imettäjää. Karl Oskarin kuulovamma huomattiin vasta muutaman viikon iässä, kun pojan korvista alkoi vuotaa verta. Sivistyneistön käsitykset kansan hygieniatasosta ja lasten hoidosta eivät todella olleet kovin korkeat 1840-luvulla. Kapaloikäisten lasten huonoon hoitoon puuttuivat mm. lääkärit ja Talousseura.

Vuonna 1827 Malmit muuttivat Eurasta Askolaan. Askolasta perhe siirtyi vuonna 1833 Porvooseen, jonne perheen isä, Anders Gustaf Malm, oli nimitetty vuotta aikaisemmin kaupunginviskaaliksi. Karl Oskarin ollessa vasta 8-vuotias saattoi A. G. Malm kuuromykkän poikansa Tukholmaan, jossa Karl Oskar Malm ehti kuuden vuoden ajan nauttia yksityisopetusta Manilla-koulun opettajien johdolla, ennen kuin hänet vuonna 1840 otettiin laitokseen sisäoppilaaksi.⁵

Suomeen palattuaan Malm pyrki aktiivisesti ylläpitämään Tukholmassa oppimiaan tietoja, erityisesti vieraiden kielten taitoa. Kouluikäisiä opintoja Malm jatkoi vielä Suomessakin pystyen kommunikoidaan sekä saksan että englannin kielellä. Karl Oskar Malmin ilmeistä kielineroutta kuvaa Alopaeuksen kirjoituksiin perustuva muisto vuodelta 1856. Malmin vieraillessa Pietarin kuurojenkoulussa luulivat venäläiset kollegat suomalaista kuuromykkäopettajaa englantilaiseksi. Myös suomea äidinkieleltään ruotsinkielinen Malm hallitsi niin paljon, että pystyi opettamaan kuurojenkoulussaan suomenkielisiä oppilaita.⁶

Manilla-koulun perustajana mainitaan Per Aron Borg -niminen yksityishenkilö, joka kiinnostui aistiviallisten opetuksesta nähtyään 1800-luvun alun Tukholmassa teatterinäytelmän "de l'Epéestä". Näy-

4 Todistuskappaleita Suomen historiaan IV 1895, 365-376.

5 Biografiska anteckningar 1913, 8, 12-13, 15-17; (SSA. MSA., Stockholm). Manillaskolans gästböcker v. 1834-1875; kuuromykkyiden syistä ja olemuksesta Harjula 1993, 93; Pienten lasten hoidosta Moring 1993, 29.

6 Alopaeus 1889, 4-5; Biografiska anteckningar 1913, 25.

telmän juoni perustuu Euroopan ensimmäisen kuurojenkoulun perustajan, Abbe Michel de L'Épée, tarinaan tämän tavatessa Pariisin kadulla kuuromykän pojan. De l'Épée lupaa auttaa, jotta poika saisi takaisin isänperintönsä, jonka ahne holhooja oli itselleen anastanut.⁷ Teatteriharrastuksensa ansiosta Borg luultavasti tutustui myös koulunsa ensimmäiseen oppilaaseen, kiertävän ruotsalaisen teatteriseurueen johtajan tyttären, suomalaissyntyiseen Charlotta Seijerlingiin (s. 1782), jonka sokeuden oli aiheuttanut lapsena sairastettu rokkotauti.⁸

Isän kuoleman jälkeen oli perhe muuttanut Suomeen. Turusta Charlotta lähetettiin silmälääkəriin Tukholmaan, josta Borg otti tytön kotiinsa kasvatettavaksi. Manilla-koulusta päästyään Seijerling sai vaki-tuisen toimen Venäjän leskikeisarinnan Pietariin perustamasta kuurojenopetusinstituutista. Seijerling muutti takaisin Ruotsiin vuonna 1823 elättäen laitoksesta saamallaan eläkkeellään myös äitinsä.⁹

Vuosien 1807 ja 1845 välisenä aikana Manilla-koulussa opiskeli Charlotta Seijerlingin ja Karl Oskar Malmin ohella myös kaksi muuta suomalaista. Johan Niclas Brandt (s. 1788) oli köyhien vanhempien Kokkolasta Ruotsiin lähettämä kuuromykkä, jonka ylläpidon koulu sekä varakkaat venäläiset sukulaiset yhdessä kustansivat. Brandt ehti olla Manilla-koulussa vain vajaat puoli vuotta karaten toukokuussa 1810 merille. Hattulasta kotoisin ollut kuuromykkä tuomarin poika, David Wegelius (s. 1797), tuli Manilla-kouluun vuonna 1813 joutuen kuitenkin lopettamaan parin vuoden päästä, sillä isän kuoleman jälkeen ei äiti pystynyt poikaansa enää koulussa pitämään.¹⁰

Manilla-koulun oppilaiksi pyrki 1810-luvulla sokeiden ohella myös kuuroja, joten Ruotsiin syntyi keskieuropalaisten esikuvalaitosten tapaan yhteinen kuurojen- ja sokeainopetusinstituutti. Alkuperäinen idea olikin varsin kunnianhimoinen: Borg halusi omistautua uudessa laitoksessa aistivammaisten opetuksen lisäksi myös tylsämielisopetukseen. Vähitellen Borg kuitenkin nosti kuurojen opetuksen muiden edelle; ehkä myös sen vuoksi, että kuurojen ohjaamisesta hänellä ei ollut aikaisempaa kokemusta. Tylsämielisten opetusta Borg ei puolestaan pitänyt kovin haastavana, koska tylsämielisillä olivat vielä kaikki aistit tallella.

Kuurojen oppilaiden lisääntyminen johtikin ennen pitkää siihen, että vuosina 1817 - 1846 kouluun ei käytännössä otettu sokeita; toiminta keskittyi kuurojen ohjaamiseen. Vasta 1840-luvun puolivälin jälkeen sokeainopetuksen tarpeisiin kiinnitettiin jälleen huomiota Per Aron

7 Åbo Tidningar 24.1.1860, n:o 6; Nordensvan 1917, 99.

8 (KB, Stockholm). P.A.Borgs Vitterhetsförsök (Vf.51.): Novellistiska och dramatiska arbeten.

9 (SSA. MSA., Stockholm). Matrikel öfver Institutets Elever (n. vuoteen 1845, n:o 1).

10 (SSA. MSA., Stockholm). Matrikel öfver Institutets Elever (n. vuoteen 1845, n:ot 17 ja 46).

Borgin pojan, Ossian Borgin, aloitteesta. Vuonna 1846 Manilla-koulun yhteyteen perustettiin erityinen sokeiden osasto, jonka paikat jakaantuivat hiippakunnittain. Vuonna 1846 julkaistuissa uusissa säännöissä määrättiin opetusta annettavaksi tasapuolisesti sekä kuuroille että sokeille teoria- ja ammattiaineissa. Kuurojen ja sokeiden osastot tuli kuitenkin pitää erillään.¹¹

Osastojen yhdessä pitäminen samojen seinien sisällä ei kuitenkaan aikaa myöten osoittautunut kovin onnistuneeksi ratkaisuksi, sillä oppilaiden keskinäistä sopua ja kurinpitoa häiritsivät erilaiset kommunikointi- ja opetusmenetelmät. Suomeenkin kantautui 1800-luvulla enemmän ja vähemmän epävarmoja tietoja siitä, miten kuurot käyttivät hyväkseen sokeiden näkökyvyttömyyttä ja sokeat puolestaan matkivat kuurojen yksitoikkoisia ja omituisia ääntelyjä. Sokeainkoulu siirrettiinkin vuonna 1879 Tukholmaan, jossa se vähitellen irtaantui itsenäiseksi oppilaitokseksi.¹²

Myös Kööpenhaminassa oli v. 1807 avattu kuurojenkoulu. Kuten Borgin laitoksen, myös Kööpenhaminan kuurojenkoulun esikuvana oli Ranska ja de l' Epée'n laitos Pariisissa. V. 1803 Castberg oli vierailut valtiolta saamansa apurahan turvin paitsi ranskalaisissa, myös saksalaisissa oppilaitoksissa; lähimpänä kohteenaan Kielin kuurojenkoulu. Kuninkaallisen kuurojenopetusinstituutin perustajan, Peter Atke Castbergin, aikana laitoksessa keskityttiin viittomakielen harjoitukseen ja yleisivistävään opetukseen.

Tosin myös Kööpenhaminan kuurojenkoulussa ymmärrettiin 1810-luvulta lähtien kuurojen ammatillisen ohjaamisen tärkeys, ja oppilaat saivat jonkin verran opetusta erilaisissa käsitöissä. Erityisesti Castberg oli innostunut kuurojen kouluttamisesta tarkkuutta vaativiin, lähinnä kaupunkeihin sopiviin käsityöammatteihin. Castbergin ensimmäiset oppilaat saivat opetusta mm. optisen lasin hyödyntämisessä silmälaseja, mikroskooppeja ja teatterikiikareita valmistamalla.¹³ Kuurojenopetuksessa Tanska oli edelläkävijämaa muutenkin toteuttaen ensimmäisenä Pohjoismaana vuonna 1817 kuurojen oppivelvollisuuden.¹⁴

Ruotsiin kuuluneessa Norjassa avattiin maan ensimmäinen kuurojenkoulu valtion toimesta vuonna 1825. Koulu sijoitettiin Trondheimiin. Pääpaino opetuksessa oli Ruotsin ja Tanskan tapaan kristinopin tietojen jakamisessa. Koulun tarkoituksena oli kasvattaa oppilaista "kristillis-siveellisiä" hyödyllisiä kansalaisia.¹⁵

11 Prawitz 1913, 38, 190-192.

12 Lyytikäinen 1896, 7-8.

13 Holck 1907, 22-25, 76-84.

14 Tuunainen - Nevala 1986, 14.

15 Seip 1984, 181; (RA, Oslo). KUKSF. Abnormskolevesenet. 45. Trondhjems døvstummeinstitut 1835 - 1853.

Suomalaisen kuurojenopetuksen esikuvaksi tuli Karl Oskar Malmin myötä meitä lähimpänä sijainnut Tukholman Manilla-koulu. Malmin koulunkäyntiaikana Manilla-koulu oli jo ehtinyt luoda vakiintuneet muodot nimenomaan kuurojenopetuksessa ja koulu tunnettiin opettajiensa kautta sekä Pohjoismaissa että muualla Euroopassa. Käytännössä Manilla-koulussa (koulu muutti 1810-luvun alussa Djurgårdeniin, Manillaan, mistä nimi) keskityttiin 1840-luvun puoliväliin saakka yksinomaan kuurojenopetukseen.

Toiminnan alkuaikoina kansan keskuudessa oli vielä mitä ihmeellisempiä epäluuloja; mm. monin paikoin maaseudulla eli vankka käsitys, jonka mukaan Borg keräsi laitokseen lapsia polttaakseen heidät ja valmistaakseen sitten sellaista pulveria, jolla pystyttiin parantamaan tauteja. Ehkäistäkseen tällaisia huhuja Per Aron Borg kiersi jalkapatrikassa v. 1811 koulunsa poikaoppilaiden kanssa Mälarin ympärillä olevissa pitäjissä.

Riitaantuminen koulun johtokunnan kanssa johti vuonna 1816 Per Aron Borgin eroon. Nähtävästi eroon johtaneen erimielisyyden syynä oli kuurojenopetuksen kehittäminen sokeainopetuksen kustannuksella.¹⁶ Per Aron Borg asui 1820-luvulla Portugalissa ja Brasiiliassa. Portugalissa ollessaan Borg teki koko ajan ahkerasti havaintoja myös väestöstä, maantieteestä ja kielestä. Lähinnä Portugalissa asuvien ruotsalaisten liikemiesten avustuksella perustettiin Lissaboniin maan ensimmäinen kuurojenkoulu vuonna 1823. Per Aron Borg kuoli vuonna 1839.¹⁷

Per Aron Borgin poissaoloajan sekä tämän kuoleman jälkeen johtajuutta hoiti hänen poikansa Ossian Borg, jonka johtajakaudella myös porvoolainen Karl Oskar Malm opiskeli Manilla-koulussa.¹⁸ Palattuaan Suomeen lokakuussa 1845 Malm toi mukanaan päästötodistuksen, jossa hänen kerrotaan saaneen aluksi yksityisopetusta silloisesta opettajakunnasta maineikkaimman, J. G. Holtzin, johdolla siihen saakka, kunnes oli siirtynyt Manilla-kouluun sisäoppilaaksi. Koulu-menestys on ollut alusta lähtien hyvä, sillä Karl Oskar Malmin kerrotaan omanneen mm. erinomaista oppimiskykyä ja ahkeruutta sekä omaksuneen kouluaikanaan puhtaan ja luettavan puhetyylin.

Malm sai opetusta Ruotsin historiassa ja maantiedossa sekä "suositussa" luonnontieteessä. Opetusohjelmaan sisältyi oppitunteja aritmetiikassa ja yksinkertaisessa geometriassa. Malm suoritti Manilla-koulussa ollessaan rippikoulun ja osallistui Herran Ehtoolliselle. Lisäksi Malm sai harjoitusta puusepäntyössä, jossa työssä todistuksen mukaan osoitti kiitettävää kykyä ja taitoa. Tukholmassa Karl Oskar Malm

16 Lyytikäinen 1896, 5-6.

17 Åbo Tidningar 24.1.1860, n:o 6; (KB, Stockholm). Journal och handlingar från P.Borgs resa till Portugal och vistelse därstädes åren 1823-1828 (M. 226).

18 Alopaeus 1889, 4.

hankki myös uima-diplomin kuurojenkoulun järjestämässä uimakouluksa saaden erityismaininnan "erinomainen uimamaisteri". Nähtävästi uiminen oli luonteva osa ajan liikuntakasvatusta, sillä uiminen kuului myös toisen Ruotsista käsin omaksutun kasvatusteorian, eli 1800-luvun alkupuolella muodissa olleen lingiläisen liikuntakasvatusteorian ohjelmaan.¹⁹

Opettajat pyrkivät pitämään yhteyttä entisiin oppilaisiinsa, varsinkin priimusoppilaisiin. Karl Oskar Malm jatkoikin vielä Porvoon kuurojenkoulua johtaessaan kirjeenvaihtoa johtaja Ossian Borgin kanssa ja sai Tukholmasta monia hyviä neuvoja omaan opetustyöhönsä sekä tärkeitä neuvoja kuurojenopetuksen valtiollistamiseksi 1850-luvulla (vrt. luku 3.3).²⁰

Manilla-koulun suomalaisista oppilaista juuri Karl Oskar Malmin menestyksen siivittämänä lähdettiin 1840-luvun puolivälin jälkeen ajamaan kuurojenopetuksen aloittamista Suomessa. Tästä saatiin tänä aikana kiittää ennen kaikkea hänen sikäläisissä olosuhteissa varakasta ja valistunutta kotiaan sekä kotikaupunkinsa, Porvoon, kiinnostusta kuurojenopetukseen osana 1840-luvulla herännyttä paikallista hyväntekeväisyys- ja yhdistystoimintaa.

Vaikka Manilla-kouluun ei paikkojen puuttuessa mielellään otettu ulkomaalaisia oppilaita, oli Suomi kuitenkin poikkeus. Suomea lähimpänä sijaittivat Pietarin kuurojenkoulu ja Manilla-koulu, joista nähtävästi juuri viimeksi mainitun merkitys oli suurempi 1840-luvulla.²¹

3.2 Kuurojenopetus ajan hyväntekeväisyydessä

Karl Oskar Malmin palattua takaisin Suomeen ja kotikaupunkiinsa Porvooseen alkoivat kuurojen asiasta innostuneet kaupunkilaiset hankkia kuurojenkoulua Suomeen. Hankkeen takana oli Porvoon lukion lehtori ja monen paikallisen aloitteen keskushenkilö - mm. kaupungin jälleenrakennuskomitean puheenjohtaja vuoden 1837 tulipalon jälkeen, Porvoon säästöpankin perustaja ja kirjastotoimen kehittäjä - Johan Edvard Öhman, joka perustamassaan *Borgå Tidning*issä esitteli v. 1845 porvooolaisen, Karl Oskar Malmin, opiskelua Manilla-instituutissa ja

19 Biografiska anteckningar 1913, 16-17; P.A.Borgs Vitterhetsförsök (Vf.51.): Tal vid offentliga tillfällen: tutkintopuhe 31.7.1834, jossa viittaus Holtzin maineeseen; Wuolio 1984, 90; Heikkinen 1991, 105 (P.H. Lingin opiskelu Kööpenhaminassa).

20 *Borgå Tidning* 3.11.1853, n:o 87.

21 *Plit* 1984, 45; *Borgå Tidning* 14.6.1843, n:o 46.

ehdotti toisen suomalaisen lähettämistä samaan instituuttiin, jotta tämä voisi yhdessä Malmin kanssa perustaa kuurojenkoulun Heinolaan.

Öhmanin mielestä Heinola oli sopiva koulupaikkakunta alhaisen kustannustasonsa ja Heinolan yläalkeiskoululta tarjoutuvien tilojen vuoksi.²² Suomenkielinen sisämaakaupunki oli nähtävästi sopiva myös tulevien oppilaiden rekrytoinnin kannalta: mm. 1849 Borgå Tidningissä vakuutettiin suurimman osan kuuromykistä olevan lähtöisin suomenkielisen kansanosan parista, ja enin osa tulisi myös palaamaan kotiseudulleen takaisin.²³

Karl Oskar Malmin Ruotsin aikaisiin muistoihin vedoten Alopæus kuitenkin paljastaa aloitteen todellisen esittäjän, eli Karl Oskar Malmin, joka olisi jo Ruotsissa ollessaan ennen Suomeen paluutaan, esittänyt Öhmanille kuurojenkoulun perustamista Suomeen. Aloitteentekijänä voitaneen siis pitää Karl Oskar Malmia. Lisäksi Malm olisi tässä vaiheessa ehdottanut muun Euroopan tapaan kuurojen laskennan suorittamista myös Suomessa. Luultavasti Malmin ehdotusta siivitti tuore kuurojen määrän arviointi Ruotsissa Manilla-koulun johtajan, Ossian Borgin, johdolla v. 1845. Lopullisesti papiston tehtäväksi annettu laskenta toteutui vuonna 1848, kaksi vuotta Porvoon kuurojenkoulun perustamisen jälkeen.²⁴

Ensimmäinen aloite kuurojenkoulun perustamisesta Suomeen tehtiin virallisesti kevättalvella 1846 Mikkelin maaherra, Otto Boijen, johdolla. Senaatin talousosasto pyysi asiasta myös lääkintöhallituksen lausuntoa.²⁵

Boijen anomukseen sisältyivät säännöt, joiden mukaan koulu oli suoraan maaherran valvonnassa. Ohjesäännön laadintaan ovat nähtävästi osallistuneet myös porvoolaiset Öhmanin johdolla. Opetuksesta valtaosan nielivät tiedollis-sivistävät aineet; vasta myöhemmässä vai-

22 Borgå Tidning 5.11.1845, n:o 87; Lindqvist 1968, 14; Hartman 1906, 653.

23 Borgå Tidning 5.5.1849, n:o 35.

24 (Kuurojen museo, Helsinki). Karl Oskar Malmin kirjeitä: "Om min vistelse i Sverige och dess följder i Finland" (Alopæuksen lisäys päiväämättömän kirjeen lopussa) sekä C. O. Malmin kirje Öhmanille (päiväämätön, mutta vedotaan 26.4.1846 BT:n artikkeliin, joten luultavasti tältä vuodelta).

25 Talousosaston pöytäkirja 3.3.1846, 531; Heinola oli A. G. Malmin syntymäpaikka (Biografiska anteckningar 1913, 8); 1840-luvulla Mikkelin läänin maaherrana toiminut Otto Boije ehti vaikuttaa kuvernöörinkautensa lyhyedestä huolimatta pysyvästi sekä Mikkelin että Heinolan kaupunkien kehittämiseen. Monipuolinen kiinnostus kohdistui mm. kaupunkien rakennustoimintaan, köyhäinhoitoon sekä 1840-luvulla virinneeseen säästöpankkitoimintaan. Otto Boijen kertomus vuosilta 1845 - 1847 kuvaakin köyhien vaivaisten ja oman toimeentulonsa hankkimiseen kykenemättömien henkilöiden huolestuttavaa kasvua läänin alueella: vuonna 1846 Mikkelin läänin 131 121 asukkaasta peräti 3 130 henkeä oli työhön kykenemättömiä "vanhuksia, kivullosia ja raajarikkoisia", joiden ainoa tulonlähde olivat paikalliset vaivaskassat. Lähteinä: Kuujo 1971, 68-69, 77, 168; Cederberg 1948, 104; Ojala 1948, 146, 185; JY hist.lait. JKK 148. VA, kuvernöörin kertomuksia, Mikkelin läänin kuvernöörin kertomus vuosilta 1845 - 1847, 8.

heessa tuli oppilaita harjoittaa käsitöissä. Myös liikunnan, eli voimistelun ja uinnin, liittämistä opetusohjelmaan suositeltiin. Säännöt ovatkin tässä vaiheessa lähes suora kopio Manilla-koulun opetusohjelmasta.

Lääkintöhallitus kuitenkin tyrmäsi Carl von Haartmanin johdolla Boijen ehdotuksen. Ainakaan Haartmanin tiedossa kuuroja ei ollut kovin paljon. Sen sijaan sokeiden lukumäärä herätti maamme lääkitäviranomaisissa huolta jo 1840-luvulla ja Haartman esittikin, että Karl Oskar Malm opettaisi kuurojen sijasta sokeita. Olihan esikuvalaitoksessa, eli Manilla-koulussa, oppilaina kuurojen ohella myös sokeita.²⁶ Anomusta käsiteltiin senaatissa kesäkuussa 1846, ja talousosasto katsoi mitä todennäköisimmin Haartmanin antaman kielteisen lausunnon perusteella, ettei kuurojenkouluanomus antanut aihetta lisätoimiin valtion taholta.²⁷

Vuonna 1846 tehdyn ensimmäisen ja yksinomaan vammaisia koskettaneen koulutushankkeen hylkääminen oli osoitus vammaisten opetuksen kuulumisesta vielä 1840-luvulla, ennen ensimmäisen vaivaishoitoasetuksen voimaantuloa, lääkintölaitoksen vastuulle. Vasta vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksessa siirrettiin vaivaishoidon alueelle myös sairaanhoidon hallinnon asioita, eli mielisairaiden lisäksi myös sairaat ja vaivaiset, joiden hoito kuului vaivaishoitoasetuksen mukaan ensi kädessä kunkin paikkakunnan velvollisuuksiin.²⁸

Lääkintölaitoksen huoli kohdistui vammaisten osalta 1840-luvulla lähinnä vain silmäsairauksien hoitoon, joten vammaisten opetuskyvykset eivät tässä vaiheessa kiinnostaneet. Kuurojenasian edistymiseen hyväntekeväisyyden kautta oli vaikuttamassa lähinnä paikalliset ja henkilökohtaiset suhteet. Porvoolaisten kuurojenkouluhanke onkin osa kaupunkien sosiaalista heräämistä 1840-luvulla. Konkreettisina esimerkkeinä olivat mm. tällä vuosikymmenellä virinneet hyväntekeväisyys ja säästöpankkitoiminta.

Sekä hyväntekeväisyys- että säästöpankkiliikkeissä oli mukana kuurojenkouluhankkeeseen osallistuneita porvoolaisia. Karl Oskar Malmin isä, Anders Gustaf Malm, oli perustamassa säästöpankkia Porvooseen 1840-luvun alussa yhdessä J. E. Öhmanin kanssa. Porvoon rouvasväenyhdistystä oli puolestaan perustamassa J. L. Runebergin vaimo, Fredrika Runeberg sekä J. E. Öhmanin puoliso Albertina Öhman. J. L. Runeberg oli paikallisen Borgå Tidningin toimittaja sekä myös Porvoon kuurojenkoulun johtokunnan jäsen 1850-luvulla.

1800-luvun alkupuolen yhdistystoimintaa edusti tyypillisimmillään ns. seuratoiminta (associationer), jonka elinvoima perustui paikalliseen aktiivisuuteen. 1830- ja 1840-luvulla käynnistyneen yhdistystoiminnan ylläpitäjinä toimi paikallinen sivistyneistö. Epäkohtien ratkaisemi-

26 (VA). Senaatin talousosasto, KD 32/211 1846.

27 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 16.6.1846, 1547.

28 Piirainen 1958, 69.

seksi päätettiin perustaa seura, jonka tehtävänä oli ratkaista tietty sivistyneistön silmissä sosiaalisesti luokiteltava ongelma. 1830- ja 1840-luvun rouvasväenyhdistysten, säästöpankkien ja raittiusseurojen toimintaa yhdisti ajatus vähempiosaiten yhteiskunnan jäsenten sosiaalisen aseman parantamisesta.

Henrik Steniuksen mukaan 1800-luvun alkupuolen yhdistykset ja seurat, joista tärkeän osan muodostivat rouvasväenyhdistykset, olivat tavoitteiltaan ja työskentelytavoiltaan kunnianhimoisen filantrooppisia pyrkien ratkaisemaan ajan sosiaalisia ongelmia paikallistason filantropian kautta. Näin ollen mm. rouvasväenyhdistysten toiminta edusti strategisesti tärkeitä, vaihtoehtoista ja vapaaehtoisuuteen perustuvaa organisaatiomallia. Asettamiinsa tavoitteisiin rouvasväenyhdistykset uskoivat pääsevänsä erityisesti kasvatuksen ja koulutuksen kautta. Steniuksen mukaan yhdistykset olivat luonteeltaan melko konservatiivisia ja omalla työllään yhdistykset legitimoivat uutta, taloudellisesta ja poliittisesta rakenteesta erillään olevaa toimintaideaa.²⁹ Helsingin rouvasväenyhdistysten toimintaa tutkineen Alexandra Ramsayn mukaan yhdistysten jäsenet kuitenkin joutuivat törmäämään köyhälistökortteleissa sellaiseen puutteeseen ja kärsimykseen, josta ei vielä edes lehdistössä osattu kertoa, joten yhdistykset kyllä konkreettisella tasolla ymmärsivät hädän todellisen olemuksen.³⁰

Vammaisten opetuskysymys yhdistyneenä ajanjakson kansanopetus- ja köyhäinhoitokeskusteluun virisi samanaikaisesti myös sanomalehdistössä 1840-luvulla. Suosittujen jatkokertomusten päähenkilöinä oli yhä useammin vammaiset. Huomiota herättävin oli varmaankin J. W. Snellmanin Saimassa vuonna 1846 ilmestynyt kolmiosainen jatkokertomus nimeltä "Ur en döfstums dagbok", jossa syntymäkuuro Pehr Persson lopulta saapuu monien seikkailujen ja vastoinkäymisten jälkeen Trondheimin kuuromykkäkouluun:

Saavuttuani Trondheimiin näytin todistustani kadulla tapaamalleni miehelle, joka antoi sen minulle takaisin osoittaen tien paikalliselle poliisiasemalle, jonne saavuttuani näytin samaa paperia poliisimestarille. Hän sitten vihdoin ohjasi minut kuurojenkouluun. Kun tämä tapahtui, oli päivä 1.8. vuonna 1844 klo 12.
Pehr Persson³¹

Kertomusta siteerattiin erityisesti ajankuvauksensa koskettavuuden vuoksi Morgonbladetissa v. 1846 kuurojenkoulutoimintaa Suomessa käynnistettäessä.³²

Helsinkiläinen Morgonbladet, jolla oli yhteyksiä fennomaaniseen

29 Stenius 1987, 164-169; vrt. Åström 1961, 24-25.

30 Ramsay 1993, 147-148.

31 Saima 15.8 - 29.8.1846, n:o 32-34 (vapaa käänös ruotsinkielestä).

32 Morgonbladet 10.9.1846, n:o 69.

sivistyneistöön, kuten J. W. Snellmaniin ja tämän toimittamaan Saimaan, laajensi 1840-luvulla ensimmäisenä opetuskeskustelua kansalaiskasvatuksen suuntaan. Köyhien lasten huollosta käyty keskustelu tuli osaksi väittelyä kansakoulun tarpeellisuudesta. Arvostelu kohdistui myös kirkon kansanopetuksen ulkokohtaisuuteen. Samalla kirjoitukset pyrkivät vetoamaan säätyläisiin, jotta nämä omatoimisesti työskentelisivät köyhien lasten hyväksi.³³

Kuurojenopetus saikin asiasta kiinnostuneen sanomalehdistön taholta yhä enemmän huomiota 1840-luvun lopusta lähtien; käytännössä Porvoon kuurojenkoulun johtajan ja opettajan, Karl Oskar Malmin, Suomeen paluun jälkeen. Paitsi vuonna 1848 suoritettu kuurojen tilastointi,³⁴ huomiota herätti myös Karl Oskar Malmin opetustyö Porvoon kuurojenkoulussa.³⁵

3.3 Porvoon kuurojenkoulu

Karl Oskar Malm oli vuoden 1846 alussa saanut kotiopettajan paikan Koiviston pitäjältä. Rovasti J. H. Sirénin perheessä Malm ohjasi perheen kuuromykän pojan Sten Sirénin lisäksi myös toista kuuromykkää, Mäntyharjulla syntynyttä 11-vuotiasta David Fredrik Hirniä. Lokakuun 1. päivänä koulu siirrettiin Porvooseen.³⁶ Koulun aikaansaamiseksi työskenteli Karl Oskar Malmin isä Anders Gustaf Malm yhdessä pastori J. E. Öhmanin kanssa. Opetus oli luonteeltaan pääasiassa tiedollis-sivistävää ja tapahtui piispa Ottelinin valvonnassa. Opetuksen rahoitus olikin aluksi lähinnä Karl Oskar Malmin isän, Anders Gustaf Malmin, harteilla. Myös kouluhuoneisto sijaitsi Anders Gustaf Malmin omistamalla tontilla kapean Kankurinkujan varrella Porvoossa.³⁷

Käytännössä työ kuurojen opettamiseksi alkoi 16.9.1846, jolloin julkaistiin Karl Oskar Malmin laatima ilmoitus uudesta kuuroille tarkoitettusta koulusta Porvoossa. Borgå Tidningin vaatimattomassa ilmoituksessa kerrotaan, että kuurojenkoulussa oli mahdollisuus saada opetusta

lukemisessa, kirjoittamisessa, laskemisessa sekä uskonnossa ja erilaisissa tieteissä.

33 Pulma 1987, 35-37.

34 Ks. luku 4.1.1 ja kuurojen tilaston saama julkisuus.

35 Mm. Helsingfors Tidningar 30.9.1857, n:o 76, joka kuvaa yksityiskohtaisesti koulun uskonnon ja käsityön opetusta.

36 Borg 1868, 48; David Fredrik Hirn 1911, 4; Helling 1946, 20.

37 Biografiska anteckningar 1913, 21-22.

Ainoastaan opetusajan ulkopuolella harjoitettiin käsitöitä. Malm itse uskoi vankasti koulunsa herättävän kiinnostusta huomauttaen kuitenkin opetuksen niukoista resursseista toivoen, että kukin oppilas pystyisi aluksi maksamaan 10 ruplaa kuukaudessa sekä opetuksesta ja ylläpidosta tai kolme ruplaa pelkästä opetuksesta.

Opetus oli vielä 1860-luvullakin varsin teoreettista, etenkin uskonnon opetusta oli paljon. Koulu ei nähtävästi riittävien varojen puuttuessa pystynyt tarjoamaan selkeää ammatillista opetusta; ainoastaan tyttöjä harjoitettiin koulusta käsin tavanomaisissa naisten käsitöissä.³⁸ Oppilaita oli Porvoon kuurojenkoulussa vuosien 1846 - 1856 aikana kaikkiaan 13 ja heidän vähäisyytensä syynä Carl Henrik Alopaeus piti köyhyyttä ja kansan yleistä tietämättömyyttä koulutuksen tarpeellisuudesta.³⁹

Vielä vuoden 1849 Borgå Tidningin arvion mukaan suurin osa kuuroista oli köyhän, suomenkielisen kansanosan parista. Tähän näkökohtaan oli nähtävästi tukeuduttu myös v. 1846, kun kuurojenkoulua suunniteltiin perustettavaksi sisäsuomalaiseen Heinolaan. Arvion kanssa ristiriidassa oli kuitenkin tuomiokapitulien seurakuntien papistolla teettämä kuuromykkien tilastointi, jota Karl Oskar Malm oli vuonna 1848 Porvoon tuomiokapitulille ehdottanut.

Porvoon ja Turun tuomiokapitulien alueelta kerättyjen tietojen mukaan suurin osa kuuroista asui Turun hiippakunnan alueella. 1850-luvulle tultaessa eteläinen rannikkokaupunki oli ohittanut sisä-Suomen mielekkäämpänä kohteena ensimmäiselle kuurojenkoululle. Etelä-Suomea puolsi tilastointituloksen ohella myös selvät aluepoliittiset perustelut, eli Turun sijainti hiippakunnan keskuksena, tehokas valvonta Etelä-Suomesta käsin sekä koulutusta ajaneiden mielestä myös läheinen yhteys Ruotsiin.⁴⁰

Vuonna 1853 Karl Oskar Malm toivoi valtion vastaantuloa Porvoon yksityisen kuurojenkoulun toiminnan jatkamiseksi, käytännössä valtiollistamiseksi. Vaihtoehtona oli ulkoisilta puitteiltaan sekä taloudeltaan mittavampi laitos, jonka sijaintipaikaksi Malm ehdotti joko Helsinkiä tai Turku. Turku oli Malmin mielestä erityisen hyvä paikka, koska se oli hiippakunnan keskus ja koska siellä oli saatavilla päteviä käsityöläisiä antamaan kuuroille ammattiopetusta. Malm toi aloitteessaan esille vuoden 1848 kuuromykkätilaston ja kuurojen huomattavan suuren lukumäärän Turun ja Porin läänissä sekä Ahvenanmaalla. Hiippakunnan alueelta tilastoiduista kuuroista yli puolet oli kotoisin juuri Turun

38 (VA). Tuomiokapitulien kouluarkisto (TKA). Porvoon kuuromykkäkoulu (78): Vuositutkintoasiakirjat ja oppilasluettelot vuosina 1861-1870; Biografiska anteckningar 1913, 20-22.

39 Alopaeus 1889, 5.

40 Ks. Borgå Tidning 5.5.1849, n:o 35 ja luku 4.1.1: kuurojen tilastointi vuonna 1848.

seudulta.⁴¹

Senaatti alisti anomuksen keisarille, jonka kielteinen päätös merkitsi kuurojenkoulun perustamisen siirtymistä jälleen tulevaisuuteen. Malmille myönnettiin anotun 1500 ruplan sijasta henkilökohtainen 200 ruplan vuotuinen avustus Porvoon yksityisen kuurojenkoulun ylläpitämiseksi.⁴²

Taloudelliset vaikeudet ja epävarma tulevaisuus saivat Karl Oskar Malmin 1850-luvun puolivälissä haaveilemaan vakaammasta elämästä säännöllistä palkkaa nauttivana virkamiehenä ja opettajantyöstä luopumisesta, jonka vuoksi hän suunnitteli ylioppilastutkinnon suorittamista. Turun kuurojenkoulun opettajaksi siirtyminen 1850-luvun lopussa katkaisi kuitenkin nämä, luultavasti juuri syvimmän epätoivon hetkellä syntyneet ajatukset. Taustalla saattoi vaikuttaa myös Malmin huoli omasta pätevyystään. Muissa Pohjoismaissa kuurojenkoulujen johtajat olivat säännöllisesti pappeja, ja nähtävästi Malm suunnitteli tässä vaiheessa papin tutkinnon suorittamista.⁴³

Plitin mukaan kirkon korkein johto ei vielä Nikolai I:n aikana kannattanut sellaisenaan Karl Oskar Malmin käytännölle läheisiä aloitteita, koska kuurojenopetusta ei tunnettu ja yhteyttä kansanopetukseen ei tiedostettu.⁴⁴ Malm sai kuitenkin tukea hankkeelleen Manilla-koulun johtajalta, Ossian Borgilta. Borgin mukaan Malmin tuli sinnikkäästi jatkaa yrityksiansä kuurojenkoulun perustamiseksi Suomeen. Valtiojohteisten instituuttien, joissa opetuksen pääpaino olisi maanviljelyksessä, sijaintipaikaksi Borg suositteli "suurimpia kaupunkeja rannikkoseudulla". Karl Oskar Malm on Borgille lähettämänsä kirjeen perusteella lähestynyt senaattia kuurojentilastointia hyväksi käyttäen jo vuonna 1848. Malm kuitenkin epäili asiasta päättävien innokkuutta viitaten mm. parhaillaan käynnissä olleisiin levottomuuksiin Euroopassa.

Ossian Borgin kirje julkaistiin K. O. Malmin toivomuksesta myös Borgå Tidningissä. Borg kehottaa Malmia kärsivällisyyteen ja katsoo, että nimenomaan valtion tehtävä on hoitaa kuurojen opetus niinkin köyhässä maassa kuin Suomi. Borg tähdentää myös maanviljelyksen merkitystä kuurojen opetuksessa jo senkin vuoksi, että suurin osa maaseudulta tulevasta oppilaista kuitenkin palaisi koulun jälkeen takaisin kotiseudulleen.⁴⁵

Juuri Ossian Borgin neuvoa noudattaen Malm pyrki kiinnittämään aikaisempaa enemmän huomiota käytännön opetukseen, sillä

41 (VA). Senaatin talousosasto, AD 658/155 1853.

42 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 1.4.1856, 91-92.

43 Biografiska anteckningar 1913, 24-25; (Kuurojen museo, Helsinki). C. O. Malmin päiväämätön kirjoitus, luultavasti 1850-luvulta, jossa Malm ilmaisee halunsa opiskella papiksi.

44 Plit 1984, 49.

45 Borgå Tidning 3.11.1853, n:o 87; (KB, Stockholm). Bref till Ossian Edmund Borg (Ep.B.9.): C. O. Malm 4.7.1848.

vuonna 1857 ilmestyi Borgå Tidningissä kirjoitussarja otsikolla "Institut för döfstumma i Finland", jossa Malm esitti kuurojen *kasvatus- ja maanviljelysinstituutin* perustamista Suomeen. Instituutissa tuli antaa opetusta myös käsityöaineissa, mutta pääpaino oli kuitenkin maanviljelyksessä ja oppilaista tuli harjoittaa ennen kaikkea "hyviä torppareita".

Kasvatus- ja maanviljelysinstituutti ei Malmin mukaan kuitenkaan soveltunut sisä-Suomeen, lähinnä Jyväskylään ja Heinolaan, joita kaupunkeja mm. Helsingfors Tidningar oli jo ehtinyt esittää. Ensinnäkin suurin osa kuuroista oli kotoisin Suomenlahden ja Pohjanlahden rannikoilta. Toiseksi Turku oli Malmin mielestä ehdottomasti paras paikka maanviljelysinstituutin sijoittamisen kannalta alueen suotuisan ilmaston ja maanviljelyksen hyvän tason vuoksi. Kolmanneksi Turussa sijaitsi Talousseura, jonka asiantuntemusta ei voitu kuurojenopetuksen alkuvaiheessa ohittaa.⁴⁶ Vuonna 1797 perustettu Suomen Talousseura peritavallaan Suomessa Tiedeakatemian roolin. Talousseuran merkitys oli pääasiassa taloudellisen valistuksen levittämisessä, mutta sen piirissä otettiin aktiivisesti kantaa myös koulutuksen kehittämiseen.⁴⁷

Karl Oskar Malmin johtama liike valtiollisen kuurojenkoulun aikaansaamiseksi 1850-luvun puolivälissä herätti Borgå Tidningin lisäksi kiinnostusta muissakin sanomalehdissä.⁴⁸ Kuurojenopetusasian edistymiseen otti halukkaasti kantaa mm. suomenkielinen Suometar, joka oli aikanaan arvostellut mm. kuurojen tilastointia ankarasti. Laskennan puutteellisuuteen viitaten oli kuurojenkoulu Suomettaren mukaan perustettava sisä-Suomeen, jossa myös köyhää väestöä (ja kuuroja) oli sen mielestä eniten. Suomettaren mukaan kuurojenkouluasia ei Suomessa etene, koska valtaapitävien (= ruotsinkielisten) vastustus on vielä niin kova.⁴⁹ Suomettaren yhteiskunnallinen panos vahveni juuri 1840-luvun lopusta lähtien näkyen mm. käytännön kysymysten ja kansanopetusta koskevien aiheiden esille ottamisena. Vuonna 1849 tilaa saivat myös köyhäinhoito ja taloudelliset aiheet. Päällimmäisenä teemana oli kuitenkin kautta linjan suomen kieli ja tiedon välittäminen suomen kielellä.⁵⁰

Sen sijaan paikallinen Borgå Tidning tuki Karl Oskar Malmin tavoitteita uuden kuurojenkoulun saamiseksi. Lehti otti mielellään esiin asiaa tukevat, vaikutusvaltaiset tukijoukot, etenkin lehden toimituskuntaan kuuluvan J. L. Runebergin. Tosin myös porvoollaislehdessä esiintyi Suometarta lähellä olevia ajatuksia kuuroudesta köyhän kansan ongelmana. Vuonna 1848 kirjoitti lehden toimittaja, A. F. Sirén, että vähäinen kiinnostus kuurojenopetukseen Suomessa on johtunut näihin päiviin

46 Borgå Tidning 31.1.1857 - 21.2.1857, n:o 5-8.

47 Heikkinen 1989, 74.

48 Borgå Tidning 31.1.1857-21.2.1857, n:o 5-8 sekä mm. Helsingfors Tidningar 18.2.1857, 28.2.1857 ja 18.3.1857, n:o 14, 17, 22.

49 Suometar 27.2.1857, n:o 9 ja 15.1.1858, n:o 2.

50 Tommila, Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1988, 167.

asti siitä, että ylempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa kuuroutta ilmenee olennaisesti vähemmän kuin tavallisen kansan parissa, minkä vuoksi sivistyneistöllä ei ole ollut välitöntä tarvetta asian ajamiseen.⁵¹

Kouluhanketta hidasti myös Euroopan poliittinen kuuhunta: "Hullun vuoden" 1848 jälkeen syttyi lokakuussa 1853 Krimin sota. Karl Oskar Malmin ja J. L. Runebergin kirjeenvaihto, josta on säilynyt otteita vuodesta 1853 lähtien, sivuaa myös Suomea läheisesti koskettanutta sotaa. Vuonna 1853 Malm jälleen epäilee oman kouluhankkeensa edistymistä ja viittaa parhaillaan käynnissä olleeseen Krimin sotaan. Karl Oskar Malm kirjoittaa Runebergille:

Jag tror nästan att jag inom 20 år ej får institutet realiseradt i anseende till det stora krigets förödelse, då Ryssland måste uttömma sin tillgång för kriget.

Malm pelkää, että juuri Etelä-Suomi joutuu sodan pyörteisiin ja pahimassa tapauksessa koulutyö Porvoossa keskeytyy:

Kanske komma Engelsmännen m.m. till Finska Viken för att oroa Ryssarna. Således torde södra Finland lida olägenheter af kriget - eller huru?

Politiikkaa valppaasti seuraava K.O. Malm oli v. 1856 tietoinen siitä, että senaatti, varsinkin kirkollisasiaintoimituskunta, olisi sijoittanut uuden instituutin aluksi Helsinkiin senaatin valvontaan. Malm itse ei pitänyt senaatin läheisyyttä välttämättömänä koulun toiminnan kannalta.

Dock skall jag närmare besinna om det vore bättre att genast flytta till Hfors eller Åbo för att hålla skolan i närheten deraf, ty Senatorernas närvaro i Hfors är ej nödvändig för skolans gemenskap med dem i närheten af denna stad.⁵²

Krimin sota järkytti eteläisen rannikko-Suomen elämää perusteellisesti. Mm. Sakari Topelius kuvasi eräässä Helsingin rouvasväenyhdistyksen tilaisuudessa v. 1855, miten sota oli häirinnyt kaupunkilaisten kotirauhaa ja avun tarvetta oli sodan vuoksi kaikissa yhteiskuntaryhmissä.⁵³

51 Biografiska anteckningar 1913, 22 (= BT 26.4.1848).

52 Solstrand-Pipping 1991, 149-151, 156.

53 Born von 1948, 4.

4 VALTIO KOULUJEN PERUSTAJANA 1860-LUVULLA

4.1 Aistivammaiset tilastoinnin kohteena

4.1.1 Kuuromykkä Nathalia Dahlman ja Etelä-Suomen kuulovammaisväestö

Aistivallisuusväestön, eli lähinnä kuurojen, sokeiden ja tylsämielisten, lukumäärän arvioimisessa käytettiin 1800-luvulla hyväksi paikallisen papiston tietämystä seurakuntiansa vammaisista jäsenistä. Tiedot kerättiin kinkereiden yhteydessä. Sekä kuurojen, sokeiden että tylsämielisten määrän laskeminen oli koulutusta järjestäneiden ensimmäinen tehtävä opetustarpeen määrittämiseksi.

Kuurojen laskennan teettäjänä oli Karl Oskar Malmin aloitteesta Porvoon tuomiokapituli, joka kehotti papistoa laskemaan seurakuntiansa kuurot pyytäen myös Turun tuomiokapitulia tekemään samoin hiippakuntansa alueella. Pappien tuli huomioida sukupuoli, ikä ja mahdollinen sokeus. Kun arkkiihiippakunnan kapituli oli suostunut ehdotukseen, teki Porvoon tuomiokapituli tiedoista yhteenvedon ja lähetti sen 19.12.1849 senaatille. Tuomiokapituli ilmoitti, että kuuroja oli Turun hiippakunnassa 803 ja Porvoossa vastaavasti 663, eli koko maassa 1466. Alle 15-vuotiaita oli 424.¹

1 (VA). Porvoon tuomiokapituli: pöytäkirjat 8.3.1848, 19.12.1849, kirjekirja 1848: kirja n:o 284/8.3.1848. Tuomiokapitulin ilmoitus kuurojen määrästä ei täysin pitänyt paikkaansa enää v. 1850, sillä Turun hiippakunnan alueella kuurojen määrä nousi 905:een. Kuurojen määrä oli siis v. 1850 jo 1568, joista alle 15-vuotiaita oli 421, (VA). Senaatin talousosasto, KD 3/463 1850.

Erityisen kriittisesti puuttui sanomalehdistä laskennan tulokseen suomenkielinen Suometar. Tilaston mukaan näytti siltä, että kuuroja oli eniten Uudellamaalla, Etelä-Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla, kun sensijaan Karjalassa olisi kuuroja ollut vähiten. Suomettaren mukaan mm. alueelle sijoittuva loisongelma ja köyhän väestön määrä antoi aihetta epäilykseen laskennan huolellisuudesta ja paikallisten pappien tietämyksen tasosta.²

Morgonbladet oli vuonna 1846 ehdottanut, että erityisesti joku tilastoihin perehtynyt henkilö ottaisi laskennan hoitaakseen. Morgonbladet vertasi Suomen kuuromykkien määrää muista Pohjoismaista saatuihin vastaaviin lukuihin. Lehti arvioi Suomessa olevan noin 1 000 kuuromykkää, joista 200 alle 15-vuotiaita. Norjassakin kuuroja olisi v. 1835 tehdyn väestölaskennan mukaan ollut 990. Ruotsissa kuuromykkiä oli vuonna 1840 2 089, joista 405 oli alle 15-vuotiaita ja kun ottaa huomioon Ruotsin väkiluvun (v. 1840 yli 3 miljoonaa), voidaan Morgonbladetin mukaan Suomessa olevien kuurojen määrää pitää vertailukelpoisena ja huomattavana Ruotsiin nähden.³

Manilla-koulun johtajan, Ossian Borgin, tekemien laskelmien mukaan Ruotsissa oli v. 1850 noin 2 500 kuuroa, joista 160 oli Borgin mielestä kouluikäisiä lapsia ja nuoria. Manilla-koulussa oli tuolloin 80 oppilasta, joten toinen puoli kouluikäisistä kuuroista oli Borgin mukaan varsinaisen kuuroille järjestetyn opetuksen ulkopuolella.⁴

Tanskassa oli tehty jo v. 1803 kuurojenopetuksen valmistelua varten laskelma, joka osoitti, että maassa oli kaikkiaan 515 kuuroa, eli yksi kuuro 1 593 tanskalaista kohti (Suomessa v. 1848 yksi kuuro n. 1000 suomalaista kohti). Tanskassakin tilastojen tulkintaa väitettiin vaikeuttaneen paikallisen papiston tietämättömyys tilastoinnin todellisista tarpeista. *Kuuromykkä* -määrissä olivat mukana myös iän ja vanhuuden myötä huonokuuloiseksi tulleet.⁵

Kuuromykkäin koulutuskeskustelussa viitattiin vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1861 juuri ulkomaisiin tilastoihin, jotka osoittivat, että Suomessa ilmeni kuuroutta muihin Pohjoismaihin nähden erityisen paljon. Suomi kuului vuonna 1861 viiden eurooppalaisen kärkimaan joukkoon otettaessa huomioon kuurojen määrän suhde koko väestöön (taulukko 1).

2 Borgå Tidning 5.5.1849, n:o 35; Åbo Underrättelser 11.5.1849, n:o 37; Suometar 1.6.1849, n:o 22 ja Morgonbladet 28.1.1850, n:o 8; ks. LIITE 2 kuurot eri lääneissä.

3 Morgonbladet 10.9.1846, n:o 69; (RA Oslo, KUKSF). Abnormskolevesenet. 45. Trondhjems dövstummeinstitut 1835-1853. 1251/20: Opgare over Antallet af Blinde, Døvstumme og Sindssvage ved Folnetallingen den 29de Novemberg 1835; Ruotsin väkiluku: SVT.VI. 1865, 13.

4 Borg 1854, 5.

5 Holck 1907, 25-26; Suomessa 1568 kuuroa; vertaa v. 1850 väkilulu (1 636 915), SVT.VI. 1865, 14.

TAULUKKO 1 Viisi maata, joiden väestössä kuuroja oli eniten koko Euroopassa (Åbo Underrättelser 31.8.1861)

Maa	Kuurojen osuus eri maiden väestöstä v. 1861
Sveitsi	1 kuuro 275 sveitsiläistä kohti
Weimar	1 kuuro 715 weimariilaista kohti
Baden	1 kuuro 1000 badenilaista kohti
Suomi	1 kuuro 1070 suomalaista kohti
Preussi	1 kuuro 1270 preussilaista kohti

Suomen tapaan myös Norjassa ja Ruotsissa kuuromykkiä oli eniten läntisessä ja eteläisessä osassa maata ja taas vähiten pohjoisessa ja idässä.⁶ Pohjoismaissa 1800-luvun puolivälissä yleistynyt kuurojen tilastointi oli jatkoa vastaaviin tilastointirytyksiin Keski-Euroopassa jo perustettujen kuurojenkoulujen pohjalta.⁷

Varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomen seurakuntapapiston tietämys alueensa kuurojen määrästä oli kohta, jota Suomettaren johdolla ankarasti arvosteltiin. Lisäksi kuulovamman huomiointi on ollut vaikeampaa kuin selvästi näkyvän vammaisuuden (mm. raajarikkous) kohdalla. Toisaalta kuurojen laskenta suoritettiin kinkereiden yhteydessä, jolloin selvästi kommunikointia haittaavan vamman on täytynyt paljastua.

Papiston lähettämien kuuroja koskevien tietojen luotettavuus vaihteleeekin vuonna 1848 lakonisesta nimen maininnasta aina merkitöihin iästä ja sosiaalisesta asemasta, paikoin jopa kuurouden syystä. Haminan rovastikunnan alueelta lähetettyjen vastausten perusteella ei ikäjaottelua voitu tehdä ollenkaan. Toisaalta huomion kohdistuminen jo tämänkin laskennan perusteella suhteellisen nuoriin, alle 30-vuotiaisiin, on osoitus toisin kuin sokeilla, kuulovammaisongelman vakavuudesta nuorissa ikäluokissa ja koulutuksen kannalta tärkeässä kohderyhmässä (taulukko 2).

Papiston työn tulos nähtävästi tyydytti tuomiokapitulia, koska se lähetti laskennan eteenpäin. Laskennan suorittaminen oli osoitus valtiovallalle, että kuurojen opetuskykyä koettiin kirkon piirissä ajankohtaiseksi ja että myös valtiovallan tuli siihen jollain lailla puuttua muiden Pohjoismaiden tapaan.⁸

6 (VA). KKK Akti 205/1858: Åbo Underrättelser 31.8.1861, n:o 102; Ruotsin väkiluku: SVT.VI. 1865, 13.

7 Åbo Tidningar 8.2.1832, n:o 11: Vuonna 1830 Dresdenissä ilmestyi tilasto kuuromykkälaitoksista ja kuuromykkien lukumäärästä. Tilaston tekijän E. Schmalzin mukaan yleispäteväenä kuurojen väestöosuutena voitiin pitää 700 kuuromykkää jokaista miljoonaa asukasta kohden, jolloin summittainen arvio silloisen Euroopan väkilukuun nähden (214 miljoonaa) olisi ollut 149 800 kuuromykkää.

8 (VA). Senaatin talousosasto, KD 3/463 1850; (VA). Porvoon tuomiokapituli: kirjekonsepti 19.12.1849, n:o 1339 (Da 73); SVT.VI. 1865, 14; Suomen taloushistoria 3, 30-31: väestö eri ikäryhmissä v. 1850. Alkuperäisessä kuurojenti-

Luultavasti pappien tietämys omien seurakuntiansa sairaista on ollut tuona aikana keskimääräisesti parempi kuin lääkärien; vierailivat-han papit yleensä sairaiden luona ja olivat täten tietoisia myös seurakuntansa vammaisista jäsenistä.⁹ Niilo Pesosen mukaan papit osallistui-vat jo 1700-luvulla sairaanhoitoon. Tuomiokapitulit suorastaan kehotti-vat pappeja hankkimaan lääkärikirjoja kirkon laskuun. Gunnar Suolahti mainitsee teoksessaan "Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla" useita pappeja, jotka joko oma-aloitteisesti tai piirilääkärien kehotuksesta hoiti-vat sairaita.¹⁰

TAULUKKO 2 Kuurojen ikärakenne v. 1848 verrattuna koko väestön ikära-kenteeseen v. 1850, %

Ikä	1848 Kuurot %	1850 Koko väestö %
0-15	27	34
15-30	37	26
30-45	25	19
yli 45	11	21

Kuurojen kohdalla ikäraajat suoraan alkuperäislähteestä (VA). Senaatin talousosa-to, KD 3/463 1850.

Tammikuussa 1860 ovensa avanneeseen Turun kuurojenkouluun, josta keisari oli antanut asetuksen vuonna 1858, otettiin lukuvuonna 1860 - 1861 oppilaita pääasiassa Etelä-Suomesta. Ensimmäisten oppilaiden jou-kossa oli myös joitakin Porvoon kuurojenkoulun entisiä oppilaita. Mm. ensimmäisenä oppilaana Turun kuurojenkouluun tammikuun 20. päi-vänä kirjoittautunut helsinkiläinen, 16-vuotias Nathalia Sofia Dahlman, siirtyi Turkuun suoraan Porvoon kuurojenkoulusta.¹¹

Vuonna 1848 suoritettuna laskennan mukaan kuuroja oli väkilu-kuun nähden eniten Uudellamaalla, eli Nathalia Dahlman kuului yli 10 vuotta aikaisemmin laaditun tilaston mukaan kuurojen määrän kannalta ongelmallisen Etelä-Suomen kuulovammaisväestöön. Vuonna 1848 las-ketuista kuuroista suurin osa asui Turun hiippakunnan alueella, mitä tulosta käytti johdonmukaisesti hyväkseen myös Porvoon kuurojenkou-lun johtaja, Karl Oskar Malm, ajaessaan ensimmäisen valtion ylläpitä-män kuurojenkoulun perustamista Turkuun.

Senaatin kannasta poiketen kirkollisasiaintoimituskunta asetti

lastossa kuurot jaoteltu rovastikunnittain; LIITTEEN 2. lähteenä Åbo Under-rättelser 31.8.1861.

9 Sundin - Tedebrand 1981, 96-97.

10 Pesonen 1974, 150, 154.

11 (TMA). Turun kuurojenkoulu: vuosikertomuksia ja -ilmoituksia lv. 1860 - 1919 (I Dc 1); Biografiska anteckningar 1913, 44 (Dahlman); Mickwitz 1988, 15.

Venäjää lähempänä olevan Helsingin Turun edelle. Ensimmäisen valtion ylläpitämän kuurojenkoulun perustamista Etelä-Suomeen, mieluiten Helsinkiin, puolsi tilastoinnin tuloksen lisäksi myös mahdollisuus opetuksen valvontaan. Kirkollisasiaintoimituskunnan mielestä saatavissa oleva asiantuntemus sijaitsi Etelä-Suomessa, lähinnä Helsingissä.¹²

Nathalia Dahlmanin nuorempi sisar, 13-vuotias Vilhelmina Dahlman, kirjoittautui sisarensa tavoin Turun kuurojenkouluun tammikuun 20. päivänä. Sekä Nathalia että Vilhelmina Dahlman olivat kumpikin syntymäkuuroja. Iältään suurin osa oppilaista oli vuonna 1860 alle 15-vuotiaita, vaikka yli 16-vuotiaitakin oli joukossa.¹³ Suurin osa vanhemmista oppilaista oli Porvoon kuurojenkoulun entisiä oppilaita. Porvoon kuurojenkoulun oppilaiden poistuttua kouluun tulleiden oppilaiden ikä vielä laski 1870-luvulla. Turun koulun oppilaista oli 1870-luvulla lähes neljännes alle 10-vuotiaita.¹⁴

Jo ensimmäisistä oppilaista enemmistö oli lähtöisin köyhistä oloista, ja heidän koulutuksensa maksoi kotikunta. Turun kuurojenkouluun vuonna 1860 ilmoittautuneista oppilaista suurin osa kuului *työtätekevään luokkaan*. Tämän mukaan Dahlmanin sisarukset olisivat muodostaneet poikkeuksen, kun heidän isänsä ammatiksi mainittiin Helsingin kaupungin poliisitarkastaja. Vanhemman sisaren, eli Nathalian, koulunkäynnin oli kuitenkin Porvoossa kustantanut Helsingin rouvasväenyhdistys.

Nathalia sijoitettiin v. 1860 sisarensa kanssa turkulaisen leskirouva Avellanin luokse. Syyslukukauden 1861 ja kevään 1862 Nathalia asui sisarensa tavoin leskirouva Asplundin luona. Nathalia Dahlmanin päästessä koulusta keväällä 1862, jatkoi hänen sisarensa koulunkäyntiä kaupungilta käsin. Täysihoito ei kuitenkaan ollut ilmaista, sillä se maksoi 7 ruplaa kummastakin sisaruksesta.¹⁵

Vaivaisten lasten huolto määrättiin jo vuoden 1852 vaivashoitasetuksessa pitäjän velvollisuudeksi. Periaatteessa pitäjän hoidettaviksi tuli vuoden 1852 asetuksen mukaan myös laitoshoidto ja siitä koituvat kustannukset.¹⁶ Svante Jakobsson on jaotellut Tukholman vaivaistaloissa eläneet köyhät ja vaivaiset neljään ryhmään, joista vammaisiksi katsotut henkilöt kuuluivat vanhusten ja kroonisesti sairaiden ohella ensimmäiseen ryhmään. He olivat selvästi työhön kykenemättömiksi

12 (VA). Senaatin talousosasto, KD 3/463 1850; Ks. myös (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 15.5.1858, 762-771 ja (VA). KirkT. mietintö 15.5.1858 (De 50).

13 Biografiska anteckningar 1913, 44-46; (TMA). Turun kuurojenkoulu: Oppilasmatrikkeli 1860-1884 (Bb 1).

14 Plit 1984, 70-72; (TMA). Turun kuurojenkoulu: oppilaslueettelot 1860- (Bc 1).

15 Biografiska anteckningar 1913, s. 44-46; (TMA). Turun kuurojenkoulu: oppilaslueettelot 1860- (Bc 1); Mickwitz 1988, 15.

16 Yleinen vaivashoitasetus. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-kokous 22.3.1852. Hfors 1853: Art. 2. 33, 38.

osoitettavia ja suoranaiseen vaivaisapuun oikeutettuja. Enemmän harkinnanvaraisia olivat väliaikaisesti työhön kykenemättömät (mm. sairauden tai työttömyyden vuoksi), kerjäläiset sekä rikolliset. Myös Suomessa pysyvästi sairaat ja vammaiset olivat kaikista selkeimmin vaivashoidon apuun oikeutettuja v. 1852.¹⁷

Alaikäisten hoitamiseksi suositeltiin vuoden 1852 vaivashoitoasetuksessa hyvämaineisia ja luotettavia henkilöitä. Lapsella piti olla mahdollisuus nauttia kristillisestä kasvatuksesta sekä opetella työnte-koä, mahdollisesti käsitöitä tai maanviljelystä, voidakseen varttua yhteiskuntaa hyödyttäväksi kansalaiseksi. Vuoden 1863 - 1864 valtiopäivillä pappissääty puuttui juuri tyttöoppilaiden valvontaan. Kuurojenkoulun tuli saada tilavampi huoneisto Turusta, jotta kaikki oppilaat mahtuisivat asumaan koululle opettajien valvovien silmien alle.¹⁸ Kristilliseen kasvatukseen jatkuvuutta korostettiin siten myös Turun kuurojenkoulun oppilashuollossa, kun eksternaattityyppisen koulun oppilaille haettiin kristillishenkisiä, hyvämaineisia ja luotettavia kaupunkilaiskoteja koulunkäynnin ajaksi.

Nathalia Dahlmanin äidinkieli oli ruotsi, ja hänellä oli nähtävästi jo Porvoossa opetettu lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen alkeita, sillä Turkuun tullessaan hän oli lukutaitoinen, samoin kuin kolme vuotta nuorempi sisarensa.¹⁹ Oppilaista suuri osa olikin jo alueellisen lähtökohtansa huomioonottaen (eteläinen rannikko-Suomi) ruotsin kieltä puhuvista kodeista. 1860-luvulla oli Turun kuurojenkoulussa ruotsinkielisiä oppilaita yhteensä 58.²⁰

Nathalia Dahlman viipyi Turun kuurojenkoulussa vain kaksi vuotta ja pääsi 18-vuotiaana Herran Ehtoolliselle. Hän oli yksi niistä Karl Oskar Malmin Porvoon kuurojenkoulusta mukanaan tuomasta kolmesta oppilaasta, jotka konfirmoitiin myöhemmin Turussa.²¹

Nathalia Dahlman oli siten muiden Turun kuurojenkoulun ensimmäisten oppilaiden tavoin tyypillinen esimerkki vuoden 1848 kuurojentilastosta: nuori, alle 30-vuotias ja mikä tärkeintä Etelä-Suomesta kotoisin olevan ruotsinkielisen väestön kuulovammainen edustaja. Vuoden 1848 tilastoa ei katsottu tarpeelliseksi aivan heti uudistaa, vaikka kaikista seurakunnista saapuneet tiedot eivät olleet läheskään täydellisiä. Vastausten puutteellisuus kosketti aikalaiskriitiikin valossa erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomea. Vaikka tuomiokapitulien ohjeet olisivat olleet kaikille seurakunnille samat, ohjeet ymmärrettiin kuitenkin paitsi pai-

17 Jakobsson 1982, 8; Pipping 1940, 86-88.

18 Yleinen vaivashoitoasetus. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-kokous 22.3.1852. Hfors 1853: Art. 2. 38; Högvördiga Prestaståndets Pleni-Protokoll vid Landtdagen i Helsingfors 1863 - 1864, 277-279.

19 (TMA). Turun kuurojenkoulu: Oppilasmatrikkeli 1860-1884 (Bb 1).

20 Plit 1984, 70.

21 (TMA). Turun kuurojenkoulu: Oppilasmatrikkeli 1860-1884 (Bb 1); Orava 1976, 8.

kallisesti, myös sovellettuna papiston henkilökohtaiseen tietämykseen seurakuntiensa vammaisista jäsenistä. Myös Ruotsissa ja Norjassa tehdyt tilastot olivat osoittaneet eteläiseen ja läntiseen osaan maata, etenkin rannikkoseudulle kohdistuvaa kuurojen suurta määrää, minkä vuoksi kuurojenlaskentaa pidettiin aikanaan kohtuullisen onnistuneena.

4.1.2 Sokea Olga Grönlund ja silmäsairaudet suomalaisten vitsauksena

Vuonna 1862 järjestettiin Suomessa jälleen papiston keskuudessa kysely, nyt lähinnä sokeiden määristä seurakunnissa. Tiedustelun oli tarkoitus tukea sokeainkoulujen perustamista maahamme. Tuomiokapitulien tietojen mukaan Suomessa oli vuonna 1862 4 591 sokeaa ja heikonäköistä.²² Myös vuoden 1848 kuuromykkätilastoihin oli liitetty hajanaisia tietoja henkilöistä, joilla oli sokeuden lisäksi kuulovamma. Kuulovammaisten sokeiden määräksi saatiin koko maassa vain 27.²³

Kuopion hiippakunnassa sokeita oli lähes kolmasosa (1 353) koko maan sokeasta väestöstä vuonna 1862, vaikka itse alueella asui vuonna 1860 vain viidesosa koko maan väestöstä.²⁴ Vuonna 1862 oli Kuopion hiippakunnassa noin yksi sokea 285 asukasta kohti, eli Kuopion hiippakunnassa oli sokeita varsin paljon koko maatakin ajatellen. Rovasti Juselius laati vuoden 1862 hiippakunnittaisesta sokeaintilastosta vuoden 1867 valtiopäiville läänikohtaisen tilaston. Tämän tilaston mukaan Kuopion läänissä sokeiden osuus koko väestöstä oli maan keskitasoa korkeampi.²⁵

Osoituksena silmäsairauksien vakavuudesta 1860-luvun Suomessa on Suomen Lääkäriseuran teettämä uusi kysely sokeista. Seura kehotti vuonna 1865 piirilääkärit liittämään vuosikertomukseen selostuksen alueensa sokeista. Lääkäriseura oli tyytymätön papiston tilastointiyrittäykseen, koska tiedot eivät perustuneet lääkärintilastointeihin. Papiston keräämissä tiedoissa ei ollut mainittuna edes sokeuden syitä.²⁶

Tammikuun 17. päivän kiertokirjeeseen liitettiin mukaan myös kysely mielisairaiden määrästä maassamme. Pääallekkäinen mielisairauden kartoitus ja lääkintöhallituksen puutteelliset ohjeet luultavasti yhdessä aiheuttivat sen, ettei tämäkään tilastointi täysin onnistunut, koska vastauksissa oli tietoja puolisoikeista. Työkykyisyys-näkökulma olikin lääkäreillä painavammin esillä; lääkintöhallituksen arvion mukaan vain

22 Tšokkinen 1984, 19.

23 (VA). Senaatin talousosasto, KO 3/463 1850.

24 (VA). KKK. Akti 45/1861; SVT.VI.1865, 15 (eri läänien väkiluku v. 1860).

25 Presteståndets protokoll vid Landtdagen i Helsingfors år 1867. Andra häftet: 16.5.1867; 1006.

26 Kuotola 1988, 28-29.

toisesta silmästä puuttuvan näön ei pitänyt haitata jokapäiväistä toimeentuloa.

Piirilääkäreiden vastausten perusteella täysin sokeita oli maassamme kaikkiaan 5 187. Eniten sokeita oli Oulun ja Kuopion läänissä, mikä tulos oli tältä osin lähes sama kuin papiston keräämät tiedot Kuopion hiippakunnan osalta.

TAULUKKO 3 Sokeiden määrä 1000 asukasta kohden, eli piirilääkärien tiedot sokeiden määrästä v. 1865 verrattuna papiston sokeaintilastoinnin tuloksiin v. 1862²⁷

Lääni	1865 ‰	1862 ‰
Uudenmaan	1,57	1,43
Turun ja Porin	2,52	2,03
Hämeen	3,08	3,11
Viipurin	2,69	3,11
Mikkelin	2,80	3,14
Kuopion	3,67	3,22
Vaasan	2,54	1,85
Oulun	3,83	3,71
Koko maa	2,81	2,63

Lääkintöhallituksen kirjelmässä vuonna 1866 Mikkelin ja Kuopion läänin kuvernööreille huomautetaan erityisesti Iisalmen seudusta, jonka tiedettiin olevan sokeuden kannalta musta alue.

Lisäksi papiston suorittama laskelma oli jo osoittanut naisten melkein kaksinkertaisen osuuden koko näkövammaisväestöstä (2 982). Lääkintöviranomaiset arvelivatkin sokeuden yleisyyden syistä tärkeämmäksi naisten oleskelun pimeissä ja savuisissa sisätiloissa, joissa yleensä vallitsi epäterveellisempi ilma (savu, kuumuus ja lika) kuin ulkona, joka oli perinteisesti miesten työskentelyaluetta.²⁸ Toisin kuin kuuroja, sokeita oli ylivoimaisesti eniten vanhusten ja yli 60-vuotiaiden ryhmässä, mikä vuoksi voidaan olettaa, että sokeiden määrää on koulutusta ajatellen vinouttanut pappien keräämissä tiedoissa heikkonäköisten vanhusten suuri määrä (taulukko 4).

Kouluikäisten, eli tässä alle 18-vuotiaiden sokeiden ikäjakauma sukupuolen mukaan eriteltynä, oli Juseliuksen pappissäädyllä esittämän laskelman mukaan taulukossa 5 kuvatun kaltainen.

27 Finska Läkare-Sällskapetets Handlingar. Tionde Bandet. Första häftet. 1865, 308-309; Presteståndets protokoll vid Landtdagen i Helsingfors år 1867, Andru häftet. 16.5.1867, 1006.

28 Rabbe 1874, 299-301.

TAULUKKO 4 Sokeiden ikärakenne v. 1862 verrattuna koko väestön ikärakenteeseen v. 1860, %²⁹

Ikä	1862 Sokeat %	1860 Koko väestö %
alle 7	0,8	25
7 - 12	2,0	10
12 -18	3,6	10
18 -60	45,6	48
yli 60	48,0	7

Sokeiden kohdalla ikäjaottelu suoraan alkuperäislähteestä (VA). KKK Akti 45/1861.

TAULUKKO 5 0 - 18 -vuotiaat sokeat ryhmiteltyinä sukupuolen mukaan vuoden 1862 pappien tilastossa.

Ikä	poika	tyttö	yhteensä
0 - 7	14	22	36
7 - 12	42	48	90
12 - 18	73	92	165
Yhteensä	129	162	291

Jo kouluikäisistä saadut tiedot osoittavat, että sokeus oli Suomessa nimenomaan naisten kohdalla huolestuttavan yleistä. Luultavasti naisten osuus kasvoi, mitä ylempäs ikävuosissa mennään.³⁰

Vanhusten suuri määrä seurasi sokeaintilastosta toiseen. Vielä vuonna 1901 sokeista oli yli 60-vuotiaita noin puolet.³¹ Vuoden 1877 valtiopäivillä porvarissääty uskalsikin jo aiheellisesti huomauttaa, että Suomessa sokeiden lasten määrä ei ollut muita maita olennaisesti suurempi eikä täten synnynnäinen sokeus ollut suomalaisten ongelma, vaan lähinnä kansan elintavat, jotka aiheuttivat aikuisväestössä sokeutta.³²

Tanskalaisen sokeainopetustyön uranuurtajan, J. Moldenhawerin, mukaan Suomi oli vuonna 1866 sokeaintilastojen kärjessä paitsi Pohjoismaissa myös koko Euroopassa. Moldenhawerin mukaan Suomen sokeaintilaston kärkipaikkaa selittivät alkeelliset asumisolosuhteet, lähinnä savupirtit. Tosin Moldenhawer ei ollut saanut tilastoonsa tietoja

29 (VA). KKK Akti 45/1861 sekä Suomen taloushistoria 3 1983, 30-31 (koko väestön ikäjakaumaa tarkasteltu v. 1860 ikäryhmissä 0-9, 10-14, 15-19, 20-59, yli 60 v).

30 Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1867. Andra häftet. 16.5.1867, 1006.

31 Juusela 1918, 172.

32 Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1877-1878. Första delen. 4.4.1877, 429.

Venäjän sokeista.

Tilastossa on mukana myös Pohjois-Amerikka, joka piti sokeaintilastossa viimeistä sijaa. Moldenhawerin mukaan sokeuden vähäisyyttä Pohjois-Amerikassa selitti mantereen suhteellisen nuori ja terve siirtolaisväestö; vanhusten suhteellinen osuus väestöstä oli pienempi kuin Euroopassa yleensä.³³ Turun akatemian professori Pehr Kalm vietti 1700-luvun puolivälissä yli kolme vuotta Pohjois-Amerikan mantereella tutustuen myös Euroopasta muuttaneiden ruotsalaissiirtolaisten elämään. Täällä hän tapasi 91-vuotiaan miehen, joka muutamaa vuotta aikaisemmin oli näön heikentyessä alkanut käyttää silmälaseja. Ankara kuumetauti oli kuitenkin ukon mukaan tuonut hänen entisen näkökykynsä takaisin ja vierailun ajankohtana vanhus pystyi lukemaan ilman silmälaseja.³⁴

Ruotsalainen lääkäri, J. Widmark, syytti vielä 1890-luvulla suomalaisten lääkintäviranomaisten tapaan sokeita tilastoineen papiston lääketieteellisen asiantuntemuksen puutetta eri Pohjoismaissa. Tämän vuoksi sokeus on määritelty eri tavoin sekä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa että Tanskassa. Ruotsalaisissa ja norjalaisissa tilastoissa sokeaksi ymmärrettiin 1800-luvulla henkilö, jolta puuttui suuntanäkö (ledsyn). Suomessa ja Tanskassa sokeus oli käsitetty ankarammin kriteerein, eli molemmissa maissa sokeuden kriteerinä oli yleensä täydellinen näkökyvyn puute.³⁵

Huolimatta siitä, että sokeus oli todettu sekä papiston että lääkarien toimesta koko maata, erityisesti sen itäisintä ja pohjoisinta osaa koskettavaksi ongelmaksi, totesi Helsingin sokeainkoulun johtajaksi valittu Mathilda Linsén v. 1865, että varsinaiselle koululle paras paikka oli pääkaupunki. Linsén ajattelikin nähtävästi vain ruotsinkielisen väestön tarpeita.³⁶

Pääkaupungissa olivat tarvittavat resurssit opetustyön aloittamista varten. Helsingissä saattoi olla varma myös yleisön heräämisestä sokeain asialle.³⁷ Lisäksi ruotsinkielinen Mathilda Linsén oli edellyttänyt, että tulevan koulun opetuskieli olisi ruotsi, jotta hän voisi johtajan tehtävään ryhtyä.³⁸ Koulutoiminnan alkamisesta tiedotettiin Linsénin toimesta lähinnä vain ruotsinkielisissä lehdissä; lehti-ilmoituksissa korostettiin, että koulu oli tarkoitettu *ruotsinkielisille* sokeille.³⁹

Syyslukukauden 1865 alussa sokeainkouluun ilmoittautui ainoa-

33 Moldenhawer 1868, 97-100.

34 Kalm 1991, 99-104.

35 Widmark 1899, 1-3.

36 Linsén 1864, 37.

37 Kotkatlahti 1965, 108.

38 Tšokkinen 1984, 20.

39 Folkwännen 8.11.1865, n:o 45; Björneborg 7.10.1865, n:o 15; Helsingfors Dagblad 28.10.1865, n:o 251; Åbo Underrättelser 5.10.1865, n:o 116.

na oppilaana helsinkiläinen 15-vuotias räätälin tytär Olga Grönlund, joka koulun saamien tietojen mukaan oli menettänyt näkönsä kahden viikon iässä. Helsingin sokeainkoulun oppilaiksi oli ilmoitettu myös sisarukset, jotka syyslukukauden kuluessa eivät kuitenkaan kouluun saapuneet. Olga Grönlund oli siis sokeainkoulun ainoa oppilas koko syyslukukauden -65. Seuraava, suomenkielisestä kodista lähtenyt, mutta ruotsinkieltä taitanut tyttöoppilas, Kristiina Hyvönen, saapui sokeainkoulun vasta helmikuussa 1866.

Olga Grönlund oli ehtinyt saada opetusta Tukholman Manilla-koulussa, jossa oli vuoden 1846 asetuksen jälkeen opetettu myös sokeita. Manilla-koulussa Olga Grönlund oli saanut opetusta kahden vuoden ajan, mutta joutui nähtävästi sairastelun vuoksi keskeyttämään opiskelunsa Ruotsissa. Helsingin sokeainkoulun tullessaan Olga Grönlund osasi lukea ja kirjoittaa, hallitsi katekismuksen pääkappaleet ja oli harjoitellut Manilla-koulussa myös naisten käsitöitä. Helsingin sokeainkoulussa Olga Grönlund viipyi neljä vuotta saaden päästötodistuksen v. 1869. Sairastelu ja heikko terveys tosin hankaloitti koulunkäyntiä Suomessakin.⁴⁰

Helsingin sokeainkoulun alku ei siis ollut lupaava. Alkuunlähdön kankeutta käytti hyväkseen suomenkielinen lehdistö, jonka mielestä sokeus oli etenkin köyhän suomenkielisen kansanosan ongelma. 1860-luvun kieliriidoista sai osansa ennen kaikkea koulutus, joten myös Helsingin sokeainkoulun ruotsinkielisyyteen puututtiin hanakasti suomenkielisten taholta. Kielitaistelu jatkui suomenkielisen sokeainkoulun kohdalla vuoden 1867 valtiopäivillä. Konkreettisimpana perusteluna opetuksen puolestapuhujat käyttivät suomenkielistä väestöä kiusanneita silmäsairauksia. Suometar olikin varsin ironinen, kun kouluun ei ollut määrääikaan mennessä ilmoittautunut tarpeeksi oppilaita. Lehden mukaan näytti siltä, "kun ei ruotsalaisia sokeita olisikaan."⁴¹

Sokeainkoulun perustamista Helsinkiin ei tässä vaiheessa perusteltu niinkään väestön tarpeilla; opetuksen keskittämistä pääkaupunkiin motivoi enemmänkin julkisuuden saaminen alkavalle sokeaintyölle. Lisäksi Olga Grönlundin taustalla sokeuden hoitoineen oli enemmän yhteyksiä pohjoismaiseen aistivallistystyöhön kuurojenopetuksen tavoin. Sokeuden yhteiskunnallinen problematiikka ilmeni 1860-luvun alun Suomessa kuitenkin silmäsairauksien ja tähän liittyen kansan elintapojen kohdalla.

Silmäsairauksien yhteyden koulutukseen oli kyllä huomioinut

40 (JyMA). Helsingin sokeainkoulu: Kertomus koulun toiminnasta v. 1865 - 1909 (Dc 1): Redogörelse för Blindanstalten i Helsingfors, sedan dess öppnande om hösten 1865. Hfors 1867, 6-7; (JyMa). Helsingin sokeainkoulu: oppilasmatrikkeli 1865 - 1903 (Bb 1); Kristiina Hyvösen ruotsinkielen taidosta Protokoll fördt hos Högl. Ridderskapet och adeln å landtdagen i Helsingfors år 1867. Tredje häftet, 395.

41 Suometar 5.10.1865, n:o 231.

myös Mathilda Linsén, joka Keski-Euroopan opintomatallaan 1860-luvun alussa vieraili Lausannen sokeainkoulussa. Myös Linsénin mielestä koulu oli Sveitsin oppilaitoksista korkeatasoinen. Laitoksen yhteydessä toimi silmäsairaala, jossa oppilaat saivat koulunkäynnin ohella lääkärin hoitoa. Linsénin mukaan leikkauksia tehtiin useampia päivässä.⁴²

Suomalaisten silmäsairauksien yleisyyttä todistaa myös ruotsalaista vaivaishoitoa tutkinut Svante Jakobsson. Hänen mukaansa Tukholman vaivaistaloihin hakeutui pitkin 1800-lukua iän myötä sokeutuneita vanhuksia, joiden joukossa oli myös suomalaisen seurakunnan jäseniä. Tällainen oli mm. Ruotsiin aikanaan avioitunut Brita Stina Jonassdotter, jonka näön harmaakaihi oli vienyt molemmista silmistä.⁴³

Jo vuonna 1829 oli Åbo Tidningar ollut huolestunut sokean väestön huomattavasta määrästä esittäessään varoja sokeain kirjallisuuden painattamiseksi. Tämän mukaan suurin osa sokeista oleskeli verrattain köyhissä oloissa, joten lukutaidosta ollut mitään hyötyä sokealle, jos tällä ei ollut mahdollisuutta hankkia itselleen sopivaa kirjallisuutta.⁴⁴ Sokean väestön kasvuun puuttui huolestuneena myös Turun kuu-rojenkoulun johtaja, Carl Henrik Alopaeus, esitellessään Suomen Julkissa Sanomissa v. 1861 saksilaista sokeainopetusta ja ammattiin tähtäävän sokeainopetuksen tarpeellisuutta.⁴⁵ Myös itäsuomalainen sanomalehdistö puuttui 1800-luvun puolivälissä sokeiden lisääntymiseen. Kuopio Tidningissä oli vuonna 1856 useampiosainen jatkokertomus, päähenkilönä sokea tyttö, joka lopulta saa näkönsä takaisin.⁴⁶

Papiston vuonna 1862 suorittaman sokeain laskennan mukaan sokeutta esiintyi (vrt. kuurojen laskenta ja Etelä-Suomi) lähinnä Kuopion hiippakunnan alueella, jossa savupirtejä ja näin ollen myös silmäsairauksia oli suhteessa väestöön enemmän kuin elintavoiltaan ja asuintekniikaltaan kehittyneemmässä Etelä- ja Länsi-Suomessa. Satakunnassa ja Hämeessä alettiin jo 1700-luvun puolivälissä luopua savupirteistä. Sen sijaan Itä- ja Keski-Suomessa savutupa oli pitkälle 1800-lukua yleinen asumismuoto.⁴⁷

1860-luvun alkuun mennessä oli siis laajalti tiedossa, että silmäsairaudet olivat nimenomaan suomenkielisen sisä-Suomen ongelma. Asia kiinnosti myös suomenkielen edistäjiä Helsingin ulkopuolella. Jyväskylän piirilääkäri Wolmar Styrbjörn Schildt lähetti 7.10. 1865 lääkintöhallitukselle suomenkielellä laaditun kirjelmän, jossa hän ehdotti suomenkielisen sokeainkoulun perustamista Jyväskylään, jolla alueella oli

42 Linsén 1864, 27-31.

43 Jakobsson 1982, 153.

44 Åbo Tidningar 7.1.1829, n:o 2.

45 Suomen Julkisia Sanomia 7.11.1861, n:o 85.

46 Kuopio Tidning 5.1., 19.1., 26.1., 2.2., 9.2., 16.2.1856, n:o 1,3-7.

47 Sokeain tilasto v. 1862: (VA). KKK. Akti 45/1861; Juntto 1990, 62.

hänen mielestään enemmän sokeita kuin Helsingissä ja johon oli "lyhin matka joka puolelta Suomea". Vastaaajana ollut lääkintöhallitus ei kuitenkaan katsonut asian vaativan toimenpiteitä, kun mm. tarkat tiedot kouluikäisten lasten määrästä puuttuivat edelleen Suomesta, ja senaatti jätti asian sikseen.⁴⁸

Vaikka ensimmäinen tilastollinen selvitys sokeiden lukumäärästä oli tehty Suomessa tuomiokapitulin toimesta v. 1862, senaatti ei kuitenkaan vielä tämän perusteella ryhtynyt toimenpiteisiin, vaikka jo papiston laskenta oli osoittanut sokeuden vakavuuden suomenkielisen väestöosan, erityisesti Kuopion hiippakunnan alueella. Vasta Uno Cygnaeuksen aloite sokeainopetuksen hyväksi ja Mathilda Linsénin opintomatka ulkomaisiin sokeainkouluihin käynnistivät sokeainopetuksen maassamme; silmäsairausproblematiikkaan ei opetuksen järjestämisessä kuitenkaan tässä vaiheessa puututtu. Sen sijaan lääkäreiden huoli silmäsairauksien leviämisestä maassamme johti vähitellen silmätautien hoidon aloittamiseen yliopistossa, ensimmäisenä Pohjoismaista.

Suomen Lääkäriseuran tarkistuslaskelma 1860-luvun puolivälissä papiston aikaisemman kartoituksen täydentämiseksi, tavallaan myös epäonnistui, mutta vastauksista ilmeni kuitenkin selkeästi suomalaisten silmäsairauksien suurin syntipukki, eli trakooma.⁴⁹

Trakooma oli helposti tarttuva tauti, joka levisi mm. savupirttien, -saunojen ja -riihien aiheuttaman savun ja pölyn sekä astioiden ja liinavaatteiden välityksellä. Epähygieeniset olot loivat hyvät olosuhteet taudin leviämiseksi. Trakooma sai aikaan luomien sisäpinnalla tulehduksen kehittäen niihin vähitellen jyväsiä. Jyvästen hävittyä jäi arpia, joiden takia silmäluomet kääntyivät sisäänpäin. Silmän sarveiskalvolle kehittyi haavoja ja myöhemmin arpia, jotka huononsivat näkökykyä.⁵⁰

Vuonna 1865 lääkintöhallitus velvoittikin piirilääkärit sisällyttämään saman vuoden vuosikertomukseen selostuksen alueensa sokeista. Saadut tiedot eivät kuitenkaan antaneet tietoa "todellisista sokeista", joiden halta oli niin suuri, että he tarvitsivat erityistä huolenpitoa. Vuoden 1865 tietoihin oli sisällytetty myös ne sokeat, joiden toinen silmä oli sokeutunut, eli vamman ei tässä tapauksessa tarvinnut haitata työntekoa.⁵¹

Kuitenkin juuri 1860-luvulla keskustelu silmäsairauksien hoitamiseksi kulki rinnan koulutushankkeiden edistymisen kanssa. Vaikka Helsingin sokeainkoulun kohdalla ajankohtaiseen silmäsairausproblematiikkaan ei suoranaisesti vielä tartuttu, olivat koulutuksen järjestäjät valtion johdolla tietoisia sokeuden todellisesta problematiikasta; seikka,

48 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 26.10.1865, 682; (VA). Senaatin talousosasto, KD 35/244 1865.

49 Kuotola 1988, s. 28; (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 22.12.1862, 872.

50 Keravuori 1990, 15; Kuotola 1988, 28.

51 Kuotola 1988, 28-29.

johon kiinnitettiin kriittisesti huomiota suomenkielisen lehdistön ja valtiopäiväpoliitikkojen taholla 1860-luvun kuluessa.

Silmäsairauksien vakavuutta Suomessa osoittaa v. 1860 tehty esitys silmäsairaalan perustamiseksi Suomeen. Aloitteen laatijana oli vuonna 1865 sokeiden luettelointia Lääkäriseurassa ehdottanut kemian ja farmasian professori Frans Josef von Becker. Becker oli perehtynyt silmälääketieteeseen eli oftalmologiaan Saksassa vuosina 1857 - 1858, jossa oli opiskellut silmäkirurgi von Graefen johdolla. Graefe oli aloittanut klinikallaan kansainvälisen oftalmologian koulutuksen muutaman kuukauden kestäväillä kursseilla. Mm. lääkintöhallitukselle suomenkielisen sokeainkoulun perustamista Jyväskylään esittänyt W. Schildt oli opiskellut von Graefen klinikassa. Suomeen palattuaan von Becker harjoitti silmätautien hoitoa mm. Helsingin yleisessä sairaalassa tehden täällä vuonna 1859 ensimmäiset kaihileikkaukset von Graefen menetelmällä.⁵²

Becker esitti anomuksessaan sairaalaa aluksi vain noin 20 potilaalle. Beckerin mukaan sokeiden määrä oli maassamme vähintään 3 529, mutta silmäsairaita oli hänen laskelmiensa mukaan peräti 17 000. Becker vetosi Norjassa tehtyyn sokeiden ja silmäsairaiden tilastoon, joka osoitti Suomen olevan silmäsairauksien kärjessä Pohjoismaissa. Becker oli liittännyt anomukseensa englantilaisen insinöörin M. Muirin kehittämän tuulettajan luonnoksen piirroksineen, jonka käyttöön ottamista suomalaisissa savupirteissä silmiä turmelevan savun haihduttamiseksi suositeltiin.⁵³

Kenraalikuvernööri lähetti kirjeen lausuntopyynnöllä Collegium medicumille ja yliopiston konsistorille, jotka molemmat ilmoittivat kielteisen kantansa. Konsistori katsoi, että koska Kliinisen Instituutin ja Helsingin Yleisen sairaalan yhdistäminen oli juuri vireillä, silmälääketieteen erottaminen yliopiston yhteydestä ei ollut suotavaa. Sairaaloiden yhdistämisen kautta saataisiin kirurgisen osaston yhteyteen silmäsairaille enemmän paikkoja kuin Beckerin ehdottamat 20 paikkaa. Lisäksi silmälääketieteen opetuksen uudistumisen tuli tiedekunnan mielestä tapahtua samanaikaisesti muun lääketieteen kanssa. Näin ollen asia raukesi kymmeneksi vuodeksi.⁵⁴

Silmälääkärien tarvetta ja koulutusta esitettiin uudelleen Lääkintötoimen Ylihallituksen johtaja K. von Willebrandtin toimesta, kun hän senaatille lähettämässään mietinnössä 7.4.1869 korosti silmäsairauksien levinneisyyttä maassamme ja totesi näiden muodostavan suuren osan piiri- ja sairaalalääkäreiden työmäärästä.⁵⁵ F. J. Rabbe kirjoitti samasta

52 Helsingin yliopiston silmäklinikan historia 1971, 8; Forsius-Nikupaavo 1990, 32-33.

53 (VA). KKK Akti 58/1860.

54 Helsingin yliopiston silmäklinikan historia 1971, 13.

55 Helsingin yliopiston silmäklinikan historia 1971, 13.

asiasta lääkintöhallitukselle noin vuotta myöhemmin. Hän katsoi, että yhteiskunnassa vallinnut suuri köyhyys ja sairaudet yhdessä aiheuttivat silmätauteja. Rabben mukaan silmätautien etenemisen esti vain tapojen ja ajattelutavan muutos, eli kansan sivistyminen.⁵⁶

Yliopiston taholta asia haudattiin joksikin aikaa komitealle, jonka tehtävänä oli uudistaa yliopiston sääntöjä. Senaatti kuitenkin palasi asiaan uudelleen ja pyysi puolestaan Lääkintötoimen Ylihallitukselta lausuntoa sokeiden suuresta määrästä ja esiintymisestä maassamme. Lääkintötoimen Ylihallitus vastasi 30.5.1870 kirjeessään senaatille korostaen samalla silmätautitieteen oppituolin perustamisen merkitystä.⁵⁷ Kirkollisasiainoimituskunta arvioi lokakuussa 1870 sokeiden määräksi 13 000 'sokeaa' tai 'puolisokeaa'. Anomuksesta tuli esille syvä huoli alati yleistyvistä sokeudesta maassamme. Syyksi arveltiin "kansan elintavat ja ravinto".⁵⁸

Keisarillisella asetuksella 3.5.1871 perustettiin vihdoinkin oftalmologian ylimääräinen oppituoli Helsingin yliopiston lääketieteelliseen tiedekuntaan, jota virkaa ryhtyi hoitamaan F. J. von Becker. Viranhaltijan tuli luentovelvollisuuksiensa lisäksi hoitaa käytännön opetusta "yleiseen sairaalatoimeen Helsingin kaupungissa kuuluvassa erinäisessä eli silmätautien hoidon osastossa". Oppituolin täyttämisen jälkeen ryhdyttiin myös toimenpiteisiin silmäklinikan perustamiseksi, joka sittemmin monien vaiheiden jälkeen avattiin Yleisen sairaalan ns. Uuden Klinikan tiloissa vuonna 1872.⁵⁹

Vaikka Suomi sokeainkoulujen perustamisessa seurasi muita Pohjoismaita useita kymmeniä vuosia jäljessä, oli Suomi kuitenkin ensimmäinen Pohjoismaa, johon perustettiin oftalmologian oppituoli. Lunnissa oli ollut vuodesta 1867 oftalmologian dosenttuuri ja silmäkliinikka vuodesta 1869, mutta alan professuuri saatiin vuonna 1883. Kööpenhaminaan perustettiin professuuri vuonna 1882 ja Osloon ensimmäinen silmätautien oppituoli vasta vuonna 1897.⁶⁰

56 Rabbe: (VA). Senaatin talousosasto, KD 22/251 1870.

57 Helsingin yliopiston silmäklinikan historia 1971, 13.

58 (JyMA). KirkT. kirjekonsepti 19.10.1870 (VII Da 61).

59 Asetus 3.5.1871. N:o 12; Helsingin yliopiston silmäklinikan historia 1971, 14-18.

60 Helsingin yliopiston silmäklinikan historia 1971, 16.

4.2 Kiinnostus ulkomaiseen *abnormikoulutukseen* kasvaa

4.2.1 Kuurojenkoulut pohjoismaisen koulutusperinteen jatkajana

Suomalaisen kuurojenopetuksen esikuvana oli ennen kaikkea Ruotsi, sillä Tukholmaan oli perustettu 1800-luvun alussa kuurojen- ja sokeainkoulu. Manilla-koulusta käsin oli tuettu Porvoon kuurojenkoulun toimintaa ja 1840-luvulla alkanut pohjoismainen yhteistyö tiivistyi 1860-luvulle tultaessa, kun ensimmäiset kuurojenkoulut valtion toimesta perustettiin.

Manilla-koulu oli siis Karl Oskar Malmin aloitteesta myös muiden suomalaisten alan uranuurtajien Tukholman matkan kohteena 1850-luvulta lähtien. Ensimmäisenä Manilla-kouluun tutustui Uno Cygnaeus, joka matkallaan Keski-Eurooppaan vuonna 1858 vieraili Manilla-koulussa johtaja, Ossian Borgin, vieraana. Vaikka marraskuinen Tukholma ei sään puolesta ollut parhaimmillaan, kehuu Cygnaeus Manillan "kuuromykkäinopistossa" vallinnutta lämmintä ja kannustavaa ilmapiiriä.⁶¹

Noin puoli vuotta myöhemmin Manilla-koulussa vieraili suomalainen pappi ja Turun kuurojenkoulun johtajantointa tavoitellut Carl Henrik Alopaeus, joka Pohjoismaihin suuntautuneen opintomatkinsa aikana tutustui myös Peter Atke Castbergin perustamaan Kööpenhaminan kuninkaalliseen kuurojenopetusinstituuttiin. Sekä Ruotsissa että Tanskassa kuurojenopetus oli valtion ylläpitämä ja kirkon valvoma ope-
tusala, minkä näkökohdan Alopaeus mielellään toi esille myös matkakertomuksessaan.⁶²

1840- ja 1850-luvun Ruotsi olikin yhteiskunnallisessa uudistustyössään Suomea monin tavoin edellä. Mm. Suomen ensimmäinen vauvaishoitoasetus, jonka valmistelussa ruotsalainen lainsäädäntö oli esimerkkinä, tuli voimaan vasta vuonna 1852, viisi vuotta Ruotsin köyhäinhoitoasetusta myöhemmin. Myös kansakoulu oli aloittanut toimintansa Ruotsissa 1840-luvun alussa. Kansanopetuksen ansiosta oli myös ruotsalainen kuurojen- ja sokeainopetus Suomea vankemmalla pohjal-
la.⁶³

Koulutus- ja sosiaalipoliittiset uudistukset olivat toki virinneet Suomessakin 1840-luvulla, vaikka Malmin ehdotus kuurojenkoulunsa valtiollistamiseksi tyrmättiin.⁶⁴ Valtion vastaantuloon vaadittiin kuitenkin Nikolai I:n jälkeen valtaistuimelle 1850-luvun puolivälissä nousseen uuden hallitsijan, Aleksanterin II:n, aikana levinnyt vapaampi ja koulutusuudistuksille myönteisempi ilmapiiri.

61 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 67.

62 Finlands Allmänna Tidning 4.1.- 10.1.1860, n:o 3-7.

63 Anderson 1950, 474-476.

64 Plit 1984, 49.

Porvoon yksityisen kuurojenkoulun johtokunta, johon kuului vuodesta 1857 J. L. Runeberg, kapteeni K. R. von Essen, kauppias J. Solitander ja Carl Henrik Alopaeus sekä rahastonhoitaja A. F. Borenius, teki kenraalikuvernööri Bergin kehotuksesta helmikuussa 1858 senaatille anomuksen valtion varoin toimivasta kuurojenkoulusta. Aloite oli itsenäinen jatko Karl Oskar Malmin kirjoitussarjalle vuoden 1857 Borgå Tidningissä kuurojeninstituutin saamiseksi Suomeen, mihin Malmia oli kannustanut Manilla-koulun johtaja, Ossian Borg. Bergin mielestä niinkin köyhässä maassa kuin Suomessa, juuri valtion tuli perustaa ensimmäiset kuurojenkoulut.

Porvoon kuurojenkoulun johtokunta oli perustamisestaan lähtien pitänyt tehtävänänsä paitsi Porvoon kuurojenkoulun toiminnan ylläpitämistä, myös aktiivista valtioon suunnattua painostusta kuurojenopetuksen edistämiseksi maassamme, eli käytännössä valtion varoin ylläpidetty kuurojenkoulun perustamista Suomeen Ruotsin tavoin.⁶⁵

Alopaeus on myöhemmin kertonut, että Porvoon kuurojenkoulun johtokunnan jäsenistä erityisesti kansallisrunoilijan, J. L. Runebergin, merkitys oli hänelle ideologisesti tärkeä. Alopaeuksen mukaan Runeberg korosti kaikessa tämänlaatuisessa työssä lähimmäisyyttä ja humanisuutta. Johan Ludvig Runeberg oli ollut Alopaeuksen opettajana Porvoon kymnaasissa 1840-luvun alkupuolella. Lisäksi molemmat toimivat opettajina Porvoossa 1850-luvulla.⁶⁶

Plitin mukaan johtokunnan uskottavuutta olikin omiaan lisäämään J. L. Runebergin lisäksi johtokunnan jäsenten suhteet maan ylimpään johtoon, mm. kuurojen asiasta kiinnostunut kenraalikuvernööri Fredrik Wilhelm Rembert von Berg piti yhteyksiä johtokunnan jäsenen, A. F. Boreniukseen.⁶⁷

Porvoon kuurojenkoulun johtokunnan laatimaa anomusta seurasi 21-pykäläinen ehdotus ohjesäännöksi, jossa erityisesti opettajille oli annettu huomattavasti valtaa. Ehdotuksen mukaan ainoastaan opettajat muodostivat päätösvaltaisen johtokunnan, johon saatiin nimittää myös "yksi jäsen oppineistosta, yksi porvarissäädystä ja yksi talonpoikaissäädystä". Manilla-koulussa olivat maallikot merkittävämmässä asemassa, mihin myös suomalaiset kiinnittivät huomiota.

Kirkon asemaa korosti kapitulin määräysvalta johtajan ja opettajien valinnassa. Tuomiokapituli nimitti myös johtokunnan "maallikkojäsenet". Johtajan tuli olla pappi, jonka tehtävänä oli varsinaisen johtamistyön lisäksi kierrellä loma-aikoina Suomea ja herättää kiinnostusta kuurojentyötä kohtaan. Lisäksi toivottiin, että johtajalla itsellään ei

65 (VA). KKK Akti 205/1858; (VA). Senaatin talousosasto, KD 114/12 1858; Plit 1984, 51-52.

66 Neovius 1892, 192.

67 Plit 1984, 52; Jäderholm 1977, 13: Bergin suhde keisari Nikolai I:een oli ollut melko viileä, mutta hänen tiedetään antaneen keisarinnalle ohjeita lasten kasvatuksesta.

olisi puhe- tai kuulovammaa ja Karl Oskar Malmia esitettiin jo tällöin suoraan koulun opettajaksi; johtajaa hänestä ei siis Porvoossa enää toivottu.

Oppiaineita oli Alopaeuksen muotoilemassa ohjesääntöehdotuksessa paljon ja uskonnollinen opetus oli luonnoksessa keskeisellä sijalla; kuurojenkoulun opettajien tehtävänä oli antaa ammattiopetusta vain tytöille. Pojat oli tarkoitus sijoittaa käsityöläisten ja maanviljelijöiden luo oppiin. Jokaista oppilasta koskeva vähimmäistavoite oli ainakin rippikoulun suorittaminen.

Sekä Manilla-koulun ja Pietarin kuurojenkoulun ohjesääntöjen, joihin Suomen sääntöehdotusta verrattiin, tavoitteena oli kuurojen ohjaaminen yhteiskuntaa hyödyttäväksi kristillisiksi kansalaisiksi. Muuten Suomen ohjesääntöehdotus oli esikuviinsa nähden itsenäinen; porvoolaisten ehdotuksessa mainittu kuurojenkoulu ei ollut niin selkeästi valtion valvonnassa kuin Manilla-instituutti. Opetuksen valvonta olisi keskitetty ohjesääntöluonnoksen mukaan vahvasti kirkon käsiin.

Lisäksi Manilla-koulussa oli 1850-luvun lopussa oppilaina kuurojen ohella sokeita ja koulun työpajat sijaitsivat koulun välittömässä yhteydessä. Suomessa kuurojenkoulun oppilaat hajoitettiin suoraan ammatinharjoittajien luo. Suomen ohjesääntöluonnoksessa kuurojenkoulu määriteltiin siis eksternaatiksi. Pietarin kuurojenkoulussa oppilaita ohjattiin saksalaisperäisen puhemetodin avulla, kun taas Suomen ohjesääntöehdotuksessa oli viittomakieli etusijalla; puheopetuksesta ei ainakaan sääntöehdotuksessa mainittu mitään.

Senaatti käsitteli asiaa maaliskuussa 1858, missä yhteydessä otettiin uudelleen esille Porvoon tuomiokapitulin esitys kuuromykkien määrästä Suomessa vuodelta 1849.⁶⁸ Asia lähetettiin kuitenkin uudestaan kirkollisasiantoimituskunnan käsiteltäväksi. Kirkollisasiantoimituskunta tekikin toukokuussa 1858 sääntöehdotukseen lisähuomautuksen koulutuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä; kuuroja tuli kasvattaa yhteiskuntaa hyödyttäväksi työtätekeviksi kansalaisiksi, minkä vuoksi naisten ja miesten käsistöiden määrää oli vielä lisättävä ja opetus oli muutenkin liitettävä tiiviimmin ajankohtaiseksi nousseen kansanopetuksen tavoitteisiin.⁶⁹

Kirkollisasiantoimituskunnan esittelijäsihteerinä toimi aikana, jolloin myös aistiviallisten koulutuskysymyksiä käsiteltiin, Gabriel Mauritz Waenerberg (1818-1887). Kirkollisasiantoimituskunnan esittelijäsihteerinä Waenerberg vaikutti vuosina 1852 - 1882. Waenerberg oli 1840-luvulla, ennen senaatin palvelukseen siirtymistään, toiminut teologian lehtorina Porvoon lukiossa. Porvoon tuomiokapitulin jäsenenä ollessaan G. M. Waenerberg oli ollut mukana laatimassa 1840-luvun lopussa

68 (VA). Senaatin talousosasto, KD 114/12 1858; (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 9.3.1858, 892-893.

69 (JyMA). KirkT. kirjekonsepti 15.5.1858 (VII Da 49).

myös tuomiokapitulin kuurojentilastoa.

Waenerbergilla olikin kuurojenopetuksen suhteen vankkaa asiantuntemusta ennen kaikkea Porvoon tuomiokapitulin kautta. Waenerbergin asiantuntemus ilmeni vammaisten opetuksessa juuri kuurojenopetusta Suomeen järjestettäessä ja hänen huolellinen valmistelutyönsä mitä luultavammin painoi myös kirkollisasiantoimituskunnan kokouksissa.⁷⁰

Waenerberg toikin jälleen esille 10 vuotta aikaisemmat kuurojen tilastot, joita hän oli myös itse ollut aikanaan arvioimassa. Kuurojen määrä oli Waenerbergin mukaan liian alhainen, koska tiedot oli kerätty kinkereiden yhteydessä ja varsinkin kouluikäiset lapset olivat saattaneet jäädä tämän vuoksi pois. Lisäksi Waenerberg oletti, että kuurojen suhteellinen määrä oli kymmenessä vuodessa kasvanut

Waenerbergin johdolla kirkollisasiantoimituskunta puuttui myös tulevan koulupaikkakunnan valintaan. Sen mukaan parempi paikka koululle olisi yliopistokaupunki Helsinki, jota Malm oli 1850-luvun alussa pitänyt Turun jälkeen toiseksi parhaana vaihtoehtona. Kirkollisasiantoimituskunta vetosi mm. papiksi opiskelevien mahdollisuuden tutustua kuurojenopetukseen sekä pääkaupungin tarjoamiin etuihin pätevän tietopuolisen opetuksen saamiseksi (yliopiston vaikutus). Merkittävin kirkon valvontaa lisäävä esitys ohjesääntöluonnokseen tuli juuri kirkollisasiantoimituskunnalta se vaatiessa, että johtajan tuli vuosittain tehdä kertomus matkoistaan tuomiokapitulille.⁷¹

Senaatti ehdotti asiaa käsitellessään kirkollisasiantoimituskunnan kannasta poiketen koulupaikkakunnaksi Turku, jossa oli riittävästi ammattitaitoisia käsityöläisiä, työpajoja sekä asuntoja. Tämän jälkeen esitys alistettiin keisarille.⁷² Myös valtiosihteeri puolsi senaatin kannattamaa Turku, vaikka kenraalikuvernööri Berg oli esittänyt koulupaikkakunnaksi Jyväskylää, jossa hänen mielestään oli taitavampia käsityöläisiä ja luotettavampia porvareita. Keisari hyväksyi ehdotuksista valtiosihteerin puoltaman talousosaston esityksen muutamin poikkeuksin sellaisenaan. Muutoksista tärkein oli määräys tyttöjen ja poikien opettamisesta erikseen.⁷³

Senaatti julkaisi 16.12.1858 19 kohtaa sisältävän asetuksen, jonka mukaan Turkuun tuli perustaa väliaikainen kuurojenkoulu. Asetusehdotuksen teksti oli suurin piirtein Porvoon kuurojenkoulun johtokunnan laatiman ohjesääntöluonnoksen kaltainen. Tosin asetuksessa ko-

70 Waenerbergista mm. Bergholm 1912, 416-417, Vuorela 1980, 224-225 sekä (VA). Porvoon tuomiokapitulin pöytäkirjat 19.12.1849, kohta 42. (Ca 151) = Waenerberg tuomiokapitululin jäsenenä vuoden 1848 kuurojen laskennan aikana.

71 (JyMA).KirkT. konseptipöytäkirja 15.5.1858 (VII Cb 49) sekä (VA). KirkT. mietintö 15.5.1858 (De 50).

72 (VA). Talousosaston pöytäkirja 15.5.1858, 762-771.

73 (VA). KKK Akti 205/1858; (VA). VSV Akti 42/1858.

rostettiin enemmän kirkollisasiantoimituskunnan suositusta ammattitaidon hankkimiseksi uskonnollisen opetuksen rinnalla. Kuuroille tuli antaa sellaiset tiedot ja valmiudet, jotta heistä saataisiin kristillisiä ja hyödyllisiä kansalaisia yhteiskunnan palvelukseen. Oppilaan suositeltiin asettuvan jonkun hyvin tunnetun käsityöläisen luo tai tehtaaseen työskentelemään. Myös maanviljelys yhdistettynä puutarhanhoitoon oli yhtenä ammattivaihtoehtona. Porttina aikuisuuteen ja yhteiskunnan täysimittaiseen jäsenyyteen oli kuurojen oikeus kirkolliseen rippikouluopetukseen - ensimmäisen kerran asetustekstissä mainittuna.⁷⁴

Turun kuurojenkoulun ohjesäännön voimaantulon jälkeen koulun johtajan ja naisopettajan virat julistettiin haettavaksi. Talousosasto vetosi Tukholmassa ja Kööpenhaminassa sijaitseviin kuurojenopetuslaitoksiin, joiden johtajat olivat pappeja. Muiden Pohjoismaiden esimerkiksi tuli talousosaston mielestä soveltaa Suomessakin. Johtajuuskysymys oli kuitenkin vielä epäselvä koulun aloitettua toimintansa tammikuussa 1860. Kiistan vastapuolina olivat lähinnä senaatti ja tuomiokapituli. Vastoin tuomiokapitulin esityksiä senaatti kuitenkin piti kiinni aikaisemmasta päätöksestään, että koulun johtajan piti olla pappi. Porvoon kuurojenkoulun opettajalle, Karl Oskar Malmille, annettiin valtakirja Turun kuurojenkoulun opettajan virkaan, jolloin Porvoon kuurojenkoululle myönnetty valtionapu lakkasi ja koulutoiminta keskeytyi Porvoossa kesällä 1859.⁷⁵ Suometar oli vuoden 1858 alussa uskaltanut epäillä, ettei Porvoon kuurojenkoulun siirrosta Turkuun ei tulisikaan mitään ja koulu oli vielä vuonna 1858 auki "sekä wallassäätyisten että rahvaan mykkä-kuuroille lapsille". C. H. Alopaeus, otti väliaikaisesti marraskuun alusta 1859 vastaan uudelleen toimintansa aloittaneen Porvoon yksityisen kuurojenkoulun opettajan tehtävät ennen Turun kuurojenkoulun johtajaksi siirtymistään kesällä 1860. Valtion oppilaitos Porvoon kuurojenkoulusta tuli Turun tapaan vuonna 1862.⁷⁶

Alopaeus oli siis tehnyt kesällä 1859 ensimmäisen ulkomaanmatkansa perehtyäkseen kuurojen- ja sokeainopetukseen Manilla-koulussa sekä Kööpenhaminan aistivalliskouluissa. Matkan oli tarkoitus päteväittää Alopaeusta Turun kuurojenkoulun johtajan virkaan. Alopaeus sai Manilla-kouluun tekemänsä vierailun aikana Ossian Borgilta haluamaansa henkilökohtaista palautetta Suomen ensimmäisestä, Turun

74 Hans Kejslerliga Majestäts Nådiga Reglemente för en läröanstalt för döfstumma i Storfurstendömet Finland. Den 16 December 1858. Pykälät 1 ja 3.

75 (VA). Talousosaston pöytäkirja 1.3.1860, 708-710 johtajuudesta; Koulun avajaisjuhlallisuuksista mm. Helsingfors Tidningar 26.1.1860, n:o 11; Åbo Underrättelser 28.1.1860, n:o 12; Suometar 27.1.1860, n:o 3; Suomen Julkisia Sanomia 26.1.1860, n:o 8; Finlands Allmänna Tidning 26.1.1860, n:o 21; Åbo Tidningar 24.1.1860, 24.1.1860, n:o 6.

76 Helsingfors Tidningar 10.1.1860, n:o 4 kertoo lyhyesti Alopaeuksen maksuttomasta opetuksesta Porvoossa; Suometar 15.1.1858, n:o 2 epäili vielä tammikuussa-58 kuurojenkoulun muuttoa Turkuun; Alopaeuksen virkaantulosta tarkemmin Plit 1984, 62; Porvoon kuurojenkoulusta Orava 1976, 11.

kuurojenkoulua koskevasta ohjesäännöstä ja asetuksesta, jonka laatimisessa juuri Alopaeuksella oli keskeinen rooli. Erityisesti Borg huomioi rippikouluopetuksen tärkeyden ja katsoi, ettei Suomen asetusehdotuksessa mainittu puoli vuotta ollut Herran Ehtoolliselle valmistautumista varten riittävä aika. Borg kiinnitti huomiota myös viittomakielen vähäiseen tuntimäärään. Sen sijaan johtajan tehtäväksi määrättyjä matkoja kuurojenopetustietouden levittämiseksi Borg piti oivallisina.⁷⁷

Kuurojenopetusta käsiteltiin 1850-luvun lopussa myös kirkon omissa kokouksissa. Suoranaisen kuurojen opetusta koskevan aloitteen teki vuonna 1856 Kuopion synodaalikokoukselle Tohmajärven kirkkoherra E. J. Andelin. Andelin esitti kokoukselle, että Suomeen perustettaisiin muiden Pohjoismaiden tapaan kuuromykkäinkoulu. Koulu ehdotettiin perustettavaksi Kuopioon, hiippakunnan pääkaupunkiin.

Keisarille jätetyssä anomuksessa ei kuitenkaan Kuopiota mainittu ja se oli luonteeltaan yleinen ja suositteluva. Andelinin esitystä synodaalikokouksessa käsiteltäessä viitattiin jo toiminnassa olleeseen Porvoon kuurojenkouluun ja sen Manilla-koulussa opiskelleeseen opettajaan Karl Oskar Malmiin. Hänestä kaavailtiin synodaalikokouksessa käydyssä keskustelussa tulevan koulun ensimmäistä opettajaa.⁷⁸

Kaiken kaikkiaan Kuopion synodaalikokous osoittaa kirkon vahvan roolin 1800-luvun puolivälin opetuksessa. Kirkkohän oli perinteisesti katsonut yhteiskunnan vähäosaisten huollon kuuluvan sen toimialaan. Näin ajatellen ei ollut kovin merkillistä, että juuri kirkko toimi muiden Pohjoismaiden kirkkojen tavoin 1800-luvulla vammaisten opetuskysymyksissä aloitteentekijänä. Tosin myös vammaisten opetusta koskevaan päätöksentekoon tuli 1800-luvun kuluessa vaikuttamaan omana kirkollisena erityispiirteenään valtiokirkon piiristä eriytynyt vapaakirkollinen suuntaus, jonka yhtenä kannattajana voidaan pitää aistivammaistyön uranuurtajaa ja Turun kuurojenkoulun johtajaa, Carl Henrik Alopaeusta.

Alopaeuksen myötämielisyys vapaakirkollisuudelle ilmeni erityisesti hänen toimiessaan Porvoon piispana 1880-luvulla, mutta jo aikaisemmin 1860-luvulla Alopaeuksen joutuessa puolustamaan baptistisen uskonnäkemyksen omannutta, Pietarsaaren kuurojenkoulun johtajaa Anna Heikeliä, tämän ajaututtua välirikoon paikallisen, kirkollista näkemystä edustaneen papiston kanssa.⁷⁹

Turun kuurojenkoulun ohjesäännön mukaan johtajan tuli kesän aikana tutustua maan kuurojen opetustilaan sekä herättää seurakuntien kiinnostusta kuurojen opetusta kohtaan mm. rippikoulua pitämällä.

77 Finlands Allmänna Tidning 4.1.1860, n:o 3 Alopaeuksen vierailusta Manilla-koulussa Ossian Borgin vieraana.

78 Protokoll fördr vid Synodal-mötet i Kuopio år 1856. Kuopio 1857. Pykälä 13, 23 sekä talousosaston pöytäkirja 19.5.1857, 791.

79 Plit 1984, 182-187 ja Juva 1960, 130-134.

Cygnaeukselle lähettämässään kirjeessä Alopaeus suunnitteli kesäksi 1861 matkaa Pohjois-Suomeen. Matkan pääkohde tuli kuitenkin olemaan Kuopio, jossa Alopaeus valmisti 13 nuorta kuuroa ripille pääsyä varten heinäkuussa ja elokuussa 1861. Enin osa oppilaista oli Kuopion seudulta.⁸⁰

Virikkeenä oli paitsi paikallisten aktiivien innostus kuurojenopetukseen, myös Alopaeuksen huoli siitä, ettei Kuopion hiippakunnasta ollut yhtään oppilasta Turun kuurojenkoulussa. Alopaeus ei kuitenkaan nähtävästi huomannut, että lukuvuonna 1860 - 1861 Turun kuurojenkoulussa opiskeli hiippakuntaan kuuluvalta paikkakunnalta, eli Lepävirralta kotoisin ollut oppilas.

Kuopion tuomiokapituli lähetti muutamaa päivää ennen Alopaeuksen rippikoulun päättymistä senaatille anomuksen kuurojenkoulun perustamisesta Kuopioon. Alopaeus sai senaatilta lausuntopyynnön ja lausunnossaan Alopaeus totesi, että hiippakuntien keskuksat olisivat sopivia kuurojenkoulujen sijaintipaikkakunniksi. Alopaeus tähdensi myös alueellisia näkökohtia, sillä jo toiminnassa olleet Porvoon ja Turun kuurojenkoulut sijaitsivat etäällä Kuopiosta ja sen paikallisesta tarpeesta. Lopuksi Alopaeus huomautti Kuopion synodaalokokouksen v. 1856 tekemästä ehdotuksesta. Alopaeuksen haaveissa on nähtävästi ollut alusta lähtien suuremman internaattityyppisen kuurojenopetusinstituutin perustaminen Suomeen Manilla-koulun ja Kööpenhaminan kuurojenkoulun tapaan.

Senaatti alisti kirkollisasiaintoimituskunnan kannan mukaisen päätöksen, jossa tuotiin esille uskonnonopetus ja sen keskeisyys opetusohjelmassa sekä Kuopion hiippakunnan papiston mahdollisuus tutustua kuuromykkien opetukseen (rippikouluun viitaten) 6.3.1862 keisarille, joka hyväksyi sen esitetystä muodosta. Koulun tuli olla kapitulin valvonnassa, eikä sille annettu omaa ohjesääntöä, vaan laitos toimi Turun kuurojenkoulun ohjesäännön mukaan ja muutenkin Turun kuurojenkoulun neuvonnan alaisuudessa.⁸¹

Kuopion kuurojenkoulu, joka oli Turun tavoin luonteeltaan eksternaatti, aloitti toimintansa syksyllä 1862. Oppilaita oli aluksi vain 3. Oppilasmäärä kuitenkin lisääntyi jo ensimmäisenä lukuvuotena 14:ään. Johtajattareksi valittiin Alopaeuksen rippikoulussa avustanut Emilie Kjöllnerfeldt. Uskonnonopetus annettiin Kuopion lukion saksan kielen opettajan, E. Roosin, tehtäväksi. Molemmat opettajat käyttivät opetuksessaan viittomakieltä.⁸²

Myös Pietarsaaren kuurojenkoulun toiminta käynnistyi Turun

80 Engblom 1937, 92; Borgåbladet 27.7.1861, n:o 29.

81 (TMA). Turun kuurojenkoulu: vuosikertomuksia ja -ilmoituksia lv. 1860 - 1919 (I Dc 1); (VA). Senaatin talousosasto, KD 22/355 1861; (VA). VSV Akti 76/1862; (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 6.3.1862, 65-67; Suomen Julkisia Sanomia 5.6.1862, n:o 42.

82 Alopaeus 1889, 14.

kuurojenkoulun johtajan, Carl Henrik Alopaeuksen, Pietarsaassa pitämän rippikoulun jälkeen. Turun lukion lehtori, Henrik Heikel, oli tuomiokapitulin jäsenenä ollessaan sekä Turun kuurojenkoulun johtajan viran täyttöprosessin yhteydessä tutustunut myös kuurojenopetukseen. Vuonna 1861 Heikel otti vastaan Pietarsaaren maaseurakunnan kirkkoherran viran ja kevättalvella 1861 H. Heikel pyysi Alopaeusta pitämään pitäjässään rippikoulua kuuroille, mutta Alopaeus ei voinut suostua Kuopion matkansa vuoksi. Heikel kuitenkin aloitti tyttärensä Annan kanssa kuurojenopetuksen pappilassaan seuraavana syksynä. Heidän tarkoituksenaan oli koota kuuroja lähipitäjistä, mutta heitä kertyikin koko Pohjanmaan alueelta kaikkiaan 17.

Kesän 1862 rippikoulun yhteydessä H. Heikel ja Alopaeus keskustelivat valtionapuanomuksen lähettämisestä senaattiin. Noin viikkoa ennen konfirmaatiota elokuussa 1862 Alopaeus ja Heikel lähettivät erilliset, mutta samaa tarkoitusta ajavat kuurojenkouluanomuksensa senaattiin. Molemmat mainitsivat, vuoden 1848 tilastoon viitaten, Pohjanmaan suuren kuurojen määrän. Heikelin mukaan pastoraatin alueella asui v. 1862 22 kuuromykkää. Lisäksi tuotiin esille pitkät välimatkat muihin kuurojenkouluihin Kuopion kuurojenkoulun tapaan. Kirkollisiasiaintoimituskunta puolsi anomusta ja senaatti teki päätöksensä kirkollisiasiaintoimituskunnan kannan mukaisesti ja alisti sen keisarille.

Suomen neljäs kuurojenkoulu, Pietarsaaren kuurojenkoulu, hyväksyttiin ehdotuksen mukaan sellaisenaan 17.1. 1863 ja koulu saattoi vakiinnuttaa toimintansa valtion vastaantulon turvin.⁸³ Pietarsaaren kuurojenkoulun ensimmäinen ohjesääntö hyväksyttiin 13.9.1865 keisarillisen senaatin toimesta. Koulu oli Turun ja Kuopion tapaan tuomiokapitulin valvonnassa. Oppilaat asuivat laitoksessa ja koulu toimi toisin kuin Turun ja Kuopion kuurojenkoulut, sisäoppilaitoksena.

Vaikka myös Pietarsaassa painopiste oli pohjoismaisen kuurojenopetustradition tapaan tiedollisessa opetuksessa, oli työmestarin johdolla poikia opetettava "tavallisiin trengin töihin, niinkuin puiden hakkaamiseen y. m. s., sekä kaikenlaisiin käsitöihin...". Sen sijaan tyttöjä tuli harjoittaa talousaskareissa ja naisten käsitöissä, eli työopetus tähtäsi nähtävästi mm. paikallisen maanviljelijäväestön tarpeiden täyttämiseen palkollisväen saamiseksi.

Kuopion ja Pietarsaaren kuurojenkouluja perustettaessa valtio nähtävästi pyrki ottamaan huomioon Pohjanmaan ja Savon tilattoman väestön kasvun etsimällä vammaisille työtä mm. palkollisina 1860-luvun alussa, kun sen sijaan Turun kuurojenkoulu kuunteli myös kaupungin käsityöläisten ja teollisuuden vaatimuksia pätevien työntekijöiden saamiseksi.⁸⁴

83 Plit 1984, 171-174; (VA). Senaatin talousosasto, AD 1348/81 1862; (JyMA). KirkT. konseptipöytäkirja 14.10.1862 (VII Cb 53); (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 14.10.1862, 591-592; Wasabladet 8.8.1863, n:o 32.

84 Keisarillisen Majesteetin Armollinen kirje Turun arkkihiippakunnan Tuomiokapitulille, säännöistä ja lisätyistä raha=määräyksistä kuuromykkäin

Erityisesti Pietarsaaren kuurojenkouluasetus ilmentää jokseenkin sitä samaa pyrkimystä, mitä Suomen Talousseuralla oli vuonna 1857 sen saatua eteensä esityksen laillisen suojelun järjestelmän uudistamisesta vuoden 1852 irtolaisasetuksen epäonnistuttua sekä laillisen suojelun järjestämisessä että irtolaisuuden vähentämisessä. Talousseura kannatti työvoiman yleistä vapauttamista ollen kuitenkin sitä mieltä, että tilattomien oli tultava mm. palkollisiksi tilanomistajien niin halutessa.⁸⁵

4.2.2 "Työllä työhön kasvatus" suomalaisen sokeainopetuksen ohjeeksi

Keski-Euroopan teoriavoittoinen sokeainopetusperinne ulottui aina 1700-luvulle saakka ja varsinaisella työopetuksella oli vaatimattomampi asema kuin esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, joissa painopiste oli 1700-luvulta lähtien ollut käsityöammateissa ja sokeain elannon hankkimisessa moninaisista työtuvista ja verstaista käsin. Varsinkin Englannissa sokeiden opetus oli luonteeltaan lähempänä vaivahoitoa ja kouluopetuksella oli melko olematon asema.⁸⁶

Uno Cygnaeuksen palattua Suomeen Keski-Euroopan matkaltaan vuonna 1859 kiinnitti hän huomiota kansanopetuksen lisäksi myös sokeainopetuksen pikaiseen järjestämiseen maassamme. Keski-Euroopan matkan aneista merkittäväntä suomalaisen sokeainopetuksen kannalta oli ns. "työllä työhön kasvatus" -metodi, eli sokeiden harjoittaminen käsitöiden avulla itsenäisesti toimeentuleviksi kansalaisiksi.⁸⁷

Keski-Euroopan matkansa jälkeen Uno Cygnaeus alkoi etsiä sopivaa henkilöä - lähinnä naista - joka ryhtyisi ensimmäisen sokeainkoulun johtajaksi ja opettajaksi. Tehtävään löytyi professori J. G. Linsénin tytär, Mathilda Linsén. Cygnaeuksen mielestä sivistyneiden kotien tyttäret olivat erityisen sopivia tällaiseen työhön. Cygnaeuksen toimesta oli 1860-luvun alussa lähtenyt useita naisia Sveitsin seminaareihin tutustumaan sikäläiseen opetukseen pystyäkseen myöhemmin toimimaan opettajantehtävissä maamme ensimmäisessä seminaarissa.⁸⁸

Mathilda Linsén anoi tammikuussa 1863 senaatilta matka-apuraha tutustuakseen ulkomaiseen, erityisesti saksalaiseen ja sveitsiläiseen, sokeainopetukseen. Cygnaeuksen puoltokirjeessä esiteltiin kristillis-

koululle Pietarsaaren pitäjässä. Annettu Helsingissä, 13 p:nä Syyskuuta 1865. N:o 32, 3.

85 Pulma 1990 (Köyhästäkö kansalainen?...), 175; Nygård 1990, 84.

86 (JyMa). Helsingin sokeainkoulu: aistivallisuuden ja sokeainkoulun perustamista ym. koskevat asiakirjat 1880 - 1914 (Ha 1): Underdånigt betånkande och förslag till blindundervisningens ordnande afgifvet af dertill i nåder utsedde komiterade den 17 december 1880. Stockholm 1881, 7-9.

87 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 99-101.

88 Tšokkinen 1984, 19-20.

siveellisten näkökohtien lisäksi myös taloudelliset hyötyseikat sokeainopetuksen käynnistämisen puolesta.⁸⁹

Anomusta käsiteltiin muutamaa päivää myöhemmin kirkollisasiantoimituskunnassa ja tavoitteena oli ennen muuta sokeainopetuksen järjestäminen maassamme. Kirkollisasiantoimituskunta katsoi, että sokeain asia vaatii toimenpiteitä ennen muuta valtion taholta. Kirkollisasiantoimituskunnassa vedottiin mm. vuoden 1862 sokeain tilastoon sekä viitattiin kuuromykkien koulutukseen, johon sokeainopetus tuli liittää. Alueellisia näkökohtia (silmäsairaudet) ja sokeainopetuksen käytännönläheisyyttä ei kuitenkaan korostettu ja Helsinkiä pidettiin tässä vaiheessa nähtävästi hyvänä ratkaisuna myös kirkollisasiantoimituskunnassa.⁹⁰

Senaatti käsitteli anomusta tammikuussa 1863 ja esitti Linsénille 700 ruplan suuruista matkarahaa ehdolla, että tämä opiskelisi ulkomaisissa oppilaitoksissa ainakin vuoden ja ryhtyisi tämän jälkeen perustettavan Suomen ensimmäisen sokeainkoulun johtajaksi. Linsénin tuli laatia tämän jälkeen esitys koulun toimintamalliksi neuvoteltuaan siitä ensin Turun kuurojenkoulun johtajan C. H. Alopaeuksen sekä Uno Cygnaeuksen kanssa. Tehtyyn anomukseen saatiin lopullinen vastaus kevättalvella 1863 ja Linsénille myönnettiin myöhemmin vielä 200 ruplaa ylimääräistä apurahaa matkaa varten.⁹¹

Cygnaeuksen aikaisempi matka keskieurooppalaisiin koululaitoksiin 1850-luvun lopussa oli myös Mathilda Linsénin vuosina 1863 - 1864 tekemän matkasuunnitelman runkona. Ruotsin ja Tanskan lisäksi Linsén vieraili myös Sveitsin ja Saksan oppilaitoksissa. Matkansa aikana Linsén kävi mm. K. A. Georgin johtamassa Dresdenin sokeainoppilaitoksessa, jota tosin Cygnaeuksen mielestä ei tasonsa puolesta voitu nostaa muiden saksilaisten oppilaitosten yläpuolelle. Yleensä ottaen Saksin koululaitos oli 1850-luvun lopussa Cygnaeuksen mielestä hyvin järjestetty, vaikka hän oli havaitsevinaan käytännöllisen opetuksen laiminlyöntiä. Linsén saapui Dresdeniin suoraan Kööpenhaminasta, joten hän pystyi vertailemaan näiden kahden erilaisen laitoksen opetusmenetelmiä ja tavoitteita.

Kööpenhaminan sokeainkoulussa oli tieto-opetus tärkeässä asemassa, Linsénin mielestä jopa liian keskeisellä sijalla. Suurin osa teoreettisista aineista, joita Kööpenhaminassa opetettiin, olivat sokeille hyödyttömiä koulun jälkeen. Dresdenissä tilanne oli lähes päinvastainen. Opettajien vähäisyys oli johtanut ennen pitkää siihen, että painopiste oli vähitellen siirtynyt käytännön työopetukseen. Konfirmaation jälkeen sokeat tekivät pääasiassa käsitöitä.⁹²

89 (VA). Senaatin talousosasto, AD 34/116 1863.

90 (JyMA). KirkT. kirjekonsepti 17.1.1863. (VII Da 54) ja pöytäkirja 17.1.1863 (VII Cb 54).

91 (VA). Senaatin talousosasto, AD 34/116 1863.

92 Linsén 1864, 6-20.

Mathilda Linsén kuitenkin arvosti Dresdenin käytännönläheistä opetusta ja hänellä oli Kööpenhaminan sokeainkoulun johtajalle, J. Moldenhawerille, osoittamansa kirjeen perusteella halu tutustua uudelleen Dresdenin laitokseen Saksan matkallaan kesällä v. 1870.⁹³ Ensimmäisen matkansa aikana Linsén ihastuikin Saksin oppilaitoksiin löytäen mm. Barbyssä sijainneesta Friedrich-Wilhelmin provinsiaalilaitoksesta korkeatasoista teoriaopetusta. Linséniä kiinnosti etenkin laitoksessa harjoitettu yksilöllinen opetus; oppilaita ei otettu enempää kuin 30. Laitoksen poikkeuksellisen hyvän tason Linsén katsoi läheisen kansakouluopettajaseminaarin ansioksi, jonka laitoksen kanssa sokeainkoulu harjoitti tiivistä yhteistyötä.⁹⁴

Saksista Linsén matkusti Sveitsiin tutustuen täällä perusteellisimmin Lausannessa sijainneeseen sokeainkouluun. Matkallaan Lausanneen Linsén vieraili pikaisesti myös Frankfurt am Mainin, Freiburgin ja Bernin oppilaitoksissa. Freiburgissa sokeita opetettiin kaikkein yksinkertaisimmissa käsitöissä ja erityisen sopivaksi sokeille katsottiin juuri korityöt. Bernin sokeainlaitos erosi oleellisesti muista laitoksista: sokeat elivät laitoksessa koko ikänsä, ja laitos olikin luonteeltaan enemmän huoltolaitos. Lausanneen sokeainkoulu oli kuitenkin Linsénin mielestä Sveitsin oppilaitoksista korkeatasoisin. Laitoksen yhteydessä toimi myös silmäsairaala.

Paluumatkallaan Suomeen Linsén poikkesi vielä Hannoverin sokeinoppilaitoksessa, joka hengeltään ja menetelmiltään muistutti Dresdenin laitosta. Erotuksena oli se, että oppilaat asuivat perheissä. Tukholmassa Linsén vieraili myös Manilla-koulussa. Täällä häntä neuvottiin Suomeen palattuaan korostamaan sokeiden ja kuurojen opetuksen erillistä luonnetta. Tähän johtopäätökseen olivat ruotsalaiset päätyneet omien erehdystensä pohjalta.⁹⁵ 1860-luvulla Manilla-koulussa opetettiin kuuroja ja sokeita erikseen omissa osastoissaan eikä kuurojen- ja sokeiden opetuslaitoksesta sanan varsinaisessa merkityksessä voitu enää puhua.⁹⁶

Opintomatkinsa jälkeen Linsén suunnitteli ohjesäännön Suomen sokeinopetuksen järjestämiseksi. Se oli pohjana Helsingin sokeainkoulun lopulliselle ohjesäännölle v. 1865. Kuurojenopetuksen tavoin kristillinen opetus oli tässäkin säännössä edelleen tärkeässä asemassa. Käsi-työaineista mainitaan vain korityöt ja muutenkin Linsén oli varovainen käytännön opetuksen lisäämiseksi ja oppilasmäärän kasvattamiseksi. Yksinkertaiset ulkoiset puitteet muutaman oppilaan yksilölliseen ohjaukseen keskittyen (Barbyn esimerkki) oli Linsénin mukaan paras tapa

93 (LSLFB, København). Det kgl. blindeinstitut i København: Breve fra Finland v. 1863 - 1905: Mathilda Linsén J. Moldenhawerille 11.7.1870.

94 Linsén 1864, 20-25.

95 Linsén 1864, 25-34.

96 Kotkatlahti 1965, 108.

aloittaa opetustyö. Linsén katsoi keskieurooppalaisiin laitoksiin viitaten, että opetuksen tuli olla "älyllistä, teknistä ja musikaalista". Koska suurin osa oppilaista kuului kansan köyhimpään osaan, oli tietopuolisen opetuksen tavoitteet oltava samat kuin kansakoululla yleensä.⁹⁷

Senaatin talousosasto käsitteli Linsénin suunnitelmia ja sokeainkouluasiana toukokuun alussa 1865. Erityisesti talousosasto painotti sokeain kasvattamista hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Kirkollisiasiaintoimituskunnan esitystä sokeainopetuksen ja kuurojenopetuksen yhdistämiseksi ei siis enää Linsénin matkaraportin perusteella otettu huomioon ja muutenkin senaatti oli kirkollisiasiaintoimituskunnan kantaa nähden itsenäisemmällä linjalla korostaen Cygnaeuksen tavoin opetuksen käytännölläisyyttä ja yhteyttä kansakouluopetukseen. Keisarin käskykirjeellä määrättiin 15.6.1865, että Helsinkiin oli perustettava väliaikainen sokeainkoulu.⁹⁸

Luultavasti kuurojen- ja sokeainopetuksen yhdistämistä Manilla-koulun tavoin kuitenkin vielä harkittiin joissakin kirkollisissa piireissä valtiopäivävuonna 1867; sitä nähtävästi toivoi ainakin Carl Henrik Alopaeus kirjeessään A. F. Boreniukselle, Samalla hän kiitteli sanomalehdistön ja valtiopäiväsäätyjen aktiivisuutta suomenkielisen sokeainkoulun saamiseksi Suomeen.⁹⁹

Mathilda Linsénin johtaman Helsingin sokeainkoulun esikuvana ei siis kuurojenopetuksen tapaan ollut enää pohjoismainen traditio, lähinnä Ruotsin Manilla-koulu, vaan saksilaiset ja sveitsiläiset sokeainkoulut, joista suurimman vaikutuksen tekivät pienet ja yksilölliset teoreettiseen yleissivistykseen kansakoulun tavoin valmentavat koulut. Sen sijaan Kuopion sokeainkoulun tulevan johtajan, Karl Mortimer Steniuksen, tavoitteet olivat kunnianhimoisemmat. Sokeiden yhteiskunnallisen aseman parantaminen oli Steniuksen mukaan mahdollista vain käytännön ohjausta, eli ammattiopetusta tehostamalla. Sokeiden työopetuksen tärkeyden oli huomionnut myös Cygnaeus.

Cygnaeus oli 1850-luvun lopussa tekemänsä Keski-Euroopan matkan aikana tutustunut myös Wienin lähellä, Liesingissä, sijainneeseen Jan Daniel Georgensin johtamaan kasvatuslaitokseen, jossa vammaisia lapsia kasvatettiin yhdessä muiden lasten kanssa. Georgensin vaikutukset ulottuivatkin aina Cygnaeuksen kansakoulusuunnitelmiin saakka. Erityisesti Cygnaeusta kiinnosti Georgensin koulussa toteutettu "työllä työhön kasvatus"-metodi.

Mitenkään mallilaitoksena Cygnaeus ei Georgensin laitosta pitänyt ja varsinkin teoreettinen opetus oli hänen mielestään laitoksessa heikkoa. Lisäksi Cygnaeus kaipasi opetukseen enemmän uskonnollista

97 Linsén 1864, 34-38; (VA). KirkT., KD 1/71 1865.

98 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 4.5.1865, 121-124; Tšokkinen 1984, 20.

99 (VA). Borenius-suvun kokoelma (Kansio 2): C. H. Alopaeus A. F. Boreniukselle 16.3.1867.

ainesta. Mutta silti laitoksen pyrkimys oli Cygnaeuksen mielestä oikea. Georgens oli puutteistaan huolimatta reformaattori, joka koetti toteuttaa entistä järkevempiä kasvatuseriaatteita. Osoituksena siitä, miten suuressa arvossa Cygnaeus laitosta piti, on itse matkakertomus, jossa on annettu runsaasti tilaa Georgensin laitoksen esittelylle. Suomalaisille lukijoille Cygnaeus esitteli Levanan laitosta Amsterdamista lähettämässään kirjeessä sekä uudelleen Litteraturbladetissa vuonna 1859.¹⁰⁰

Käytyään opettajaseminaarin Georgens oli opiskellut luonnon- ja lääketieteitä, matkustellut Euroopassa ja toiminut opettajana. Häntä kiinnosti etenkin Saksan kansakoulun kehittäminen ja alempien kansankerrosten kouluttaminen. Yhdessä puolisonsa Jeanne Marie Gayetten sekä Heinrich Marianus Deinhardtin kanssa Georgens perusti vuonna 1856 "epänormaalisti kehittyneiden lasten kasvatustilaksi". Kasvatustila sijoitettiin Liesingin linnaan lähelle Wieniä ja sille annettiin nimeksi "Heilpflege- und Erzieh-Anstalt Levana". Alkuaikoina tila otti vastaan vain rikkaiden ja aatelisten tyksämielisiä lapsia, mutta pian huomattiin, että terveiden ja epänormaalien lasten elämän vertaamista varten oli tarpeen perustaa myös terveiden osasto, johon otettiin orpolapsia. Tila toimi lääketieteellis-pedagogisella pohjalla, ja sen piti käsitellä kasvatuksen kaikkia aloja ja olla havaintokohteena kasvatuksen tutkijoille ja harrastajille. Laitoksen palveluksessa oli myös lääkäri. Laitokseen sisältyi 1) sairaiden osasto, 2) terveiden osasto, 3) kaksi oppipoikakoulua, 4) rintalasten osasto sekä 5) kasvatattajien valmistusosasto, joka oli erikoistunut nimenomaan vammaisten opetukseen (Heilpflege).

Georgensilla itsellään ei ollut laitoksessa virallista tointa; hän piti huolta pääasiassa laitoksen ja kasvatustapojensa tunnetuksi tekemisestä. Georgens näki kansakoulun tehtävän lähinnä sosiaaliselta kannalta, varokeinona kurjuutta, paheellisuutta ja sairautta vastaan. Kansakoulu oli varsinaisesti työväenluokan koulu. Koska yhteiskunnassa oli kaikkien tähdättävä itsenäiseen toimintaan, täytyi kansakoulun tehtävänä olla myös koko kansan kehittäminen työkykyiseksi. Tämän vuoksi kansakoulussa oli liian paljon tietoa, jonka opettaminen oli pintapuolista ja epäkäytännöllistä. Georgensin mielestä työ oli sisällytettävä myös "epänormaalien lasten" opetukseen.¹⁰¹

Cygnaeuksen käyntikohteista koulu oli tuona aikana ainoa, jossa työkasvatuseriaatetta noudatettiin. Työkasvatuksen lisäksi erityisesti luonnontieteiden ja piirustuksen opetus oli laitoksessa hyvin järjestetty. Mitenkään erityisen miellyttävää vaikutelmaa Georgens ei Cygnaeuksen tehnyt itserakkaan ja pöyhkeän käytöksensä vuoksi. Georgens piti kasvatuseriaatetta ainoana keksintönään ja täysin omana keksintönään, vaikka Cygnaeus näki hänen opetusmenetelmänsä paljolti noudattavan suurempien auktoriteettien kuten Fröbelin periaatteita.¹⁰²

100 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, s. 52-53, 152-153; Cygnaeus 1859 (Några ord om småbarnsskolor och deras af behovet påkallade förbättring), 163.

101 Salo 1939, 284-294.

102 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 152-153.

Työhön orientoivaa sokeainopetusmetodia suositteli omalla tahollaan myös C. H. Alopaeus, joka vuoden 1861 Suomen Julkisissa Sanomissa kehui ulkomaista, lähinnä saksilaista sokeainopetusta. "Kasvatus- ja opetuslaitoksista sokeille"-artikkelissa Alopaeus esittelee Saksin koulujärjestelmää, "jossa on oiwallisimmat laitokset ja hankkeet sokeiden kasvatusta ja suojellusta varten". Oppilas otettiin laitokseen vasta 12 vuoden iässä, eli "siltoin kuin lapsen ruumis on jotenkin wahwistunut".

Varsinainen koulunkäyntiaika oli noin neljä vuotta, jona aikana opeteltiin lukemista ja käsitöitä siihen asti, kunnes oppilaat olivat ikänsä ja tietojensa puolesta valmiita Herran ehtoolliselle. Tämän jälkeen laitoksessa viivytettiin vielä muutama vuosi harjaantuen varsinaiseen käsityöammattiin. Koulusta pääsevät saivat mukaansa työkaluja tai pienen rahasumman ja jos joku ei saanut tuotteitansa itse myydyksi, saattoi hän markkinoida niitä laitoksen kautta. Heikoimmat oppilaat, jotka eivät työllään voineet itseään elättää, jäivät apulaisiksi käsityöläisille ja laitoksen kassasta jaettiin oppilaille pientä rahallista apua.

Alopaeus kehuu laitosten päämäärää, eli valmistaa sokeaa lasta elämää varten, "että he paremmin tyytyisiwät kohtaloonsa". Kouluaikana sokealle tuli antaa hengen ja ruumiin taitoja, jotta tämä tulisi omalla työllään toimeen kehittyen Alopaeuksen sanoja lainaten "kunnon ihmiseksi ja työntekijäksi." Alopaeus korostaakin Cygnaeusta enemmän sokeain kristillistä kasvatusta ja soitannon opetuksen tärkeyttä, sillä

näin saawat seurakunnat huokealla palkalla urkunihtiä ja kirkonweisun johtajia ja opettajia.¹⁰³

Viimeksi mainitulla huomautuksella oli luultavasti yhtymäkohtia 1800-luvun puolivälin Suomessa esitettyyn kritiikkiin kirkkomusiikin tason laskusta. Erityisesti kirkon piirissä esiintyi huolta pätevien lukkarien ja urkurien saamisesta seurakuntiin. Mm. Borgå Tidning oli ehdottanut jo 1840-luvun lopussa, että hiippakuntien pääkaupunkeihin perustettaisiin erityiset koulut lukkarien koulutusta varten. Alopaeus esitteli näin 1860-luvun alussa ensimmäisenä suomalaisena sokeain sosiaalista asemaa koskevia ajatuksia, jossa yhtenä sokeiden ammattivaihtoehtona oli kirkkomusiikki ja seurakunnallinen musiikin opetus.¹⁰⁴

Vastaavia sokeain sosiaalista asemaa koskevia ajatuksia esitti myöhemmin tanskalainen sokeainopetuksen uranuurtaja, Johannes Moldenhawer, kansainvälisessä sokeainopettajain kongressissa Dresdenissä v. 1876. Toisin kuin Alopaeus Moldenhawerin kongressissa pitämä esitelmä "Sokeain sosiaalinen asema" kohotti sokeat kristillisen alistumisen tilasta "sosiaaliseen sopeutumiseen" ja täysiveroiseen kansalaisyhteiskuntaan. Moldenhawer näki koulutuksen tehtävistä tärkeimmäksi sokean kan-

103 Suomen Julkisia Sanomia 7.11.1861, n:o 85.

104 Ks. edellinen sekä Jalkanen 1976, 74-76.

salaiskasvatuksen.

Moldenhawer uskoi, että nimenomaan juuri Ruotsissa, Tanskassa, Englannissa ja Pohjois-Amerikassa oli tajuttu sokeain oman työn merkitys yhteiskunnassa, kun sokeille oli perustettu sokeainkoulujen lisäksi omia työhuoneita. Dresdenissä Moldenhawer esittelee myös ideansa sokeiden nostamisesta omaksi sosiaaliryhmäkseen ja yhteiskuntaluokakseen muiden työtätekevien kansalaisryhmien rinnalle. Moldenhawerin mukaan tämä lisäisi sokeiden kansalaisten arvostusta sekä myös sokeiden keskinäistä solidaarisuutta.¹⁰⁵

Vasta 1870-luvun alussa alettiin myös Suomessa uskoa sokeain kykyyn elättää itsensä omalla työllään. Lähinnä tästä syystä ja etenkin vuoden 1867 valtiopäivien aloitteesta lähetettiin filosofian maisteri Karl Mortimer Stenius ensimmäiselle ulkomaiselle opintomatkalleen 1860-luvun lopussa. Senaatille huhtikuussa 1870 luovutettu matkakertomus tuo Mathilda Linsénin kuusi vuotta aikaisempaa kertomusta selkeämmin ilmi sokeain käytännöllisen opetuksen kiireellisyyden ja erityisesti Dresdenin sokeainoppilaitoksen ylivoimaisuuden muiden keskieuropplalaisten sokeainoppilaitosten rinnalla.

Dresdenin laitos ilmensikin sokeain opetuksessa aikanaan melkoista vallankumousta, kun sokeita alettiin johdonmukaisesti 1830-luvulta lähtien kuurojen tapaan valmentaa itsensä elättäviksi, työtä tekeviksi kansalaisiksi. Ajattelutapaa kehitti Saksissa, Dresdenin sokeain kasvatustalouden johtajana vuodesta 1832 toiminut tohtori Karl August Georg'in, jolla Steniuksen mielestä

Haiyän jälestä ehkä suurimmat ansiot sokeiden opetuksesta ja hoidosta, sillä hänen esittämät periajatuksensa owat matkaansaattaneet melkein täydellisen muutoksen sokealaitoksissa.

Georg'in suurimmaksi ansioksi laskettiin 1860-luvun Suomessa juuri työn kohottaminen sokeainopetuksessa ensimmäiselle sijalle - lähinnä korvaamaan aikaisemman musiikki- ja teoreettispainotteisen opetusperinteen.

1860-luvun lopussa Dresdenin sokeainlaitoksessa oli kaksi erillistä osastoa, alkeiskoulu ja työkoulu, eli "työnoppilaitos". Oppilaiden kouluuntuloikänsä oli 10 vuotta, ja ensimmäiset neljä vuotta sokea vietti koulu-osastossa ennen kuin hänet päästettiin Herran Ehtoolliselle. Tänä aikana oppilas opiskeli tavallisia kansakouluaineita. Kouluosastolla oppilaat jaettiin tietojensa ja edistyksensä mukaan kahteen luokkaan. Tässä vaiheessa tytöt ja pojat opiskelivat vielä yhdessä. Myös kouluosastolla tehtiin käsitöitä, mutta vähäisemmässä määrin kuin varsinaisella työosastolla. Työosastoon siirryttyään sokeat saivat harjoitusta mitä moninaisimmissa käsitöissä kuten neulomisessa, kehrussa, nuo-

105 Moldenhawer 1877, 108, 118-119.

ranteossa, letityksessä, suutarin- ja nikkarintyössä sekä korityössä.¹⁰⁶

Sopivimpana käsityönä Stenius piti köydenpunontaa, jossa sokean tuntoaistista oli suurta hyötyä. Toinen hyvä ammatti oli korinvalmistus. Pajukorien teko oli kuitenkin Suomen olosuhteissa hankalaa, sillä raaka-aine oli tuotava ulkomailta ja lisäksi Suomen maaseudulla käytettiin vielä pärekoreja. Steniuksen mielestä korityöhön olisi liitettävä vielä jokin toinen ammatti, esimerkiksi mattojen letitys, jota myös Dresdenissä harjoitettiin.

Tuon ajan Euroopassa yleisimmät sokeain käsityöt olivat juuri köydenpunonta ja korityö. Harjansidontaa opetettiin Wienissä, Pariisissa ja Kööpenhaminassa. Naisten käsistöistä neulominen oli todettu työksi, jossa sokeat hyvin pystyivät kilpailemaan näkevien kanssa. Ompelussa Stenius katsoi sokeiden pystyvän vain yksinkertaisimpiin töihin. Dresdenissä harjoitettua suutarintyötä Stenius ei myöskään pitänyt hyvänä, sillä siinä sokea tarvitsi näkevän apua mm. nahan leikkauksessa. Sorvauskaan ei Steniusta matkakertomuksen perusteella kiinnostanut kuten ei puusepäntyö vaarallisuutensa vuoksi.

Huolimatta matkakertomuksen seikkaperäisistä työnkuvauksista ei Stenius kuitenkaan uskonut, että sokea pystyisi vielä työnsä avulla itselleen elantoa hankkimaan; poikkeuksena olivat lahjakkaimmat oppilaat. Yleensä ottaen sokeain avustuskassoja Dresdenin ja Kööpenhaminan tapaan tarvittiin Suomessakin sokeain myöhemmän elämän turvaamiseksi.¹⁰⁷

Stenius tutustui opintomatkinsa aikana useampiin oppilaitoksiin kuin muutamaa vuotta aikaisemmin matkannut Linsén ulottaen matkinsa aina Pohjois-Italiaan saakka. Dresdenin jälkeen Stenius suuntasi matkinsa Hubertsburgin oppilaitokseen, joka toimi yhteistyössä Dresdenin kanssa ollen ns. valmistava koulu Dresdenin sokeainlaitokseen tuleville oppilaille. Linsénin kehumaa Barbya ei Stenius pitänyt enää 1860-luvun lopussa opetukseltaan kovin korkeatasoisena; mm. voimistelun opetus oli huonolla kannalla. Lisäksi Stenius valitti, että oppilaat oli jätetty liiaksi omiin oloihinsa.

Kehnoimpana esimerkkinä Stenius mainitsi Berliinin sokeainoppilaitoksen, jolla oli Suomessa jo entuudestaan huono maine. Berliinin sokeainkoulun oli perustanut vuonna 1806 Valentin Haüy matkallaan Pietariin, jonne Aleksanteri I oli hänet kutsunut perustamaan sokeainoppilaitosta. Berliinin sokeainkoulusta puuttui lähes täysin ammatin valmistava käsityökoulutus, kun koulu keskittyi Pariisin sokeainkoulun esimerkin mukaan vielä soittajien koulutukseen.

Stenius tutustui myös Nürnbergin ja Stuttgartin oppilaitoksiin sekä Müncheniin kuninkaalliseen laitokseen. Viimeksi mainitun laitoksen henki oli kuitenkin Steniuksen mukaan kylmä ja oppilaan kehityk-

106 Stenius 1871, 9-13.

107 Keravuori 1992, 30-33.

selle haitallinen. Riidat ja eripuraisuudet näivettivät myös Nürnbergin ja Stuttgartin oppilaitoksia 1860-luvun lopussa.

Myöskään Itävallan oppilaitoksia ei Stenius juuri arvostanut. Stenius, joka itse oli luterilaisen kirkon kasvatti, koki toimintaa kahlitsevaksi tekijäksi sekä Baijerille että Itävallalle ominaisen katolisen elämäntavan, joka tuntui hallitsevan myös sokeainopetusta ja korostavan liiaksi musiikkia ja uskonnollisia rituaaleja. Katolisuus siis heikensi opetuksen tasoa ja vei huomion pois opetuksen käytännöllisyydestä. Erityisenä epäkohtana Stenius mainitsee Itävallassa sijainneen Linzin sokeainkoulun, jonka Pater Engelmann oli 1820-luvulla perustanut sikäläisen luostarilaitoksen yhteyteen. 1860-luvulla laitosta johti esimies, joka Steniuksen mukaan keskittyi opetuksen sijasta pääasiassa uskonnollisiin tehtäviin kuuluen samalla "pahoin tunnettuun katoliseen weljeskuntaan" (= jesuiittoihin).

Itävallan sokeainoppilaitosten hajanaisuuden Stenius arveli johtuvan myös siitä, että kansakouluopettajat olivat velvoitettuja ottamaan kouluun sokeita lapsia, jolloin osalle sokeista opintie avautui tätä kautta. Itävallassa katsottiinkin olevan ensikädessä valtion velvollisuus pitää huolta siitä, ettei kukaan kansalainen jäänyt ilman opetusta sitä halutesaan.

Lausannessa vieraillessaan Stenius ulotti matkansa Pohjois-Italiaan, jossa käydessään hän sai mahdollisuuden tutustua Padovan ja Milanon sokeainopistoihin. Padovan laitos oli keskittynyt lähinnä soiton opettamiseen ja laitoksessa opiskeli yksinomaan miehiä. Milanossa ei opetettu käsityöammatteja laisinkaan, mutta Steniuksen täällä vieraillessa oli laitoksen johtaja juuri vaihtunut. Johtaja Bernhard Rainer lupasi uudistaa laitoksen Lausannen mukaiseksi, jolloin myös käsityöt tulisivat ohjelmaan mukaan. Soitanto oli Padovan tapaan edelleen laitoksen tärkein oppiaine, ja Steniuksen mukaan pianoja löytyi lähes joka huoneesta.

Sveitsin puolella sijainneeseen Lausannen sokeainoppilaitokseen Stenius oli Linsénin tapaan tyytyväinen: laitos oli jaettu kolmeen osastoon, eli sokeiden kasvatuslaitokseen (institut), työlaitokseen (atelier) sekä silmäsairaiden hoito-osastoon (hôpital ophtalmique). Zürichin oppilaitokseen sen sijaan otettiin vain kansakoulusta poistettuja tai jo kansakoulun käyneitä sokeita, jotka tulivat laitokseen hankkimaan itselleen ammattia. Oppilaat saapuivatkin laitokseen vasta 14-vuotiaana. Stenius moittii laitoksen silloista johtajaa sokeiden tarpeen vähättelystä, mikä taas johtui siitä, että Zürichin laitoksen esimiehet olivat perinteisesti olleet ammatiltaan kurojenopettajia.

Paluumatkallaan Suomeen Stenius vieraili Linsénin tapaan Kööpenhaminan sokeainlaitoksessa ja Manilla-koulussa. Kööpenhaminan kuninkaalliseen sokeainoppilaitokseen otettiin oppilaita koko maasta ja laitoksen päätehtäväksi johtaja Moldenhawer näki sokeiden kasvattamisen yhteiskuntaa hyödyttäväksi kansalaisiksi. Erityisesti Stenius muistaa mainita Kööpenhaminan lukuisat hyväntekeväisyysyhdistykset ja sokei-

den avustusseurat; mm. Kjæden-seuralla oli jo perinteitä paitsi sokeainkoulun tukena, myös muiden kaupungissa toimivien hyväntekeväisyyslaitosten turvana. Lisäksi kaupungissa oli työtupia aikuisiässä olevia sokeita varten.

Manilla-koulun Stenius mainitsee Linsénin tavoin varoittavana esimerkkinä sokeiden ja kuurojen yhteisopetuksesta. Lisäksi Stenius arvosteli Manilla-koulun johtokuntaa voimakkain sanankääntein. Koulun toimintaan liiksi sekaantuva maallikkovaltainen johtokunta koostui Steniuksen mukaan täydellisistä amatööreistä, asiantuntemattomista idiooteista, jotka eivät opetuksesta juuri mitään tienneet. He olivat epäpäteviä hoitamaan koulun hallintoa ja opettajakunnan valintaa.¹⁰⁸

Matkansa jälkeen Stenius ryhtyi valmistelemaan yhdessä Uno Cygnaeuksen, Mathilda Linsénin, kirkollisasiaintoimituskunnan päällikkö G. M. Waenerbergin ja Helsingin sokeainkoulun opettajan Hanna Ingmanin kanssa Kuopion sokeainkoululle ohjesääntöä, joka jätettiin senaatille huhtikuussa 1870. Kirkollisasiaintoimituskunta korosti työopetuksen lisäksi suomenkielisen sokeainkoulun kohdalla ensi kertaa sokeuteen liittyvää lääkinnällistä puolta ja silmäsairauksien yleisyyttä maassamme. Sokeus oli näin ollen kirkollisasiaintoimituskunnan mielestä "työtätekevän" luokan vitsaus. Sekä kirkollisasiaintoimituskunta että valtionalta valtiosihteerin johdolla katsoivat yksimielisesti, että koulun tuli olla väliaikainen. Laitoksen kohtalo ratkaistaisiin seuraavilla, vuoden 1872 valtiopäivillä.¹⁰⁹ Ohjesääntö vahvistettiin muutamien muutoksien 17.11.1870 julkaistussa asetuskokoelmassa, jonka mukaan Kuopioon oli avattava väliaikainen sokeainkoulu suomenkielisille oppilaille. Ohjesäännössä korostettiin Steniuksen matkaraportin näkemyksen mukaisesti käsityön opetusta "hengellisen sivistyksen" rinnalla.

Kuopion sokeainkoulun ohjesääntö merkitsi myös lopullista irtaantumista kirkon valvonnasta, sillä oppilaitos kuului vuonna 1869 perustetun Koulutoimen Ylihallituksen valvontaan. Helsingin sokeainkoulu oli vielä ehditty liittää kirkolliseen valvontaan kuurojenkoulujen tapaan. Lisäksi Kuopion sokeainkoulun oppilailta ei periaatteessa vaadittu luterilaista uskontunnustusta, ja oppilas sai olla "mitä kristillistä uskontunnustusta hyvänsä" (31. pykälä).¹¹⁰ Vuoden 1869 kirkkolaisa kirkko olikin tunnustanut uskonnonvapauden periaatteen ja lain voimaantulo oli yksi kiinnekohta eriuskolaiskysymyksen kehityksessä 1800-luvulla.¹¹¹

108 Stenius 1871, 72-97; Klein 1837, 55-58 (Itävallan oppilaitoksista); Thorlacius-Ussing 1990, 66-67 (Kööpenhaminasta).

109 (JyMA). KirkT. kirjekonseptit 28.4.1870 ja 30.10.1871 (VII Da 61-62); (VA). VSV Akti 23/1870.

110 Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus=kokous 1870. N:o 30. Kelsarillisen Majesteetin Armollinen Julistus oppilaitoksen asettamisesta sokeita, suomea puhuvia lapsia varten Kuopion kaupunkiin. Annettu Helsingissä, 17 p:nä Marraskuuta 1870.

111 Kirkkolain hengestä Mäntylä 1967, 208-209.

4.3 Vammaiset komitea- ja valtiopäiväkeskusteluissa

4.3.1 Aistivammaiset sivuun kansakouluasetuksesta

Kuurojen- ja sokeainopetuksen alkamista vauhditti ennen kaikkea läheinen yhteys kansanopetukseen, etenkin sen kehittäjään Uno Cygnaeuksen. Kuitenkin Uno Cygnaeus oli se henkilö, joka tuli suoranaisesti vaikuttamaan siihen, ettei aistivammaisia kansakouluasetuksessa huomioidu. Uno Cygnaeus oli matkallaan Keski-Eurooppaan tutustunut useampiin aistivallislaitoksiin, paitsi kuurojen ja sokeiden, myös tylsämielisten oppilaitoksiin.

Nähtävästi ainoa laitos, jossa aistivammaisten ja kansakoulun yhteistyö toimi Cygnaeusta tyydyttävällä tavalla, oli Weissenfelsin kansakouluopettajaseminaari. Cygnaeus piti erityisen oivallisena ajatuksena sitä, että seminaarin opiskelijat joutuivat tutustumaan opiskelujensa lomassa kuurojen opetukseen. Kuurojen kanssa työskennellessään kansakouluopettajien oli pakko harjaantua Cygnaeuksen mielestä myös kansakouluopetuksessa tärkeään havainnolliseen opetukseen. Cygnaeuksen mielestä etenkin alkeisopettajalla oli paljon opittavaa kuuromykkien opetuksesta. Kuurojenkoulut ylläpitivät suurta opettajamäärää, jotta kuurot saisivat enemmän tilaisuuksia puheharjoitukseen. Cygnaeus asettui siis vankasti saksalaisen puhemetodin kannattajaksi ja katsoi että kuurojen puheopetuksesta oli mitä ilmeisemmin hyötyä myös kansakouluopettajille.

Käytännössä kansanopetuksen alkuvaiheet ovat kuitenkin lähempänä sokeainopetusta kuin kuurojenopetusta; mm. Helsingin sokeainkoulu avattiin vuosi ennen kansakouluasetuksen antamista. Cygnaeuksen ajatukset kansanopetuksen järjestämiseksi, jotka ajatukset kyttyivät kansakouluasetuksessa, perustuivat paljolti Pestalozzin ja Fröbelin pedagogisiin periaatteisiin, joihin hän tutustui juuri ensimmäisellä Keski-Euroopan opintomatallaan. Pietarin ajan, eli Pyhän Marian seurakunnan kirkkokoulun opettajana työskentelyn vaikutusta, Cygnaeuksen myöhempään kansakoulusuunnitelmiin ei ole suoranaisesti todistettu.

Uno Cygnaeuksen Venäjän aikaa tutkineen, Eelis Aurolan, mukaan Cygnaeuksen kansakoulua koskevat ehdotukset sisältävät vähän aineksia, joita voidaan pitää tyypillisenä vain Venäjän olosuhteille. Tosin myös Venäjän koulut olivat saaneet jatkuvasti vaikutteita lännestä, lähinnä Ranskasta ja Saksasta. Sen sijaan Pietarin vuosia edeltänyttä oleskelua venäläis-amerikkalaisen kauppakomppanian evankelisluterilaisen seurakunnan pastorina Alaskan Sitkassa vuosina 1839 - 1845 on pidettävä kansanopetusajatusten heräämisen kannalta mielenkiintoisena vaiheena. Sitkassa Cygnaeus näki, miten kouluopetus vaikutti edullisel-

la tavalla erityisesti alkuperäisväestöön.¹¹²

Ruotsalaiselle kollegalleen, kansakoulutarkastaja Carl Jonas Meijerbergille, osoittamassa kirjeessään kesäkuussa 1861 Cygnaeus ilmoitti olevansa selvästi huolissaan "niistä seurakunnan taakkana olevista onnettomista olennoista", joilla hän tarkoitti köyhäinhoidon varassa eläneitä lapsia, kuten sairaita ja vammaisia. Cygnaeuksen mukaan lasten tulevan työkykyisyyden ja yhteiskuntakelpoisuuden kannalta olisi seurakunnille taloudellisesti kannattavampaa koota heidät yhteen sisäoppilaitoksi paikalliseen kansakouluun. Cygnaeus huomautti, että ase-
tusehdotus oli antanut kunnille vapaat kädet rakentaa kansakouluista joko sisä- tai ulko-oppilaitoksia.¹¹³

Vaikka vammaisia ei kansakouluasetuksessa huomioitu, heidän opetustaan kuitenkin käsiteltiin vuonna 1861 kokoontuneessa kansakoulukomiteassa. Kansakoulukomitea käsitteli lähinnä jo perustettujen kuurojenkoulujen ja mahdollisesti perustettavan sokeainkoulun yhdistämistä kansakouluopettajaseminaarin yhteyteen, jotta seminaarin oppilaat voisivat tutustua aistivammaisten opetukseen opiskeluaikanaan.¹¹⁴

Cygnaeus ei kuitenkaan Plitin mukaan ehdotuksen puolesta kovin pontevasti taistellut ja ehdotus sivuutettiin nopeasti mm. käytännöllisen teologian professorin ja uskonnonvapauden puolestapuhujan, Cygnaeuksen nuoruudenystävän, F. L. Schaumanin, vastustaessa aistivammaisopetuksen liittämistä kansanopetukseen. Schauman oli tehnyt kesällä 1861 pedagogisen ulkomaanmatkan voidakseen paremmin arvostella komiteassa asioita.

Kansakoulukomitean jäsenistä ainoastaan Helsingin yksityislyseon johtaja, K. G. Leinberg, ja herännäisiin lukeutuva Rantasalmen kirkkoherra, J. Fr. Bergh, katsoivat, että kuurojenkoulut voitaisiin mainiosti yhdistää kansakouluopettajaseminaariin. Sekä Leinberg että Bergh perustelivat kantaansa kansakouluopettajien valistamisella. Kirkkoherra J. Fr. Berghin näkemystä osaltaan selittänee herännäisyydelle ominainen sosiaalisuus, joka vaikutti mm. Etelä-Pohjanmaalla siihen, että myös alimman yhteiskuntaluokan lapset hakeutuivat kansakouluun sankoin joukoin. Berghin ja Leinbergin mukaan valmistumisensa jälkeen kansan pariin siirtyvät opettajat pystyisivät valistamaan paikkakuntalaisia kuurojen oikeasta hoidosta ja opetuksesta. Nähtävästi Cygnaeukselle olikin tässä vaiheessa kansanopetuksen läpiajo tärkeintä, minkä vuoksi aistivammaiset joutuivat kustannusten nousun pelossa sivuun.¹¹⁵

112 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 49; Aurola 1969, 246; JY:n museo, Uno Cygnaeus Sitkassa 1839-1845 -näyttelykokoelma.

113 (KB, Tukholma). Brev till folkskoleinspektören Carl Jonas Meijerbeg. 2. (Ep. M.3a:2): Uno Cygnaeus C. J. Meijerbergille 10.6.1861.

114 (VA). Kansakoulukomitea. Pöytäkirjat 29.10.1861 (540 29:1); (VA). Senaatin talousosasto, KD 21/341 1861.

115 Plit 1984, 150; KD 21/341 1861: kansakoulukomitean pöytäkirjat 31.10.1861; Nurmi 1977, 125-127; Isolauri 1973, 82-83.

Cygnaeus joutui kansakoulusuunnitelmansa vuoksi kohtaamaan ankaraakin arvostelua, tunnetuimpana kriitikkonaan J. W. Snellman, vuosien 1858 ja 1866 välisenä aikana, mikä luultavasti tuli vaikuttamaan hänen suhteeseensa vammaisten opetukseen. Vielä vuoden 1858 matkakertomuksessa keskieurooppalainen aistivialisopetus saa runsaasti tilaa itse kertomuksessa kuten myös kotimaahan lähetetyissä matkakirjeissä, mutta 1860-luvulle tultaessa vammaiset kuitenkin jäivät varsinaisissa ehdotuksissa vähälle huomiolle.¹¹⁶

Kuurojenopetuksen yhdistäminen kansakouluseminaarien yhteyteen kirjattiin lähinnä Turun kuurojenkoulun johtajan, C. H. Alopaeuksen, toimesta kansakoulukomitean esityslistalle. Alopaeus nähtävästi katsoi, että oli ollut jo alunperin virhe jättää kuurojenkoulu perustamatta seminaaripaikkakunnalle Jyväskylään, kun aistivammaisopetuksen yhdistämistä kansanopetukseen harkittiin. Alopaeus korosti sekä kenraalikuvernööri Bergille että Cygnaeukselle vuonna 1861, että kuuromykkien, sokeiden ja tylsämielisten opetus oli huomioitava kansakoululaitoksen toimeenpanossa jollain tavalla.¹¹⁷ Tosin Alopaeus kiitteli Cygnaeusta huhtikuussa 1861 siitä, että tämä oli kuurojen opetuksen yhdistämistä kansakouluopetukseen aikaisemmin aktiivisesti pohtinut; luultavasti Alopaeus viittaa Cygnaeuksen aikaisempiin matkakertomuksiin.¹¹⁸

Plitin mukaan Cygnaeuksen vakaana pyrkimyksenä oli perustaa ajan mittaan Jyväskylän seminaarin yhteyteen oma aistiviallisten oppilaitos, jota Alopaeus omalla tahollaan tuki toivoen pääsevänsä uuden laitoksen johtajaksi.¹¹⁹ Alopaeus jatkoi painostustyötään kuurojenkoulun perustamiseksi seminaaripaikkakunnalle pitkin 1860-lukua. Seminaarin johtajalle ja vuoden 1861 kansakoulukomiteassa aistivammaisten opetusta puoltaneelle, K. G. Leinbergille, hän toisti, miten tärkeitä olisi, että seminaarin oppilaat kiinnostuisivat kuurojenopetuksesta.¹²⁰

Sokeinopetuksen kansanopetukseen yhdistäminen oli esillä myös vuonna 1865, kun ensimmäistä sokeainkoulua ehdotettiin sijoitettavaksi Jyväskylään lääkäri W. S. Schildtin toimesta. Schildtin perusteena oli kuurojenopetusehdotuksen tapaan seminaarin sijoittaminen paikkakunnalle, jossa opettajaoppilailla oli mahdollisuus tutustua samalla myös sokeinopetukseen.¹²¹ Samalla asialla oli ollut jo Alopaeus vuonna 1863 antaessaan Linsénin matka-apuraha-anomuslausuntoon ehdo-

116 Sarjala 1981, 60-61; Iisalo 1989, 114-115.

117 (VA). KKK Akti 117/1858: C. H. Alopaeuksen kirje kenraalikuvernööri Bergille 21.5.1861; (VA). Uno Cygnaeuksen virallinen kirjeenvaihto vuoteen 1863. VIII: C. H. Alopaeuksen kirje Uno Cygnaeukselle 19.4.1861.

118 Engblom 1937, 92-93.

119 Plit 1984, 156.

120 (JyMA). K. G. Leinbergin kirjekoelma (Kansio 1). C. H. Alopaeuksen kirjeitä K. G. Leinbergille v.1869-1891: Alopaeus Leinbergille 27.1.1869.

121 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 26.10.1865, 682.

tuksen sokeainopetuksen liittämistä kansakouluopettajaseminaarin yhteyteen tai johtamaansa Turun kuurojenkouluun.¹²²

Vuonna 1866 julkaistussa kansakouluasetuksessa ei vammaisia kuitenkaan omana opetusta kaipaavana ryhmänä mainittu. Vammaisten opetuksen tarpeen voi hyvällä tahdolla ymmärtää tulleen huomioduksi asetuksen 114 pykälässä, kun kuntia vaaditaan huolehtimaan myös niiden lasten opetuksesta, jotka

syystä tai toisesta, eiwät woi kodissaan tulla näissä opinkappaleissa tyydyttävästi neuwotuiksi, saawat semmoista opetusta kiintonaisissa tahi kiertäwissä kouluissa.¹²³

Komitea piti alkuopetusta lähinnä kodille kuuluvana tehtävänä. Ainoastaan silloin, kun kodit eivät voineet, syystä tai toisesta, tätä opetusta tarjota, tuli kuntien huolehtia lasten opetuksesta.¹²⁴ Jo Cygnaeuksen ehdotuksessa oli suositeltu, ettei tyttömallikoulun yhteydessä olevaan lastenseimeen ja lastentarhaan otettaisi lapsia, joilla oli tarttuvia tauteja. Lisäksi toivottiin,

ettei heillä ole sellaisia vikoja varsinkaan näössä, kuulossa ja puhekyvyssä, jotka tekevät heidät kykenemättömiksi henkiseen kehitykseen niiden opetuskeinojen avulla, mitä lastentarhassa käytetään.¹²⁵

Kuopion sokeainkoulun johtajalle, Karl Mortimer Steniukselle, vuonna 1871 lähettämässään kirjeessä Cygnaeus toteaaakin, että on edettävä rauhallisesti ja totutettava kansa ensin kansankoululaitoksen tuloon.¹²⁶ Vuokko Melin on alkuopetustutkimuksessaan todennut, miten vielä 1880-luvulla lasten sosiaalinen huolto oli lähes olematonta. Kaikkein heikoimmassa asemassa olevat lapset eivät edes päässeet kouluihin, vaan heidät edelleen sijoitettiin vaivashoitoon. Melinin näkemystä tukee Kuopion kuurojenkoulun johtajan, K. Hendellin, huomio tämän valittaessa vuonna 1874 senaattori Leo Mechelinille itäsuomalaisten kuntien haluttomuutta lähettää kuurot ja sokeat lapset kouluun; mieluiten lapset yhä edelleen sijoitettiin ruotuhoitoon.¹²⁷

122 (VA). VSV Akti 201/1863 (Alopaeuksen lausunto Mathilda Linsénin matka-apuraha-anomukseen).

123 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus Suomen kansakoulutoimen lopullisesta järjestämisestä. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus=kokous. 1866. No. 12. Annettu Helsingissä, 11 p:nä Toukokuuta 1866: 114. pykälä.

124 Komiteanmietintö 1863:1, 114.

125 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 221.

126 (MMA). Kuopion sokeainkoulu: Saapuneet kirjeet yksityisiltä ja kunnilta + sääntöjä 1870-1876 (E 2): Uno Cygnaeuksen kirje K.M. Steniukselle 8.3.1871.

127 Melin 1977, 106; (JoMA). Kuopion kuurojenkoulu. Lähetettyjen kirjeiden konseptit 1874 - 1895 (DA 1): K. Hendell senaattori Mechelinille 1.12.1874.

4.3.2 Säätäjien vaihtuva mieli

4.3.2.1 Vaatimuksia suomenkielisen sokeainopetuksen puolesta vuoden 1867 valtiopäivillä

Valtiopäivätoiminnan alkaessa uudelleen 1860-luvun alussa tehtiin myös ensimmäiset vammaisten opetusta koskevat aloitteet. Pappissäädyndyn edustaja, tuomiorovasti Renvall, laati vuosina 1863 - 1864 kokoon-tuneille valtiopäiville anomusesityksen, jotta Turun kuurojenkouluun saataisiin aikaa myöten oma kouluhuoneisto asuntoloineen. Kuurojen-koulu oli tähän asti toiminut vuokratiloissa. Renvall katsoi, että oppilaiden kaupunkiasuminen hankaline valvontoineen oli tuottanut opettaja-kunnalle ongelmia, varsinkin kun oppilaiden joukossa oli myös lievästi tylsämielisiä. Huomio kohdistui eritoten tyttöoppilaiden valvontaan. Kuurojenkoulusta olisi Turussa Renvallin mukaan muodostettava vähitellen täydellinen internaatti Manilla-koulun ja keskieuropalaisten laitosten tapaan. Renvallin esitys ei kuitenkaan herättänyt pappissäätyä lukuunottamatta laajempaa kiinnostusta käsitellä vammaisopetuksen asemaa Suomessa.¹²⁸

Sen sijaan vuoden 1867 valtiopäiville jätetyt anomukset suomenkielisen sokeainopetuksen puolesta saivat aikaan vilkkaan keskustelun talonpoikaissäädystä, jossa olivat 1870-luvulle tultaessa jyrkimmät suomenmieliset edustajat. Helsingin sokeainkoulun toimittua kaksi vuotta teki Kankaanpään rovasti Juselius vuoden 1867 valtiopäiville aloitteen, että maahamme perustettaisiin suomenkielinen sokeainkoulu. Myös talonpoikaissäädyn edustaja ja talollinen Simo Joutsiniemi Kangasalta esitti säädylleen, että

valtiovaroilla toimitettaisiin oppimisen tilaisuutta semmoisille sokeille lapsille, jotka suomenkieltä puhuvat.¹²⁹

Joutsiniemi oli talonpoikaissäädyn innokkaimpia suomenkielisen opetuksen puolestapuhujia. Tuon ajan johtavien fennomaanipoliitikkojen tapaan talollinen Simo Joutsiniemi lahjoitti vuonna 1872 1000 markkaa normaalikoulun suomalaisten luokkien hyväksi,¹³⁰ mikä sai samasta pitäjästä kotoisin olleen valtiopäiväpoliitikko, Agathon Meurmanin, to-kaisemaan huvittuneesti Yrjö-Koskiselle:

Mitä luulet, saattaneen ukko Joutsniemen niin hurjaksi. Se on verraton hallitus, joka näin aukaisee kansan kukkaron Yrjö Koskiselle et consortibus.¹³¹

128 Högvördiga Prestaståndets Pleni-Protokoll vid Landtdagen i Helsingfors 1863 - 1864. Första Bandet, 277-279.

129 Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1867. Ensimmäinen vihko. 6.3.1867, 147; Jutikkala 1974, 137.

130 Joutsiniemestä Rommi 1973, 278-279.

131 Rommi 1973, 278.

Pappissäädyn Juselius puolestaan vetosi eri puolilla maata sijainneisiin, aikaisemmin toimintansa aloittaneisiin, tuomiokapitulien ja kirkon valvonnan alaisiin kuurojenkouluihin. Juselius katsoi aloitteessaan, että sokeus oli erityisesti Suomen kansaa kiusaava vitsaus (viittaus vuoden 1862 tilastoon), johon oli voimakkaalla tavalla puututtava.¹³²

Talonpoikaissäädystä sokeainkouluesitys viritti vuoden 1867 valtiopäivillä ensi alkuun vilkkaan yleiskeskustelun siitä, onko koulu yleensä tarpeellinen. Koulutuksen vastustajat jäivät kuitenkin selväksi vähemmistöksi. Raaseporin läntisen tuomiokunnan edustaja, rusthollari K. A. Qvarnström, katsoi, että jokainen seurakunta voisi pitää huolta omista sokeistansa. Hänen mielestään maassa oli jo tarpeeksi kouluja kuuroille ja sokeille: toisin sanoen maallamme ei olisi varaa ylläpitää useampia kouluja.

Qvarnströmin mielipide edusti kuitenkin poikkeusta ja suurin osa talonpoikaisedustajista, ruotsinkieliset lukien, olivat suomenkielisen sokeainkoulun kannalla. Suomenkielisten edustajien mukaan oli käsittämätöntä, ettei suomenkielistä koulua voitu perustaa, kun ruotsinkielisillä sokeilla jo tällainen valtion varoin ylläpidetty koulu oli. Lisäksi he uskoivat, että suomenkielisiä sokeita oli enemmän kuin ruotsinkielisiä. Ruotsinkielisen sokeainkoulun sijaintia "maan laidassa" ei pidetty hyvänä, ja osa edustajista ehdotti Helsingin sokeainkoulun sijoittamista keskemälle Suomea. Paikkakuntavaihtoehtoina olivat Jyväskylän ja Kuopion ohella Hämeenlinna, Tampere ja Kangasala.¹³³

Talonpoikaissäätö jatkoi keskustelua 15. päivä maaliskuuta. Edustaja Huostila kehui vierailleensa Helsingin sokeainkoulussa ja piti näkemänsä perusteella opetusta hyödyllisenä myös suomenkielisille sokeille. Talonpoikaissäädyn edustajat puuttuivat nyt tulevan koulun opetusohjelmaan ja suurin osa oli yksimielisiä siitä, että tieto- ja taitoaineiden tuli olla sopusoinnussa keskenään. Suomenkieliset edustajat katsoivat, että suomenkielisille sokeille tuli tasa-arvon nimissä suoda opetusta "kaikissa tieteissä" ruotsinkielisten tavoin.

Talonpoikaissäätö oli päätynyt Jyväskylän kannalla uuden sokeainkoulun paikkaa valittaessa. Koulu oli säädyn mielestä rakennettava keskimaahan jo senkin vuoksi, että "jokaisella sokealla olisi tilaisuus siihen päästä". Talonpoikaissäätö päätti yksimielisesti lähettää erityiseen valitusvaliokuntaan valitusehdotuksen sekä liittää mukaan käydystä keskustelusta pöytäkirjanote.¹³⁴

Aatelis- ja porvarissäädylläkään ei periaatteessa ollut mitään suomenkielisen opetuksen aloittamista vastaan, kunhan se ei tapahtuisi

132 Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1867. Första häftet. 2.3.1867, 159-161.

133 Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1867. 1. vihko. 6.3.1867, 147-150.

134 Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1867. 1. vihko. 15.3.1867, 206-208.

ruotsinkielisen opetuksen, eli Helsingin sokeainkoulun kustannuksella. Aatelissäätö vetosi erityisesti suomenkielistä väestönosaa kiusaaviin silmänsairauksiin, jotka taas johtuivat kansan elinoloista ja asumisololoista (savupirtit). Suomenkieliseen opetukseen oli siis tarvetta, kunhan laitosta ei perustettaisi ruotsinkielisten koulutukseen varatuilla rahoilla. Ruotsinkielisen sokeainopetuksen säilyminen valtion huomassa oli aatelissäädylle jo kielipoliittisen asettelun kannalta elintärkeä kysymys. Aatelissäätö yhtyi talonpoikaissäädyn kantaan paikkakunnan sijainnin suhteen, ja ehdotti koulupaikkakunnaksi "maan sydäntä", joka voisi olla joko Jyväskylä tai Hämeenlinna.

Aatelissäätö toi kuitenkin esiin muista säädöistä eriävän näkemyksensä opetusohjelman puolittamisesta siten, että eteläisessä Suomessa opetus olisi teoreettisempaa ja tähtäisi korkeampaan koulutukseen, koska tässä osassa maata oli koulutetumpaa ja varakkaampaa väestöä (ruotsinkielinen väestö). Sen sijaan kansan enemmistö (suomenkielinen) olisi ohjattava mieluummin käytännöllisen opetuksen pariin ja lähelle omia lähtökohtiansa. Viimeksi mainittu näkökohta oli selvästi ristiriidassa talonpoikaissäädyn kannattaman tasavertaisen opetuksen ideologian kanssa.

Lisäksi aatelissäädyn von Born ehdotti jo senaatin talousosaston Helsingin sokeainkoulun kohdalla kerran tyrmäämää, mutta kirkollisasiaintoimituskunnan ja myös Alopaeuksen sitkeästi hellimää haavetta kuurojen- ja sokeainopetuksen yhdistämiseksi. Ehdotus kuitenkin tyrmättiin ilman äänestystä. Aatelissäätö nojasi tässä ulkomaiseen kehitykseen, eli lähinnä Manilla-koulussa tapahtuneeseen sokeiden ja kuurojen opetuksen eriytymiseen; mm. edustaja B. O. Schauman oli tietoinen naapurimaamme huonoista kokemuksista.¹³⁵

Yleensä ottaen kaikki neljä säätöä käsittelevät suomenkielisen sokeainopetuksen aloittamista maassamme myönteisessä ja melko yksimielisessä ilmapiirissä. Keisarille osoittamassaan esityksessä säädöt katsoivat, että

pitäisi koettaman hankkia tälle suurelle osalle maamme väestöstä kykyä hyödylliseen työntekoon itsensä ja isänmaansa hyväksi.

Valtiopäivien aloitteesta senaatti ryhtyi toimiin sokeainopetuksen laajentamiseksi. Tarve kohdistui tässä vaiheessa etenkin suomenkieliseen väestönosaan. Senaatin ehdotuksesta keisari määräsi käskykirjeellään 15. maaliskuuta 1868, että suomenkielinen sokeainkoulu olisi perustettava johonkin kaupunkiin maamme koillisosassa, mieluummin Kuopioon.¹³⁶

Kuopio asetettiin ensimmäiselle sijalle myös kirkollisasiaintoimi-

135 Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1867. Andra häftet. 18.5.1867: 910-911; Protokoll fördrd hos högl. ridderskapet och adeln å landtdagen i Helsingfors år 1867. Tredje häftet, 394-398.

136 (VA). VSV Akti 80/1868.

tuskunnan sokeainkoulukeskustelussa v. 1868 ja tällöin toimituskunta vetosi säätyjen tekemiin paikkakuntaehdotuksiin ja käsityksiin sokeainopetuksen tarpeesta koko maassa. Lisäksi varattiin matka-avustus sopivalle henkilölle (miehelle), joka vähintään yhden vuoden ajan tutustuisi ulkomaiseen sokeainopetukseen ja sen jälkeen sitoutuisi ryhtymään uuden sokeainkoulun johtajaksi.¹³⁷

4.3.2.2 Sokeainopetuksen arvostelua vuonna 1872

Kuopion sokeainkoulu ehti toimia vajaan vuoden, ennen kuin valtiopäivät kokoontuivat päättämään sokeainkoulutuksen kohtalosta vuonna 1872. Valtiopäiväsäätyjen innokkuus valtion varoin tapahtunutta sokeainkoulutusta kohtaan oli vaikeiden nälkävuosien jälkeen vähentynyt olennaisesti. Myös kansakoulujen perustaminen samaan aikaan tuntui koettelevan erityisesti talonpoikaissäädyn kärsivällisyyttä.¹³⁸

Kansakouluasetus tuli voimaan taloudellisesti huonona aikana, koska 1860-luvun lopussa elettiin jo vaikeiden ja koettelevien nälkävuosien aikaa. Myös vuonna 1865 annettu kunnallisasetus rasitti kuntien taloutta. Kansakoulujen perustamisessa valtio tosin rahoitti koulurakennukset ja maksoi osan opettajien palkoista, vaikka kansakoulun pito oli varsinaisesti kunnan tehtävä.

Kaupunkiin kansakouluja alettiin perustaa vasta 1870-luvulla, lähinnä syystä, että kaupungeissa oli vanhastaan sekä yksityisiä että valtion kouluja. Kaupunkien taloutta rasitti autonomian aikana mm. sotaväen pito sekä palokunta; viimeksi mainittu hyvin tarpeellinen tuon ajan tiheään rakennetuissa puukaupungeissa. Sen sijaan maaseudulla kuntien kulujen painopiste oli jo 1860-luvulla vaivaishoidossa. Koulumenot alkoivat olla maalaiskuntien suurin menoerä vasta 1900-luvun alussa.¹³⁹

Vuoden 1865 kuntauudistuksessa valtion onnistui siirtää huomattava määrä sosiaalisia, taloudellisia ja koulutuksellisia rasituksia kuntien harteille. Näin valtiolta vapautui Kivisen mukaan voimavaroja käytettäväksi mm. teollistumisen edellytysten parantamiseen ja maaseudulla alkoi muodostua talonpoikien huoltama työvoimareservi erityisesti metsäteollisuuden palvelukseen ja kausiluonteisten metsätöiden tarpeisiin.

Kansansivistys nähtiinkin yhdeksi keinoksi väestön alhaisen sosiaalisen ja taloudellisen tilanteen parantamiseksi. Kansan alhaisen sivi-

137 (JyMA). KirkT. kirjekonsepti 19.12.1867 (VII Da 58) ja pöytäkirja 19.12.1867 (VII Cb 58): matkarahan saajaksi tuli Karl Mortimer Stenius (vrt. luku 4.2.2).

138 Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1872. 1. vihko. 16.4.1872, 370-371 ja 20.4.1872, 376-384.

139 Livola 1951, 295 ja Hjerppe 1990, 132-133.

tystason nostaminen oli välttämätöntä, jotta nälkävuosien tapaisilta onnettomuuksilta välttyttäisiin jatkossa. Nälkävuosia seuranneina neljänä vuotena perustettiin yhteensä lähes sata uutta kansakoulua. Tosin kansakoulujen perustamisalta keskittyi Matti T. Kuikan mukaan vasta 1870-luvun alkuun; mm. vuosina 1870 - 1871 maalaiskuntien kansakoulujen määrä nousi yhteensä 114 kansakouluun.

1870-luvulle tultaessa entistä tavoiteltavammaksi oli noussut ihmistyyppejä, jonka olemassaolo ei aiheuttanut lähiyhteisölleen taloudellista räsitystä. Vähäosaisimmankin väestön jokainen jäsen alkoi edustaa tästä lähtien kokonaan uutta, vapaasti liikkuvaa työvoimaa. Kyse on siis perustavanlaatuisesta muutoksesta kohti yksilökansalaisuutta valtiokansalaisuuden ja yhteiskunnan koossapitävänä voimana.¹⁴⁰

Kansanopetuksen 1870-luvun alussa tapahtuneen määrällisen laajenemisen valossa Keisarillisen Majesteetin esitys suostuntavarojen määräämisestä sokeain lasten kasvatusta ja opetusta varten synnyttikin ymmärrettävien voimakkaita reaktioita säätyjen sisällä. Kiivaan väittelyn kohteena oli mm. sokeainkoulujen opetuksen sisältö ja "hyödyllisyys". Yleisesti säädystä katsottiin, että laitokset tulivat "tyyriiksi ilman sitä täydellisesti vastaavaa hyötyä", mitä köyhän kodin kasvatti tarvitsi.

Säädylle annettu esitys suututti mm. kunnallisneuvos Agathon Meurmanin, joka voimakkaasti sanakääntein ilmaisi vastenmielisyytensä koko siihenastista valtion varoilla tapahtunutta sokeainkoulutusta kohtaan. Meurman katsoi, että myös sokeainkoulujen tehtävänä oli kasvatella elämää varten, johon hänen mielestään sokeainkouluista valmistuneet eivät olleet valmiita. Meurman epäili myös sokeain määristä esitettyjä lukuja liioitelluiksi ja katsoi, että muihin maihin verrattuna sokeita oli maassamme "harvalukuisesti". Sokeainkoulujen tuli Meurmanin mukaan pitää mielessä ne lähtökohdat, joista sokeat lähtevät,

warsinkin kun kysymys on suomenkielisistä sokeista ja niiden opetukselta, täytyy pää=asiallisesti muistossa pitää yhteisen kansan elämänpiiriä; sillä siihen, ja useinkin sen köyhimpään luokkaan nämä oppilaat kuuluvat.

Sokeainkoulujen sijasta Meurman ehdotti "sokeain-kotoja", joissa

suullinen opetus uskonnossa, joku sisälukuharjoitus, yksiääninen laulu, waan ei soitanto, ja semmoiset käsityöt, jotka woiwat kysymykseen tulla, siinäpä kaikki, mitä semmoiselta sokeain=kodolta sopisi waatia.

Näitä yhden opettajan johtamia 10 - 20 hengen laitoksia voitiin perustaa useampiakin eri puolille maata. Mitä taas tuli varakkaisiin säätyläisper-

140 Kivinen 1988, 100-102 ja Kuikka 1981, 12; Jaakkola 1992, 11: Vaivaisavun ja työntekovelvollisuuden yhdistämisellä oli myös kasvatusnäkökohta työn arvostuksen lisäämiseksi.

heisiin ja heidän opetusta tarvitseviin sokeisiin lapsiinsa, voitiin heitä vastaisuudessa lähettää ulkomaille oppia hakemaan. Uhraus ei Meurmanin mukaan ollut ylivoimaisen suuri, sillä "varakkaiksi" luokiteltavia sokeita oli Suomessa hänen mielestään vähän.¹⁴¹

Mm. Viktor Julius von Wright, jonka jälkipolvi tuntee hänen työväenliikkeen parissa suorittamansa työnsä vuoksi, oli juuri tällainen ulkomaille opiskelemaan lähetetty, varakkaasta kodista lähtöisin ollut heikkonäköinen. Aluksi Wrightin opetuksesta vastasivat sisar ja täti. Näön heikentyessä Viktor Julius ei kuitenkaan enää pystynyt lukemaan ilman suurennuslasia, ja hänet laitettiin Helsingin sokeainkoululuun. Koulun lääkäri mukaan tämä oli kuitenkin turhaa, sillä kansakoulussa pärjääminen ei voinut olla Wrightille ylivoimaista.

Wrightillä itselläänkin oli halu opiskella pidemmälle. Tällöin hänen veljensä tunnettu luontomaalari, Magnus von Wright, joka tuolloin opiskeli Nürnbergin taidekoulussa, ehdotti, että veli matkustaisi Nürnbergiin opiskelemaan korityötä. Matkustettuaan Saksaan v. 1873 ja viivyttyään siellä kolme vuotta Wright osallistui Suomessa järjestettyyn taide- ja teollisuusnäyttelyyn. Viktor Julius von Wright kuuluikin niihin onnekkaisiin näkövammaisiin, joille opiskelu ulkomailla vaikutti keskeisellä tavalla oman ammattialan löytymiseen.¹⁴²

Yleensä ottaen Meurman korosti valtiopäivätoiminnassaan kodin ja perheen antaman kasvatuksen merkitystä, jota yhteiskunnan järjestämällä koulutuksella ei pitäisi mennä peukaloimaan. Meurmanin mielestä juuri alkuopetus oli säilytettävä kirkon käsissä. Meurmanin näkemys kansanopetuksesta oli siis snellmanilainen ja päinvastainen kuin Cygnaeuksen. Snellmanin käsityksiin nojaten Meurman näki kansakoulun tärkeimpänä tehtävänä kansan herättämisen. Se puolestaan oli mahdollista vain järjestämällä opetus sellaiseksi, että se "herätti elämää". 1860-luvun nälkävuodet olivat Antti Häkkisen mukaan Meurmanille ajanjakso, josta lähtien hänen yhteiskunnallisen ajattelunsa pohjaksi kiteytyi työ, sivistys ja kaikinainen rationalisuus.

Meurmanin mukaan Suomen kansan sivistys oli kirkosta lähtöisin. Valtion koulut oli helpompi ottaa kansallisten sivistystarkoitusten välikappaleeksi. Vanhakirkollisuuden edustajana Meurman vastusti myöhemmillä valtiopäivillä myös yleistä oppivelvollisuutta, jota talonpoikaissäädystä käsin esitettiin. Enemmän kuin kukaan muu luultavasti juuri Meurman on painanut henkisen leimansa koko talonpoikaissäädyn esiintymiseen; vaikutus säätyovereihin oli ilmeisesti mitä suurin. Meurmanille ominainen auktoriteettius näkyi myös kotioloissa Kangasalla. Iskevä satiiri ja mehevä huumori saattoi kohdistua varoittamatta keneen tahansa, kuten Arvid Järnefelt on elävästi kuvannut ukko Meurmanin

141 Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1872. III. Agathon Meurmanin vastalause, 114-115.

142 Wrightistä Pinomaa 1931, 19-29.

persoonaa vanhempiensa romaanissa.¹⁴³

Sokeainkouluesityksessä oli mukana myös Leo Mechelinin vastalause. Luonteeltaan Meurman ja Mechelin olivat Agathon Meurman-elämäkerran laatijan, Paavo Virkkusen, mukaan hyvin erilaiset; jo 1860-luvulla Mechelin oli saanut mm. kansanvalistustyössä tuntea, miten pelottava vastustaja Meurman oli. Meurmanin ja Mechelinin päälinja oli yhteneväinen vain siinä suhteessa, että sokeainopetukseen käytettyjä valtion varoja tuli hyödyntää järkevällä tavalla. Mechelin halusi kuitenkin säilyttää jo perustetut koulut, mutta supistaa Kuopion sokeainkoululle annettua vuosittaista tukea eli käytännössä vähentää virkoja. Näin ollen Mechelin halusi turvata etenkin Helsingin sokeainkoulun aseman ja asettaa suostuntavaroista 8000 markkaa ruotsinkielisen sokeainkoulun toimintaa varten.¹⁴⁴

Useimmat talonpoikaissäädyn edustajat yhtyivät Meurmanin ja Mechelinin vastalauseeseen, jotkut tietyin varauksin; mm. sopivien opettajien löytymistä sokeainkoteihin epäiltiin, mutta kautta linjan mielipitteet vammaisten opetusta kohtaan olivat koventuneet. Toisaalta Kuopion koulun lakkauttamista ei hyväksytty, sillä tuntui omituiselta nyt pyytää lakkauttamista, kun sitä edellisillä valtiopäivillä oli varta vasten perustettavaksi esitetty.

Vaikka vielä vuoden 1867 valtiopäivillä talonpoikaissäätö oli pitänyt tietopuolista opetusta kansakoulujen tapaan myös sokeainopetuksessa tärkeänä, sai sokeainkoulujen opetusohjelma nyt ankaraa arvostelua osakseen ja opetusohjelman toivottiin paremmin vastaavan kansan todellisia tarpeita, sillä

Kun sokea on sokea vielä laitoksesta palattuansa, niin en ymmärrä millä tavoin hän voisi nimeksikään monilla tieteillänsä ja taiteillansa yhteiskunnan sivistystä ja valistusta edistää,

totesi talonpoikaissäädyn edustaja Lakari, lisäten että:

mitä nerollisuuteen ja teollisuuteen tulee, siinä moni heistä terveelle ihmiselle vertoja vetää; mitä uskontoon tulee, saavat he kuulon kautta niinkuin kaikki muutkin ihmiset, kuulla terveellistä oppia, jonka vuoksi monessa totinen Jumalan tunto vaikuttaa, eivätkä siis kaikki liene onnettomat maailmassa.

Lakari vertasi sokeuden tuomiota raajarikkoisuuteen:

Ompa ihmisiä kovan onnen kohtauksista ruumiin vialta vaivatuista, joiden kohtalo usein on paljon enemmän surkuteltava.

143 Jossas 1990, 89, 167-169; Niemi 1969, 21; Hytönen 1926, 184; Järnefelt 1976, 306-307; Häkkinen 1988, 76.

144 Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1872. III. Helsingissä, 1875. Juriskandidaati L. Mechelinin vastalause, 112-113; Virkkunen 1938, 535-536.

Ilmajoen tuomiokunnan edustajana vuoden 1872 valtiopäivillä toiminut talollinen Matti Lakari vaikutti paikkakunnallaan mm. vaivaishoidon esimiehenä ja pitäjänkirjurina. V. 1869 Lakari perusti maatilalleen kansakoulun, joka oli laatuaan ensimmäinen Isonkyrön seurakunnassa.¹⁴⁵

Talonpoikaissäätö hyväksyi 7.5.1872 keskusteluista esityksen "täydellisen ja tarkan" sokeaintilaston laatimisesta, mitä oli myös aateliissäädössä ehdotettu.¹⁴⁶ Säädöt toivatkin yksimielisesti vastauksessaan esiin toivomuksen,

ettei oppilaita laitoksessa totutettaisi semmoiseen elantoon, jommoista heidän sieltä lähdettyänsä olisi mahdoton työllensä itselleen hankkia, ja että tärkeimpänä pidetään oppilaiden keinollista eli teollista opetusta.¹⁴⁷

Keskustelua siivitti tietoisuus molempien sokeainkoulujen väliaikaisuudesta. Ennen kaikkea opetuksen teoreettisuutta arvosteltiin, talonpoikaissäädön lisäksi myös porvarissäädössä.

Varsinkin porvarissäädön A. W. von Zweyberg moitti musiikin opetuksen liiallista määrää kouluissa. Käsityöopetukselle toivoi siis porvarissäätökin lisää tunteja, sillä laitoksissa opiskelevat kuuluivat yleisesti köyhään yhteiskuntaluokkaan, jonka täytyi ruumiillisella työllä hankkia itsellensä elanto. Jyväskyläläinen ja porvarissäätöä vuoden 1872 valtiopäivillä edustanut, A. W. von Zweyberg, esitti samoilla valtiopäivillä myös maksutonta opetusta maan kaikissa oppikouluissa. Zweybergin mukaan kenenkään köyhyys ei saanut estää pääsyä yleisiin oppilaitoksiin ja oppikouluihin.

Porvarissäätö ilmaisi huolensa ruotsinkielisen sokeainkoulun heikkenevästä asemasta suomenkielisen sokeainopetuksen rinnalla. Porvarissäätö yhtyi Mechelin ehdotukseen, että Helsingin sokeainkoulun asema turvattaisiin 8 000 markan suuruisella määrärahalta.¹⁴⁸ Aateliissäätö oli valmis nostamaan tätä summaa vielä 12 000 markkaan.¹⁴⁹

Pappissäädön edustaja, professori Cleve, arvosteli Meurmanin sokeainkoteja toteamalla, että hänen mielestään sana *sokeainkoti* sivuaa ajatuksellisesti kunnan vaivaistupia, joissa keskitytään enemmän hoitoon kuin opetukseen. Pikemminkin tulisi näitä koteja perustaa niille yli-ikäisille sokeille, jotka aikanaan sokeainkoulusta pääsevät ja järjestää

145 Talonpoikaissäädön pöytäkirjat 20.4.1872, 379-380; Lakarista Hytönen 1926, 159.

146 Suomen talonpoikaissäädön pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1872. 2. vihko. 7.5.1872, 455-456.

147 Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1872. III, 121.

148 Protokoll fördrd hos Välloflige Borgareståndet å Landtdagen i Helsingfors 1872. Andra Bandet. 16.4.1872, 704-717; Zweybergistä Nordenstreng 1921, 366.

149 Protokoll fördrd hos högl. ridderskapet och adeln å landtdagen i Helsingfors år 1872. Andra häftet. 11.5. 1872, 98-101.

heille myös töitä näissä sokeainkodeissa. Tässä Cleve viittasi ulkomai-
siin esimerkkeihin kuten Saksin sokeainkoulujen ylläpitämiin oppilas-
kassoihin ja Kööpenhaminan Kjædeniin.

Papisto joutui omien sanojensa mukaan vuoden 1872 valtio-
päivillä valtiollisten koulujen ainoaksi puolustajaksi. Ammattiopetuksen
lisäämistä tietuopolisen (myös uskonnollisen) opetuksen kustannuksella
jouduttiin nähtävästi tukemaan pappissäädyssäkin, jotta saataisiin säily-
tettyä jo toiminnassa olleet kuurojen- ja sokeainkoulut. Meurmanin
esitys sokeainkotien perustamiseksi sai kuitenkin pappissäädyltä jyrkän
tuomion.

Pappissäädyn A. F. Borenius katsoi, ettei sokeiden tiedollinen
sivistäminen välttämättä tarvinnut niin paljon voimavaroja ja vakansseja
kuin kuuromykkien opetus. Borenius katsoi kuitenkin, että opettajien
virkojen vähentäminen on tehtävä miespuolisten opettajien kustannuk-
sella, sillä sokeaintilastot olivat osoittaneet erityisesti naispuolisten so-
keiden suuren määrän maassamme, joten sokeiden naisten opettami-
seen harjaantuneiden naisopettajien vakansseja ei tulisi nykyisestä enää
vähentää.¹⁵⁰

Jo Cygnaeus oli matkakertomuksessaan todennut kuuro-
jenopetuksessa tärkeän opettajakeskeisyyden ja tavanomaista suurem-
man opettajatarpeen. Sokeainopetuskeskusteluun uppoutuneet säädyt
unohtivat pappissäädyä lukuunottamatta kuurojenopetuksen lähes täy-
sin. Suomessa oli 1870-luvun alussa kaikkiaan neljä valtion kustantamaa
kuurojenkoulua. Näissä tosin opetusmetodina oli vielä viittomakieli,
joten opettajia tosin tarvittiin vähemmän kuin puheopetuksessa.¹⁵¹

Säätyjen antama vastaus keisarilliseen esitykseen v. 1872 oli
pohjana keisarin vuonna 1873 antamalle armolliselle julistukselle,¹⁵²
jonka mukaan opetuksen painopisteen tuli nyt olla ennen kaikkea am-
mattiin, eli "keinollisiin ja teollisiin elinkeinoihin" valmistavassa ope-
tuksessa.¹⁵³

Aistivammaiskoulujen opetussisältöön oli puuttunut myös kou-
luylivaltio, joka vuoden 1871 yleiskirjeessä oli kehottanut kouluja huo-
mioimaan aikaisempaa tehokkaammin ammattiopetuksen. Kuurojen-
kouluista varsinkin Kuopio otti huomautuksen vakavasti, sillä 1870-
luvun alkupuolella koulu pyrki kasvattamaan oppilaistaan itsensä elät-
tämään kykeneviä kristillis-siveellisen etiikan omaavia kansalaisia.¹⁵⁴

150 Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1872. Andra delen.
20.4.1872, 715-749.

151 Ks. myös Cygnaeus 1859, 24.

152 Valtiopäiväasiakirjat III 1872, 120-121.

153 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus erinäisistä määräyksistä sen
laitoksen suhteen, joka Kuopion kaupunkiin on asetettu sokeiden lasten ope-
tusta ja kasvatusta warten. Annettu Helsingissä, 13 p:nä Maaliskuuta 1873.

154 (TMA). Turun kuurojenkoulu: Saapuneet kirjeet vuosina 1859-1901 (I Ea 1):
Kouluhallituksen yleiskirje 2.2.1871; (JoMA). Kuopion kuurojenkoulu. Lähe-

Vaikka arvostelun kohteeksi joutunut vastaperustettu Kuopion sokeainkoulu harjoitti johtajansa K. M. Steniuksen ansiosta käytännöllistä opetusta enemmän kuin Helsingin sokeainkoulu, saati aikaisemmin perustetut kuurojenkoulut, joutui se tottumaan ensimmäisten vuosien aikana myös kuntien arvosteluun.

Niinpä Stenius joutui selittämään mm. Paltamon kunnan vaivahoitoesimiehelle tämän arvostellessa pitkäksi venyvää koulunkäyntiaikaa, että koulua käydään noin viisi vuotta, sillä samanaikaisesti oppilaat saavat myös kansakouluopetusta. Kööpenhaminan sokeaininstituutin johtajalle, Johannes Moldenhawerille, Stenius harmitteli säätyjen nuivaa suhtautumista. Stenius kehui, miten oppilaat olivat tehneet käsitöitä ensimmäisen lukukauden. Korityön opiskelu sen sijaan oli edelleen hankalaa sopivien työkalujen ja raaka-aineen puutteen vuoksi.¹⁵⁵ Kouluneuvoston jäsen tohtori C. Nylander korosti käsityöopetuksen merkitystä, jotta oppilaat eivät jäisi

kansalaistensa rasiukseksi, waan hyödyttävät maakuntaa ja woiwat kaikille olla esimerkkinä.¹⁵⁶

Kuopiossa opetus oli alun perin ollut lähempänä käytäntöä sokeainkoulun joutuessa ottamaan huomioon oppilaiden kotikuntien vaatimukset oppilaiden työllistämiseksi koulun jälkeen. Myös Steniuksen matkakertomus oli tuonut johdonmukaisesti esiin työopetuksen tärkeyden, toisin kuin Linsénin aikaisempi kertomus. Kuopion sokeainkoulu tuli kuitenkin olemaan kristillis-humaanisen kauden rajapyykki, viimeinen valtion toimesta perustettu vammaisten opetukseen erikoistunut koulu, joka joutui nälkävuosien jälkeen alati kiristyvien vaatimusten ja arvostelujen kohteeksi.

Realistisen vaivahoidon esiintulo näkyi yleisesti muussakin vaivahoidon toimeenpanossa 1870-luvulta lähtien, kun köyhäinhoidon avunsaajia alkoi olla yhä enemmän kuntien rasituksena. Vuoden 1872 valtiopäivillä oli talonpoikaissäädyn toimesta tehty myös kaksi anomusta vaivahoitoasetusten muuttamiseksi, koska voimassa olleen vaivahoitoasetuksen määräykset eivät varsinkaan Itä-Suomessa vastanneet tarkoitustaan ja olivat saaneet köyhän ja kurjan kansanluokan tilan vain huonommaksi ja lisänneet avunsaajien määrää.¹⁵⁷

tettyjen kirjeiden konseptit 1874 - 1904 (DA 2): Protokoll fördr vid anstältdt årsförhör med döfstummaskolan i Kuopio den 12 Juni 1874.

155 (JyMA). Kuopion sokeainkoulu: kirjeiden konseptikirja vuosina 1871-1873, 1877 (Daa 1): Karl Mortimer Stenius J. Moldenhawerille 20.9.1871 ja Paltamon kunnalle 10.9.1872; (LSLFB, Kööpenhamina). Det ggl. Blindeinstitut i Köbenhavn. Breve fra Finland v. 1863-1905: Stenius Moldenhawerille 7.10.1871 ja 7.6.1875.

156 Suomalainen Wirallinen Lehti 8.6.1871, n:o 68.

157 Piirainen 1958, 147-148.

Vielä 1870-luvulla Pohjoismaissa vallitsi epäluulo sokeainopetuksen hyödyllisyyttä kohtaan, mikä ilmeni myös ensimmäisestä pohjoismaisesta aistivalliskouluopettajien kokouksesta, joka pidettiin vuonna 1872 Kööpenhaminassa. Osoituksena sokeainopetuksen avuttomuudesta työllistää sokeita koulun jälkeen oli Kööpenhaminaan perustettu yksityinen työ- ja huoltolaitos sokeille naisille..

Kööpenhaminan sokeainoppilaitoksen johtajan, Johannes Moldenhawerin mukaan, sokeainopetuksen tavoitteena oli Tanskassa paitsi ylläpitää varsinaisia sokeaininstituuotteja 10 - 19-vuotiaille lapsille ja nuorille, myös perustaa pienempiä sokeainkouluun valmistavia "asyyleja" alle 10-vuotiaille lapsille. Lisäksi tarvittiin ns. työkoteja ja verstaita sokeille miehille sekä työ- ja suojelulaitoksia sokeille naisille. Moldenhawerin mukaan koulutuksen järjestäjien oli otettava vastuu sokean koko elämästä.¹⁵⁸

Moldenhawerin haaveet koulutuksesta sokean koko elämänkaaren turvaajana olivat varmasti myös Steniuksen tiedossa, sillä olihan tämä Keski-Euroopan matkansa jälkeen kirjeenvaihdossa Moldenhawerin kanssa vierailtuaan Kööpenhaminan sokeaininstituutissa 1860-luvun lopussa. Ensimmäisessä aistivalliskoulukokouksessa mukana ollut C. H. Alopaeus valitteli syksyllä 1872 Steniukselle, ettei tämä ollut päässyt mukaan ensimmäiseen pohjoismaiseen yhteistapaamiseen, jossa oli mahdollisuus tavata suomalaisten suuresti arvostama Johannes Moldenhawer. Kuopion sokeainkoulun toimintaideologian samankaltaisuus Moldenhawerin harjoittaman sokeain huollon kanssa oli ollut Alopaeuksen mukaan esillä myös Kööpenhaminassa.¹⁵⁹

Oiva Turpeinen on tutkimuksessaan hyvinvointivaltion perusteista nähnyt juuri nälkävuosien jälkeisen ajan kahden merkittävän kehityslinjan alkuna. Hyvinvointiyhteiskunnan alkuaskeleet ja suomalaisen tasavertaisen kansalaisen syntyprosessi ovat nousseet samoihin aikoihin ja osin myös vauhdittaneet toinen toistaan.¹⁶⁰ Tähän ajankohtaan osuu myös suomalaisen vammaiskoulutuksen ideologinen taitekohta, jossa yleisen yhteiskunnallisen kehityksen tapaan haarautuu kaksi päälinjaa: vammaisten ohjaaminen määrätietoemmin omaan ammattiin ja toimeentuloon sekä toisaalta valtiollisen koulutusaloitteellisuuden rinnalle vähitellen muodostuneen yksityisen aktiivisuuden ja hyväntekeväisyyden merkitys valtiollisen koulutoiminnan täydentäjänä 1870-luvulta lähtien.

158 Det første nordiske Laerermøde for Blinde, Døvstumme og Aandssvageskolerne i Danmark, Norge, Sverrig og Finland. NTBDI 1873, 208-209.

159 (MMA). Kuopion sokeainkoulu: saapuneet kirjeet yksityisiltä ja kunnilta 1870-1876 (E 2): C. H. Alopaeuksen kirje K. M. Steniukselle 2.9.1872.

160 Turpeinen 1991, 14.

5 HYVÄNTEKEVÄISYYDEN UUSI TULEMINEN 1870-LUVULLA

5.1 Vammaryhmät valtion koulujen ulkopuolella

5.1.1 Tylsämieliset kuurojenopetuksen esteenä, eli "pienen tylsämielisen tytön" tapaus

Väestötilastoissa tylsämieliset luokiteltiin vielä 1870-luvulla mielisairaiksi, vaikka lääkintöhallitus antoikin jo vuonna 1870 ymmärtää, että "3 143 mielipuolen joukosta epäilemättä suuri osa on tylsämielisiä". Vuoden 1870 väestönlaskennan mukaan yksinomaan Helsingissä oli 64 tylsämielistä.¹ Tylsämielisten määrän kasvu huolestutti asiaa ajavia henkilöitä jo 1880-luvulla niin paljon, että he katsovat, ettei vuonna 1877 avattu Pietarsaaren ruotsinkielinen tylsämieliskoulu enää kattanut maan noin 500 kouluikäisen ja -kelpoisen tylsämielisen lapsen koulutustarvetta.²

Tilastollinen tutkimus tylsämielisten määrästä koettiin siis 1880-luvun alussa välttämättömäksi muiden aistiviallisryhmien tapaan koulutustarpeen arvioimiseksi. Vuoden 1882 valtiopäivät esittivät tylsämielisten kouluasian yhteydessä, että maassamme tehtäisiin tutkimus tylsämielisten lukumäärästä. Tehtävä tuli antaa Tilastolliselle toimistolle,

1 Asiakirjat valtiopäiviltä vuosina 1877 - 1878. V. Anomusmietintö N:o 6, 2: tylsämielisten osuus mielisairaiden tilastoissa.

2 (HMA). Perttulan keskuslaitos: lähetettyjen kirjeiden konseptit v. 1887 - 1891: E. L. Hedmanin kirje Pietarsaaren tylsämieliskoulun johtajalle, K. Lundbergille, 18.5.1889 (Da:1).

joka lähetti jo syksyllä 1882 valmiiksi laaditut kaavakkeet seurakunnille.

Tiedot tylsämielisistä kerättiin vuoden 1883 alkupuolella luku-kinkereiden yhteydessä. Tylsämielisten laskennassa kiinnitettiin erityistä huomiota vanhempien sairauksiin ja sukulaisuussuhteisiin, joilla uskottiin jo 1880-luvulla olevan suuri vaikutus tylsämielisyyden syntyyn. Kaavakkeita jaettiin suomen-, ruotsin- ja venäjänkielisinä, ja niihin oli merkitty seuraavat kymmenen saraketta: 1) juokseva numero, 2) tylsämielisen kaste- ja sukunimi, 3) syntymävuosi, 4) syntymäpaikka, 5) äidinkieli, 6) isän tai äidin sääty ja ammatti, 7) ilmoitus pahemmista ruumiinvioista, 8) tylsämielisyyden syy (synnynnäinen, sairauden, onnettomuuden tai muun sellaisen aiheuttama), 9) ovatko tylsämielisen vanhemmat keskenään sukulaisia ja 10) tylsämielisyyden tai mielisairauden esiintyminen suvussa.

Tilastollinen toimisto sai tietoja 1 225 kouluikäisestä henkilöstä. Kaiken kaikkiaan tylsämielisiä oli maassamme 2495, jotka kaikki "hyvin uskottavasti osoittivat, että ne olivat tylsämielisinä pidettävät." Tylsämielisiä oli vähiten ikäryhmien kummassakin päässä, eli alle 10-vuotiaissa ja yli 50-vuotiaissa, mikä oli laskennan suorittajan mukaan osoitus siitä, ettei aivan nuorista lapsista voitu tylsämielisyyden oireita vielä kovin helposti havaita ja toisaalta, koska tylsämielisten keskimääräinen elinikä oli lyhyempi kuin muulla väestöllä, niin heitä ei löytynyt paljon vanhemmistakaan ikäryhmistä.

Tilastotoimisto toi kuitenkin esille tietojen keräämisessä esiin tulleet puutteet, kun monet seurakunnat olivat ymmärtäneet tylsämielisten kouluikäsi 7 - 16 -vuotta. Tilastotoimiston ohjeiden mukaan kouluiän ylärajana voitiin tylsämielisten henkisen kehityksen hitauden vuoksi pitää aina 20 ikävuotta. Tähän kuitenkin lisättiin, etteivät näin kerätyt tiedot vielä pysty osoittamaan niiden kehityskelpoisten tylsämielisten lukumäärää, jotka kenties kasvatuksella ja hoidolla saataisiin yhteiskuntaa hyödyttäväksi kansalaisiksi.

Selkeästi tylsämielisten lisäksi toimisto sai seurakunnilta aineistoa tylsämielisistä, joilla oli tylsämielisyyden lisäksi jokin muu vamma kuten kuurous, sokeus tai ruumiillinen vika. Vuoden 1883 tilaston mukaan kouluikäisistä tylsämielisistä 542, eli 44 %, kuului tähän monivammaisten ryhmään. Monivammaisuuteen ja muista maista saatuihin vastaaviin tietoihin tukeutuen tilastotoimisto huomauttikin, että tylsämielisyyteen liittyi usein muitakin vammoja, mikä koulutusta järjestettäessä oli otettava huomioon.

Tylsämielisyyys kosketti vuonna 1880 laaditun "mielivaivaisten" tilaston tapaan etenkin Itä- ja Pohjois-Suomea (Mikkelin ja Oulun lääni) sekä yleensä suomenkielistä osaa maattamme. Suurin osa laskentaan osallistuneista kouluikäisistä tylsämielisistä olikin suomenkielisiä (1 096). Säätyläisiä oli mukana vain 18 (= virkamiehiä sekä muita säätyhenkilöitä). Talollisten, lampuotien ja torpparien ryhmässä (602) tylsämielisiä oli suunnilleen yhtä paljon kuin tilattomien ryhmässä (544), eli

tylsämielisyys oli erityisesti maaseudun ongelma (taulukko 6).³

Vuonna 1889 kokoontuneen aistiviälliskoulukomitean mukaan maanviljelys soveltui erityisen hyvin tylsämielisten opetukseen. Komitea viittasi aikaisempaan tilastointiin, joka oli selvästi osoittanut useimpien tylsämielisten olevan Suomessa "ruumiillista työtä tekevän kansanluokan riveistä", lähinnä maaseudulta.⁴ Verrattuna muihin Euroopan maihin tylsämielisten osuus Suomen väestöstä ei ollut kovin suuri verrattuna mm. Saksan ja Sveitsin eri maakunnista saatuihin korkeisiin lukuihin.⁵

TAULUKKO 6 Kouluikäisten tylsämielisten lukumäärä (lm.) sekä osuus koko väestöstä (1000 asukasta kohden) vuonna 1883.

Lääni	lm.	%o
Uudenmaan	78	0,37
Turun ja Porin	242	0,68
Hämeen	150	0,65
Viipurin	126	0,40
Mikkelin	119	0,70
Kuopion	161	0,61
Vaasan	207	0,55
Oulun	142	0,65
Koko maa	1225	0,57

Suomen ensimmäinen koulu tylsämielisiä varten oli avattu Pietarsaareissa syyskuun alussa vuonna 1877. Tammikuuhun 1878 mennessä ruotsinkieliseen kouluun oli ilmoittautunut vain kolme oppilasta. Koulutyö lepäsi aluksi yksityisen avunannon ja paikallisen hyväntekeväisyyden varassa, ja vaikka koulu alkoi vuodesta 1881 lähtien saada valtiolta pientä avustusta, epävarma talous oli esteenä koulun toiminnan kehittämiselle koko sen olemassaoloajan vuosina 1877 - 1892.

Koulun johtajana toimi alun perin Pietarsaaren maalaiskunnan kuurojenkoulussa veiston- ja piirustuksenopettajana työskennellyt Knut Lundberg. Käytännössä Lundberg katsoi opetuksen alkaneen jo v. 1876 Turun kuurojenkoulun johtajan, Carl Henrik Alopaeuksen, lähettäessä hänen luokseen tylsämielisen tytön, joka ainakin Alopaeuksen mukaan oli "idiotian asteella".⁶

3 SVT. VIII. Sokeain, Kuuromykkäin ja Mielivikaisten tilasto. 2. Heikkojärkisiä lapsia koulu-iässä, asiantilan mukaan Maaliskuulla 1883, 3-15; (VA). Senaatin talousosaston pk. 10.10.1884, 480-484; Väestötiedot Suomenmaan tilastollisesta vuosikirjasta. 7. vuosikerta 1885, 11.

4 Komiteanmietintö 1890. N:o 1. Perustelut, 83.

5 Ks. viite 3 ja SVT.VIII. Sokeain, Kuuromykkäin ja Mielivikaisten tilasto 1885, 6-7.

6 Alopaeus 1889, 21-31.

Tylsämielisten opetustarve oli Suomessa herännyt jo 1860-luvulla, kun kuurojenkoulujen oppilaisiksi alkoi ilmoittautua myös lievästi tylsämielisiä kuuroja. Etenkin Carl Henrik Alopaeuksen aloitteellisuus oli tylsämielisopetuksen alkuvaiheessa merkittävä. Alopaeus oli Turun kuurojenkoulun johtajan virkaan pätevytykseen vierailut kesällä 1859 Kööpenhaminan tylsämielisten turvalaitoksessa, ns. kretinkoulussa. Vierailu on mitä ilmeisemmin Alopaeusta järkyttänyt ja hänen käsityksensä oppilaiden kehitysmahdollisuuksista eivät tällöin olleet kovin valoisat.⁷

Turun kuurojenkoulun johtajana ollessaan Alopaeus oli huolestunut nimenomaan *kehityskykyisille* tylsämielisille sopivan opetuksen puutteesta, minkä hän oli huomannut mm. kesäisillä tarkastusmatkoillaan ympäri maata. Lisäksi Turun kuurojenkoulun ensimmäisten oppilaiden joukossa oli kolme tylsämielistä poikaa, joten C. H. Alopaeus törmäsi tylsämielisopetuksen problematiikkaan myös omassa työssään.⁸

Ajankohtaisin ongelma 1860-luvun opetuksessa olikin Cygnaeuksen ja Alopaeuksen tekemien huomioiden perusteella pelkästään tylsämieliset kuurojenkoulujen oppilaina. Alopaeuksen mielestä kuurojenkoulut eivät olleet lainkaan tarkoituksenmukaisia tylsämielisten opetukseen. Tylsämielisten ryhmä vaikeutti ennen kaikkea kuurojen omaa edistymistä.⁹

Myös Cygnaeus oli tylsämielisten asiaan perehtynyt ja oli yhtä mieltä Alopaeuksen kanssa kuurojenopetuksen soveltumattomuudesta tylsämielisille. Cygnaeuksen mielestä tylsämieliset tuli ehdottomasti jättää kuurojenkoulujen ulkopuolelle. Keski-Euroopan matkallaan vuonna 1859 Gygnaeus oli vierailut Alopaeuksen tapaan yksityisessä tylsämielislaitoksessa, eli Leipzigin ulkopuolella sijainneessa tohtori Kernin tylsämielisten opetuslaitoksessa. Lähinnä Cygnaeus ihmetteli laitoksen henkilökunnan suurta kärsivällisyyttä opettaa näitä, jotka

vanhempain paheiden ja yhteiskunnan vikojen vaikutuksesta ovat eläinten ja ihmisten välimaalla, useimmat kuitenkin enemmän lähennellen elämiä.¹⁰

Tylsämieliseksi luokiteltavia oli huolestuttavasti Turun lisäksi muissakin kuurojenkouluissa 1860-luvulla. A. F. Borenius puuttui vuonna 1862 Porvoon kuurojenkoulussa olleen tylsämielisen kuuromykkäoppilaan

7 Finlands Allmänna Tidning 9.1.1860, n:o 6.

8 (TMA). Turun kuurojenkoulu: Kuurojen opetukseen liittyviä asiakirjoja 1835-1892. (IHb1): C. H. Alopaeuksen tarkastuskertomus 19.9.1865; (TMA). Turun kuurojenkoulu: Johtokunnan pöytäkirjat v. 1860-1897 (ICa1) pöytäkirja 6.9.1860.

9 (VA). Uno Cygnaeuksen virallinen kirjeenvaihto vuoteen 1863 VIII: Alopaeus Cygnaeukselle 19.1.1863.

10 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 92.

sopeutumisvaikeuksiin ja toivoi, että Alopaeus ottaisi hänet Turkuun, jotta poika saisi ainakin "kristillistä opetusta".¹¹

Tylsämieliskysymys nousi esiin myös sokeiden opetusta maahamme organisoitaessa, sillä Uno Cygnaeuksen Mathilda Linsénin matka-apurahaesitykseen tammikuussa 1863 liittävä puoltokirje mainitsi sokeiden lisäksi tylsämielisten (*blödsinnige, idioter*) opetuksen ajankoh-taisuuden maassamme.¹²

Tylsämielisopetuksen alkuvaiheet olivat kuitenkin lähempänä kuurojenopetusta. Tämä ilmenee myös Lundbergin kouluhankkeen edistymisestä vuosien 1876 - 1878 välisenä aikana. Vielä vuonna 1876 Lundberg anoo kouluylhallitukselta lupaa yksityisen puhemenetelmää soveltavan kuurojenkoulun perustamiseksi Pietarsaareen, jossa sijaitsi ennestään yksi viittomakieltä opetusmenetelmänä soveltava valtionkoulu.

Kouluylhallitukselle lähettämässään anomuksessa Lundberg nimenomaan esittää, ettei tylsämielisiä otettaisi uuteen kouluun. Kouluylhallitus kuitenkin torjui Lundbergin ehdotuksen huomauttamalla, että kahteen kuurojenkouluun tuskin oli tarvetta Pietarsaaren alueella. Myöskään Pietarsaaren kuurojenkoulu ei asiaan innokkaasti suhtautunut.¹³

Lundbergin seuraava esitys on vuodelta 1878, jossa nyt anotaan valtion tukea jo käynnistyneen yksityisen tylsämielislaitoksen toiminnalle. Anomuksessa mainitaan Alopaeuksen lähettämä tylsämielinen tyttö (nimetön), jonka opettamisesta Lundberg katsoo tylsämielisten opetuksen Pietarsaareissa alkaneen. Mitä ilmeisemmin juuri Alopaeus on Lundbergin mielen kääntymiseen vaikuttanut katsomalla, että tylsämielisten opetus oli ajankohtaisempi kuin uuden kuurojenkoulun perustaminen Suomeen.

Lundbergin mukaan koulussa oli tarkoitus antaa opetusta "heikkomielisille, tylsille ja idiooteille" 8 - 16-vuotiaille lapsille ja nuorille. Jo opetuskohteen määrittäminen (heikkomielisistä idiootteihin) osoittaa, miten opetustyö on lähtenyt melko improvisoidusti liikkeelle ilman selkeämpää suunnittelua ja kokemusta.

Koulun perustaminen osoittaa lähinnä ajassa piilleen tarpeen vielä tarkemmin rajaamattoman, kuurojenopetusta haitanneen tylsämielisryhmän huoltamiseksi ja opettamiseksi. Kouluun otettiin henkisesti lievästi jälkeenjääneiden oppilaiden lisäksi myös älyltään täysin nor-

11 (TMA). Turun kuurojenkoulu: Saapuneet kirjeet v. 1859-1901 (IEa1): A. F. Borenus 14.1.1862 C. H. Alopaeukselle.

12 (VA). Senaatin talousosasto, AD 34/116 1863 (M. Linsénin matka-apuraha-anomus).

13 (VA). Senaatin talousosasto, AD 704/119 1876; (VA). Kouluhallitus II. Kirjekonsepti 15.5.1876 Pietarsaaren kuuromykkäinkoulun kouluneuvostolle (Da 7).

maaleja oppilaita, joilla oli puhevika.¹⁴

Vuoteen 1889 mennessä Pietarsaaren tylsämieliskoulua oli käynyt kaikkiaan 36 lasta, joista peräti 18 oli säätyläisperheistä ja yhdeksällä oppilaalla oli talonpoikainen tausta. Oppilaiden aikaisemman tilastoinnin tuloksesta poikkeavaa lähtökohtaa selittää yksinomaan talous, sillä yksityisen laitoksen ylläpitäminen ilman valtionapua tuli kalliiksi; kaikilta oppilailta jouduttiinkin perimään lukukausimaksu. Tämän vuoksi koulussa oli aluksi vain varakkaiden perheiden lapsia. Toiminnan alkuvaiheessa ennen vuoden 1881 valtionavun myöntämistä vapaa- paikkoja ei voitu juuri luvata köyhille oppilaille.

Suurin osa vuoteen 1889 mennessä kouluun tulleista oppilaista (25) oli Vaasan läänistä, Lundbergin mukaan pääosin Pietarsaaresta ja ympäristöstä. Pietarsaaren tylsämieliskoulu eli viimeiset vuotensa taloudellisesti kituvaa elämää suomenkielisen laitoksen varjossa ja virallisesti koulun toiminta loppui vuonna 1892 Knut Lundbergin sairastuttua vakavasti.¹⁵ Lundbergin henkilökohtaisen näkemyksen mukaan yksi syy hänen koulunsa menestymättömyyteen oli kansan yleinen "kylmyys" tylsämielisten asiaa kohtaan. Tärkeimmäksi koettiin edelleen kansakoulujen saaminen "normaaleille, terveille" lapsille.¹⁶

Mm. lasten kuvaukseen erikoistuneen kirjailijan, Teuvo Pakkalan, novelli kehitysvammaisesta iikasta on omalta osaltaan todiste 1800-luvun loppupuolen maalaisyhteisön pilkan ja säälin sekaisesta suhteesta henkisesti jälkeenjääneisiin:

Hän oli suuri kuin mies, komea varreltaan ja näöltään, voimakas kuin karhu ja nopea kuin hirvi. Mutta älyltään kuin lapsi, poikalapsi siinä iässä, jolloin vielä leikitään hevosta.
("Iikka raukka". 1974. Teuvo Pakkalan teoksessa, Lapsia. Pikku ihmisiä. Keuruu, 152.)

Kunnan vastuuta vaivaishoidon toimeenpanossa oli lisännyt vuonna 1865 voimaan tullut kunnallisasetus, joka oli asettanut kunnalliskokouksessa neuvoteltavaksi ja päätettäväksi kuurojen ja sokeiden huollon lisäksi myös heikkomielisten hoidon.¹⁷ Vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksessa kunnan rooli olikin juuri valtion tukemaa koulutusta vailla

14 (VA). Senaatin talousosasto, AD 1153/124 1878.

15 Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä 1882. Yleisen Valitusvaliokunnan mietintö N:o 2: 4 sekä Asiakirjat IV/1882, 37; Alopaeus 1889, 23-28; (VA). Kouluhallitus II: Kirjekonsepti 4.9.1883 opettaja Lundbergille (Da 14) sekä 12.12.1884 Vaasan läänin kuvernöörille osoitettuna (Da 15); Pitkänen 1966, 97-103.

16 (HMA). Perttulan keskuslaitos: Saapuneet kirjeet vuosina 1879 - 1894 (Ea:1): Knut Lundberg E. L. Hedmanille 23.8.1889: (Lundbergin näkemys koulunsa heikon arvostuksen syistä).

17 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kunnallishallituksesta maalla. Annettu Helsingissä, 6 p:nä Helmikuuta 1865. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus=kokous No 4. 1865 (6. pykälä).

olevien vammaryhmien, eli lähinnä raajarikkoisten ja tylsämielisten, huollossa keskeinen, sillä asetuksen mukaan:

hoidon ja tarpeenmukaisen elatuksen saamiseen on kunta velkapää auttamaan alaikäisiä, heikkomielisiä, raajarikkoisia sekä pitkällisempää tautia sairastavia tahi wanhuuttansa heikkoja, jotka owat toisen holhous-ta wailla.

Vuoden 1879 vaivashoitoasetus mainitsi erillisinä vammaryhminä nyt raajarikot ja heikkomieliset (= mielisairaat ja tylsämieliset), joiden voi pelkästään asetuksen valossa ymmärtää olleen vaivashoidollisesti näkyvässä asemassa. Raajarikot oli mainittu omana ryhmänään jo vuoden 1852 asetuksessa, mutta *heikkomielisten* ryhmään kuuluvien tylsämielisten asema oli nyt tullut näkyviin koulutuksen välityksellä. Vuoden 1852 vaivashoitoasetuksessa oli heikkomielisten ryhmästä käytetty vielä nimitystä *hourut ja mielettömät*. Heidät ymmärrettiin etupäässä mielisairaiksi, mihin kuuluivat nähtävästi myös tylsämieliset.¹⁸

5.1.2 "Köyhä raajarikko Johanna Stenblom" - raajarikot vaivashoidon uudistusehdotuksissa

Köyhyys ja rumuus kulkevat käsitysten. Tai seljätysten: toinen on rampa, toinen aistiviallinen, köyhyys kantaa kehittymättömyyttä ja pienuutta. (Joel Lehtonen, 1881 - 1934).¹⁹

Tilastoinnin kannalta kaikkein hankalin vammaryhmä olivat raajarikot, joiden laskemista yritettiin ensimmäisen kerran v. 1880. Raajarikot ovatkin ainoa ryhmä, jonka arvioimiseen ei ole valmista koulutustilastoa 1800-luvulta; vuoden 1880 tiedot perustuvat yleisen väestötilaston (SVT) aistiviallislaskelmiin, johon on sisällytetty myös raajarikot nimekkeellä "muilla pahemmilla ruumiinvioilla vaivatut".

Tässä aistiviallistilaston ns. kaatoluokassa olevien raajarikkoisten määrä oli kaikkein korkein, eli Suomessa oli väestötilaston mukaan yhteensä 8 280 "muilla pahemmilla ruumiinvioilla vaivattua", mikä luku oli jo hyvin lähellä Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen arviota raajarikkoisten määrästä vuonna 1890, eli noin 8 000 raajarikkoa.²⁰

Helsingin raajarikkoisten työkoulun ensimmäisistä oppilaista vanhin oli 58-vuotias Johanna Stenblom, joka ilman Raajarikkoisten

18 Suuriruhtinanmaan Asetus=kokous. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus yleisestä waiwashoidosta Suomen Suuriruhtinanmaassa. Annettu Helsingissä, 17 p:nä Maaliskuuta 1879. I Artikkel, 2. pykälä; Komiteanmietintö 1872:3, 1 ja Perustelut, 21: vaivaisten työvelvoitteesta.

19 Suuri sitaattisanakirja 1982, 178.

20 SRAY:n 1. vuosikertomus v. 1890, 4; SVT.VI. Väkiluvun tilastoa. 11. 1885. Taulu 16.

Auttamisyhdistyksen huolenpitoa olisi joutunut turvautumaan kaupungin vaivashoidon apuun. Raajarikkoisten Auttamisyhdistys ei tiennyt Stenblomin aikaisemmista vaiheista kuten ei myöskään halvaantuneen käden vammautumisajankohdasta. Vammautumisen syy oli nähtävästi epäselvä joillakin oppilailta; vielä 1890-luvun lopun vuosikertomuksessa oppilaan käsivammasta jouduttiin toteamaan lyhyesti, että "erältä oikea käsivarsi poissa tuntemattomasta syystä."

Stenblom ei ollut syntyperäinen helsinkiläinen, vaan oli Auttamisyhdistyksen mukaan kulkeutunut maaseudulta Helsinkiin 1800-luvun puolivälin jälkeisen muuttovirran mukana. Ennen työkouluun tuloa Johanna Stenblom oli elänyt lähes täysin kaupungin köyhäinhoidon armolla. Signe Häggman ja Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen naiset Vera Hjeltin johdolla olivat vierailleet syksyllä 1890 ensimmäisten oppilaiden kodeissa, myös Stenblomin luona.²¹

Helsinki, jonka työväkeen myös Johanna Stenblom kuului, eli 1800-luvun loppupuolella nopean teollistumisen ja kaupungistumisen vaihetta. Teollistumisen tuloksena muualla maailmassa olivat syntyneet köyhälistökorttelit omine sosiaalipoliittisine ongelmineen. Helsingissä työväestön oloihin kiinnitettiin tällä kaudella huomiota erityisesti vapaaehtoisen sosiaalipoliittisen huoltotyön kautta.²²

Fyysisten vammojen kasvua aiheutti myös Etelä-Suomea kosketanuttanut, 1870-luvulta lähtien voimistunut teollisuuden kasvu, ja kasvun seurannaisena lisääntyneet työtapaturmat mm. sahateollisuudessa. Sahateollisuustuotteiden kysyntä nousi Ranskan ja Saksan sodan ansiosta, varsinkin sodan jälkeen, jolloin puutavaran kysyntä kasvoi jälleen- ja uudisrakennustyön vuoksi. Kasvanut menekki toi mukanaan uuden aikaiset ja suuret tuotantoyksiköt ja sahateollisuus oli pääosin vientiteollisuutta. Toisaalta kotimaista kysyntää varten tuotettiin vielä tämänkin vuosisadan puolella sahatavaraa käsin sahaamalla ja pienillä kotitarvesahoilla. Käsin sahattua puutavaraa vietiin myös verrattain paljon.²³ Jo vuoden 1880 väestötilaston mukaan raajarikkous ja ruumiin vammat olivat erityisesti Uudenmaan sekä Turun ja Porin läänin alueella asuvan väestön ongelma.²⁴

Helsingin raajarikkoisten työkoulun oppilaina olikin 1890-luvun alussa oppilaita, joiden vamman oli aiheuttanut työssä sattunut tapaturma. 1890-luvun kuluessa kasvoi myös Uudenmaan läänin ulkopuolelta tulleiden oppilaiden määrä, mutta usein heidänkin kohdallaan vamman aiheuttajana saattoi olla työtapaturma.

21 (Ruskeasuon koulu). Oppilasmatrikkeli v. 1890-1948; SRAY:n 1.-10. vuosikertomus vuosina 1890 - 1899.

22 Waris 1973, 248-249.

23 Heikkinen - Hoffman 1982, 61-63; Ahvenainen 1984, 218.

24 Vuoden 1880 raajarikkoisväestö: SVT.VI. Väkiluvun tilastoa. 11. Suomenmaan väkiluku 31. p. Joulukuuta 1880. Taulu 16.

Varsinkin silloin, kun puunjalostusteollisuuden sahat sijaitsivat hajallaan maaseudulla, työn aiheuttama kausiluonteisuus ja työn vaatima vähäinen ammattitaito loivat tapaturmariskejä. Mm. Kesälahdelta vuonna 1892 työkouluun ilmoittautunut 22-vuotias mies oli menettänyt sahallä työskennellessään kaksi sormeaa vasemmasta kädestään. Tämän tyyppisiä tapauksia oli Helsingin raajarikkoisten työkoulussakin juuri 1890-luvulla.

Helsingiläinen Stenblom kävi kouluaan Korkeavuoren kadulla sijainneesta kodistaan käsin. Työkoulun muuttaessa Kallioon vuonna 1897 koulumatka piteni huomattavasti, mutta käsivammaiselle Stenblomille matka ei ollut yhtä hankala kuin se oli hänen vaikeammin vammautuneille helsinkiläisille koulutovereilleen.

Raajarikkoisten työkoulussa Stenblom vietti kaikkiaan yhdeksän vuotta, josta loppuajan vanhus auttoi koulun henkilökuntaa taloustöissä ja pienissä askareissa. Työkoulusta pääsyn jälkeen Stenblom eli vielä lähes 10 vuotta pystyen hankkimaan elantoa itselleen pienten käsitöiden avulla.

Köyhien elinolosuhteiden ja raajarikkouden yhdistelmä heikensi myös terveyttä. Stenblom joutuikin heti kouluun päästyään Diakonissalaitokselle sairastuttuaan keuhkopussintulehdukseen. Diakonissalaitoksella hoidettiin 1890-luvulla muitakin raajarikkoisten työkoulun huonokuntoisimpia oppilaita; tehtiinpä osalle jopa pieniä ortopedisia leikkauksia johtokunnan jäsenen, Hjalmar von Bonsdorffin, toimesta.²⁵

Raajarikkoisten opetuksen alku sivusi varsin läheltä 1880-luvulla virinnyttä vaivaishoitokysymystä, joka oli tosin nähtävissä aikaisempinakin vuosikymmeninä, jo vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksen voimassaoloaikana, kun vaivaisten määrä alkoi nousta yksityisiä kuntia huolestuttavalla tavalla. Uno Cygnaeus puuttui kansakoululaitosta maahamme suunniteltaessa myös kansansivistyksen yhteiskunnalliseen problematiikkaan.

Erytisesti hänen huomionsa kiinnittyi ruotuhoitoon ja lasten huutokauppaamiseen. Kriittikkä sa osakseen myös senaikainen lastenhoito tai lähinnä sen puute. Cygnaeuksen mukaan lähes 40 % lapsista kuolee jo ensimmäisellä ikävuodella huonon hoidon vuoksi. Aiheellisesti Cygnaeus kysyykin, kuinka moni sivistyneistön jäsen näissä köyhän väestön asuttamissa mökeissä oli vierailut:

Eikö hyvinkin usein näe noita pieniä kurjia olentoja vatsa paisuneena ja raajat kuivettuneina, haavoja koko ruumiissa, likaisina, täynnä eläviäsiä j.n.e. ja voineeko väittää vain köyhyyttä, kovaa ilmanalaa kaiken tämän kurjuuden syyksi?

25 SRAY:n 1-10. vuosikertomus vv. 1890 - 1899; Työn kausiluonteisuudesta Apunen 1987, 75; Ahvenainen 1984, 304.

toteaa Cygnaeus. Cygnaeus koki tehokkaammaksi toimenpiteeksi kansansivistyksen nostamisen, ei ainoastaan aineellisen vaurauden kehittämisen ja köyhäinavun tarjoamisen.²⁶

Minna Canth on novellissaan "Köyhää kansaa" puolestaan kuvannut 1880-luvun köyhälistön elämää, jolloin myös sivistyneistö alkoi huomiota herättävän kriittisesti tarkastella ajan sosiaalisia kysymyksiä tuntien kuitenkin välillä voimattomuutta kuten kertomuksen sivustaseuraajiksi asetettu pappi ja lääkäri:

- Enpä ole hiljan nähnyt noin suurta surkeutta.
- On sitä maailmassa paljonkin.
- Niin on, niin on. Sairautta ja tautia, kurjuutta kaikenmoista. Ja pahinta ettei voida sitä auttaa.²⁷

Vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksen voimaantulon jälkeen vaivaishoidon toimintalinjaa leimasi nimenomaan valtiojohtoisuuden lisääntyminen ja kasvanut arvostelu vaivaishoidon puutteita kohtaan. Vaivaishoidon tehtäväksi muotoutui osallistuminen yhteiskunnan auttamiseen niissä vaikeuksissa, joita irtaimen väestön kasvu ja sen elintavat olivat aiheuttaneet.

Valtion vaivaishoitopolitiikka oli vain osa loisväestön synnyttämän sosiaalisen kysymyksen ratkaisussa. Samaan päämäärään pyrittiin myös maatalouden edistämistoimenpiteillä uusien tilojen ja torppien perustamiseksi, kansanopetuksen laajentamiseksi, rahvaan käsityötaidon kehittämiseksi, teollisuuden edistämiseksi, yleisten töiden järjestämiseksi ja yhteiskunnan taloudellisen toimintavapauden laajentamiseksi.²⁸

Yleistä hyväksyntää alkoi 1870-luvulla saavuttaa vammaishuollon toteutuksessa käsitys, jonka mukaan kunnallisen vaivaishoidon kannettavaksi ei voitu määrätä sellaisia vaivaisten huoltoon liittyviä asioita, jotka kuuluivat enemmän valtion tai yksityisen hyväntekeväisyyden luonteeseen. Tällaiseksi katsottiin ennen kaikkea vammaisten opetus ja vuoden 1882 valtiopäivillä huomautettiin, ettei mm. ruumiillisesti vaivaisten opetusta voitu asettaa kunnille määrättyjen vaivaishoitovelvollisuuksien piiriin, kuten pappissäädyn anomuksessa aistivallisten opetuksen järjestämiseksi annettiin ymmärtää.²⁹

Raajarikkoisten hoidon epäkohtiin oli puututtu jo aikaisemmilla valtiopäivillä; mm. vuoden 1872 valtiopäivillä talonpoikaissäätystä edus-

26 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 436-438.

27 Canth 1961, 66.

28 Piirainen 1958, 180-181.

29 Raajarikkoisten opetusta sivuttiin aistivalliskysymyksen yhteydessä v:n 1882 valtiopäivillä: Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882. V. Yleisen Valitusvaliokunnan mietintö N:o 2 kunnianarvoiselle Pappissäädylle jätetyn anomusehdotuksen johdosta perustaa suomen- ja ruotsinkielisiä kouluja sokeita, kuuromykkiä ja tylsämielisiä varten, 2.

tanut, talollinen Matti Lakari, vertasi sokeainkoulutuksen kohtalosta käydyn keskustelun yhteydessä sokeuden ja raajarikkouden kohtaloa keskenään. Hänen mielestään juuri ruumiillisesti viallisten kohtalo oli yhteiskunnassa paljon surkuteltavampi kuin sokeiden.³⁰

Varsinkin 1880-luvulla kasvoi yhteiskunnallisia epäkohtia esiin tuoneesta realismista huolimatta usko olojen järkiperäisiin kehittämismahdollisuuksiin. Yhteiskunnan sosiaalisten olojen korjaamiseen oli kuitenkin hankittava väestön keskuudesta luotettavia tietoja ja tehtävä suunnitelma vaivaishoidon tehtävistä. Tätä varten senaatti asetti vuonna 1882 komitean tutkimaan Kuopion läänin irtaimen väestön olosuhteiden parantamiseksi tarvittavia toimenpiteitä ja antoi myöhemmin siviili-insinööri Gustaf Adolf Helsingiuksen ja varatuomari Akseli August Liliuksen tehtäväksi uusien selvitysten hankkimisen.

Helsingiuksen tuli tutustua vaivaishoitoon, Liliuksen irtaimen savolaisväestön oloihin ja heidän piti esittää ehdotuksia asiantilan parantamiseksi. Helsingiuksen tehtäväksi määrättiin myös tutustuminen vaivaistaloihin ulkomailla. Vaivaishoitokysymyksen esille nostamisesta saatiin kiittää erityisesti kenraalikuvernööri F. L. Heidenia, joskin Liliuksen lähettämiseen katsotaan myös senaattori Y.S. Yrjö-Koskisen vaikuttaneen.³¹

Raajarikkoisten huollon uudistajaksi nousikin tuleva vaivaishoidontarkastelija Gustaf Adolf Helsingius. Turussa vuonna 1855 syntynyt Gustaf Adolf Helsingius sai ensimmäisen kosketuksen kansan hätään nälkävuosien 1867 - 1868 aikana kerjäläiskansan vaeltaessa hänen isänsä pappilaan ruokaa ja suojaa pyytämään. Helsingiuksen valmistui polyteknillisestä opistosta ja työskenteli työnjohtoinsinöörinä Tampereen - Vaasan sekä Seinäjoen - Oulun rautatierakennuksilla eroten viimeksi mainitusta tehtävästä vuonna 1886 suorittamaan senaatin antamaa vaivaishoitotehtävää.³²

Jo Pohjanmaan rautatierakennuksilla ollessaan Helsingius ryhtyi kirjoittamaan sanomalehtiin elinkeinoelämää, irtaimen väestön oloja ja jonkin verran vaivaishoitoakin sivuavista kysymyksistä. Erityisesti Helsingius kiinnitti huomiota väestön olosuhteisiin ja täten myös vammaisten kohteluun pohjoisen Pohjanmaan alueella. Juuri Pohjanmaalla ollessaan hän kiinnittyi Nya Pressenin avustajakaartiin ja aloitti kirjoitukset vaivaishoitoa koskevista epäkohdista. Varsinkin huutolaislasten, mielisairaiden sekä tylsämielisten asema samoin kuin sairaiden, vanhusten ja ruumiillisesti vajavaisten kohtalo kunnallisen köyhäinhoidon epäkohtina olivat Helsingiuksen huomion kohteena.

Ensimmäinen pelkästään vaivaishoitoa kosketteleva kirjoitus

30 Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1872. Ensimmäinen vihko. 20.4.1872, 379-380.

31 Piirainen 1958, 181-182.

32 Söderling 1974, 91-92.

julkaistiin joulukuussa 1885 *Nya Pressen*issä. "Huutolaislapset" oli tähdäty arvosteluksi silloista lasten vaivaishoitokäytäntöä kohtaan, eli käytännössä lasten huutokauppaamista ja jo vakiintuneeksi katsottua elätteelleantotapaa vastaan. Helsingius itse mainitsikin, että aiheista ei ollut puutetta ja että vain osa näistä asioista ehti päästä myös julkisuuteen hänen kirjoitustensa kautta. Ajanjakson realistinen kirjallisuus sai Minna Canthin ja Juhani Ahon rinnalle kirjoittajan, jonka äänitorvi oli lehdistö. Voidaan siis liioittelematta sanoa, että G. A. Helsingius edusti kaunokirjallissävyisissä kirjoituksissaan parhaimmillaan juuri ajanjaksolle muodikasta kirjallista realismia.³³

*Nya Pressen*in kirjoitukset herättivät huomiota ja Helsingiusta kehoitettiin hakemaan matkastipendiä voidakseen paremmin tutustua vaivaishoito-oloihin Suomessa ja ulkomailla. Helsingius aloitti tutustumismatkinsa Suomesta matkustaen aluksi Pohjois-Suomeen ja sen jälkeen Itä-Suomeen. Hän keskusteli matkinsa aikana kunnallismiesten, pappien, sanomalehtimiesten ja yksityisten henkilöiden kanssa. Hän vieraili köyhissä kodeissa ja näki omin silmin sellaista kurjuutta, mitä ei omien sanojensa mukaan kuvitellut voivansa koskaan edes nähdä. Kesällä 1886 Helsingius matkusti Ruotsiin ja Tanskaan ja kävi myös Saksassa tutustumassa sikkäläiseen vaivaishoitotilanteeseen.

Kööpenhaminassa Helsingius vieraili "Viallisten lasten käsityökoulussa" ("Handgjerningsskolan för Vanföra børn"). Helsingius kiinnittikin jo matkakertomuksessaan huomiota raajarikkoisten asemaan ja totesi kuinka "monenkaltaisia töitä vialliset ja raajarikot pystyvät tekemään, kun vaan saavat opetusta ja soveliaita työkaluja." Päiväkirja puolestaan kertoo, miten työkoulun oppilaista suurin osa oli Helsingiuksen vieraillessa laitoksessa heinäkuussa 1886 nuoria tyttöjä, jotka tekivät perinteisiä naisten käsitöitä.

Kööpenhaminan raajarikkoisten työkouluun lähetettiin oppilaita myös maaseudulta, jossa toivottiin, että lapset oppisivat tekemään käsitöitä ja elättämään itsensä koulun jälkeen. Virallisessa kertomuksessaan Helsingius korostaakin suomalaisten raajarikkojen toimettomuuden turhauttamaa kohtaloa kunnallisen vaivaishoidon elätteinä. Kotimaasta ja ulkomailta saadut vaikutelmat julkaistiin matkakertomuksina toukuu-kuussa 1886 ja helmikuussa 1887. Samaan aikaan Helsingius jatkoi kirjoitteluaan sanomalehtiin kokemuksistaan sekä matkalla näkemistään vaivaishoidon puutteista.³⁴

Raajarikkoiskysymystä oli sivuttu jo vuoden 1886 kotimaan oloista kertovassa matkakertomuksessa. Helsingiuksen päähuomio nimittäin kiinnittyi mielisairaiden, vajaamielisten ja tuberkuloottisten ohella erityisesti vanhuudenheikkojen, halvaantuneiden ja muiden kroo-

33 Piirainen 1958, 183-184; Helsingius 1927, 197-203.

34 Söderling 1974, 104-105; Helsingius 1887, 10; (ÅAB). Gustaf Adolf Helsingius, brevsamling: rese-, dagboks- och a. anteckningar v. 1886 (C:1).

nisten huollettavien joukkoon. Senaatille osoittamassaan Suomen vaivashoidon tilaa kosketelleessa kirjeessä 15.5.1886 Helsingius täsmensi kotimaan matkakertomukseen viitaten vaivashoidon epäkohdista suurimmiksi erikoisesti

sairaiden, mielenvikaisten ja ruumiillisesti viallisten köyhyden.

Helsingius puuttui senaatille lähettämässään kirjeessä myös vaivaisten lasten opetukseen ja katsoi, että vaivashoidon on puututtava kansansivistyksen alhaiseen tasoon ja pyrittävä omalta osaltaan sen kohottamiseen.³⁵

Suomen oloja koskeva matkakertomus herätti senaatissa vastustusta eikä johtanut vielä minkäänlaisiin toimenpiteisiin. Senaatti päätti odottaa uutta matkakertomusta, jonka Helsingius toimitti senaattiin helmikuussa 1887 - nyt kenraalikuvernöörin suosituskirje mukaan liitettyä. Ulkomailta saadun aineiston lisäksi Helsingius palasi jälleen ensimmäisessä kertomuksessa esittämiinsä epäkohtiin ja tilannetta oli pyritty nyt valaisemaan tilastoilla.

Helsingius ehdotti vaivashoidon kohentamiseksi v. 1887 mm. vaivaistalojen perustamista sekä vaivashoidon neuvojan ja tarkastajan palkkaamista. Helsingiuksen mukaan vaivashoidon uudistumisen avain oli näissä toimenpiteissä. Helsingius nimitettiinkin 1.1.1889 alkaen viiden vuoden ajaksi Suomen ensimmäiseksi vaivashoidontarkastelijaksi. Lokakuussa 1888 annettiin vielä vaivashoidontarkastelijaa koskeva julistus ja vaivashoidontarkastelijan johtosääntö. Varsinaisesti vaivashoidontarkastus oli alkanut Suomessa jo vuonna 1887 Helsingiuksen hoitaessa ensin ns. vaivashoidon neuvojan tointa.³⁶

Nya Pressenissä 27.10.1889 ilmestyneen artikkelin "Försummade vanlottade", eli "Laiminlyödyt kovaosaisemme", kirjoittaja oli juuri Helsingius, joka vielä vaivashoidontarkastajana ollessaankin käytti pseudonyymiä 'Göran Smed'. Artikkelin ydin oli raajarikkoisten koulutuksessa, eli raajarikkoisille tarkoitettujen työkoulujen puuttumisesta Suomessa:

Sokeita opetetaan jo lukemaan ja työtä tekemään, kuuromykkiä opetetaan kommunikoidaan toisten kanssa ja tylsämielisille on avattu sopiva opetuslaitos. Mutta rampa, jolta puuttuu jokin raaja, saa tuntea olevansa toimettomuudessaan onnettomampi ja vähäosaisempi kuin sokeat ja kuurot.

Helsingiuksen tunteikas esitys kulminoituu ruotuhoidon armolla eläneen raajarikkopojan kuvaukseen, jonka Helsingius oli tavannut "useita vuosia" sitten. Poika osasi hädin tuskin lukea ja muutenkin hänen koh-

35 (VA). KKK Akti 56/1886.

36 Piirainen 1958, 184-205.

talonsa näytti olevan kunnallisen köyhäinhoidon armeliaisuuden varassa. Poika olisi halunnut opetella räätälin töitä, sillä olihan hänellä terveet kädet. Silloiset vaivaishoitoviranomaiset eivät kuitenkaan halunneet laittaa häntä käsityöoppiin, vaan antoivat hänen mieluummin kulkea kunnan rasituksena.

Helsingiuksen mielestä 'abnormikoulujen' joukossa merkittävä sija oli raajarikkoisille tarkoitetuilla käsityökouluilla, joihin hän oli tutustunut Kööpenhaminassa. Vuonna 1886 tekemänsä ulkomaanmatkan aikana Helsingius oli vierailut paitsi vaivaistaloissa, myös näiden luonetta lähellä olevissa kasvatus- ja hoitolaitoksissa, joihin Hans Knudsenin perustama raajarikkoisten huoltolaitos Kööpenhaminassa hänen mielestään kuului.

Helsingiuksen mukaan työn alkuun saattamiseksi kaivattiin nyt yksityistä aktiivisuutta, esim. kansakouluopettajien taholta, jotka olisivat valmiita seuraamaan vähintään kuusi kuukautta opetusta Kööpenhaminassa.³⁷ Vuonna 1886 Kööpenhaminan raajarikkoisten huoltolaitoksessa oli opiskelemassa nuori naisopettaja, jonka tarkoituksena oli pätevyitä Göteborgin uuden raajarikkoiskoulun opettajaksi.

Hans Knudsenin kuoltua v. 1886 oli laitoksen johtajaksi nimitetty Johanne Petersen, johon Knudsen oli tutustunut Petersenin saadessa hoitoa Kööpenhaminan Diakonissalaitoksella. Helsingiuksen mukaan juuri Petersen esitti hänelle, että Suomessakin raajarikkoisten asiasta innostuisivat nuoret kansakouluopettajat, jotka tutustuisivat aluksi raajarikkoisten opetukseen Kööpenhaminassa.³⁸

5.2 Koulujen pohjoismaiset esikuvat

5.2.1 Norja tylsämielisopetuksen edelläkävijänä

Tanska on ollut myös tylsämielisopetuksessa edelläkävijänä. Kuurojenkoulun johtaja, tanskalainen teologi Johan Keller, perusti v. 1865 kuurojenkouluunsa osaston kehityskykyisille tylsämielisille. Ensimmäinen pelkästään tylsämielisten opetusta harjoittava koulu oli kuitenkin avattu Kööpenhaminassa jo v. 1855. Jens Rasmussen Hübertzin johtamassa Gamle Bakkehus -nimisessä yksityisessä huoltolaitoksessa hoidettiin tylsämielisten lisäksi epileptikkoja. Tylsämielisten opetusmenetelmiin Hübertz oli tutustunut 1840-luvulla Ranskassa, Sveitsissä ja Saksassa.³⁹

37 Nya Pressen 27.10.1889, n:o 292 b (vapaa käännös).

38 Ks. viite 34. ja reseanteckninar...v. 1886; Rasmussen 1947, 91 ja Hollesen 1958, 10.

39 Wingender 1990, 2-3.

Ruotsissa tylsämielisten opetusta yritettiin ensimmäisen kerran v. 1863, jolloin pastori J. Glasell otti perustamaansa yksityiseen kuurojenkouluun Göteborgissa myös joitakin tylsämielisiä oppilaisiksi. Kolme vuotta myöhemmin Glasell puolestaan kannusti papintytär Emanuella Carlbeckia perustamaan vaatimattoman tylsämieliskoulun kotinsa yhteyteen Skaraborgiin. Vuonna 1875 koulu muutti Johannesbergiin lähelle Mariestadin kaupunkia, jonne kehittyi sittemmin Ruotsin ensimmäinen tylsämielisten opetuslaitos. Vastaavia hyväntekeväisyyslaitoksia syntyi pitkin 1870-lukua ja 1880-luvun alussa tylsämielisten opetukseen tarkoitettuja kouluja oli jo noin kymmenkunta eri puolilla Ruotsia.⁴⁰

Myös Norjassa tylsämielisoituksen uranuurtajiksi tuli kaksi Kristianian (Oslo) kuurojenkoulun opettajaa, Hans Hansen ja Johan Anton Lippestad, jotka avasivat Kristianiaan elokuussa 1874 tylsämielisten iltapäiväkoulun. Vuonna 1878 laitos jakaantui Hansenin perustamaan tylsämielisten poikien (Vestheim) ja Lippestadin johtamaan tylsämielisten tyttöjen oppilaitokseen (Thorshaug).⁴¹

Lippestad oli aloittanut kahden tylsämielisen tytön opettamisen Vestheimissa jo syksyllä 1876.⁴² Vuoden 1881 aistivalliskouluasetus, jossa aistivalliset tylsämieliset mukaan lukien tulivat oppivelvollisuuden piiriin, oli J. A. Lippestadin mukaan tärkeä askel myös Thorshaugin yksityiskoulun historiassa. Käytännössä asetuksen voimaantulo merkitsi, että valtio alkoi kustantaa niidenkin oppilaiden koulunkäynnin, jotka eivät saaneet vanhemmiltaan tai kotipaikkakuntansa vaivahoidolta avustusta.⁴³

J. A. Lippestadin johtamassa Thorshaugissa oppilaiden oli mahdollisuus valmentautua joko käsityöläisiksi, palvelijoiksi tai maanviljelytyöhön.⁴⁴ Thorshaugilainen malli muotoutuikin Edvin Hedmanin, senaattori Yrjö-Koskisen ja aistivalliskoulujen tulevan tarkastajan Valter Forsiuksen johdolla 1880-luvun kuluessa suomalaisten esikuvaksi.⁴⁵

Valter Forsiuksen Hedman oli ystäväystynyt Oslossa vuonna 1887. Forsius tutustui senaatin myöntämän apurahan turvin kuukauden verran myös norjalaisiin aistivallislaitoksiin; yhtenä kohteenaan Thorshaugin tylsämielislaitos. Forsiuksen palattua kotimaahansa ais-

40 Östberg 1884, 110-142; Söder 1984, 9.

41 (RA, Oslo). KUKS. Abnormskolevesenet. 342. Hans Hansens skole for åndssvake gutter, Vestheim. J. A. Lippestads skole for åndssvake piker, Thorshaug. 1876 - 1882. 1251/20: Beretning om Anstaltens Virksomhed i Skoleaaret (1877) 1878-1879.

42 Institutet for aandelig abnorme Piger. Thorshaug. Kristiania 1883, 3.

43 (RA, Oslo). KUKS. Abnormskolevesenet. 342. Hans Hansens skole for åndssvake gutter, Vestheim. J. A. Lippestads skole for åndssvake piker, Thorshaug. 1876 - 1882. 1251/20: J. A. Lippestad till Kongen 11.11.1881.

44 Hedman E. L. 1888, 377.

45 (HMA). Perttulan keskuslaitos: lähetettyjen kirjeiden konseptit v. 1887-1891 (Da:1): Hedmanin kirjeitä Valter Forsiukselle 22.12.1887, 12.2, 15.8.1888 ja senaattori Yrjö-Koskiselle 16.8.1888.

tivalliskoulukomitea kokoontui tarkastamaan hänen ehdotustaan aistivallisten opetuksen järjestämiseksi.⁴⁶

Vuonna 1889 kokoontuneen aistivalliskoulukomitean jäseneksi oli kutsuttu Oulussa vuonna 1863 syntynyt maisteri Edvin Leopold Hedman, joka oli oleskellut Norjassa kesällä 1883. Ylioppilaaksi tultuaan Hedman oli saattamassa sisartaan saamaan puheopetusta Thorshaugin opetus- ja kasvatustalokseen Osloon. Thorshaugiin otettiin koulutus- ja kehityskykyisten tylsämielisten lisäksi myös normaalilajaisia lapsia, joilla oli puhevika.

Oslossa Hedmanin sisarukset asuivat perhetuttavansa, kauppaneuvos J. N. Fleischerin vieraina. Alun perin Hedmanin oli tarkoitus lukea lääkäriksi, ja hän oli ehtinyt aloittaa kemian opiskelun Helsingin yliopistossa. Kuten sisarellaan, oli myös Edvin Hedmanilla nuorena lievä änkytysvika, johon hän sai hoitoa Thorshaugin laitoksen johtajan, J. A. Lippestadin, avustuksella. Lippestad oli ollut aikaisemmin Fleischerien perheessä kotiopettajana ja varsinkin J. N. Fleischerin taloudellinen tuki teki mahdolliseksi Thorshaugin perustamisen. Hedman päätti vajaan vuoden opiskelujakson jälkeen palata Suomeen ja ryhtyä tylsämielisten opettajaksi. Päätökseen oli vaikuttamassa myös isäntäperheen tytär, Emma Fleischer, Hedmanin kihlattu, tuleva työtoveri ja vaimo.⁴⁷

Norja oli Pohjoismaista ensimmäisenä alkanut jo 1870-luvulla pohtia tylsämielisyyden yhteiskunnallisista olosuhteista juontavia syitä. Myös Alopaeus oli käsitellyt asiaa 1870-luvun alussa omissa kirjoituksissaan ja piti Norjan tylsämielisten lukuisuuden syynä v. 1816 vapautunutta viinanpolttoa. Silloisten käsitysten mukaan vanhempien juopottelu aiheutti tylsämielisyyttä. Alopaeus tunsu huolta suomalaistenkin alati lisääntyneestä väkijuomien käytöstä sekä sen vaikutuksesta tylsämielisyyden syntyyn.⁴⁸

Nähtävästi juuri Norjassa Hedman alkoi kiinnostua anglosaksisessa maailmassa suosituista ajatuksista tylsämielisten suvunjatkamisen estämiseksi koulutuksen, lähinnä työkotien ja kasvatustalosten perustamisen avulla.⁴⁹ Pohjoismaissa kosketus rotuhygieeniseen liikkeeseen saatiin henkilökohtaisten kontaktien sekä tänne levinneen kirjallisuuden välityksellä. Norjassa varsinaisesta rotuhygieenisestä liikkeestä voidaan silti puhua vasta 1900-luvun alusta lähtien.⁵⁰ Myös norjalaiset tylsämielisopettajat tekivät 1890-luvun alussa suurimman osan

46 Pitkänen-Öhberg 1992, 17; Finland 20.2.1887, n:o 42.

47 Hedman 1931, 51-55 ja Pitkänen - Öhberg 1992, 16-17, 59; Kansallinen Elämäkerrasto 1929, 376-378 (Hedman); (RA, Oslo). KUKS. Abnormskolevesenet. 338. Ordningen av undervisningen for åndssvake, dövstumme og blinde. Planer, betingelser, erklæringar m.m. 1883 - 1890. 1251/20: Reglement for aandelig abnorme Piger paa Thorshaug (puheoppilaista).

48 Alopaeus 1873, 69, 73.

49 Perttulan tylsämielisten kasvatustaloksesta 1916.

50 Hietala 1985, 136.

opintomatkoistaan Tanskaan ja Saksaan, joissa opetus oli perinteisesti ollut yhteydessä kuurojenopetukseen. Thorshaug oli nähtävästi tässäkin suhteessa poikkeus, sillä yksi sen opettajista oli lukuvuonna 1882 - 1883 Amerikassa opiskelemissa sikäläisiä opetusmetodeja.⁵¹

Tylsämielisten paikka ei Hedmanin mukaan ollut normaalikouluissa, sillä terveiden lasten ajattelemattomuus ja tylsämielisten syrjäytyminen opetuksesta jo tämänkin vuoksi teki koulunkäynnin terveiden parissa mahdottomaksi.⁵² Myös koulutuskohte oli jo vuonna 1887 varsin selvästi kohdistunut Thorshaugia esikuvana pitäen lievästi tylsämielisten opettamiseen, heikkomielisiin, minkä vuoksi Hedman vältti alusta lähtien "idiootti"-sanon käyttöä julkisessa keskustelussa. Hedmanin mukaan oli pelastettava:

etupäässä vähemmän alhaisella kannalla olevia, todellisesti heikkomielisiä siitä kamalasta kohtalosta, että sopivan hoidon puutteessa waipuwal alas synnynäisten tylsämielisten (idiotien) kannalle.⁵³

Suhteessa tylsämieliselisongelman ratkaisemiseen oli siis 1880-luvulle tultessa tapahtunut huomattava muutos, kun verrataan tylsämieliskäsityksiä mm. Uno Cygnaeuksen kristillishumaaneihin ajatuksiin tämän vieraillessa Keski-Euroopan matkallaan tri Kernin tylsämielislaitoksessa Leipzigin ulkopuolella 1850-luvun lopussa. Cygnaeuksen mukaan tylsämielisyys syyt löytyivät ennen kaikkea yhteiskunnasta, joihin myös parannustoimenpiteet oli kohdistettava.⁵⁴ Laitos oli saksalaisista kouluista vanhin, ja siellä hoidettiin pääasiassa varakkaiden ja ylempien yhteiskuntaluokkien syvästi tylsämielisiä lapsia. Thorshaugin opettajan, C. Th. Lippestadin, vieraillessa Kernin laitoksessa v. 1885, sen 50 oppilaasta vain 18 pystyi käymään koulua.⁵⁵

Palattuaan Norjasta Suomeen Hedmanin tavoitteena oli aikaansaada työkoteja ja -laitoksia koulutuskelpoisille tylsämielisille. Tämän vuoksi Hedman opiskeli Suomen valtion myöntämän kahden matkapurahan turvin paitsi Norjassa myös Tanskassa, Saksassa, Sveitsissä ja Englannissa neljän vuoden ajan. Valter Forsiukselle Norjasta lähettämässään kirjeessä joulukuussa 1887 Hedman oli asettanut matkavaihtoehtoiksi 1) Skandinavia ja Saksa, 2) Skandinavia ja Englanti tai 3) Skandinavia, Englanti ja Amerika.

Hedman oli lähettänyt lokakuussa 1887 Uudelle Suomettarelle

51 (RA, Oslo). KUKS. Abnormskolevesenet. 340. Innberetninger fra lærere som fikk stipend i budsjett-terminen 1877/78 - 1894/95. 1251/20; Institutet for aandelig abnorme Piger. Thorshaug. Kristiania 1883, 14.

52 (HMA). Perttulan keskuslaitos: Lähetettyjen kirjeiden konseptit v. 1887 - 1891 (Da:1): Hedmanin kirjoitus Uuteen Suomettareen 29.10.1887.

53 Uusi Suometar 1.10.1887, n:o 227.

54 Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 92.

55 Lippestad 1886, 28, 34.

kirjoituksen, jossa suoraan vaadittiin tylsämielisten kasvatuslaitoksen perustamista Suomeen.⁵⁶ Hedman katsoikin, että Pohjoismaista juuri Tanskassa tylsämielislaitokset olivat olleet aluksi "ikäänkuin kuuromyökkäin koulun lisälaitoksia", mutta olivat vähitellen irtaantuneet itsenäisiksi laitoksiksi. Hedman kuitenkin kehui parhaiten tuntemansa maan, eli Norjan, tylsämielisten opetuksen järjestelyä, ja sen sopivuutta myös Suomeen, sillä "on kuitenkin Norja ehtinyt ottaa yhden askeleen maiden maiden edelle".⁵⁷

Hedman oli kiinnostunut myös amerikkalaisten ja englantilaisten metodeista tylsämielisten huoltamiseksi. Sterilisointikysymystä, jota mm. Perttulan tylsämielisten laitoksen historiikissa painotetaan, on enemmänkin 1910-luvun värittämä jälkiarviointi Hedmanin työstä. 1880-luvulla, jolloin Hedman ulkomaiset opintomatkinsa toteutti, ei sterilisointia vielä hänen toimestaan käsitelty. Tärkeimpänä keinona tylsämieliselongelman ratkaisemiseksi Hedman piti lähinnä sopivaa opetusta. Tosin Englannissa oli 1800-luvun lopulla noussut julkisuuteen esityksiä henkisesti jälkeensäjääneitten suvunjatkamisen estämiseksi. Asiaa käsitelleen "Royal Commission" in mukaan vaarana oli etenkin tylsämielisten naisten ajautuminen prostituutioon. Prostitutiokysymyksen ajankohtaisuus yhdistyneenä tylsämielisen ja perinnöllisyyskysymykseen näkyi mm. norjalaisen Henrik Ibsenin tuotannossa. Näytelmässä "Kummittelijoita" Ibsen antoi miehen elostelun kostautua perinnöllisyyden välityksellä. Sterilisointikysymyksen Hedman nosti esiin vasta v. 1912 pidetyssä kuudennessa aistivalliskoulukokouksessa ajaen voimakkaasti sterilisointilainsäädännön toteuttamista Suomessa.⁵⁸

Kouluylhallitus oli pyytänyt Hedmanin matkasuunnitelmaan myös Alopaeuksen lausunnon ja luultavasti juuri Alopaeuksen kanta on vaikuttanut siihen, että Hedmanin toinen matka suuntautui loppuvuodesta 1888 Pohjoismaiden lisäksi Saksaan, Sveitsiin ja Englantiin. Alopaeus korosti tylsämielisyyden ja kuuromyökkyyden välistä yhteyttä ja suositteli Hedmanille tutustumista kuuromyökkäinopetukseen, joka erityisesti Saksassa ja Sveitsissä oli korkealla tasolla, ja joissa maissa myös tylsämielisten opetus oli perinteisesti ollut lähellä kuuromyökkälaitoksia.⁵⁹

Senaatille v. 1889 lähetetyssä anomuksessa suomenkielisen tylsämielislaitoksen perustamiseksi Suomeen Hedman kertoi tiedossaan

56 (HMA). Perttulan keskuslaitos: Lähetettyjen kirjeiden konseptit v. 1887 - 1891 (Da:1): E. L. Hedmanin kirje Valter Forsiukselle 22.12.1887, Uudelle Suomettarelle 29.10.1887 ja Yrjö-Koskiselle 16.8.1888.

57 Uusi Suometar 1.10.1887, n:o 227.

58 Hedman E. L. 1912, s. 72-76; Rajainen 1973, 13; Halmesvirran mukaan (1987, 27) jo 1700-luvun englantilaiset luonnontutkijat pitivät hidaskärsivyyttä ja jälkeensäjääneisyyttä mm. suomalaiselle rodulle ominaisena piirteenä.

59 (VA). Senaatin talousosasto, AD 411/73 1888 (Alopaeus); Helsingfors Dagblad 1.4.1888, n:o 1.

olevista Euroopan 90 tylsämielislaitoksesta vain neljän olevan valtionlaitoksia. Mm. tähän vedoten Hedman katsoi, että tylsämielisten opettaminen oli annettava yksityisten hoidettavaksi. Tässä hän oli eri mieltä Valter Forsiuksen kanssa. Forsius olisi mielellään asettanut kuurojen- ja sokeainkoulujen tapaan myös tylsämieliskoulut valtion valvontaan. Kuurojenopetustraditiota Hedmanin anomuksessa edustaa vain oppilaiden valmistaminen konfirmaatiota varten. Muuten opetuksen painopiste oli kansakoulutietojen ohella työhön valmennuksessa.⁶⁰

5.2.2 Kööpenhaminan raajarikkoishuolto suomalaisten silmin

Pohjoismaiden ensimmäinen raajarikkoisten hoitoyhdistys oli perustettu Tukholmaan vuonna 1879 prinsessa Eugenia toimesta. Prinsessan nimeä kantavan yhdistyksen tarkoituksena oli hankkia hoitoa raajariikoille ja parantumattomasti sairaille lapsille. Seuraava, lähinnä raajarikkoisten opettamiseen erikoistunut laitos, avattiin vuonna 1885 Göteborgissa. Laitoksen johtaja, Olof Carlander, oli osallistunut Kööpenhaminan lääkärikongressiin vuotta aikaisemmin. Siellä oli osanottajilla ollut mahdollisuus tutustua sikäläiseen raajarikkoisten huoltolaitokseen. Myös Helsingborgissa avattiin vuonna 1887 paikallisten hyväntekeväisyysaktiivien toimesta raajarikkoisten koulu. Laitoksen perustamiseen vaikutti etenkin Göteborgin raajarikkoisten huoltolaitoksen perustaminen kaksi vuotta aikaisemmin.⁶¹

Sisarukset Agnes ja Nanna Fleischer perustivat Norjan ensimmäisen raajarikkoisten työkoulun vuonna 1892. Koulun perustamista motivoi sikäläisen, harvaan sijoitetun kansakoululaitoksen tarpeet, kun pitkät ja vaikeakulkuiset koulumatkat hankaloittivat erityisesti raajarikkoisten koulunkäyntiä. Fleischerien ylläpitämä raajarikkoisten työkoulu toimi Helsingin raajarikkoisten työkoulun tapaan yksityisen hyväntekeväisyyden varassa ja aluksi koulussa oli vain yksi oppilas.⁶²

Tanskalaisten aktiivisuus raajarikkoisten huoltamiseksi 1870-luvulta lähtien on siis ollut kaikkien muiden Pohjoismaiden esikuvana. Hyväntekeväisyyden vastuullisuus vammaisten huoltamiseksi alkoi Tanskassa lisääntyä 1800-luvun puolivälin jälkeen. Varsinkin maan pääkaupungissa, Kööpenhaminassa, oli kaupungin lukuisten hyväntekeväisyysyhdistysten perustamisesta tullut 1870-luvulla yleisesti hyväksytty käytäntö yhteiskunnan vähäosaisten asian ajamiseksi.

"Samfundet, som antager sig vanføre og lemlæstede Børn" pe-

60 (VA). Senaatin talousosasto, AD 496/72 1889; (JyMA). KirkT. kirjekonsepti 16.4.1889 (VII Da 80).

61 Johansson 1975, 20; Föreningen för bistånd åt lytta och vanføra i Stockholm och Göteborg. Vanforesforsorgen i Norge. Göteborg 1912, 5-6; Persson 1989, 22, 28, 30; Hollesen 1958, 10; Vogel 1927, 149.

62 Seip 1984, 181 ja Rummelhoff 1938, 13.

rustettiin 21.10.1872 Kööpenhaminassa pastori Hans Knudsenin aloitteesta. Knudsen oli ehtinyt tutustua Saksan ohella muiden Keski-Euroopan maiden harjoittamaan raajarikkoishuoltoon, joten myös Kööpenhaminan raajarikkoishuollon alkamiseen vaikutti ulkomainen, lähinnä Saksan esimerkki. Yhdistys, jossa oli mukana mahdollisimman vaikutusvaltaisia henkilöitä ja jolla oli näiden välityksellä väyliä yhteiskunnan päättäviin elimiin, sai myös varmemmin myötätuntoa hankkeilleen. Suomessa ajattelutapa johti ennen pitkää siihen, että hyväntekeväisyysyhdistyksiin tuli mukaan myös valtion virkamiehiä.⁶³

Koulujen perustaminen muissa Pohjoismaissa sai vauhtia Knudsenin Oslon pohjoismaisessa koulukokouksessa v. 1885 pitämästä puheesta, jossa hän kannusti kaikkia Pohjoismaita ryhtymään toimiin raajarikkoisten hyväksi. Knudsenia kiinnosti raajarikkoisten ortopedinen hoito ja hän konsultoi mielellään laitoksen lääkärien kanssa oppilaiden terveyden edistymisestä. Opetus jäi siis pääasiassa Johanne Petersenin huoleksi. Pohjoismaisen raajarikkoishuollon ohjenuorana oli kuitenkin alusta saakka Knudsenin tavoite raajarikkoisten omatoimisuuden lisäämisestä ("Hjælp till Selvhjælp").⁶⁴

Gustaf Adolf Helsingiuksen lisäksi Kööpenhaminassa vieraili aivan 1880-luvun lopussa kansakouluopettaja, Suomen ensimmäinen naispuolinen ammattientarkastaja ja Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen toiminnan liikkeelle saanut, Vera Hjelt. Käytyään Tammisaaren seminaarin Vera Hjelt oli toiminut jonkin aikaa opettajana Ahvenanmaalla. Vera Hjelt oli yksi niistä vuosina 1880 ja 1881 Tammisaaren seminaarista päästötodistuksen saaneista kolmesta stipendiaatista, jotka Uno Cygnaeus oli valinnut opiskelemaan Nääsin veistokouluun Ruotsiin.⁶⁵ Cygnaeus oli erityisen kiinnostunut juuri Nääsin johtajan, Otto Salomonin, menetelmistä soveltaa veisto-oppia kansakouluopetukseen, ja hänen haaveenaan oli vuonna 1884 vieraila laitoksessa, jossa stipendiaatit parhaillaan olivat veistotutkintoa suorittamassa. Cygnaeus edusti Suomea raajarikkoistyön julkistamisen kannalta tärkeässä Oslon koulukokouksessa v. 1885 ja myös Nääsin veistoseminaariopiskelijat lähettivät Cygnaeuksen kautta tervehdyksensä kokoukseen.⁶⁶

Suoritettuaan Ruotsissa veistoseminaarikurssin ja toimittuaan jonkin aikaa myös opettajana, Vera Hjelt palasi syksyllä 1885 Suomeen perustaen vielä samana vuonna Helsinkiin Kasvatusopillisen veistolaitoksen. Raajarikkoisten opetuksen käynnistymisen kannalta ehkä merkittäväntä oli kuitenkin Vera Hjeltin vierailu Göteborgin sikäläisessä

63 Jørgensen 1972, 32; Wallin 1993, 20.

64 En Fodelsedag 1927, 7; (DKB, Kööpenhamina). Knudsen till C. Simonsen 15.7.1881 (NBD2rh); Svanenskjold 1929, 10.

65 Hjelt-Cajanus 1948, 66-67, ja Sievers 1915, 5-6.

66 (KB, Stockholm). Brev till folskoleinspektören Carl Jonas Meijerberg. 2. (Ep.-M.3a:2): Uno Cygnaeus C. J. Meijerbergille 10.8.1884; Oslon koulukokouksesta Helsingfors Dagblad 18.8.1885, n:o 222.

poikien veistokoulussa alkusyksystä 1885, ennen kuin hän suuntasi matkansa Helsinkiin.

Göteborgissa vieraillessaan Hjelt sai käsiinsä tohtori S. Wieselgrenin kirjoittaman vihkosen, joka käsitteli raajarikkoisten työkoulun perustamista Göteborgiin Kööpenhaminan raajarikkoisten huoltolaitoksen tapaan. Kirja sisältää lyhyen kertomuksen laitoksen perustamisesta ja Hans Knudsenin sekä pienen raajarikkoisen tytön tapaamisesta. Vera Hjeltin myöhempää kertomusta lainaten häneen teki suurimman vaikutuksen kirjan loppuun sijoitettu kehoitus perustaa raajarikkoisten huoltolaitos, huolimatta siitä, oliko perustaja "rikas vai köyhä". Aloite asiassa kuului siis hyväntekeväisyydelle.⁶⁷

Kirjasen herättämät ajatukset jäivät nähtävästi kypsymään, koska Vera Hjelt kävi tutustumassa vuonna 1889 Kööpenhaminan raajarikkoisten huoltolaitokseen. Hän oli saanut Suomen Keisarillisen Senaatin apurahan Pariisiin, Saksaan ja Belgiaan sekä Skandinaviaan suuntautuvaa matkaa varten. Sen aikana oli tarkoitus hankkia malleja puusepäntyö- ja teollisuusmuseota varten. Pariisissa Hjeltin oli tarkoitus tutustua maailmannäyttelyyn, jonne olivat kesäkuussa 1889 matkalla myös kaksi muuta Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen tulevaa aktiivia ja Hjeltin ystävää, eli Fanny Calamnius ja Cely Mechelin. Vera Hjelt seurasi Kööpenhaminan raajarikkoisten huoltolaitoksen opetustunteja loppukesästä 1889. Hjelt otti myös koko joukon valokuvia oppilaista työnteossa sekä osti jonkin verran työmalleja.⁶⁸

Gustaf Adolf Helsingiuksen raajarikkoisaiheinen kirjoitus Nya Pressenissä 27.10.1889 oli herättänyt myös erään pohjalaisen kansakouluopettajan huomion. Muutamaa päivää artikkelin ilmestymisen jälkeen Helsingius sai Nya Pressenin toimituksen kautta käsiinsä Alavudella 28.10.1889 päivätyyn vastauskirjeen, jossa kansakouluopettaja Signe Häggman kirjoitti olevansa valmis ryhtymään raajarikkoisten opetustyöhön, johon Helsingius oli artikkelissaan nuoria naisia kehottanut. Alavudella opettajana toimineen Häggmanin rohkeutta yhteydenottoon selittänee Helsingiuksen tutustuminen Alavuden vaivaishoito-oloihin keväällä 1888; vierailu oli Wasabladetin mukaan herättänyt laajaa huomiota paikkakunnalla.⁶⁹

Helsingiuksen suosituksen turvin Häggman sai senaatilta apura-

67 Hjelt-Cajanus 1948, 77 ja Sievers 1915, 5-6; (Ruskeasuon koulun arkisto). Kirjeenvaihtoa v. 1915: Vera Hjelt Richard Sieversille 10.2.1915.

68 (VA). Senaatin talousosasto, AD 1504/81 1889 (Vera Hjeltin anomus valtion tuesta Kasvatusopillisen veistolaitoksen toiminnan jatkamiseksi 7.11.1889; mainitaan myös kesällä 1889 valtion stipendin turvin tehty matka Keski-Eurooppaan); (VA). Leo Mechelinin kirjekokoelma vuonna 1889, n:o 20: Vera Hjeltin kirje Leo Mechelinille 25.6.1889 Keski-Euroopasta; (VA). Leo Mechelinin yksityiskokoelma. (Mechelinska samlingen). Biographica Leo Mechelin (43): Dagboksanteckningar av L.M. v. 1889: Cely Mechelinin ja Fanny Calamniuksen matka Pariisiin maailmannäyttelyyn.

69 Helsingius 1929, 83-84; Wasabladet 7.4.1888, n:o 28.

han ulkomaista opintomatkaa varten helmikuussa 1890. Anomukseensa Häggman kertoi haluavansa perustaa

veistolaitoksen sellaisia raajarikkoisia varten, joita hoidetaan kuntien vaivashoidon kustannuksella.

Senaatti kuuli asiassa vaivashoidontarkastajan lisäksi myös kouluyliliallitusta ja Häggmanille myönnettiin 1800 markan apuraha ehdolla, että tämä tutustuisi ainakin kuuden kuukauden ajan raajarikkoisten opetukseen ulkomailla ja toimittaisi sen jälkeen senaatin siviilitoimituskunnalle matkastaan kertomuksen.

Häggmanin joulukuun puolivälissä 1888 jättämässä anomuksessa mainitaan ulkomaisiksi tutustumiskohteiksi Göteborgissa ja Kööpenhaminassa sijaitsevat raajarikkoisten huoltolaitokset. Lisäksi senaatti osoitti anomuksen hyväksymisen yhteydessä kuten myöhemmin yhdistyksen sääntöjen kohdalla, että raajarikkoisten opetus kuului valtion, eli käytännössä siviilitoimituskunnan alaisen vaivashoidontarkastajan valvontaan.⁷⁰

5.3 Yksityisten toimet vammaisten opetuksen hyväksi

5.3.1 Tylsämielisopetuksen "erityinen luonne"

5.3.1.1 Vuoden 1877 valtiopäivät hyväntekeväisyyden puoltajana

1870-luvulla keskustelu vaivashoitolainsäädännön uudistamiseksi sivusi yhä useammin yksityisen hyväntekeväisyyden roolia virallisen vaivashoidon täydentäjänä. Vuoden 1872 valtiopäivillä erityisesti porvarissääty puuttui tähän näkökohtaan, kun se katsoi sokeainkoulutusta koskevan keskustelun yhteydessä, että humanis-kristillisen vaivashoidon, johon sokeainkoulutuskin periaatteessa porvarissäädyn mielestä kuului, oli vähitellen siirrettävä vaivashoidon velvollisuuspiiristä yksityisen hyväntekeväisyyden aktiivisuuden varaan.

Porvarissääty ei muiden säätyjen tapaan enää 1870-luvun alussa suhtautunut suopeasti valtiollisen koulutuksen laajentamiseen, varsinkin kun aistivialliskouluja tuettiin kansakoululle tarkoitetuilla varoilla. Yhteiskunnan kovaosaisten huolto kuului sen mielestä luontevammin hyväntekeväisyysjärjestöille. Muissa pohjoismaissa tapahtunut kehityskulku (Tanskassa kaikkein pisimmällä) oli hyvä esimerkki siitä, miten

70 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 11.2.1890, 8. kohta; (VA). Senaatin talousosasto, AD 1734/82 1889; Finland 14.12.1889, n:o 292.

paikallinen hyväntekeväisyys oli enenevässä määrin ottanut vastuuta vaivaishoidon toimeenpanosta.⁷¹

Tylsämielishuollon tanskalaisen uranuurtajan, Johan Kellerin mielestä, valtion ja hyväntekeväisyyden välistä työnjakoa kannattaisi myös pohjoismaisten aistiviällisopettajien tarkemmin pohtia. Vuoden 1876 aistiviälliskoulukokouksessa Tukholmassa ajatuksiaan esittänyt Keller katsoi, että humaniteettipohjaiset suojelulaitokset sopivat luontevammin yksityisen hyväntekeväisyyden toimialueeseen. Sen sijaan laitoksia, jotka pyrkivät kasvattamaan oppilaista työtätekeviä, itsensä elättämään kykeneviä yhteiskunnan jäseniä, oli valtion otettava vastuu- ta huollon kustannuksista jo pelkästään moraalisen velvollisuudentunnon nimissä.⁷²

Vammaisten koulutuksen siirtäminen yksityisten hoidettavaksi sai lähes yksimielisen hyväksynnän kaikilta säädyiltä seuraavilla valtiopäivillä, kun pappissäätö lähetti helmikuussa 1877 Yleisen Valitusvaliokunnan käsiteltäväksi anomuksen turvapaikkojen perustamisesta tylsämielisiä varten. Anomuksen esittäjä rehtori ja Turun hiippakunnan kansakouluopettajien edustaja, Joh. Gabriel Geitlin, ehdotti Suomeen perustettavaksi kaksi "sivistyslaitosta" tylsämielisiä varten: yksi ruotsinkielisiä ja yksi suomenkielisiä oppilaita varten. Geitlin viittasi ryhmiin, joille opetusta ei oltu vielä valtion toimesta järjestetty.

Tylsämielisopetuksen yhteensoveltumattomuus muun aistiviällisopetuksen kanssa on tämänkin anomuksen yhtenä keskeisimpänä perusteluna, sillä Geitlinin mukaan tylsämielisten opetusta ei voitu ajatella toteutettavan yhdessä kuurojen kanssa, saati sitten "tervemielisten" kanssa. Hänen mukaan tylsämieliset vaikuttivat haitallisesti sekä terveiden että kuurojen lasten oppimiseen. Tylsämielisten opetus oli siten kuurojen ja sokeiden opetuksessa saatujen kokemusten kautta eriytynyt omaksi ongelmaryhmäkseen, jonka yhdistämistä kansakoulujärjestelmään oli tuskin koskaan tosissaan harkittu 1800-luvun puolivälin jälkeen.

Yleinen valitusvaliokunta ei kuitenkaan katsonut anomuksen antavan aihetta erityisiin toimenpiteisiin säätyjen taholta. Valiokunta vetosi paraikaa tapahtuviin opetustoiminnan järjestelyihin maassamme ja katsoi, ettei "valtiovarat tätä nykyä sietäne mitään tuntuvampaa uhrausta ehdoiteltua tarkoitusta varten." Lisäksi valiokunta asetti "tervemieliset" turvattomat lapset tylsämielisten edelle, kun se totesi, että

Niin kauan kun Suomessa löytyy sadoittain orpolapsia kasvamassa, jotka parahimmillakin lahjoilla varustetut ovat hoidon ja turvan, usein kasvatuksenkin puutteessa, ja siitä syystä usein kyllä joutuvat tietämättömyyden ja rikoksen synkille poluille, niin kauan kun koulujen riittämättö-

71 Protokoll fördrd hos Välloflige Borgareståndet å Landtdagen i Helsingfors 1872. Andra Bandet. 16.4.1872, 709, 714-715.

72 Kirkebæk 1987, 49.

myydestä tie sivistykseen on suljettu tuhansilta, jotka turhaan huokailen kaipaavat valistusta ja tietoa, niin kauan lienee tuskin soveliasta, että valtio ryhtyy kasvatulaitosten perustamiseen tylsämielisiä varten, olkoonpa tämä tarkoitus itsessään kuinka kiitettävä tahansa.

Valiokunta mielsi siis esille otetun kysymyksen kuuluvan ennen kaikkea yksityisen hyväntekeväisyyden alaan, ei valtion harjoittamaan koulutustoimintaan. Myös valiokunnalle tuodut vastineet olivat melko ponnettomia ja molemmissa vastalauseissa myönnettiin kiireellisempien opetusjärjestelyjen olevan tällä hetkellä ajankohtaisempia. Pappissäädyn edustaja ja myöhemmin Porvoon piispana toiminut A. J. Hornborg sekä aatelissäädyn edustaja professori J. Pippingsköld esittivät kumpikin vaatimattomampia asumislaitoksia kuin anomuksessa ja aluksi vain yhtä oppilaitosta, johon otettaisiin sekä suomen- että ruotsinkielisiä oppilaita.⁷³

Aatelissäätynä vuoden 1877 valtiopäivillä edustanut J. Pippingsköld katsoi, että valtion tuli olla myös tylsämielisten hoidossa esimerkkinä ja viittasi tässä mm. melisairaiden lakisääteiseen hoitovelvollisuuteen. Hänen mielestään juuri valtion tuli perustaa ensimmäinen yksityiselle hyväntekeväisyydelle esimerkkinä oleva laitos tylsämielisiä lapsia varten.⁷⁴

Myös porvarissäädystä mielipiteet risteilivät työnjaosta, eli kehen vastuulle laitosten perustaminen todellisuudessa kuului - hyväntekeväisyyden vai valtion. Keskusteluissa vedottiin mm. Ruotsin esimerkkiin, jossa tylsämielisten koulutus oli lähtenyt liikkeelle yksityisen hyväntekeväisyyden voimin. Porvarissäätynä ei kuitenkaan täysin luottanut suomalaisen hyväntekeväisyyden ammattitaitoon uskoen kuitenkin, että valtion tuella voitaisiin myös hyväntekeväisyyttä vähitellen vetää asiaan mukaan.

Keskusteluissa toivottiin selkeämpää linjanvetoa siitä, oliko laitosten ylläpitäminen kuuluva valtion velvollisuuksiin, eli jos tylsämielisten laitoksista oli ajateltu pikemminkin asyyleja kuin kasvatulaitoksia, kuten pappissäädyn anomusta lukiessa helposti saattoi ymmärtää, niin silloin ei valtiota voitu porvarissäädyn mielestä maksumieheksikään vaatia.⁷⁵

Myös Turun kuurojenkoulun johtajan, Carl Henrik Alopaeuksen, huomio oli kiinnittynyt ihmetystä herättäneeseen *asyyli*-termiin. Alo-

73 Yleisen Valitus-valiokunnan mietintö N:o 6 erään Pappissäädystä tehdyn anomuksen johdosta, koskeva turvapaikkojen perustamista tylsämielisiä varten. Asiakirjat valtiopäiviltä vuosina 1877-1878. V, 1-5; Kansallinen Elämäkerrasto 1929, 506-507 (Hornborg).

74 Protokoll fördrd hos Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1877. Första häftet, 23.8.1877, 379-380; samaisen Pippingsköldin johdolla asetetiin v. 1888 komitea tutkimaan prostituutiokysymystä, Nygård 1988, 116.

75 Borgareständets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1877-1878. Första delen, 4.4.1877, 428-429.

paeus suorastaan epäili, että anomuksen huolimaton sanallinen muotoilu oli aiheuttanut valiokunnan hylkäävän kannan. Siksipä Alopaeus halusi vielä selventää aloitteen todellista taustaa. Morgonbladetin toimitukselle 4.4.1877 lähettämässään kirjeessä hän epäili, että sisällöllisesti erittäin tärkeän aloitteen kaatumiseen vaikutti täsmentymätön sanallinen muotoilu. Kuitenkin muut säädöt ja yleinen valitusvaliokunta olivat tarttuneet juuri terminologiaan saadakseen siitä tekosyyntä tyrmätä koko hanke.

Tylsämielisopetuksen kaksikielisyyttä Alopaeus vastusti varsin jyrkästi. Kuurojen kohdalla kaksikielisyyden haitat voitiin välttää viittomakielen opetuksessa, vaikka yleistyvä puheopetus oli alkanut haitata myös suomen- ja ruotsinkielisten kuurojen opettamista. Tylsämielisten opetusmetodina käytettiin yleensä puhetta, joten tylsämieliskoulujen kohdalla yksikielisyys oli suorastaan välttämätön. Alopaeuksen mielestä ajankohtaisin kysymys olikin suomenkielisen tylsämielisopetuksen puute. Omien tarkastusmatkojensa perusteella hän oli tietoinen siitä, että suurin osa tylsämielisistä oli lähtöisin suomenkielisistä kodeista.⁷⁶

Tosin myös pappissäätö suhtautui Geitlinin esitykseen varauksellisesti, vaikka mm. piispa Hornborg oli anomusta puoltanut. Kristillisen rakkauden ja säälin periaatetta ei voitu pappissäädyn mielestä jatkaa loputtomiin, vaan asioita oli tarkasteltava hyödyn ja tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta. Geitlin puolustautui *asyyliin* kohdistunutta arvostelua vastaan toteamalla, ettei tylsämielisiä voitu kouluttaa ja kasvattaa samoin kuin terveitä lapsia, vaan heidät oli ohjattava internaattityyppiseen "kotiin", jossa he olivat suojassa maailman kovuudelta ja ymmärtämättömien ihmisten kohtelulta. Geitlin katsoi, että ainoastaan "turvallisissa" oloissa tylsämielisten sielullinen ja fyysinen kehitys oli mahdollista. Lisäksi Geitlin huomautti, etteivät kasvatuslaitokset tarvitse valtion varoja kovinkaan paljon ja etteivät ne näin ollen koidu esteeksi yleisen kansanopetuksen leviämiseksi.

Viralliseksi kannanotoksi nousi pappissäädystä toivomus siitä, että valtio ulottaisi kontrollin ja valvonnan aina paikallistasolle asti, jotta vanhemmat ja kunnat ymmärtäisivät huolehtia kristillisen ihmisrakkauden hengessä heikompiosaisista jäsenistään muiden sivistysvaltioiden tapaan. Lisäksi toivottiin tässä vaiheessa, että valtio lähettäisi yhden tai useamman stipendiaatin ulkomaille opiskelemaan tylsämielisten opetusta ja hoitoa. Pappissäätö olikin säädystä ainoa, joka hylkäsi valitusvaliokunnan mietinnön. Lisäksi pappissäätö yritti saada tasaväkisen äänestyksen käyntyä talonpoikaissäätöä yhtymään pappissäädyn vastaukseen.⁷⁷

76 Morgonbladet 4.4.1877, n:o 76.

77 Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1877-1878. Första häftet, 7.4.1877, 405-431 sekä Uusi Suometar 9.4.1877, n:o 43 (Joh. Gabr. Geitlinin omassa säädysään saamansa palaute).

Vaikka talonpoikaissäätö varsinkin tiukan äänestyksen (21 - 19) jälkeen hyväksyi yleisen valitus-valiokunnan hylkäävän mietinnön, esiintyi juuri talonpoikaissäädössä kaikkein jyrkimpiä mielipiteitä esitystä vastaan. Ennakoihan anomus jälleen erityisesti tämän kansanosan taloudellisten raskautusten kasvua. Talonpoikaissäädyn edustaja Karlstedt totesikin, ettei "täysijärkisillekään" ole vielä tarpeeksi oppilaitoksia olemassa. Edustaja Nyyrönen puolestaan kannatti Pippingsköldin vastausta valiokunnan mietintöön ja totesi että rikollisten ja pahantekijöiden asettaminen vastakkain tylsämielisten kanssa oli mieletöntä ja hänen mielestään ei ollut oikein, että

19:llä vuosisadalla näiden suhteen niin huolimattomat ollaan ja annetaan niiden kanssa niin pahoin menetellä, vaan sen sijaan noille terävapäisille rakennetaan moisia palatsia ja niihin niin paljon varoja laitetaan.

Liperin tuomiokuntaa edustaneen Antti Puhakan mielestä kansan suhtautuminen tylsämielisiin oli sivistymätöntä ja julmaa. Hänen mielestään varsinkin ne ihmiset, jotka kohtelivat huonosti tylsämielisiä, tarvitsivat sivistyslaitoksen, jotta oppisivat ihmismäistä käytöstä tylsämielisiä kohtaan. Kuitenkin hän katsoi, ettei valtio voinut velvoittaa kuntia maksamaan tylsämielisten hoitoa rakentamalla "palatseja", joiden perustamiseen pappissäädössä oli kuntia patistettu. Silloin olisi Puhakan mukaan melkein parempi, että "kunnat itse saisivat tehdä tylsämielisensä terävämieliseksi", eli jokainen kunta pitäkään vapaaehtoisesti huolta tylsämielisisistään. Talonpoikaissäädössä vieroksuttiin Puhakan värikkään humoristisia puheita, ja häntä kiellettiin useampaan otteeseen käyttämästä loukkaavia sanoja esillä olleesta vakavasta asiasta.⁷⁸

Tylsämielisten asiaan aktiivisimmin kantaa ottaneen Antti Puhakan pahimpana heikkoutena pidettiin sitä, että hän puheissaan eksyi pitkäpiimäisiin jaaritteluihin. Kaikkia hänen puheitaan ei välttämättä aina merkitty edes muistiin. Antti Puhakan noustessa puhumaan säädyn jäsenet lähtivät ulos, toiset ravintolaan, toiset tupakalle ja pikakirjuritkin laskivat kynänsä pöydälle, joten Puhakan hyvinkin pitkät puheet saatettiin kuitata muutamalla sanalla pöytäkirjassa. Huolimatta siitä, että Puhakan esityksiä talonpoikaissäädössä vähäteltiin, oli hän kuitenkin säädyn virkeimpiä ja laajakatseisimpia edustajia 1870-luvulla.⁷⁹

Pappissäädystä käsin tehty anomus tylsämielisten opetuslaitoksen perustamiseksi Suomeen otettiin senaatin talousosastossa ja kirkollisiasiaintoimituskunnassa käsiteltäväksi vasta helmikuussa 1879. Vuoden 1877 valtiopäivillä pappissäädyn piiristä nousseen esityksen kaatuminen sai lopullisen sinettinsä senaatin käsittelyssä. Senaatti vetosi yleis-

78 Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1877-1878. 1. vihko. 4.4.1877, 437-444.

79 Hytönen 1926, 233.

sen valitus-valiokunnan tavoin parhaillaan käynnissä olleiden koululaitoshankkeiden kiireellisyyteen. Lisäksi senaatti viittasi suorasukaisesti valtion ylläpitämien kuurojen- ja sokeidenkoulujen ylläpidosta koituneisiin kustannuksiin.⁸⁰

Valtion kantana oli siis 1880-luvulle tultaessa jo perustettujen laitosten kehittäminen ja uusien laitosten, lähinnä juuri tylsämielisten oppilaitosten, pitäminen vastedeskin yksityisenä. Tylsämielisopetuksen yksityisen luonteen vahvisti senaatin vuonna 1881 myöntämä valtionapu Pietarsaaren tylsämieliskoulun toiminnan turvaamiseksi.⁸¹

5.3.1.2 Suomenkielisen tylsämielislaitoksen synty

Turun kuurojenkoulun johtaja, Carl Henrik Alopaeus, oli ahkeran alueellisen tarkastustoimensa vuoksi seurannut valtion, eli käytännössä kouluylivaltiosihteerin edustajana, myös Pietarsaaren yksityisen tylsämieliskoulun toimintaa. Alopaeus oli siten tietoinen Lundbergin aikeista perustaa puhemenetelmää käyttävä kuurojenkoulu Pietarsaareen vuonna 1876,⁸² kuten myöhemmin aikeista siirtää koulu kokonaan pois Pietarsaaresta. Viimeksi mainittuun, vuonna 1878 tehtyyn ehdotukseen, Alopaeus antoi kieltävän lausunnon, kun kouluylivaltiosihteeri sitä häneltä pyysi.

Lundberg yritti siis jo toiminnan alkuvaiheessa irtaannuttaa kouluaan Pietarsaaren valtiollisen kuuromykkäinkoulun vaikutuspiiristä, kun hän vuonna 1878 lähetti kouluylivaltiosihteerille pyynnön saada siirtää yksityinen koulunsa Pietarsaaresta Kristiinankaupunkiin. Kouluylivaltiosihteeri ei katsonut voivansa suostua ehdotukseen. Myös Alopaeuksen mielestä Lundbergin oli ajateltava laitokseen jo otettuja lähiseudun oppilaita ja heidän opetustaan.⁸³

Oppilaiden määrä samoin kuin toimintaedellytykset olivat kuitenkin uhkaavasti hiipumassa jo 1880-luvun alussa, kun mm. vuoden 1882 aikana koulun kuudesta oppilaasta kolme siirtyi takaisin kansakouluun. Luultavasti tämänkin vuoksi Lundberg halusi siirtää koulunsa pois Pietarsaaresta, jonka alueen oppilaista koulu joutui kilpailemaan yhdessä valtion ylläpitämän Pietarsaaren kuurojenkoulun kanssa. Opettajia koulussa olikin koko ajan vain kolme; Lundbergin ja tämän puolison lisäksi Fanny Lingonblad, joka hoiti tyttöjen käsityön opetuksen,

80 (JyMA). KirkT. kirjekonsepti 20.2.1879 (VII Da 70); (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 20.2.1879, 1117-1120.

81 Valtioapäiväasiakirjat IV/1882: 37 (Pietarsaarelle myönnetty valtionapu).

82 (VA). Kouluhallitus II. Kirjekonsepti 15.5.1876 Pietarsaaren kuuromykkäinkoulun kouluneuvostolle (Da 7).

83 (VA). Kouluhallitus II. Kirjekonsepti 19.12.1878 Knut Lundbergille (Da 9).

miesten käsittöiden ollessa Lundbergin huolena.⁸⁴

Vuoden 1877 valtiopäiville tuodun anomusesityksen ansiosta Pietarsaaren tylsämieliskoulu oli vuodesta 1881 lähtien nauttinut 1 600 markan vuotuista valtionapua. Sen ehtona oli, että oppilaita oli koulussa vähintään 8. Sittemmin valtionapua nostettiin 2 400 markkaan. Vuonna 1882 koulu oli lakkautusuhan alla, sillä syksyksi 1882 oli tiedossa vain 4 oppilasta. Kouluylihallitus puolsikin vuonna 1883 valtion vuotuisen tuen jatkamista yhtäjaksoisesti aina vuoteen 1886 saakka. Vuonna 1886 Pietarsaaren tylsämieliskoulu sai jatkoaikaa vielä kolmeksi vuodeksi. Perusteluna kouluylihallitus piti koulun ainutlaatuisuutta. Maassamme ei muita kouluja tylsämielisten opettamista varten vielä ollut.⁸⁵

Vuonna 1889 kokoontunut aistivalliskoulukomitea yrittikin tukea ruotsinkielisen tylsämielislaitoksen ylläpitämistä jatkossa, vaikka laitoksessa ei lukuvuonna 1888 - 1889 edelleenkään ollut yhdeksää oppilasta enempää. Tässä komitea sai tukea myös kirkollisasiantoimituskunnalta, joka vetosi vuonna 1890 senaattiin ruotsinkielisen tylsämielisopetuksen säilyttämiseksi. Lisäksi kirkollisasiantoimituskunta ehdotti, että valtio nostaisi valtionavun määrää oppilasta kohden 500 markalla.

Aistivalliskoulukomitea oli kuitenkin viemässä tylsämielisten opetuskysymystä uuteen suuntaan. Komitea antoi joitakin parannusehdotuksia mm. yhteisopetuksen ja käytännöllisen opetuksen tehostamiseksi. Tylsämielisten tyttö- ja poikaoppilaiden yhteisopetusta ei komitea pitänyt suotavana, kuten nähtävästi tähän asti oli tapahtunut Pietarsaaren oppilaiden vähyyden vuoksi. Lisäksi komitea katsoi ulkomaisiin esimerkkeihin nojaten (Norja) maanviljelysopetuksen soveltuvan erityisen hyvin tylsämielisille. Maanviljelyyn ja puutarhanhoitoon oli tosin Lundbergin mukaan ollut mahdollisuus pienessä mitassa myös Pietarsaaren koko sen olemassaoloajan.⁸⁶

Kirkollisasiantoimikunnan johtoon oli Edvin Hedmanin Norjassa ollessa noussut suomenmielinen senaattori, Y. S. Yrjö-Koskinen, jonka suosituksesta Hedmanille myönnettiin matka-apuraha ulkomaista opiskelua varten. Emma Hedmanin mukaan hänen miehensä oli saanut Yrjö-Koskisen innostumaan tylsämielisten asiasta käydessään loma-

84 (VA). Senaatin talousosasto, AD 1030/120 1883.

85 (VA). Kouluhallitus II. Kirjekonsepti 4.9.1883 Knut Lundbergille (Da 14); (VA). Senaatin talousosasto, AD 1606/131 1890.

86 (VA). Kauppa- ja teollisuustoimituskunta. Aistivallisten opetuksen järjestämistä tutkineen komitean pöytäkirjat v. 1888-1889. (Ha 1): Pietarsaaren tylsämieliskoulun kohtalo käsiteltiin 17.1. ja 25.1.1889; (JyMA). KirkT. kirjekonsepti 19.11.1890 (VII Da 81) keisarille osoitettuna (toivomus ruotsinkielisen opetuksen säilyttämisen puolesta); (HMA). Perttulan keskuslaitos: lähetettyjen kirjeiden konseptit vv. 1887-1891 (Da:1): E. L. Hedmanin kirje Valter Forsiukselle 12.2.1888 Kristianiasta (maanviljelysopetuksen sopivuus tylsämielisille); Ks. myös (VA). Senaatin talousosasto, AD 1606/131 1890 (Lundbergin huomautus omissa koulussaan harjoitetusta maanviljelystyöstä).

aikoina Suomessa ja tavatessaan tällöin senaattori Yrjö-Koskisen.⁸⁷

Hedmanin tuttavuus Yrjö-Koskisen kanssa katkerointi erityisesti Pietarsaaren yksityisen tylsämieliskoulun johtajaa, Knut Lundbergia, joka tunsi itsensä ruotsinkielisenä syrjäytetyksi. Pietarsaaren koulun toimintaedellytykset olivat jatkon suhteen heikot, kun uudesta valtionavusta ei vuonna 1889 ollut vielä varmuutta. Kaiken lisäksi Lundberg oli syrjäytetty myös aistivalliskoulukomitean jäsenyydestä.⁸⁸

Knut Lundberg oli katkera erityisesti siitä, että Hedmanilla oli ollut mahdollisuus samanaikaisesti, kun Pietarsaaren laitos joutui taistelemaan taloudellisessa ahdingossa, matkustaa valtion varoin ympäri Eurooppaa. Lundbergilla oli ollut lukuvuonna 1874 - 1875, jolloin hän vielä oli Pietarsaaren kuurojenkoulun palveluksessa, mahdollisuus tutustua vain pohjoismaiseen aistivallisopetukseen. Tukholman Manilla-koulussa tapahtuneen harjoittelun lisäksi Lundberg oli vierailut Norjan ja Tanskan kuurojenkouluissa sekä näiden yhteydessä olleissa tylsämielisosastoissa.⁸⁹

Aistivalliskoulukomitean valmistellessa päätöstään Hedman jätti senaattiin suunnitelmansa tylsämielisten kasvatuslaitoksen perustamisesta Suomeen. Hedman vetosi anomuksessaan aistivalliskoulukomitean työhön ja Pietarsaareissa tarjotun ammattiopetuksen riittämättömyyteen. Hedmanin omassa hakemuksessa ensimmäisellä sijalla olivat käytännön aineet, lähinnä maanviljelys ja puutarhanhoito. Tylsämielisopetuksen tavoitteena hän piti tylsämielisten yhteiskuntaan sopeuttamista nimenomaan ruumiillisen työn tekijöinä.⁹⁰

Kirkollisasiuntoimituskunta tuki mietinnössään Hedmania tekemällä huomautuksen oppilasaineiden "vaikeudesta ja erilaisuudesta". Opetusohjelmassa tuli huomioida erityisesti ne "erilaiset älylliset ja moraaliset ominaisuudet", jotka tylsämielisten opetuksessa esiintyvät. Lisäksi kirkollisasiuntoimituskunta korosti riittävän taloudellisen tuen myöntämistä laitokselle sen tulevaisuuden turvaamiseksi.⁹¹

Senaatin päätöksellä Edvin Hedmanille myönnettiin 13.11.1889 lupa perustaa kyseinen laitos ja annettiin 27 000 markan vuotuinen valtionapu viideksi vuodeksi eteenpäin, eli siihen asti,

kunnes maan aistivalliskoulut lopullisesti ehtivät tulla järjestetyiksi.

87 Hedman 1931, 54-55.

88 (HMA). Perttulan keskuslaitos. Saapuneet kirjeet 1879 - 1894 (Ea:1): Lundberg Hedmanille 23.8.1989.

89 (VA). Senaatin talousosasto, AD 1153/124 1878 (Lundbergin lyhyt kertomus matkastaan Pohjoismaihin lv. 1874 - 1875); (SSA, Tukholma). MSA. Gästböcker v. 1834 - 1875: Lundbergin käynnistä merkintä v. 1874.

90 (VA). VSV Akti 29/1889; (VA). Senaatin talousosasto, AD 496/72 1889.

91 (JyMA). KirkT. kirjekonsepti keisarille osoitettuna 16.4.1889 (VII Da 80).

Yksityinen suomenkielinen tylsämielisten kasvatuslaitos kuului suoraan senaatin kirkollisasiaintoimituskunnan, ei kouluylihallituksen valvontaan, vaikka yksityiset koulut tällöin toimivat viimeksi mainitun alaisuudessa. Koululla oli näin ollen välitön suhde maan opetustoimen ylimpään johtoon eikä se hukkunut muiden oppilaitosten suureen joukkoon. Suomenkielinen tylsämielislaitos oli siis suoraan senaatin valvonnassa.⁹²

Jo muussakin aistiviihityksessä vakiintuneen näkemyksen mukaan Hedman piti laitoksen sijainnille parhaana vaihtoehtona pääkaupunkia. Uuden aatteen ja asian kannalta näkyvä esilläolo oli aluksi parempi kuin kätkeytyminen syrjäiselle maaseudulle.⁹³ Koululla oli oma johtokuntansa, johon kuuluivat Helsingissä professorin rouva Minna Krohn, ylitarkastaja V. Floman sekä pastori Elis Bergroth; tunnettuja hyväntekeväisyysaktiiveja ja sosiaalisen toiminnan harjoittajia kukin.⁹⁴

Tylsämielisten kasvatuslaitos aloitti toimintansa tammikuussa 1890 Kallion kaupunginosassa Helsingissä huvilapaikalla, johon kuului pari tynnyrinalaa puutarhaa, suhteellisen tilava kaksikerroksinen asuinrakennus. Se käsitti 10 huonetta ja "kyökin". Tammikuun kolmantena päivänä koulussa aloittivat opiskelunsa ne neljä oppilasta, jotka Hedmanit olivat Oulusta tuoneet mukanaan. Lisäksi Hedman oli kääntynyt edellisyksynä pääkaupunkiseudun kansakoulujen puoleen, jotta nämä raportoisivat hänelle "lievästi jälkeensä jääneistä" oppilaista, jotka voitaisiin sijoittaa uuteen tylsämielislaitokseen. Helsingin kaupungilta v. 1889 saamansa apurahan turvin laitoksessa tuli koko ajan olla keskimäärin 10 helsinkiläistä oppilasta, jotka kaupungin tuella saivat ilmaisen ylläpidon ja opetuksen. Henkilökuntaan kuului Hedmanien lisäksi kolme naisopettajaa sekä emännöitsijä. Laitos vihittiin käyttöön laitoksen johtokunnan puheenjohtajan, ylitarkastaja Vilhelm Flomanin toimesta, tammikuun 22. päivänä v. 1890.

Laitoksen sijainti Helsingissä ei kuitenkaan ajan mittaan osoittautunut sopivaksi, sillä Kallion kaupunginosasta puuttuivat mm. kunnolliset kulkureitit ja kadut, vesijohdot ja valaistus sekä järjestysvalta; varsinkin viimeksi mainitun tarve olisi Hedmanin mukaan ollut kaupunginosassa mitä huutavin. Viimeinen pisara oli koulun vieressä sijainnut nk. Villandtin kivilouhos, jossa kivenräjähdykset paukkuivat päivät pitkään ja "vaihtuivat illan tulleen usein hurjiin juominkeihin". Yleensä ottaen ympäristö oli kasvatuksen kannalta epäsuotuisa, kun elämää hallitsivat päivittäiset tappelut ja myös kulkutaudit. Kallio olikin vielä vuosisadan vaihteessa köyhien valtaama asuinalue, joten Hedmanin synkkää luonnehdintaa voitaneen pitää oikeaan osuvana.

Senaattori Yrjö-Koskinen oli jo aiemmin suositellut Hämeenlin-

92 Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitos 1916; Hedman 1931, 55-56.

93 Pitkänen - Öhberg 1992, 20.

94 Aamulehti 25.1.1890, n:o 20; Finland 16.10.1889, n:o 241.

nan seutua laitoksen paikaksi. Helmikuussa 1891 Hedmanista tuli Hämeenlinnan kupeessa Vanajan pitäjässä sijainneen Perttulan tilan omistaja. Hedman oli lunastanut tilan valtiolta saamallaan 40 000 markan valtionlainalla. Tylsämielisten kasvatuslaitos muutti Perttulaan toukokuun 18. päivänä 1891, josta lähtien laitos sai nimen Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitos.⁹⁵

Vuoden 1889 aistivalliskoulukomitean mietinnön pohjalta annettiin "armollinen julistus 30.6.1892 erinäisistä muutoksista koskien Suomen aistivalliskoulujen järjestämistä sekä uusien koulujen perustamista". Aistivalliskoulukomitean suositukset koskivat kuitenkin vain valtion kouluja ja Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitos jäi näin ollen yksityisenä syrjään julistuksen vaikutuspiiristä. Laitoksen oppilasluvu kasvoi jatkuvasti, sillä vuodesta 1892 lähtien Perttulan laitos oli ainoa tylsämielisten kasvatuslaitos maassamme ruotsinkielisen Pietarsaaren koulun lopetettua toimintansa.⁹⁶

5.3.2 Raajarikkoisten opetus

5.3.2.1 Raajarikkoisten Auttamisyhdistys raajarikkoisten työkoulun perustajana

1840-luvun rouvasväenyhdistykset jatkoivat 1880-luvulla toimintaansa. Yhdistykset olivat kuitenkin laajentaneet tehtävänsä. Tyttökoulujen lisäksi rouvasväenyhdistykset harjoittivat sosiaalista ja sivistyksellistä toimintaa perustamalla ja tukemalla lastenkoteja, työtupia ja erilaisia naisten turvakoteja. Jotkut rouvasväenyhdistykset ylläpitivät myös lukusaleja ja kirjastoja ja saivat työhönsä julkisia varoja.

Ensimmäisten vammaisyhdistysten perustamista oli omiaan rohkaisemaan myös 1870-luvulla käyntiin pyrähtänyt ns. järjestötoiminnan aalto. Eri puolille maata perustettiin raittiusyhdistyksiä, nuorisoseuroja, työväenyhdistyksiä, vapaapalokuntia ja muita sosiaalisen luonteen omaavia yhdistyksiä, joissa naiset toimivat yhdessä miesten kanssa. Naisten harjoittaman hyväntekeväisyyden rinnalla alkoi vaikuttaa myös naisasialiike, kun vuonna 1884 perustettiin Suomen Naisyhdistys, josta vuonna 1892 erosi radikaalimpi Naisasialiitto Unioni.

Lisäksi yhdistystoimintaa vapautti vuonna 1883 annettu asetus, jolla yhdistysten perustamislupien myöntäminen ja sääntöjen vahvistaminen siirrettiin suuriruhtinaalta senaatin talousosastolle. Läänien kuvernöörit saivat vuonna 1887 oikeuden antaa perustamislupa sellaisille yhdistyksille, jotka oli tarkoitettu toimimaan vain oman läänin alueella.

95 Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitos 1916; Hedman 1931, 57-61; Åström 1956, 168.

96 Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitos 1916.

Suomen ensimmäisenä vammaisjärjestönä voitaneen pitää v. 1886 perustettua Turun kuurojen yhdistystä. Turun kuurojenkoulun opettaja ja Karl Oskar Malmin ensimmäinen oppilas, David Fredrik Hirn, oli tutustunut Ruotsissa sikäläisen "Dövstumföreningen i Stockholm" -yhdistyksen toimintaan, jonka työstä innostuneena päätti perustaa vastaavanlaisen yhdistyksen Turkuun.

Vuonna 1887 perustettiin Helsinkiin De Blindas Vänner - Sokeain Ystävät (Kuopion haaraosasto vuonna 1888) ja vuonna 1890 Föreningen Böcker åt De Blinda - Yhdistys Kirjoja Sokeille. Kummassakin näkövammaisyhdistyksessä oli vahvasti mukana wrightiläinen ajattelu, jossa teollisuuden luomia sosiaalisia ongelmia lähestyttiin kristillisessä hengessä. Yhdistyksissä yhteiskunnan hyväosaisten tarjoaman avun kohteena olivat köyhät.

Molemmissa näkövammaisyhdistyksissä oli mukana senaattori Leo Mechelinin tytär, Cely Mechelin, joka oli käynnistämässä myös Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen toimintaa vuonna 1890 vaikuttaen samaan aikaan rouvasväenyhdistyksen sihteerinä. Cely Mechelinin äiti, Alexandra Mechelin, oli Sokeain Ystävien puheenjohtaja ja yksi Kirjoja sokeille -yhdistyksen perustajista. Cely Mechelin toimikin Kirjoja sokeille -yhdistyksen puheenjohtajana yli 40 vuotta ja yhdistys oli sokeiden kirjasto- ja ammattikoulutustoimintaa tutkineen Kirsi Keravuoren mukaan selvästi hänen "oma" yhdistyksensä.⁹⁷

Kuten Kirjoja sokeille -yhdistys oli Cely Mechelinin "oma" yhdistys, niin sitä oli puolestaan Raajarikkoisten Auttamisyhdistys Vera Hjeltille, kun Raajarikkoisten Auttamisyhdistys 27.10.1889 perustettiin Vera Hjeltin luona. Yhdistyksessä oli monia yhteisiä piirteitä ajanjakson yhdistystoimintaan. Naisasialiikkeeseen sillä oli yhteyttä lähinnä perustajiensa kautta, kun yhdistystä olivat perustamassa sellaiset tunnetut naisasia-aktiivit kuten Vera Hjelt, Cely Mechelin sekä Rosina Heikel.

Aikakauden muun yhdistystoiminnan kanssa se oli yhteneväinen myös muuten, sillä yhdistykseen tuli mukaan naisten lisäksi miehiä. Raajarikkoisten Auttamisyhdistys edustikin uudenlaista hyväntekeväisyyttä, jossa naiset ja miehet toimivat yhdessä yhteiskunnan huonompiosaisten asian ajamiseksi.

Suomessa raajarikkoisten asia lähti liikkeelle samanaikaisesti täysin eri tahoilla toimineiden, toisistaan tietämättömien henkilöiden toimesta. Helsingiuksen raajarikkoisaiheinen kirjoitus Nya Pressenissä ilmestyi samana sunnuntaipäivänä 27.10.1889, kun Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen perustava kokous pidettiin Rosina Heikelin, Fanny Calamniuksen, Cely Mechelinin, Alma Costianderin, Alma Hallbergin, Sofia Strengin, Fanny Tavaststjernan ja Vera Hjeltin kesken viimeksi

⁹⁷ Keravuori 1990, 25-28; Vartio 1988, 258-259; Hannu Mähönen tulee tarkastelemaan lisensiaattityössään vammaisten yhdistystoimintaa perusteellisemmin; tässä lähteenä hänen lisensiaattityönsä käsikirjoitus (1993), 51-52.

mainitun kutsusta.

Fanny Calamnius oli Vera Hjeltin opettajaystävä Kasvatusopillisen veistolaitoksen, eli "Höyläyhtiön" ajoilta, samoin kuin Veran lähin ystävä ja asuintoveri, opettaja Fanny Tavaststjerna, jonka syntymäpäivänä Raajarikkoisten Auttamisyhdistys perustettiin.

Cely Mecheliniin Vera tutustui Fanny Calamniuksen kautta ja Celystä tuli yksi Vera Hjeltin ympärille kokoontuneen ystäväpiirin keskushahmoista. Piiri koostui lähinnä Hjeltin opettajaystävistä Kasvatusopillisesta veistolaitoksesta ("Höyläyhtiö") ja Suomalaisesta Yhteiskoulusta. Leo Mechelin kutsuikin tyttärensä ystäväpiiriä "Ystävyysyhdistiöksi". Sen sijaan yhdistykseen kutsutut kansakouluopettajat Alma Hallberg ja Sofia Streng eivät nähtävästi kuuluneet varsinaiseen ystäväpiiriin, josta ajatus raajarikkoisten auttamiseksi oli lähtenyt liikkeelle.⁹⁸

Raajarikkoisten Auttamisyhdistystä oli perustamassa myös Suomen ensimmäinen naislääkäri, Rosina Heikel, joka toimi tähän aikaan aluelääkärinä Helsingissä. Rosina Heikel oli myös Konkordialiiton (1885) ja Naisasialiitto Unionin (1892) perustajia.⁹⁹ Yhdistyksen nuorin jäsen oli 19-vuotias everstintytär, Alma Costiander, joka tuli yhdistyksen toimintaan mukaan serkkunsa Cely Mechelinin kehotuksesta.¹⁰⁰

Naiset kokoontuivat perustamaan yhdistystään lokakuuisena sunnuntaipäivänä Vera Hjeltin luo Wladimirinkatu (Kalevankatu) kuuteen. Ensimmäisessä kokouksessa Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen tehtäväksi määrättiin työkoulun perustaminen raajarikoille. Yhdistyksen kunnianhimoa ilmensi myös toive ortopedisen hoidon vähittäiseksi aloittamiseksi Kööpenhaminan tapaan. Lokakuun 27. päivän pöytäkirjan suunnitelmat ovat kauttaaltaan kunnianhimoiset. Yhdistys toivoo, että ajan mittaan voitaisiin avata myös ortopedinen poklinikka raajarikkosille lapsille.¹⁰¹

Ensimmäisen kokouksen jälkeen naiset päättivät kutsua lisää jäseniä Raajarikkoisten Auttamisyhdistykseen. Vera Hjeltin Kööpenhaminassa ottamia valokuvia ja työmalleja esitellen naiset kutsuivat seuraavaan kokoukseen, 5.1.1890, mukaan lääketieteen ja kirurgian tohtorit Richard Sieversin ja Hjalmar von Bonsdorffin, Helsingin yliopiston voimistelunopettaja Ivar Edvard Wilskmanin, Helsingin kansakoulujen tarkastaja Viktor Öhbergin, Suomalaisen Yhteiskoulun opettajan ja johtajan August Mikael Johnssonin, Helsingin kaupungin poliisimestari

98 Hjelt-Cajanus 1948, 86, 128-129; (Ruskeasuon koulu). Föreningen för lyttas bistånd, protokoll 27.10.1889; (VA). Cely Mechelinin kirjekoelma v. 1888-1889: Vera Hjeltin kirjeet Cely Mechelinille v. 1889. (Kansio 4).

99 Heikinheimo 1955, 281.

100 Keravuori 1990, 28.

101 (Ruskeasuon koulu). Föreningen för lyttas bistånd, protokoll 27.10.1889.

Henrik Åkermanin sekä vaivaishoidontarkastaja Gustaf Adolf Helsingiuksen.¹⁰²

Vuonna 1890 Richard Sievers työskenteli Helsingin poliisilaitoksen lääkärinä. Helsingin kaupungin poliisimestari, Henrik Åkerman, tuli luultavasti mukaan juuri Sieversin innostamana. Yhdistyksen toinen miespuolinen lääkäri, Hjalmar von Bonsdorff, toimi tähän aikaan vielä yleisen sairaalan kirurgisen osaston alilääkärinä.¹⁰³

Kasvatusopillisen voimistelun uranuurtajiin kuuluva Ivar Edvard Wilskman työskenteli vuonna 1890 Helsingin suomalaisen yhteiskoulun voimistelunopettajana. Samassa koulussa opetti myös Valter Forsiuksen lanko, August Mikael Johnsson (myöhemmin tunnetaan nimellä Soinenen), suomen kieltä ja historiaa. Alopaeus oli 1880-luvun puolivälissä yrittänyt saada nuoria porvoolaisia maistereita kiinnostumaan kuurojenopetuksesta ja oli ehdottanut mm. Johnssonille aistiväliskoulujen tarkastajan virkaan hakeutumista; toimeen, jonka sittemmin Valter Forsius otti vastaan. Wilskmanin ja Johnssonin naiset olivat otaksuttavasti saaneet mukaansa juuri Helsingin Suomalaisessa Yhteiskoulussa, jossa 1890-luvun vaihteessa opettivat Vera Hjelt, Fanny Calamnius ja Fanny Tavaststjerna.¹⁰⁴

Yhdistykseen kutsuttiin mukaan myös maisteri Viktor Öhberg, vuodesta 1871 Helsingin kansakoulujen tarkastajana toiminut ruotsinmielinen ja -kielinen koulumies.¹⁰⁵ Helsingius liittyi yhdistykseen Vera Hjeltin saatua Fanny Calamniuksen kautta käsiinsä Helsingiuksen Nya Pressenissä julkaiseman artikkelin raajarikkoisten opetuksen aloittamisesta Suomessa. Helsingiuksen ja Hjeltin omien myöhempien muistiinpanojen mukaan kyseessä oli puhdas sattuma eikä kumpikaan osapuoli ei ollut tietoinen samanaikaisista aikeista.¹⁰⁶

Tammikuun viidennen päivän kokouksessa anottiin matka-apurahaa yhdelle tai kahdelle henkilölle, jotta tämä voisi tutustua "raajarikkoisten metodeihin" (koulutus ja hoito) Kööpenhaminan raajarikkoisten huoltolaitoksessa. Matka-apurahan saajaksi tuli Helsingiuksen pyynnöstä kansakouluopettaja Signe Häggman. Myös raajarikkoisten opetuksen tarve, raajarikkoisten lukumäärän arvioinnin perusteella, oli esillä kokouksessa.¹⁰⁷ Ensimmäisen kerran raajarikkojen määrän selvittämisestä oli keskusteltu naisten kesken pidetyssä kokouksessa marraskuussa 1889. Raajarikkoisväestön lukumääräinen arviointi kotipaikkojen tar-

102 SRAY:n 1. vuosikertomus v. 1890, 3-5.

103 Carpelan - Tudeer 1925, 891, 84-85; Bergholm 1912, 438.

104 Carpelan - Tudeer 1925, s. 915, 1091; Voipio 1944, 63; Soinenen tuli myöhemmin tunnetuksi mm. herbartilaisen kasvatusopin edistäjänä Suomessa, Suutarinen 1992, 24-26.

105 Anttila 1956, 535-536.

106 Helsingius 1929, 84; (Ruskeasuon koulun arkisto). Kirjeenvaihtoa v. 1915: Vera Hjelt R. Sieversille 10.2.1915.

107 (Ruskeasuon koulu). Föreningen för lyttas bistånd, protokoll 5.1.1890.

kistamisineen haluttiin antaa paikallisten kansakouluopettajien tehtäväksi. Vuoden 1890 alussa tietoja raajarikkoisista saatiinkin lähinnä pääkaupungin kansakouluopettajilta.

Valtioon tukeutumista valtionavun muodossa harkittiin jo marraskuussa 1889 Cely Mechelinin esitellessä ns. turvattomien lasten hoitorahaston toimintaperiaatteet, sillä rahasto oli kenraalikuvernöörin johdolla vastikään perustettu. Tästä rahastosta voisi myös yhdistys hakea tukea toiminnalleen. Rahastoon ja yleensäkin valtioon tukeutuminen oli Cely Mechelinin mukaan edessä viimeistään siinä vaiheessa, kun koulun yhteyteen perustetaan asuntola.¹⁰⁸

Maaliskuussa 1890 yhdistykselle valittiin toimikunta, jonka puheenjohtajaksi pyydettiin eläkkeellä olevaa kenraaliluutnantti Frithiof Alfred Neoviusta, joka oli aikaisemmin toiminut Suomen kadettikoulun johtajana. Eläkkeelle jäätyään rohkeasanainen ja jyrkästi ruotsinmielinen Neovius otti kantaa moniin ajankohtaisiin kysymyksiin kuten kansanvalistukseen, naisasiaan ja raittiustyöhön.¹⁰⁹

Yhdistyksen varapuheenjohtajaksi valittiin kannanotoissaan joustavampi Richard Sievers, sihteeriksi varatuomari F. Jansson, joka tosin luopui tehtävästään vielä samana vuonna Vera Hjeltin jatkaessa yhdistyksen sihteerinä. Rahaston- ja taloudenhoitajaksi nimettiin Cely Mechelin sekä jäseniksi Vera Hjelt, rouvat D. Wallenius ja M. Degerholm, maisteri I. Wilskman, tohtori Hjalmar von Bonsdorff sekä varajäseniksi Rosina Heikel ja varatuomari Jansson.

Yhdistyksen puheenjohtajaksi oli ensinnä pyydetty sääntöjen laatijaa, eli vaivaishoidontarkastaja Gustaf Adolf Helsingiusta. Mutta jäävyteensä, yhdistyksen toimintaa valvovana valtion virkamiehenä ja vaivaishoidontarkastajana vedoten Helsingius katsoi, ettei hänen paikkansa ollut yhdistyksen johtokunnassa. Raajarikkoisten Auttamisyhdistys oli valinnut hänet vuonna 1890 myös toiseksi tilintarkastajaksi. Tästäkin tehtävästä hän vielä samana vuonna luopui, koska hän valtion toimeksiannosta joutui valvomaan myös yhdistyksen tilinpitoa ja valtionapujen käyttöä.¹¹⁰

Helsingius on myöhemmin kertonut, miten hän vaivaishoidontarkastajana tietoisesti vältti henkilökohtaisia, viranhoitoonsa läheisesti liittyviä kiinnityksiä paitsi yksityisen hyväntekeväisyyden, myös paikallistason päätöksenteossa. Hän pyrkiin olemaan kaikessa tämänlaatuisessa yksityisluontoisessa toiminnassa lähinnä näkymättömänä neuvonantajana ja taustavaikuttajana.¹¹¹

108 (Ruskeasuon koulu). Föreningen för lyttas bistånd, protokoll 17.11.1889; Uusi Suometar 15.1.1890, n:o 11.

109 Kansallinen Elämäkerrasto 1932, 162-163.

110 (Ruskeasuon koulu). Föreningen för lyttas bistånd, protokoll 12.1.1890 ja 7.3.1890; SRAY:n 1.vuosikertomus vuodelta 1890, 4-5.

111 Helsingius 1929, 86.

Kööpenhaminan raajarikkoisten huoltoyhdistyksen sääntöjen mukaan Helsingius oli laatinut yhdistyksen ensimmäiset säännöt. Johtokunnan jäsenistä ainakin kahden tuli olla lääkäreitä. Nyt perustetun Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen johtokunnassa lääkärijäseniä olivat varajäsen Rosina Heikelin lisäksi Richard Sievers ja Hjalmar von Bonsdorff. Yhdistyksen säännöt vahvistettiin keisarin toimesta 31.3. 1890. Säännöt, jotka käsittivät 15 kohtaa, määrittivät Auttamisyhdistyksen tehtäväksi sopivan työopetuksen ja hoidon tarjoamisen ruumiillisesti viallisille. Yhdistyksen tuli siis perustaa koulu ja klinikka raajarikkoisia varten. Lisäksi yhdistys pyrki huolehtimaan mahdollisuuksien rajoissa raajarikkoisten koulunälkeisestä elämästä, eli lähinnä työpaikan tai työn hankkimisesta raajarikkoisille.¹¹²

Helsingin raajarikkoisten työkoulu aloitti toimintansa 10. marraskuuta 1890 Vironkadulta vuokratessa talossa numero kolme.¹¹³ Yhdistyksen alkuperäinen tarkoitus oli avata työkoulu jo marraskuun alussa, mutta oppilaiden vähyyden vuoksi avaamista siirrettiin saman kuun 10. päivään. Valtionapua päätettiinkin vuonna 1890 hakea vasta sitten, kunnes nähtäisiin oppilaiden määrän kehitys.

Raajarikkoisten Auttamisyhdistys levitti tietoa työkoulusta lokakuussa 1890 suurimpiin suomenkielisiin ja ruotsinkielisiin päivälehtiin. Vanhempia ja omaisia kehoitettiin ilmoittamaan raajarikkoiset lapsensa työkouluun - mieluummin johtaja Signe Häggmanille henkilökohtaisesti. Marraskuun toiseen päivään mennessä kouluun oli ilmoittautunut vain kaksi oppilasta, joiden kotona oli Häggman ehtinyt vieraila. Varapuheenjohtaja Sievers oli lupautunut tarkastamaan uusien oppilaiden terveydentilan ja vammat.¹¹⁴

Koulun vapaana olevat paikat alkoivat kuitenkin jo vuonna 1891 täyttyä nopeasti ja vuonna 1892 työkoulu muutti Annankadulle, jonne sisäoppilaita varten oli varattu 20 paikkaa. Työkoulun ensimmäisten, Helsingistä kotoisin olevien oppilaiden, koulunkäynti oli mahdollista kotoa käsin, mutta kun oppilaita alkoi yhä enemmän virrata maalta, heidän sijoittamisensa yksityiskoteihin vaikeutui ja oppilaskodin perustaminen koettiin tarpeelliseksi.¹¹⁵

Vuonna 1897 raajarikkoisten työkoulu muutti omaan taloon Kallioon, jossa raajarikkoisten työkoulun oppilailla oli nyt mahdollisuus myös kansakoulukurssin suorittamiseen kansakouluopettaja Ida Paason johdolla. Kalliossa Ensimmäisellä linjalla ja vastapäätä Diakonissalaitosta sijainnut tontti saatiin Helsingin kaupungilta lahjaksi ja valtiolta puolestaan anottiin tarvittava laina rakennuksen rakentamista varten.

112 SRAY:n 1. vuosikertomus vuodelta 1890, 4-5.

113 SRAY:n 1. vuosikertomus vuodelta 1890, 6.

114 (Ruskeasuon koulu). Föreningen för lyttas bistånd, protokoll 21.9.1890, 12.10.1890, 2.11.1890 ja 7.12.1890.

115 SRAY:n 3. vuosikertomus vuodelta 1892, 3-4.

Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen tavoitteet ortopedisen hoidon järjestämiseksi jouduttiin toteuttamaan yksityisen hyväntekeväisyyden turvin. Yksityisiltä saatujen varojen avulla avattiin ortopedinen poliklinikka vuonna 1900. Ortopedista hoitoa tarvitsevia lapsia varten perustettiin lastenkoti vuonna 1904. Työkoulun oppilaat olivat ensimmäisen kymmenen vuoden aikana saaneet tarvitsemansa hoidon Diakonissalaitoksella, jonka kirurgisen osaston johtaja ja johtokunnan jäsen Hjalmar von Bonsdorff vastasi aluksi myös yhdistyksen poliklinikalla annetusta hoidosta.¹¹⁶

Ensimmäisinä vuosina oppilaita poistettiin koulusta lähinnä henkisen jälkeenjääneisyyden ja oppimisvaikeuksien vuoksi; mm. 1890-luvun alussa työkoulussa opiskellut raajarikko tyttö jouduttiin siirtämään Perttulan tylsämielisten kasvatustiloihin. Kuulo- ja näkövamma olivat raajarikoilla selvemmin havaittavissa, joten aistivammaistapaukset karsiutuivat nähtävästi jo pyrkyvaiheessa.¹¹⁷

Myös lievästi kuulo- ja näkövammaisia raajarikkoisia yritettiin 1890-luvulla sijoittaa kansakouluopettajien välityksellä ensinnä valtiollisiin aistivammaiskouluihin. Vuonna 1894 paikallinen kansakouluopettaja pyysi Kuopion kuurojenkoulua ottamaan oppilaakseen räisäläläisen kuuromykän pojan, "joka on myös raajarikko ja kävelee auttavasti käsisauvoilla".¹¹⁸

Tavallinen kansakoulu muodostuikin ennen pitkää myös raajarikoille muun kansan tavoin pohjakouluksi, josta hakeuduttiin työkouluun ammattia oppimaan. Myös Helsingin raajarikkoisten työkoulu kehittyi 1890-luvulla turvattomien ja köyhien raajarikkojen suojakodista ammatilliseksi kouluksi, jonne kunnat lähettivät raajarikkoisiaan ammattioppiin sekä täydentämään kansakoulutietojaan.

Raajarikkoisten ammattikoulutus yleistyi kansakoulun myötä Suomessa 1900-luvun alussa. Raajarikkoisten koulunkäynti kansakoululaitoksen vauhdittamana oli yleistynyt mm. Norjassa, jossa ensimmäinen työkoulu oli perustettu vuonna 1892. Yhtenä keskeisimpänä motiivina oli ammatin hankkiminen luku- ja kirjoitustaitoisille, jo kansakouluopetusta saaneille raajarikoille, jotka eivät hankkineet ja pitkien koulumatkojen vuoksi voineet hankkia ammattikoulutustaan muulla tavoin.¹¹⁹

116 Vuolle 1989, 54, 68, 76, 80-82; (VA). VSV 140/1897: SRAY:n 1. vuosikertomus vuodelta 1890, 6; (Ruskeasuon koulu). Oppilasmatrikkeli v. 1890-1948.

117 (HMA). Perttulan keskuslaitos: Saapuneet kirjeet vuosina 1879-1894 (Ea:1): Signe Häggmanin kirje Edv. Hedmanille 4.3.1892; Lähetettyjen kirjeiden konseptit v. 1892-1893 (Da:2): Hedman Häggmanille 24.1.1892.

118 (MMA). Kuopion kuurojenkoulu. Saapuneet yksityiskirjeet v. 1874-1926 (Ef:1): Kansakouluopettaja Erikäisen kirje Räisälästä 6.8.1894 kosketellen kuuromykän raajarikon ottamista Kuopion kuurojenkoulun oppilaaksi.

119 Norjan raajarikkoiskoulutuksesta Seip 1984, 181.

5.3.2.2 Oulun raajarikkoisten lastenkoti

Oulussa vuotta myöhemmin perustetun raajarikkoisten lastenkodin toiminta lähti Helsingin raajarikkoisten työkoulun tavoin liikkeelle yksityisen aktiivisuuden ansiosta, kun paikalliset pyhäkouluopettajat ja rouvasväenyhdistysaktiivit päättivät perustaa kodin raajarikkoisia lapsia varten. Ouluunkin oli perustettu jo vuonna 1856 rouvasväenyhdistys ja hiukan myöhemmin muita hyväntekeväisyyttä harjoitettavia yhdistyksiä, joista useimman toiminnan kohteena olivat turvattomat ja köyhät lapset.

Esikuvana Oulun raajarikkoisten lastenkodille oli kuitenkin Helsingin raajarikkoisten työkoulu. Sekä Helsingissä että Oulussa alkuunsaattavana tekijänä oli paikallisten naisyhdistysaktiivien panos raajarikkoisten asian edistämiseksi ja koulujen toiminnan aloittamiseksi Suomessa.¹²⁰ Idea raajarikkoisten lastenkodin perustamiseksi sai alkunsa oululaisten pyhäkoulunopettajien ja rouvasväenyhdistysten jäsenten vieraillessa Oulun lääninsairaalassa. Naisten huomion kiinnitti erityisesti pieni raajarikkoinen poika, jota oltiin lähettämässä takaisin köyhään kotiinsa Utajärvelle. Vuosikertomuksen mukaan poika sairasti "vaikeata hivutustautia", jonka syynä pidettiin huonoa hoitoa ja köyhyyttä. Poika pystyi kulkemaan ainoastaan kainalosauvojen avulla.¹²¹

Raajarikkoisia oli kolmanneksi eniten Oulun läänissä heti Uudenmaan sekä Turun ja Porin läänien jälkeen v. 1880. Määrää selittänee ainakin osaksi alueelliset olot ja ilmasto. Kylmät ja alkeelliset elinolosuhteet altistivat samalla myös raajarikkoutta aiheuttaville sairauksille kuten tuberkuloosille ja riisitaudille.¹²²

Lastenkodin keskushahmona ja idean liikkeellesaattajana oli oululainen merikapteenin vaimo, Wenny Braxén, joka ryhtyi puuhaamaan raajarikkoisten lasten kotia "Pohjolan perille, jossa on kylmyyttä ja puutetta". Syyskuussa 1891 toimintansa aloittanut lastenkoti keräsi utajärveläisen Matti Sipilän lisäksi oppilaita ensimmäisenä vuonna erityisesti Pohjois-Suomesta ja Pohjanmaalta.¹²³

Oululaisten toiminta raajarikkoisten lastenkodin perustamiseksi 1890-luvun alussa edusti sisällöltään perinteistä hyväntekeväisyyttä paikallisella tasolla, sillä lastenkotiyhdistyksen perustajina olivat Oulun rouvasväenyhdistyksen jäsenet. Toisaalta paikalliset köyhäinhoitokokeilut ja vaivashoidon kehittäminen näkyivät myös Oulun raajarikkoisten lastenkodin toiminnassa.

120 Kokko 1986, 16-18; Juntunen 1988, 12.

121 (OMA). Oulun raajarikkoisten lastenkoti. Vuosikertomukset 1912-1931 (Db:1): "Kertoelma Warattomain Raajarikkoisten lastenkodin toiminnasta syyskuun 1 p:stä 1891 vuoteen 1901 eli 10 vuotta."

122 SVT.VI. Väkiluvun tilastoa. 11. Suomenmaan väkiluku 31. p. Joulukuuta 1880. Taulu 16.

123 Kokko 1986, 16-18.

Oulussa kokeiltiin 1890-luvulla saksalaisperäistä, vapaaehtoisuudelle pohjautuvaa Elberfeld-järjestelmää, jossa osa kunnallisen köyhäinhoidon tehtävistä oli henkilökohtaisina luottamustoimina uskottu soveliaalle yksityishenkilöille. Sosiaalisten kysymysten harrastus levisikin Elberfeld-järjestelmän ansiosta Oulun kaupungissa eikä vapaaehtoisesta huoltotoiminnasta kiinnostuneiden henkilöiden löytäminen ollut vaikeaa. Viriävälle lastenhuoltotoiminnalle Elberfeld-järjestelmä merkitsi sitä, että sen välityksellä nähtiin uusia sosiaalisia haasteita.¹²⁴

Raajarikkoisten Auttamisyhdistys seurasi toiminnassaan suoraan ulkomaisia esikuviaan. Oulun Raajarikkoisten lastenkotiyhdistyksen toiminta oli puolestaan enemmän sidoksissa paikallisen köyhäinhoidon vaatimukseen. Tanskan raajarikkoisten huolto oli oululaisten esikuvana lähinnä Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen välityksellä. Auttamisyhdistyksen harjoittaman hyväntekeväisyyden kohde oli kuitenkin Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistyksen tapaan sama, eli yhteiskunnan vähäosaisten auttaminen. Toiminnassa mukana olevat koostuivat tunnetuista hyväntekeväisyysaktiiveista, jotka olivat mukana myös muussa sosiaalisessa toiminnassa.¹²⁵

124 Juntunen 1988, 13.

125 (Ruskeasuon koulu). Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen jäsenkortisto v. 1890.

6 AISTIVIALLISTIS- JA RAAJARIKKOIS-KOULUTUS

6.1 Hankkeet neljännen aistivialliskoulukokouksen saamiseksi Suomeen

Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og Idiotskolen -aikakauskirja ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1867, ja sen tehtävänä oli nimenomaan aistiviallisopetuksen kehittäminen Pohjoismaissa. Lehti ilmestyi Tanskan lisäksi Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Lehden perustivat tanskalaiset, jotka myös suurimmaksi osaksi vastasivat aikakauskirjan sisällöstä. Päätoimittajiksi oli valittu käytännöllisen sokeainopetuksen uranuurtaja, Kööpenhaminan kuninkaallisen sokeaininstitiutin johtaja, Johannes Moldenhawer, sekä kuurojen- ja tylsämiehisopetuksen tanskalainen asiantuntija, Johan Keller.

1860-luvulla Pohjoismaiden ainoa aistiviallisan lehti keskittyi lähinnä opetuksen varhaisvaiheiden sekä Euroopassa ja Pohjoismaissa toimineiden laitosten esittelyyn. Tosin Moldenhawer pohti koulutuksen merkitystä myös yhteiskunnan näkökulmasta, sillä Tanskassa tunnettiin 1870-luvulta lähtien laajalti huolta sokeiden koulun jälkeisestä elämästä ja työllisyydestä. Yli-ikäisten ja aikuisten sokeiden huoltoon kiinnitettiin huomiota Suomessakin, mutta virallisesti vasta 1890-luvulla aistivialliskoulukomitean laatiessa asetusehdotustaan.¹

Vuonna 1883 lehti vaihtui 'Nordisk Tidsskrift for Abnormskolen'

1 Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og Idiotskolen vuodesta 1867 vuoteen 1874/ vuodesta 1875 Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og Aandssvageskolen.

-nimiseksi. Lehti keskittyi kirjoituksissaan edelleen aistivällisopetukseen; raajarikkoisopetus sai lehdessä tilaa aivan 1890-luvun lopussa. Myös suomalaiset ja norjalaiset aktivoituivat kirjoittajina 1880-luvulla.

Nimenmuutoksen yhteydessä Moldenhawer ja Keller pyysivät aikakauskirjansa avustajiksi asiantuntijoita Ruotsista, Norjasta ja Suomesta, eli ruotsalaisen tylsämielisten lasten hoitoyhdistyksen sihteerin, filtri. Otto von Feilitzenin, norjalaisen papin, Sigv. Skavlanin, sekä suomalaisen, 1880-luvun alkuun mennessä Porvoon piispaksi siirtyneen, Carl Henrik Alopaeuksen. Alopaeus totesi ensimmäisessä kirjoituksessaan v. 1883, että Suomi oli aistivällisopetuksessa huomattavasti jäljessä muita Pohjoismaita.²

Alopaeus toivoi samalla, että lehti loisi enemmän varmuutta suomalaiseen aistivällishuoltoon. Toisaalta Alopaeus koki, että suomalaisen toimittajan mukaantulo oli huomionosoitus Suomen kehittyvälle aistivälliskoulutyölle. Carl Henrik Alopaeus oli vierailut vuonna 1883 Kööpenhaminan kuurojen- ja sokeainoppilaitoksissa, joissa oli tavannut mm. Moldenhawerin ja Kellerin.³

Pohjoismaista yhteenkuuluvuutta olivat omiaan lisäämään myös aistivällisopettajien yhteiset tapaamiset. Ensimmäinen kokous järjestettiin vuonna 1872 Kööpenhaminassa, jossa oli mukana kuurojenopettajien lisäksi suomalaisia sokeainopettajia. Carl Henrik Alopaeus piti Kööpenhaminassa ainoana suomalaisena esitelmän aiheesta "kuuromykkien uskonnollinen opetus". Sokeiden ammattiopetuksen kohentaminen ja aistivälliskoulujen asema pohjoismaisessa yhteiskunnassa olivat kuitenkin ensimmäisessä kokouksessa varsinaisena pääteemana.⁴

Seuraava kokous järjestettiin Tukholmassa vuonna 1876 ja kolmas Kristianiassa 1884. Ensimmäisessä tapaamisessa Kööpenhaminassa huomio kohdistui kuurojen- ja sokeainopetukseen ja vasta Tukholmassa oli tylsämielisopetus kolmantena teemanaan esityslistalla. Kristianian kokouksessa ilmapiiri oli jo ilmeisen kärjistynyt kuurojenopettajien kiistellessä keskenään puhe- ja viittomaopetuksen paremmuudesta ensiksi mainitun vallattua yhä enemmän tilaa pohjoismaisessa kuurojenopetuksessa.⁵

Konkreuttinen sysäys suomalaisen aistivälliskoulutuksen kehittämiseksi saatiin vuonna 1876 Tukholmassa pidetystä järjestyksessä toisesta pohjoismaisesta aistivälliskoulukokouksesta, jossa suurimmiksi ongelmiksi koettiin puhemetodin yleistymisen kuurojenopetuksessa ja

2 Nordisk Tidsskrift for Abnormskolen (NTA) 1883, 9-11.

3 (LSLFB, Kööpenhamina). Det kgl. Blindeinstitut i Kjøbenhavn: Breve fra Finland v. 1863 - 1905: Alopaeus Moldenhawerille 30.11.1883; Helsingfors Dagblad 15.3.1883, n:o 72.

4 NTBDI 1873 ja Det første nordiske Lærermøde for Blinde-, Døvstumme- og Aandssvageskolerne i Danmark, Norge, Sverrig, og Finland, 182-213.

5 Mm. NTA 1884 ja Abnormskolens 3die nordiske Lærermøde i Kristiania d. 8 - 12. Juli 1884, 168-205.

toisaalta tylsämielisten opetus. Tylsämielisten opetus oli tähän asti ollut enemmänkin kuurojenopetuksen liitännäinen kuin itsenäinen opetusalue.

Kunnianhimoisinta yritystä tylsämielisopetuksen kehittämiseksi ja irtaannuttamiseksi kuurojenopetuksen yhteydestä ilmensi tuolloin entisten kuurojenopettajien Lippestadin ja Hansenin vuonna 1874 perustama tylsämielislaitos Norjassa. Lippestad otti aktiivisesti osaa Tukholman kokouksessa pidettyyn tylsämieliskeskusteluun. Siinä hänen näkemyksensä joutui vastakkain ruotsalaisten ja tanskalaisten näkemysten kanssa. Ruotsalaisten ja tanskalaisten mukaan tylsämielisopetusta tuli edelleen valvoa kuurojenkouluista, joissa oli kehitetty alunperin myös tylsämielisopetuksen metodeja.⁶

Tukholman kokous rohkaisi myös Suomessa pidettyä kuurojenkoulukokousta syksyllä 1877. Esityslistan pohjana oli aikaisempi Tukholman kokous päätöslauselmineen. Kuurojenkoulukokoukseen osallistuneita huoletti erityisesti kuurojenopetuksen taso sekä tylsämielisten sopeuttaminen silloiseen kuurojen- ja sokeainkoulujärjestelmään. Vuoden 1877 kuurojenkoulukokous käynnisti Tukholman kokouksen pohjalta aistiviälliskoulujen kehittämisprosessin, jonka monien vaiheiden päätepisteeksi katsotaan vuonna 1892 annettu asetus aistiviälliskoulujen uudelleen järjestelystä maassamme.⁷

Pohjoismaiset yhteydet päättyivät vuoden 1889 kokouksen järjestytoimiin. Neljäs aistiviällisopettajien kokous oli nimittäin tarkoitus pitää Helsingissä kesällä 1889. Vuoden 1889 kokouksen pitämistä Suomessa, joko Helsingissä tai Turussa, oli käsitelty epävirallisissa yhteyksissä jo Tukholmassa vuonna 1876 ja asiaa pohdittiin uudelleen suomalaisten keskuudessa Helsingin kuurojenkoulukokouksessa vuonna 1877. Suomalaisia, etenkin Alopaeusta, askarruttivat lähinnä kokouksen aiheuttamat taloudelliset rasitukset; poliittisia näkökohtia ei tässä vaiheessa vielä huomioitu.

Nähtävästi kokouksen järjestämistä pidettiin 1880-luvun alussa melko varmana, sillä suomalaiset olivat ehtineet Kristianiassa esittää osanottajille pyynnön tulla seuraavaksi Suomeen.⁸ Tähän luotti myös C. H. Alopaeus, joka ei itse voinut osallistua Kristianian kokoukseen v. 1884 piispanvelvollisuuksiensa vuoksi.⁹

Nöyryytys oli täten melkoinen kokousta puuhanneiden keskuudessa heidän kuultuaan senaatin kieltävän kannan. Alopaeus ilmoitti

6 Den abnormala skolans andra nordiska läraremöte i Stockholm 1876, 86-87, 92-103.

7 Ks. NTBDA 1878 ja Alopaeus Carl Henrik, Döfstumskoleföreståndarenes i Finland möte i Helsingfors den 23. och 24, 3-23.

8 Abnormskolens 3die nordiske Lærermøde i Kristiania d.8.-12. Juli 1884. NTA 1884, 191; Alopaeus 1878, 21-23.

9 (LSLFB, Kööpenhamina). Det kgl. Blindeinstitut i Köpenhavn: Breve fra Finland v. 1863 - 1905: Alopaeus Moldenhawerille 23.5.1884.

elokuussa 1888 kokouksen peruuntumisesta Moldenhawerille Tanskaan. Omien sanojensa mukaan hän oli itsekin asiasta erityisen ymmällään.¹⁰ Kieltoa perusteltiin senaatissa maamme aistivalliskoulujärjestelmän kehittämättömyydellä. Lisäksi suuriruhtinaskunnan edustajat katsoivat vuonna 1888, ettei maamme oloista tietämättömillä henkilöillä voi olla oleellista annettavaa aistivalliskoululaitoksemme kehittämiseen. Todellinen syy luultavasti piili poliittisen ilmapiirimme tiukentumisessa. Yhteydet länteen ja muihin Pohjoismaihin katsottiin vaarallisiksi.¹¹

Käytännössä senaatin enemmistö Leo Mechelin johdolla suhtautui pyyntöön myönteisesti ehdottaen tarvittavan rahasumman myöntämistä kokouksen järjestämiseen. Senaatin talousosaston päätökseksi tuli kuitenkin vähemmistön, eli Yrjö-Koskisen, myöhemmin ministerivaltiosihteerinä toimineen W. K. von Daehnin - josta Yrjö-Koskinen löysi jo 1880-luvun puolivälissä varmimman tukimiehensä Venäjänpolitiikassa - kuten myös siviilitoimituskunnan apulaispäällikön J. G. Sohlmanin kanta kutsun hylkäämisestä. Perusteeksi he ottivat alan organisaation järjestämättömyyden Suomessa. Myös silloinen kenraalikuvernööri Heiden suhtautui skandinaaviin yhteyksiin torjuvasti ja esitti omassa lausunnossaan luvan epäämistä.

Uuden kokouksen aikaansaamiseen kului tästä lähes 10 vuotta; seuraavan kerran aistivalliskouluopettajat tapasivat Kööpenhaminassa kesällä 1898. Suomesta olivat kokouksessa mukana mm. johtaja Hedman Pertulan tylsämielislaitoksesta ja johtaja Kosti Lyytikäinen Kuopion sokeainkoulusta, suomenkielisten laitosten edustajia kumpikin.¹²

6.2 Aistivalliskoulu- ja raajarikkoiskoulu vuoteen 1892 mennessä

6.2.1 Aistivalliskouluasetus

Toisessa aistivalliskoulukokouksessa Tukholmassa vuonna 1876 oli keskusteltu paitsi sokeain- ja kuurojenopetuksen kehittämisestä, myös ensimmäistä kertaa tylsämielisten opetuksesta kuurojenopetuksen osana. Tähän keskusteluun suomalaiset kuurojenopettajat eivät kuitenkaan

10 (LSLFB, Kööpenhamina). Det kgl. Blindeinstitut i København: Breve fra Finland v. 1863 - 1905: Alopæus Moldenhawerille 14.8.1888.

11 (VA). VSV 64/1888; (VA). Kirkollistoimituskunnan mietintö 26.4.1888 (De 80): esittelijäsihteerin G. Ranckenin lausunto asiasta.

12 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 26.4.1888, 1102-1106; Heikkilä 1985, 255; Bergholm 1912, 187, 384-385; Koskimies 1974, 118-119; Beretning om det fjerde nordiske abnormskolemøde i København den 6.7.8. og 9. Juli 1898, 4-12.

osallistuneet. Ilmapiiriä hallitsi sekä ruotsalaisten että tanskalaisten näkemys siitä, miten aluksi kuuromykkiä tylsämielisiä varten perustettaisiin erilliset osastot kuurojenkouluihin ja vaikeammin tylsämieliset ohjattaisiin turvakoteihin, asyyleihin. Yleiseksi kannanotoksi siis muodostui käsitys, että tylsämielisiä ohjattaisiin edelleen kuurojenkouluista käsin.

Eriävän mielipiteensä asiasta esitti Thorshaugin tylsämielislaitoksen johtaja, norjalainen J. A. Lippestad, joka ei hyväksynyt kokouksen esityslistalla ollutta ehdotusta tylsämielisten luokittelusta yksinomaan henkisen suorituskyvyn perusteella ja vaikeammaksi katsottujen tapauksien sijoittamista yhteiskunnan ulkopuolelle turvakoteihin mielisairaiden tavoin. Hänen mielestään tylsämieliseksi katsottava, joka ei pysty ottamaan vastaan kirjallista tietoa, voi aivan mainiosti menestyä ruumiillisessa ja yksinkertaisessa käytännön työssä.

Kööpenhaminan kuurojenkoulun johtaja, Johan Keller, puolestaan paheksui Lippestadin näkemystä. Kellerin mielestä myös leikki ja voimistelu oli huomioitava tylsämielisten opetuksessa. Työnteko ei voi olla ainoa kasvatusmetodi. Työ olikin Norjan laitoksissa keskeinen opetusmetodi. Yksimielisiä tanskalaiset ja ruotsalaiset olivat norjalaisten kanssa ainoastaan tylsämielistöilastoinnin ajankohtaisuudesta Pohjoismaissa. Lippestadin mukaan tehtävä oli annettava pappien sijasta kansakouluopettajille, sillä kokemus oli ainakin Norjassa osoittanut, että kansakouluopettajat tunsivat melko tarkasti oman alueensa perheet ja tylsämielisväestön. Suomessa vuoden 1883 tylsämielisten tilastointi annettiin tilastolliselle toimistolle, joka käytti laskennassa hyväksi kuurojen ja sokeiden tilastoinnin tapaan pappien tietämystä. Tiedot tylsämielisistä kerättiin kinkereiden yhteydessä.¹³

Pietarsaaren tylsämielisten koulun toiminnan käynnistyessä syksyllä 1877 kokoontuivat myös Suomen kuurojenkoulujen johtajat kokoukseensa elokuussa 1877. Kokouksen pöytäkirjaan Carl Henrik Alopaeus liitti mukaan 12-kohtaisen yhteisesti hyväksytyyn tiivistelmän aistivalliskoulutuksen järjestämiseksi. Tiivistelmässä toivottiin senaatin toimenpiteitä.¹⁴ Kouluylhallitukselle lähettämässään kirjeessä marraskuussa 1877 Alopaeus toivoi komitean asettamista ja uuden kuuromykkäinkoulun perustamista Jyväskylään. Alopaeus vetosi kunnallislain kuudennen ja kirkkolain 45. pykälän asettamiin velvoitteisiin aistivallisten hoidon järjestämiseksi. Lisäksi Alopaeus esittää, että Suomeen perustettaisiin ainakin yksi ruotsinkielinen ja yksi suomenkielinen tylsämielisten opetuslaitos.

Suomen kuurojenkoulukokouksen esityslista oli lähes suora kopio Tukholman aistivalliskoulukokouksen pääkohdista v. 1876. Johta-

13 Den abnormala skolans andra nordiska läraremöte i Stockholm 1876, 32, 86-87, 92-103.

14 Plit 1984, 255.

jat tunsivat pohjoismaisen kokouksen tavoin erityistä huolta kuurojenopetuksen tasosta ja yleensä niistä seikoista, jotka koettiin ongelmiksi 1870-luvun suomalaisessa aistivillisuusopetuksessa. Pohjoismaisten kollegoidensa tapaan kuurojenkoulujen johtajat katsoivat kuurojenopetuksen kehittämisen esteeksi tylsämieliset kuuromykät. Kokouksessa ilmeni myös huoli puheopetuksen yleistymisestä pohjoismaisessa kuurojenopetuksessa.¹⁵

Kouluylivaltio otti Alopaeuksen ehdotukset käsiteltäväkseen vasta vuoden päästä. Cygnaeus suhtautui periaatteessa myönteisesti aistivillisten, eli kuurojen, sokeiden kuten myös tylsämielisten, koulutuksen uudelleenjärjestelyyn. Tosin Cygnaeus katsoi, että tässä vaiheessa yksi tylsämielisten opetuslaitos kyllä riittäisi Suomen kokoisessa maassa. Kouluylivaltio lähetti esityksen eteenpäin ja senaatti sai käsiteltäväkseen johtajien kokouksen pöytäkirjan ja Alopaeuksen siitä laatiman tiivistelmän sekä Cygnaeuksen lausunnon.¹⁶

Kirkollisasiuntoimituskunta katsoi omassa lausunnossaan, että koko kysymyksen ratkaisu vaatisi asiantuntijakomitean asettamista. Lisäksi kirkollisasiuntoimituskunnan mietinnössä käsiteltiin edellisillä valtiopäivillä 1877 pappissäädystä lähtenyt aloitetta tylsämielisten opetuksen aloittamisesta valtion johdolla, kuten oli menetelty kuurojen ja sokeiden opetuksessa.

Senaatti puolestaan katsoi ettei komiteaa tässä vaiheessa kannattanut asettaa, mutta kehotti kouluylivaltiota laatimaan asetusehdotuksen aistivillisuusopetuksen järjestämiseksi. Kouluylivaltion oli ensin kuultava mm. Alopaeuksen mielipiteitä.¹⁷

Cygnaeus pyysikin marraskuussa 1879 Alopaeusta Helsinkiin laatimaan asetusehdotusta. Alopaeus lähetti lopullisen asetusehdotuksen, eri koulujen sääntöehdotukset ja Lundbergin laatiman tylsämielisuusopetusta koskevan ohjesääntöehdotuksen huhtikuussa 1880 kouluylivaltiolle. Tylsämielisten osalta ehdotettiin perustettavaksi suomenkielinen koulu Jyväskylään ja ruotsinkielinen Tammisaareen. Aistivilliskoulujen sijoituksessa noudatettiin myös tylsämielisten kohdalla Alopaeuksen suunnitelmaa koulujen sijoittamisesta pääkaupungin lisäksi tuomiokapituli- ja seminaarikaupunkeihin.

Pietarsaaren ruotsinkielisen tylsämieliskoulun johtajan, Knut Lundbergin, laatimassa ehdotuksessa katsottiin, että laitosten elinehtona oli valtion rahoitus. Laitokset olisivat internaatteja, jonne tuli ottaa 8 -

15 Alopaeus C. H., Döfstumskoleföreständarenes i Finland möte i Helsingfors den 23. och 24. Augusti 1877. NTBDA, 3-23.

16 (VA). Kouluhallitus II. Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat: kuuromykkäin koulujen johtajien kokous 23.8. - 24.8.1877 ja kirjeet kokouksesta; C. H. Alopaeus ja Uno Cygnaeus v. 1877 (J 1).

17 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 9.10.1879, 610-611; (VA). Senaatin talousosasto, KD 3/270 1879: kouluhallituksen kirje 19.12.1878 senaatille aistivilliskoulutuksen uudelleenjärjestämiseksi; Plit 1984 255-256.

12 -vuotiaita oppilaita. Kahdeksan vuotta kestävä koulutuksen avulla valmistettaisiin tylsämielisiä yhteiskuntaa varten. Opetuksen uskottiin tekevän heistä hyödyllisiä kansalaisia. Näin ollen Lundberg halusi korostaa koulujen olevan todella oppilaitoksia eikä asyyleja.

Kouluylihallitus ei kuitenkaan käsitellyt Alopaeuksen ja Cygnaeuksen laatimia ehdotuksia 1880-luvun alkupuolella, joten ne jäivät odottamaan 1880-luvun loppupuolen aistivalliskoulukomiteaa.

Vuoden 1882 valtiopäivien päätöksen mukaan valitusvaliokunta esitti sopivan henkilön lähettämistä ulkomaille tutustumaan tylsämieliskoulujen opetukseen. 1880-luvun lopussa valtion toimesta lähetettiin ulkomaille peräti kaksi henkilöä. Näistä toinen oli suomenkielisen tylsämielisopetuksen uranuurtaja Edvin Hedman, ja toinen aistivalliskoulujen tuleva tarkastaja Valter Forsius.¹⁸

Aistivallisten, eli kuurojen-, sokeiden ja tylsämielisten koulutuksen uudelleenorganisointi, jätettiin ensimmäistä kertaa yhtenä kokonaisuutenaan valtiopäivien käsiteltäväksi vuonna 1882. Kysymys oli tässä muodossa mitä ajankohtaisin ja liittyi nyt samanaikaiseen aistivalliskoulujärjestelmän uudistamisprosessiin, jota oltiin 1870-luvun lopusta lähtien Alopaeuksen johdolla pohdittu.

Helmikuussa 1882 pappissäädylle jätetyn anomuksen oli laatinut Sipoon kirkkoherra ja Porvoon hiippakunnan edustaja V. Fredriksson. Hän vetosi asiassa vuoden 1869 kirkkolakiin, vuoden 1865 kunnallisasiäntöasetukseen sekä uuteen vaivahoitoasetukseen ja näiden asetusten kunnille asettamiin velvoitteisiin aistivallisten suhteen.

Kirkkolain kohdalla Fredriksson tähdensi erityisesti sen 45. pykälää, joka velvoitti jokaisen seurakunnan pitämään huolta siitä,

ettei alituista tilaisuutta lukutaidon ja kristinopin opetuksen saamiseen puutu lapsilta, joiden vanhemmat ovat kykenemättömät siitä itse huolta pitämään.

Kunnallislain kuudes pykälä puolestaan määräsi kuntakokouksessa neuvoteltavaksi ja päätettäväksi niiden sokeiden ja kuurojen huollon, jotka eivät olleet vaivahoidon suojeltavana. Kuntakokous päätti myös heikkomielisten hoidosta ja "hulluin=huoneeseen ottamisesta kunnan kustannuksella".

Kuntatasolla tylsämielisten opetus yhdistettiin vielä 1860-luvulla mielisairaisiin. Myös vuoden 1879 vaivahoitoasetuksessa tylsämielisten hoito katsottiin kuuluvaksi mielisairaanhoitoon (*heikkomielistet*).

18 (VA). Kouluhallitus II: KD 52/106 1880 (Alopaeuksen tapaaminen Cygnaeuksen kanssa 30.3.- 3.4.1880 ja aistivalliskouluehdotuksen laadinta); (VA). Kouluhallitus II. Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat: kuuromykkäin koulujen johtajien kokous 23.8. - 24.8.1877 ja kirjeet kokouksesta; C. H. Alopaeus ja Uno Cygnaeus v. 1877 (J 1) sekä myös esityksiä kehitysvammaisten, kuurojen ja sokeiden koulutuksesta Suomen suuriruhtinaskunnassa v. 1880 (J 1); Plit 1984, 257-265, 302.

Vain koulutuksen osalta olivat tylsämieliset eriytyneet omaksi huolto-vaativaksi ryhmäkseen.

Yleinen valitus-valiokunta vastusti uusien laitosten perustamista ilman tarkempia selvityksiä ja tutkimuksia opetuksen todellisesta tarpeesta. Valiokunta viittasi tylsämielisten kohdalla jo toiminnassa olevaan Pietarsaaren laitokseen, jota valtio oli tukenut vuodesta 1881 lähtien. Valiokunnan mielestä uusia laitoksia ei kannattanut perustaa ennen kuin oli tehty tarkka tilastollinen tutkimus maan kouluikässä olevista tylsämielisistä.

Valtiopäivillä käydyissä keskusteluissa v. 1882 puututtiin erityisesti ei-valtiolliseen opetusalaan, eli tylsämielisten koulutukseen. Valtion toimesta järjestettyä koulutusta vastustivat valiokuntamietintöön liittämissään perusteluissa porvarissädyn ja Kristiinankaupungin edustaja A. J. Malmgren sekä talollissädyn edustaja, tilanomistaja ja Alasatakunnan tuomiokunnan esimies E. Avellan. Sekä Malmgren että Avellan viittasivat porvarissädyn edellisillä valtiopäivillä esittämiin näkemyksiin, jonka mukaan tylsämielisten opetus kuului luontevammin yksityiselle hyväntekeväisyydelle.

Avellanin mukaan tylsämielisten opetusta ei ollut tarkoituksenmukaista pohtia puhtaan säälin ja armeliaisuuden näkökulmasta. Juuri näin oli hänen mielestään tähän asti menetelty. Avellan katsoi, että

tylsämielisten koulut kuuluvat vaikutus-alaan, joka oikeastaan on valtiolle vieras.

Avellan asetti aistivalliskysymyksen edelle terveille lapsille tarkoitettut koulut ja katsoi ajankohdan kiireellisimmäksi kysymykseksi mm. suomenkielisten oppikoulujen perustamisen. Talonpoikaissäädyn vaurainpiin ja samalla jyrkimpiin suomenmielisiin kuulunut edustaja kannatti säädysään niitä pyrkimyksiä, joiden tarkoituksena oli suomenkielisten oppikoulujen aikaansaaminen. Vuoden 1882 valtiopäivillä hän teki kaksi anomusehdotusta suomenkielisen oppikouluopetuksen puolesta.

Aistivalliskouluanomuksen säätyjen pohdittavaksi tuonut pappisääty puolestaan katsoi, ettei kunnallislain ja kirkkolain tapaisia yhteiskunnallisesti merkittäviä asetuksia voida noudattaa, koska tarpeellinen määrä oppilaitoksia kuuroja, sokeita ja tylsämielisiä varten maasta vielä puuttui. Pappissäädyn mukaan tylsämielisten paikka ei ollut "hulluinhuoneissa", joissa heitä tähän asti oli hoidettu vaan erityisissä opetuslaitoksissa, joissa heitä kuurojen ja sokeiden tavoin voitiin kasvattaa hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi.¹⁹

19 Yleisen valitusvaliokunnan mietintö N:o 2 kunnianarvoiselle Pappissäädylle jätetyn anomusehdotuksen johdosta perustaa suomen- ja ruotsinkielisiä kouluja sokeita, kuuromykkiä ja tylsämielisiä varten. Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä v. 1882. I, 1-7; Kirkkolaki Suomen Suuriruhtinanmaan evankelisluterilaiselle kirkolle. Annettu 6 p:nä joulukuuta 1869. Porvoossa 1908, 20

Pappissäädystä valitusvaliokunnan mietintö tilastointi- ja selvitystarpeineen sai juuri tylsämielisten osalta melko yksimielisen hyväksynnän. Kuitenkin muistettiin huomauttaa, että toiminnassa olevaa Pietarsaaren koulua oli valtion edelleen tuettava, ainakin niin kauan, kunnes tilastointi tylsämielisten määrästä oli tehty. Johtaja Alopaeuksen loma-aikoina tekemiin matkoihin viitaten pappissääty uskoi maassa olevan tylsämielisiä enemmän kuin oli uskallettu arvatakaan. Kuitenkin papiston keskuudessa tuntui arvojärjestys vammaisten opetuksen tarpeesta olevan 1880-luvulla hyvin selkeä. Järjestys kuurot - sokeat - tylsämieliset toistui useimmissa puheenvuoroissa. Professori Estlander halusi turvata kirkon perinteisen toimialan, eli kuurojenopetuksen valtiollisessa opetustoiminnassa.

Pappissääty halusi pysyttää kuurojen ja sokeiden opetuksen vastedeskin valtion suojassa. Myös tylsämielisten opetuksen järjestämistä toivottiin, muttei kuitenkaan perinteisen aistivammaisopetuksen kustannuksella. Pappissäädyn jäsenet korostivat puheenvuoroissaan, ettei yksityisen hyväntekeväisyyden varaan voinut näin köyhässä maassa kuin Suomi turvautua, sillä ulkomailla kokemus oli osoittanut, että alunperin yksityisinä toimineet laitokset olivat vähitellen muuttuneet valtion laitoksiksi tai ainakin suurin osa niistä oli riippuvainen valtion subventiosta. Hyväntekeväisyyslaitosten siirtyminen valtion valvontaan oli yleistynyt muissa Pohjoismaissa, jossa erityisesti tylsämielisten laitoksia järjestäneet yksityiset hyväntekeväisyysjärjestöt olivat vähitellen päässeet nauttimaan valtionapua. Pappissääty näin ollen hyväksyi yleisen valitusvaliokunnan mietinnön sellaisenaan.²⁰

Hyväntekeväisyyden ja yksityisen toimeliaisuuden tukemisesta aatelis- ja porvarissääty olivat olleet jo vuoden 1877 valtiopäivillä yksimielisiä. Myös vuoden 1882 valtiopäivillä nämä säädöt näkivät tylsämielisten asian kuuluvan erityisen luontevasti juuri hyväntekeväisyyden ja yksityisen aktiivisuuden piiriin. Kumpikin sääty hyväksyi yleisen valitusvaliokunnan mietinnön. Pappissäädyn taholta heitettyyn epäilykseen yksityisen laitoksen valtionavun luonteesta aatelis- ja porvarissääty huomauttivat, että yksityinen laitos on aina yksityinen laitos valtionavusta huolimatta.

Valtionavut olivat luonnollisesti epävarmempi vaihtoehto yksityisen laitoksen toiminnalle kuin toiminta suoraan valtion laitoksena. Valtio siirsi 1870-luvulta lähtien tietoisesti taloudellista vastuuta oppilaiden ylläpidosta erityisesti kunnille, joiden oli mm. kunnallisasetuksen antamien velvoitteiden vuoksi huolehdittava aistiviallisten hoidosta.

(45. pykälä); Wennerström 1885, 438-439 (Fredriksson); Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kunnallishallituksesta maalla. Annettu Helsingissä, 6 p:nä Helmikuuta 1865. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus=kokous. No 4.1865. (6. pykälä); Avellanista Hytönen 1926, 21-24.

20 Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1882. Första delen. 7.3.1882, 353-363.

Epävarmasta valtionavusta ja ympäristökuntien nihkeydestä tylsämielisten opetusta kohtaan oli kokemuksia varsinkin Pietarsaaren tylsämieliskoululla 1880-luvulla.²¹

Talonpoikaissäätö hylkäsi ainoana säätyinä pidemmittä keskusteluita valiokunnan mietinnön sekä pyyntöesityksen vuonna 1882. Valiokunnan esitystä vastustaneen edustaja Avellanin mielestä tilastotutkimus tylsämielisistä oli tarpeeton, koska

Tilastollinen virasto kyllä muistuttamattakin pitänee huolta tietojen hankkimisesta tylsämielisten lukumäärästä maassa.

Avellan oli tyrmännyt ehdotuksen jo valiokunnalle antamassaan vastalauseessa. Hänen mielestään säätyjen tehtävänä oli ratkaista ensinnä koulutuksen kannalta ajankohtaisimmat kansanopetus- ja oppikouluksymykset. Kristillisen armeliaisuuden piiriin kuuluvat vähemmän kiireelliset asiat, kuten aistiviallisten opetuskysymys, tuli jättää hyvän-
tekeväisyyden ja yksityisten kansalaisten huoleksi.²²

Aistivialliskoulutuksen uudistamiseen joutuivat 1880-luvun kuluessa ottamaan säätyjen lisäksi kantaa myös senaatti, kirkollisasiain-
toimituskunta, kouluylhallitus ja tuomiokapitulit. Kiireellisimmäksi tehtäväksi katsottiin ennen uusien laitosten perustamista aistivialliskou-
lujen tarkastajan viran aikaansaaminen ja tilastoinnin tekeminen vielä kartoittamatta olevan ryhmän, eli tylsämielisten, osalta.

Tylsämielisten tilastointi saatiin suoritettua vuoden 1884 aikana. Tulos osoitti jo aikaisemmin epäillyn yhteyden tylsämielisyyden ja mui-
den vammojen kesken, mikä suositeltiin ottamaan huomioon koulutusta järjesteltäessä. Kovin selkeitä ohjeita ei siis tilastoinnin perusteella voitu
tylsämielisten opettamiseksi tässä vaiheessa antaa. Tilastoinnin tulos omalta osaltaan kannusti pitämään opetuksen yksityisellä pohjalla, jossa
mahdollisuudet yksilölliseen opetukseen katsottiin parhaimmaksi.²³

Tämän jälkeen lähdettiin valmistelemaan koulutuksen järjestä-
mistä. Aistivialliskoulutuksen suunnittelu annettiin tehtäväksi tulevalle
aistivialliskoulujen tarkastajalle. Vuoden 1880 asetusehdotus oli nimen-
nyt tarkastajan tehtävistä tärkeimmäksi yleisen kiinnostuksen herättämi-
sen aistiviallisten opetusta kohtaan, minkä vuoksi tarkastajan tuli tutus-
tua aistiviallisten opetukseen ja hoitoon eri puolille maata suuntautuvil-
la matkoilla. Alopaeus oli v. 1885 pyytänyt myös Moldenhawerilta

21 Protokoll förda hos Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1882. Första häftet. 11.3.1882, 271-272; Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1882. Första delen. 7.3.1882, 395-405.

22 Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1882. Ensimmäinen vihko. 15.3.1882, 410-411.

23 Tilastotoimiston seurakunnille lähettämä kysely tylsämielisistä valmistui v.1884, ja sitä käsiteltiin 10.10.1884: (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 10.10.1884, 480-484 ja (JyMA). KirkT. kirjekonsepti 10.10.1884 (VII Da 75).

mielipidettä suomalaisten asetusehdotukseen.²⁴

Tarkastajan toimen voikin katsoa olleen jatkoa Alopaeuksen työlle Turun kuurojenkoulun johtajana. Kyseisenä aikana Alopaeus oli kierrellyt lomillaan eri puolilla maata herättääkseen kansan kiinnostuksen kuurojenopetuksen lisäksi myös muuta aistivallisten opetustyötä kohtaan. Tarkastajan pätevyysvaatimukseksi katsottiin riittävän joko fil.-kand. tutkinto tai pappiskoulutus. Pedagogikokemusta pidettiin kuitenkin hakijalle suosituksena. Apurahan hakijan tuli laatia matkasuunnitelma sekä tutustua tämän puitteissa vähintään yhden vuoden ajan aistivalliskoulujen organisaatioon ulkomailla.

Suomessa ei kuitenkaan 1880-luvulla ollut henkilöä, joka olisi pätevyytensä perusteella voitu suoraan valita tarkastajaksi; ainoa henkilö, jolla olisi ollut koko aistivallisalueen asiantuntemusta, oli Carl Henrik Alopaeus, mutta hän oli jo ehtinyt siirtyä Porvoon piispaksi. Tilastollisen päätoimiston saatua vuonna 1884 valmiiksi vuoden 1882 valtiopäivien sille esittämän toivomuksen tylsämielistilaston laadinnasta, senaatti teki tammikuussa 1885 päätöksen 4000 markan apurahan myöntämisestä jollekin "sopivalle henkilölle", joka tutustuisi ulkomaiseen aistivalliskoulutukseen ja sen järjestelyyn, ja antoi kouluylhällituksen tehtäväksi tällaisen henkilön valinnan.²⁵

Alopaeuksen aloitteesta apurahan saajaksi valittiin filosofian maisteri Valter Forsius. Forsius tutustui tammikuusta 1886 syyskuuhun 1887 Pohjoismaissa, Saksassa ja Sveitsissä kuurojen, sokeiden ja tylsämielisten opetukseen. Valter Forsius oli kotoisin C. H. Alopaeuksen kotikaupungista Porvoosta, jossa oli tullut ylioppilaaksi vuonna 1875. Valter Forsiuksen isä, Carl Henrik Forsius, oli muuttanut vuonna 1859 Porvooseen tultuaan nimitetyksi paikallisen lyseon rehtoriksi.

Forsiuksen perhe vietti useita kesiä rehtori Forsiuksen veljen, Wilhelm Forsiuksen, tilalla Porvoon pitäjässä. Wilhelm Forsiuksen naapurina Porvoon pitäjässä vietti kesiään myös Carl Henrik Alopaeuksen perhe ja luultavasti juuri tätä kautta Valter Forsius joutui tuttavuuteen Alopaeuksen kanssa. Lisäksi Valter Forsiuksen sisar Bertha samoin kuin kuuro serkku Elin Carlstedt toimivat Porvoon kuurojenkoulussa opettajina 1880-luvulla.²⁶

Forsiuksen matkaa Eurooppaan seurasi lähinnä paikallinen Bor-

24 (LSLFB, Kööpenhamina). Det kgl. blindeinstitut i København. Breve fra Finland v. 1863-1905: C. H. Alopaeus Moldenhawerille 6.11.1885.

25 (VA). Senaatin talousosaston pöytäkirja 19.10.1882, 841, 12.10.1883, 606-607 ja 28.3.1884, 602-603. Päätös apurahan myöntämisestä ulkomaista opintomatkaa varten tehtiin 17.1.1885, 136-140; Ks. myös (VA). Senaatin talousosasto KD 77/276 1882 ja KD 47/274 1884. Vuoden 1880 aistivalliskouluhoidon ehdotuksesta pyydettiin vuonna 1882 myös tuomiokapitulien lausunnot, jotka kaikki olivat ehdotuksen suhteen myönteisiä. Kouluhallitus oli puolestaan valmis painattamaan Alopaeuksen asetusehdotusehdotuksen vuonna 1882: (VA). Kouluhallitus II. Kirjekonsepti 20.4.1882 (Da 13).

26 Helling 1946, 62-63.

gåbladet -lehti, jolle Forsius raportoi matkan edistymistä. Huhtikuussa 1887 Borgåbladet kertoi, miten Forsius oli vierailut Norjassa sekä oli parhaillaan Ruotsissa tutustumassa Wadstenan kuuromykkäinlaitokseen. Forsiuksen opintomatka jatkui edelleen Tanskaan ja Saksaan. Forsiuksen palattua kotimaahan vuonna 1888 kertoi Borgåbladet lyhyesti Forsiuksen kertomuksen saamasta vastaanotosta kouluylivaltuutuksessa. Helmikuussa 1888 Forsius oli jättänyt senaatille matkakertomuksensa sekä myöhemmin tähän asti laajimman suunnitelman kuurojen, sokeiden ja tylsämielisten koulutuksen kokonaisjärjestelyksi.²⁷

Tarkastajan viran tehtäväkuvauksessa kuten muissakin Forsiuksen esityksissä tuli selkeästi ilmi aistivalliskoulutuksen erottaminen kirkon vaikutuspiiristä. Lisäksi kuurojen- ja sokeainkoulut pyrittiin saamaan tiiviimmin kouluhallinnon alaisuuteen. Forsius pyrki myös valtion ja yksityisten aistivalliskoulujen selkeämpään kontrolliin. Vaikka Forsius katsoi aistivalliskoulusuunnitelmassaan valtiolliseen opetusalaan kuuluvaksi myös tylsämielisten opetuksen, oli se kuitenkin tehtäväkuvultaan ja tavoitteeltaan selvästi erillään muusta koulutuksesta ja ehkä tämän vuoksi jäi aikanaan lopullisen asetuksen ulkopuolelle.

Eniten muutoksia tuli Forsiuksen ehdotuksen mukaan aiheutumaan kuurojenopetukselle, kun hallitsevaksi opetusmenetelmäksi suositeltiin saksalaista puhemetodia samoin kuin oppilaiden oppimisedellytysten tarkempaa huomioimista. Puhemetodia oli ryhdytty kokeilemaan muiden Pohjoismaiden tavoin Kuopion kuurojenkoulussa 1870-luvulla, jossa opetusmenetelmänä oli alun perin ollut viittomakieli.

Puhemenetelmän otti käyttöön Kuopion kuurojenkoulussa vuosina 1874 - 1878 johtajana toiminut K. Hendell, ja sen käyttö vakiintui Kustaa Killisen johtajakautena. Senaattori Yrjö-Koskiselle Killinen valitikin opettajien vähäistä määrää sekä vanhan koulurakennuksen epätar koituksen mukaisuutta puheopetuksen järjestämiseen. Varsinkin päivähuoneet oli sijoitettu niin, että oppilaat joutuivat olemaan liiaksi omissa oloissaan. Tällöin oli "vaarana viittomien käyttö", mikä taas katsottiin vakavaksi esteeksi puheen edistymiselle.

Sokeainkoulut Forsius ehdotti muutettavaksi ns. saksilaisen järjestelmän mukaiseksi. Sokeiden ammattiin opetus oli Forsiuksen ehdotuksessa jo vuoden 1872 valtiopäivillä kiteytyneen näkemyksen mukaisesti edelleen kehittämistä vaativa päämäärä.²⁸

Kouluylivaltuutus ei ottanut Forsiuksen ehdotukseen kantaa, vaan

27 Borgåbladet 2.4.1887, n:o 26 ja 13.10.1888, n:o 81.

28 Kuurojen opetuksen historian ääriviivoja. Kirjoitettu Turun kuurojenkoulun satavuotisjuhlaan. Kuurojen- ja sokeainkoulu 1-2/1960. 10-11; (VÄ). Valtiovaraintoimituskunta. Komitea-asiakirjat (Hp): Aistivalliskoulukomitea (Hp 9): Forsiuksen ehdotus vuonna 1888; (JoMA). Kuopion kuurojenkoulu. Lähetettyjen kirjeiden toisteet 1881-1904 (DA 3): Killinen Yrjö-Koskiselle 24.3. (vuosi?).

ehdotti sen painattamista ja lausuntojen pyytämistä aistivalliskoulujen johtajilta, asiantuntijoilta ja muilta asiasta kiinnostuneilta. Senaatti päätti 25.10. 1888 kirkollisasiainoimituskunnan esittelijäsihteeri J. A. Nordmanin mietinnöstä esittämän näkemyksen mukaisesti asettaa komitean selvittämään kysymystä.

Komitean puheenjohtajaksi määrättiin Turun kuurojenkoulun entinen johtaja, Porvoon piispa, C. H. Alopaeus; hänen lisäksi valittiin 10 jäsentä. Mukana komiteassa olivat Alopaeuksen ohella Porvoon kuurojenkoulun johtaja Archilles Sirén, Kuopion sokeainkoulun johtaja Karl Mortimer Stenius, Pietarsaaren kuurojenkoulun johtaja Anna Heikel, Helsingin sokeainkoulun johtaja Hanna Ingman, kanslianeuvos Zachris Joachim Cleve, kansakoulujen ylitarkastajana Uno Cygnaeuksen jälkeen toiminut Wilhelm Floman, Turun kuurojenkoulun johtaja Adolf Eliel Nordman, Kuopion kuurojenkoulun johtaja Kustaa Killinen, filosofian maisteri Edvin L. Hedman ja Valter Forsius. Hedman oli komiteaa muodostettaessa toisella ulkomaisella opintomatallaan, mutta hänen tiedettiin palaavan kotimaahan komitean kokoontuessa ensimmäisen kerran tammikuussa 1889.²⁹

Valter Forsiuksen aistivalliskouluehdotusta oli siis esitelty julkisuudessa lähinnä paikallisessa Borgåbladetissa vuonna 1888. Komitean kokoontuessa alkuvuodesta 1889 saikin Forsiuksen ehdotus arvostelua juuri siitä, että se oli jätetty pienen sisäpiirin käsiteltäväksi eikä sitä oltu julkisuudessa tarpeeksi esitelty. Nya Pressenissä nimimerkki "-z-" puuttui juuri tähän seikkaan. Kirjoittaja arvosteli paitsi asiantuntijoiden valintaa ja ehdotuksen julkista levitystä, myös kuntien tasolla olevaa asiantuntemusta. Kirjoittaja epäilikin, että ainoastaan kansakouluopettajat voivat aistivallisten opetuksesta jotain tietää - pappien ja kunnan edustajien kiinnostus asiaan oli hänen kokemuksensa mukaan vähäinen.

Varsinkin pappien asiantuntemukseen kohdistunut arvostelu herätti kirpeitä vastineita; yhtenä vastaajana oli mm. Huittisten yksityisen kuuromykkien koulun opettajana vuodesta 1882 toiminut papintytär Helena Ingelius, joka vastasi Nya Pressenissä kirjoittajalle kuuromykkäinopetuksesta saamansa kokemuksen perusteella. Ingeliuksen mielestä paikallisten pappien tietämyksen taso oli ainakin kuurojenopetuksen osalta ollut perinteisesti hyvä ja he olivat asiasta yleisesti ottaen kiinnostuneita.

Uudessa Suomettaressa nimimerkki "K.L." puuttui opetusmetodien kannalta ristiriitaiseen kuurojenopetukseen arvostellen Forsiuksen ehdotusta siitä, että se suosi yksinomaan puhemetodin käyttöä kuurojenkouluissa. Puhemetodin yleistymisen muiden Pohjoismaiden tavoin vallitsevaksi opetusmenetelmäksi kiinnosti 1800-luvun lopusta lähtien myös julkista sanaa. Väittely kuurojenopetusmetodista kulmi-

noitui selvästi aistivalliskoulukomitean työssä vuonna 1889.³⁰

Komitea työskenteli ensimmäisessä vaiheessaan tammikuussa 1889 Helsingin suomalaisen tyttökoulun huoneistossa Yrjönkadun varrella, myöhemmin senaatin rakennuksen alakerroksessa Ritarikadun puolella.³¹ Komitean sihteeriksi oli kutsuttu lakitieteen kandidaatti Kaarlo Castrén. Oppivelvollisuuskysymyksessä päädyttiin pitkän keskustelun jälkeen ehdottamaan vapaaehtoisuuteen perustuvaa aistivallisten koulujärjestelmää. Eriävän mielipiteensä jättivät oppivelvollisuuden kannattajat E. Hedman, Hanna Ingman, Kustaa Killinen ja A. E. Nordman, eli komitean nuorimmat jäsenet. Hedman mm. vetosi Norjassa vuonna 1881 julkaistuun asetukseen, joka asetti kaikki aistivalliset lapset oppivelvollisuuden piiriin.

Kuurojenopetuksen kohdalla kuurojen kommunikointikysymys ei varsinaisessa komiteatyöskentelyssä aiheuttanut voimakkaita ristiriitoja, vaikka selvät rintamalinjat olivat tosin olemassa komitean kokoonpanossa. Varsinkin Pietarsaaren kuurojenkoulun johtaja, Anna Heikel, vastusti puhemenetelmän ensisijaista käyttämistä.

Sokeainopetuksen osalta komitea hyväksyi suurimmaksi osaksi Forsiuksen ehdotukset ammattiopetuksen kehittämiseksi. Forsius arvosteli siihenastista sokeiden opetusta. Hänen mielestään ainoastaan työ voi pitää sokean elämässä ja yhteiskunnassa kiinni, mutta työtä hän ei kuitenkaan saa sokeainkouluihin tehdä. Myös sokeainkoulujen sijainti kielikysymyksineen aiheutti komiteassa eripuraa. Alopaeus katsoi eriävässä mielipiteessään, että komitea oli esittänyt koulujen yksikielisyysperiaatteen, joka oli vallitsevana periaatteena myös kansakouluissa. Alopaeuksen mukaan Tammissaaren oli perustettava ruotsinkielinen sokeainkoulu, joka olisi keskus ruotsalaiselle kieliryhmälle; lisäksi sen läheisyydessä oli kansakouluopettajaseminaari.

Sokean väestön opetustarpeen arvioinnissa mielialat olivat 20 vuodessa oleellisesti muuttuneet, sillä komitean jäsenet arvostelivat erityisesti Kuopion sokeainkoulun syrjäistä sijaintia. Koulu oli etäällä "väkirikkaammista osista maataamme, jossa myös sokeita lapsia löytyy suuremmassa määrässä."³²

Komitea ei ensimmäisessä vaiheessaan ehtinyt laatia asetusehdotusta, vaan teki periaatteelliset ratkaisut Forsiuksen ehdotuksen pohjalta, vaikka Alopaeus näyttää Plitin mukaan alusta lähtien johdonmu-

30 Sanomalehdissä Forsiuksen ehdotus sai palautetta mm. Nya Pressenissä 22.11.1888 n:o 319, 24.11.1888 n:o 321A, 9.1.1889 n:o 7, 18.1.1889 n:o 16 ja Uudessa Suomettaressa 6.1.1889 n:o 4.

31 Juhlajulkaisu omistettu Valter Woldemar Forsius'elle hänen täyttäessään 60 vuotta 14 päivänä syyskuuta v. 1916. Julkaissut Suomen Aistivalliskoulujen Lehti, 35.

32 Plit 1984, 304-309; (VA). Senaatti. Kauppa- ja teollisuustoimituskunta. Aistivallisten opetuksen järjestämistä tutkineen komitean pöytäkirjat 4.1.1889 - 25.1.1889: 14.1.1889-15.1.1889 (Ha 1); Uusi Suometar 1.10.1887, n:o 227, jossa Hedman esittää aistivallisten yleistä oppivelvollisuutta (kuten Norja).

kaisesti pyrkiin asetusehdotuksen yksityiskohtaiseen laatimiseen. Toisessa vaiheessa kokoontuikin työryhmä, jossa Alopaeus oli puheenjohtajana ja jäsenenä Floman, Forsius, Hedman ja Nordman. Tämän valiokunnan työstä ei ole olemassa pöytäkirjoja, mutta se laati oman suomen- ja ruotsinkielisen asetusehdotuksensa perusteluineen sekä opetussuunnitelmat. Ennen ehdotuksen valmistumista komitea kokoontui kokonaisuudessaan tarkastamaan sitä ja tekemään mahdolliset muutokset.

Tässä vaiheessa käsiteltiin tylsämielisten opetusta, joka vielä 1880-luvun lopussa lepäsi yksityisen aktiivisuuden varassa. Vaikka mm. Alopaeus oli vielä aikaisemmin ollut vankasti valtiollisen tylsämieliskoulutuksen kannalla, komitea päätyi varsin yleisluontoisesti esittämään väljät periaatteet, joiden mukaan yksityisten tulisi perustaa näitä kouluja.

Valtion oli ryhdyttävä toimiin, mikäli kouluja ei ollut tarpeeksi. Komitea kuitenkin toivoi, että suomenkielinen tylsämieliskoulu perustettaisiin Helsinkiin tai sen läheisyyteen ja Pietarsaaren ruotsinkieliselle koululle myönnettäisiin edelleen valtionapua. Komitea katsoi, että "tylsämielisyyden" käsite oli vielä varsin horjuva ja sen ulkopuolelle oli jäänyt mm. psyykkisesti sairaat lapset, joiden paikka ei ollut mielisairaaloissa tai "huruinhuoneissa".³³

Kouluylhallitus tuki komiteanmietintöä olennaisimmilta osin ja puuttui ainoastaan joihinkin yksityiskohtiin, jotka koskivat opettajien pätevyysvaatimuksia, aistivalliskoulujen tarkastajan palkkausta sekä oppilaiden yläikärajan asettamista. Kouluylhallitus katsoi vuonna 1890 aistivalliskoulukomitean ehdotusta tutkiessaan, että aistivalliskoulujen opettajien pätevyysvaatimukset tulisi olla tiukemmat kuin tavallisten kansakouluopettajien. Kouluylhallituksen mielestä aistivallisopetus edusti vuosisadan "yhtä kauneinta humanitääristä toimintaa". Opettajakokelaille suositeltiin tässä vaiheessa mm. ylioppilastutkinnon suorittamista. Lisäksi se katsoi, että myös säätyjä tuli asiassa kuulla, sillä kustannukset asian toteuttamisesta tulisivat kuitenkin olemaan merkittävät.

Senaatti käsitteli ehdotusta lokakuussa 1890, mutta lykkäsi tulevien valtiopäivien vuoksi asetusehdotuksen tarkastusta ja otti sen uudelleen käsittelyyn vuoden päästä, jolloin se määräsi komiteanmietintöä tarkastamaan erityisen tarkastusvaliokunnan. Periaatteessa mietintöä tarkastanut senaatin asettama tarkastusvaliokunta, jossa olivat mukana kirkollisasiainoitusseuran päällikkö Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen sekä senaattorit K. O. G. Melan ja W. Eneberg, yhtyi aistivalliskoulukomitean mietintöön sellaisenaan, mutta siinä esitettyjä toimenpiteitä tuli toteuttaa asteittain.

Kiireellisimmät toimenpiteet koskivat oppilaitoksia, oppilaita ja opettajia. Valiokunta valmistikin oman ehdotuksensa - kuultuaan ensin

W. Flomania, V. Forsiusta ja K. Killistä - aistivalliskoulujen tarkastajan virasta, oppilaitosten uudelleen järjestämisestä sekä uusien koulujen perustamisesta.

Valiokunnan ehdotusta käsiteltiin yksityiskohtaisesti maaliskuun alussa 1892 senaatissa ja kirkollisasiuntoimituskunnassa ja esitys päätettiin lähettää se keisarin hyväksyttäväksi. Asetusehdotuksen saatua keisarilta vahvistuksen 30.6.1892, aistivalliskoulujen tarkastajaksi valittiin heinäkuussa 1892 Valter Forsius.³⁴

Alopaeuksen johtaman aistivalliskoulukomitean laatima asetus ehdotus määritteli aistivalliskoulujen tehtäväksi kasvattaa kuuromykkiä, sokeita ja tylsämielisiä:

kristillisiksi, siveellisiksi ja hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi, siten että koulu sekä antaa heille opetusta ja sielunsivistystä että valmistaa heitä rippikoulua varten kuin myöskin opettaa ja harjoittaa heitä sellaisissa käytännöllisissä töissä, joilla he vastedes, mikäli mahdollista on, voivat hankkia itsellensä elatusta.

Perusteluissa todetaan, että kysymys on erityisesti ryhmästä, joka on jäänyt kansakoululaitoksen ulkopuolelle, eli

ellei puutteellisia voi kansakouluihin ottaa, niin on heitä varten perustettava kouluja, joissa he voivat oppia hyviä tapoja ja saavuttaa sen verran tietoa kuin kultakin yhteiskunnan jäseneltä vähintään voipi vaatia.

Tämän vuoksi komitea katsoi, että erityisesti kristinopin opetuksella oli oltava kouluissa keskeinen sija. Kuuroja varten kouluja tuli perustaa "kouluiässä olevia kuuromykkiä varten", yli-ikäisiä kuuromykkiä varten, joita ei voida edellä mainittuihin kouluihin ottaa sekä sellaisia kuuroja varten, jotka olivat myös sokeita tai tylsämielisiä. Perusteluissa mainitaan, että juuri kahta viimeksi mainittua ryhmää ei voida opettaa yhdessä kouluikäisten kuuromykkien kanssa, vaan heitä oli erikseen ohjattava. Kiireellisimmäksi toimenpiteeksi katsottiin yli-ikäisten kuurojen opetuksen järjestäminen.

Iän perusteella tapahtuvaa koulutuksen jakoa suositeltiin myös sokeille ja komitea asettui tukemaan koulujen perustamista kouluikäisiä sokeita varten sekä työkouluja yli-ikäisille sokeille. Tylsämielisten kohdalla komitea ehdotti koulujen perustamista sellaisia lapsia varten, joita ei voitu tavallisissa kouluissa opettaa. Tylsämielisten laitoksia tuli komi-

34 Komiteanmietinnön painatusta käsiteltiin senaatin talousosastossa 11.12.1889, 1006-1007; (VA). Senaatin talousosasto KD 132/281 1888. Talousosasto lykkäsi asian käsittelyn 9.10.1890, 492-493 valtiopäivien yli ja otti asian uudelleen käsiteltäväksi 21.10.1891, 930. Lopullinen asetus ehdotus esitettiin senaatin talousosastossa 2.3.1892, 46-83, jonka jälkeen asetus lähetettiin keisarille; (JoMA). Kuopion kuurojen koulu. Lähetettyjen kirjeiden toistheet 1874-1895 (DA 1): Koulutoimen Ylihallitukselle Killinen kertoi 14.1.1890, miten kuurojen opettajiksi aikovat olivat tiedustelleet, voisivatko he suorittaa auskultointinsa suoraan Kuopion kuurojenkoulussa.

tean mukaan mieluummin perustaa "kaupungin ulkoreunaan" tai läheisyyteen, jossa laitoksella oli käytettävissään niin suuri maa-alue, että oppilaita voitiin harjoittaa maanviljelyssä ja puutarhanhoidossa. Komitea korosti tylsämielisten opetuksen erillistä luonnetta ja katsoi, että mahdollisuudet joustavaan yksilöllisiin tarpeisiin huomioivaan opetukseen oli ainoastaan yksityiskouluilla.

Forsiuksen ehdotuksessa oli esitetty tylsämieliskoulutuksen kolmijakoa, eli koulujen perustamista 1) kouluikäisille tylsämielisille, 2) aikuisille ja työkykyisille tylsämielisille sekä 3) asyyleja kehitys- ja työkyvyttömillä "idiooteilla". Forsius näkikin tylsämieliskoulutuksen mieluummin valtion hallussa vastoin komiteassa mukana olleen Hedmanin näkemystä, jonka mukaan tässä vaiheessa piti tukea yksityiskoulujen perustamista tylsämielisille, mikä viimeksi mainittu esitys sitten näyttää tulleen myös komitean kannaksi.

Hedman oli jo vuonna 1887 suhtautunut torjuvasti tylsämielisten opettamiseen valtion ylläpitämissä kuurojen- ja sokeainkouluissa, saati kansakouluissa. Lievästikään tylsämielisten paikka ei Hedmanin mukaan ollut näissä kouluissa, sillä erityisesti lähiympäristön ymmärtämättömän suhtautuminen tylsämielisiin vaikeutti opetusta tavallisissa kouluissa. Tylsämielisille oli siis perustettava kouluja, joiden opetukselle ominainen yksilöllinen ohjaus toteutui parhaiten yksityisten ylläpitämissä laitoksissa. Forsiuksen esitys kumoutui Hedmanin ehdottoman kielteiseen kantaan ja näin ollen komitea ei ottanut Forsiuksen kolmijakoon kantaa sen tarkemmin, ja se jäi myös myöhemässä tarkastuskäsittelyssä huomiotta.³⁵

Kesäkuussa 1892 annettu keisarillinen julistus "erinäisistä muutoksista Suomen kuuromyökkäin- ja sokeain-opetuslaitosten järjestämisessä sekä uusien sellaisten koulujen perustamisesta" sisälsi kuitenkin vain pienen osan aistivalliskoulukomitean tekemästä työstä; mm. koulujen opetussuunnitelmat jäivät lopullisen asetuksen ulkopuolelle.

Vuonna 1892 annetun aistivalliskouluasetuksen ulkopuolelle jäi tylsämielisten opetus. Asetuksessa keskityttiin järjestämään uudelleen komitean ehdotusten mukaan vain valtion alaisten kuurojen- ja sokeainkoulujen toiminta maassamme. Tylsämielisopetuksen ulkopuolelle jättämistä perusteltiin pääasiassa komitean tylsämielisopetuksen varsinaisena asiantuntijana pidetyn, Edvin Hedmanin, ulkomaisten opintomatkojen aikana vahvistuneella käsityksellä yksityisen opetuksen puolesta. Tässä Hedman sai myös senaatin tuen. Säännöllinen valtionapu

35 Komiteanmietintö 1890. N:o 1, 1-15, 16, 20, 22, 24, ks. myös Perustelut, 59-61, 67-68, 76-77, 80-81; (HMA). Perttulan keskuslaitos: Lähetettyjen kirjeiden konseptit vuosina 1887-1891 (Da:1): Hedmanin lähettämä kirjoitus Uuteen Suomeen 29.10.1887; (VA). Senaatti. Valtiovaraintoimituskunta. Komitea-asiakirjat 1811-1901: Aistivalliskoulutuksen järjestämistä tutkineen komitean ehdotus (Hp 9): Forsiuksen ehdotus tylsämielisten opetuksen järjestämiseksi.

antoi yksityisten koulujen toiminnalle jatkuvuuden tunteen.

Asetuksen mukaan Kuopion kuurojenkoulua tuli entisestään laajentaa ja uudistaa kahdeksanluokkaiseksi suomenkieliseksi puhekouluksi. Kuopion kuurojenkoulua pidettiin nähtävästi johtavassa asemassa suomalaisessa kuurojenopetuksessa tähän aikaan, koska se oli harjoittanut saksalaista puhemenetelmää jo vuosikausia. Suurin muutos oli kuitenkin erityisellä asetuksella vuonna 1858 Turkuun perustetun kaksikielisen koulun vähittäinen lakkauttaminen, kun uusia oppilaita ei enää saanut ottaa. Turun kaupunkiin tuli kuitenkin perustaa Kuopion tapaan suomenkielinen puhekoulu. Sen sijaan Jyväskylään oli perustettava uusi yli-ikäisiä, suomenkielisiä kuuromykkiä kirjoitus- sekä viittomametodilla ohjaava koulu. Myös Mikkelin kaupunkiin määrättiin perustettavaksi 7-vuotinen kirjoituskoulu suomenkielisiä varten. Ruotsinkielisten koulujen määrää ei siis enää lisätty, kun Porvoon kuurojenkoulu uudistettiin ruotsinkieliseksi puhemetodia käyttäväksi kouluksi ja Pietarsaaren kuurojenkoulusta muodostettiin kirjoitusmenetelmää käyttävä koulu ruotsinkielisistä kodeista oleville kuuroille.

Vuoden 1888 valtiopäivillä oli kirkkoherra Wallin jättänyt pappissäädylle anomuksen kuurojenkoulun perustamisesta Oulun lääniin. Anomuksen taustalla pilkkotti huoli maamme pohjoisimman osan kuurojen lasten opetuksesta. Vuonna 1888 Suomessa oli kaikkiaan neljä valtion ylläpitämää kuurojenkoulua sekä yksi, Huittisiin 1880-luvun alussa perustettu yksityinen valtionapua nauttiva kuurojenkoulu. Oppilaspaikkojen määrä oli kuitenkin näissä kouluissa tarpeeseen nähden riittämätön ja kaikkein huonoimmassa asemassa olivat juuri Pohjois-Suomen asukkaat. Anomus ei kuitenkaan vielä näillä valtiopäivillä johtanut tulokseen eikä sitä myöskään aistivialliskoulukomiteassa käsitelty.

Asetus jakoi sekä Helsingin että Kuopion sokeainkoulut kaksivuotiseen valmistavaan osastoon ja nelivuotisiin koulu- ja työosastoihin. Aistivammaisten, eli tässä tapauksessa kuulo- ja näkövammaisten, asema valtion ohjaamassa opetustoiminnassa vahvistui vuoden 1892 julistuksen myötä entisestään. Asetus kuitenkin sulki lopullisesti ulkopuolelle muut vammaryhmät, eli tylsämieliset ja raajarikot, joiden opetus oli kuitenkin 1890-luvun alussa valtion valvonnassa. Työtä tehtiin kuitenkin epäsäännöllisten avustusten ja hyväntekeväisyyden aktiivisuuden varassa.³⁶

Aistivialliskoulujen tarkastajan tehtävänä oli kyllä määrätty myös sellaisten julkisten ja yksityisten koulujen toiminta,

36 Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-kokoelma. N:o 24. 1892. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus erinäisistä muutoksista Suomen kuuromykkäin- ja sokeainopetuslaitosten järjestämisessä sekä uusien sellaisten koulujen perustamisesta. Annettu Helsingissä, 30 p:nä Kesäkuuta 1892. Kohdat I-VIII; Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1888. V. Yleisen Valitusvaliokunnan mietintö N:o 3 Pappissäädyille jätetyn anomus-ehdotuksen johdosta, joka koskee kuuromykkäin-koulun perustamista johonkin sopivaan paikkaan Oulun läänissä, 1-5.

joissa oli kuurojen ja sokeiden lisäksi tylsämielisiä. Tylsämielisopetuksen selkiintymättömyyttä osoittaa, miten se jäi valtion valvonnan kannalta eräänlaiseksi rajatapaukseksi, sillä yksityisissä laitoksissa kunnan kustannuksella huolletut tylsämieliset kuuluivat 1890-luvulla myös vaivahoidontarkastajan valvonnan alaisuuteen.³⁷

6.2.2 Vaivahoidontarkastelija koulutuksen valvojana

Vaivahoidon tarkastus alkoi virallisesti maassamme vuonna 1889 seurausena edellisenä vuonna annetusta julistuksesta. Samalla annettiin asetus senaatin talousosaston ja siviilitoimituskunnan alaisuuteen perustettavasta vaivahoidontarkastajan virasta. Uuden virkamiehen tehtävänä oli vaivahoidon neuvonta ja valvonta. Vaivahoidontarkastajan valvontaan kuuluivat myös yksityistä hyväntekeväisyyttä harjoittavat yhdistykset, seurat ja laitokset. Näiden oli vaivahoidontarkastajan vaatimuksesta selvitettävä toimintaansa vastineeksi siitä taloudellisesta avusta, jonka he valtiolta asetusten ja määräysten perusteella olivat saaneet.³⁸

Vaivahoidontarkastajan oli puolestaan annettava kunnille ja yksityisille henkilöille neuvoja vaivahoidon toimeenpanossa ja sen kehittämisessä. Vaivahoidontarkastajan työksi jäi paitsi kuntien köyhäinhoidon valvonta myös kunnan ja yksityisten kustantama, vammaisille yksityisluonteisissa työ- ja kasvatuslaitoksissa annetun hoidon tarkailu.³⁹

Kuntien ja yksityisten mielenkiintoa vammaisten opetusta kohtaan lisäsi varsinkin vuonna 1892 voimaan tullut "Rahasto työhön täysin kykenemättömien henkilöiden hoitoa varten" -asetus, josta senaatti oli antanut esityksen 1.3.1892. Senaatti oli määrännyt 70 000 markkaa vakinaiseksi vuotuiseksi menoksi vaivais- ja työhuonerahastoon avustukseksi sellaisille Suomen kansalaisille, jotka ovat työhön täysin kykenemättömiä.

Rahastosta tuettiin hyväntekeväisyysyhdistysten, yksittäisten henkilöiden ja laitosten harjoittamaa hoito- ja opetustyötä. Apua tarjottiin:

viallisille, sokeille, heikkomielisille ja muille sellaisille henkilöille, jotka raajarikkoisuuden tahi muun vian vuoksi eivät ole työkykyisiä, semmois-

37 (VA). VSV 37/1892.

38 Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-kokous. N:o 33. 1888. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus waiwaishoidon tarkastelun järjestämisestä Suomessa. Annettu Helsingissä, 2 p:nä Lokakuuta 1888. Pykälät 1 - 3 ja 5.

39 Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-kokous. N:o 34. 1888. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Johtosääntö waiwaishoidon-tarkastelijalle Suomessa. Annettu Helsingissä, 9 p:nä Lokakuuta 1888. Pykälä 9.

ta opetusta tarjotaan, että nämä saavat itsensä työhön ja itsensä elättämiseen kykeneviksi.

Rahaston tukea apurahan muodossa saivat myös kunnat ja yksityiset, jotka kustansivat oppilaiden ylläpidon ja opetuksen edellä mainittujen vammairyhmien huoltoon erikoistuneissa hoito- ja opetuslaitoksissa.⁴⁰

Vammaisten hoitoon erikoistuneista yhdistyksistä ensimmäiset, jotka saivat vuonna 1893 rahastosta tukea toiminnalleen vaivahoidontarkastajan myötävaikutuksella, olivat Raajarikkoisten Auttamisyhdistys, Oulun raajarikkoisten lastenkoti ja Sokeain Ystävät.⁴¹

Raajarikkoisten Auttamisyhdistys haki apurahaa oppilaskodin rakentamista varten. Myös Sokeain Ystävät oli anonut rahastosta tukea sokeainkotinsa ylläpitämiseksi. Taloudellisen tuen vastineeksi yhdistykset joutuivat jättämään kertomuksen toiminnastaan ja varojen käytöstä vaivahoidontarkastajalle vaivahoidontarkastelusta annetun määräyksen mukaisesti.⁴²

Yhdistykset vastustivat nyt etenkin sitä, että rahastosta myönnetyn valtionavun vastineeksi yksittäiset yhdistykset joutuivat lähettämään tilintarkastus- ja vuosikertomuksensa suoraan senaattiin tarkastettavaksi. Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen eräät johtokunnan jäsenet tulkitsivat tämän valtion valvonnan kiristymiseksi. Auttamisyhdistyksen johtokunnan puheenjohtaja Frithiof Neovius, yhdistyksen sihteeri Vera Hjelt, talousasioista vastannut Cely Mechelin kuten myös varajäsen Rosina Heikel, erosivat Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen johtokunnasta helmikuussa 1893.⁴³

Auttamisyhdistyksessä oli kritisoitu jo loppuvuodesta 1892 valtion asettamia ehtoja. Katsottiin, että toiminta-avun käytön valvonta poikkesi senaatin v. 1890 hyväksymistä yhdistyksen säännöistä, joissa kontrollista ei ollut minkäänlaista mainintaa. Tässä vaiheessa toimikunnan sisäinen eripura kasvoi yhdistyksen jäsenistä mm. Richard Sieversin ollessa valmis hyväksymään ehdot. Puheenjohtaja Neovius puolestaan katsoi, että yhdistyksen itsenäisyys vähenisi valtionavun hyväksymisen jälkeen oleellisesti.⁴⁴

Vaivahoidontarkastajan työ keskittyi 1890-luvulla mm. vammaisten opetuksen ja hoidon kehittämiseen rahaston välityksellä sekä taloudellisen avun jakamiseen yksittäisille laitoksille ja hyväntekeväi-

40 SVT. XXI. Vaivahoitotilasto. B. Vaivahoidontarkastelijan vuosikertomuksia vuonna 1894, 37-38.

41 SVT. XXI. Vaivahoitotilasto. B. Vaivahoidontarkastelijan vuosikertomuksia vuosina 1892 ja 1893, 35.

42 Fattigvårdsinspektörens för Finland Underdåniga Berättelse öfver sin verksamhet under år 1892, 11.

43 (Ruskeasuon koulu). Föreningen för lyttas bistånd, protokoll 22.2. ja 26.2.1893.

44 Ks. edellinen ja protokoll 18.1.1893.

syysyhdistyksille näiden toiminnan turvaamiseksi. Yleensä ottaen vaivashoidontarkastaja ei kertomuksissaan 1890-luvulla puuttunut opetuksen sisältöön ja koulujen toimintaan, ellei opetustoiminta jollain tavalla sotinut itse vaivashoidon periaatteita vastaan tai vahingoittanut opetuksen kohteena olevia oppilaita. Suoranaisia epäkohtia ei kertomusten mukaan raajarikkoisten opetukseen erikoistuneissa kouluissa 1890-luvulla ilmennyt. Helsingin raajarikkoisten työkoulu, johon Helsingiuksella oli tavallista läheisemmät siteet, koska hän oli ollut tekemisissä laitoksen kanssa perustamisvaiheessa, sai Helsingiukselta Signe Häggmanin johtaja-aikana pelkästään kiitosta. Helsingiukselta vierailu työkoulussa tuotti pelkästään iloa; käynti laitoksessa oli aina enemmän kuin tavallinen rutiinitarkastus.

Poikkeuksena oli vuosi 1898, jolloin vaivashoidontarkastaja kiinnitti huomion "aistiviallisten ja raajarikkoisten joukossa oleviin epileptikkoihin", joiden koulutus vielä maastamme puuttui. Epileptikot olivat saaneet huomiota myös vuotta aikaisemmin kokoontuneilla valtiopäivillä.⁴⁵

Tylsämielisten huollossa huomio kiinnittyi lähinnä paikallisen vaivashoidon räikeimpiin epäkohtiin, erityisesti vielä voimassa olleeseen ruotujärjestelmään, jonka puitteissa saivat hoitoa myös tylsämieliset. Helsingiuksen vuoden 1893 tilanteesta antaman kertomuksen mukaan ruotukiertoon ei saanut enää päästää "sairaita, mielisairaita, sokeita tai näihin verrattavia sekä yli 75-vuotiaita vanhuksia".⁴⁶

Matkapäiväkirjoihinsa tekemien muistiinpanojen perusteella Helsingiukselta huolehti erityisesti kouluikäisten lasten asema vaivashoidossa, sillä 1890-luvun alussa kunnan hoidokkien joukossa oli edelleen myös lapsia. Heidät oli sijoitettu vaivaistaloihin, vaikka kunnassa olisi ollut useampiakin kansakouluja. Edistysaskeleena aikaisempaan Helsingiuksella pitää sen sijaan kuntien yrityksiä hankkia sokeille elantoa ja toimeentuloa ruotukierron ulkopuolelta.⁴⁷

Helsingiuksen suhtautumista tylsämielisopetukseen nähtävästi väritti myös vuoden 1887 julkinen väittely tuolloin ajankohtaisesta vaivashoidon uudelleenorganisoinnista, josta Perttulan tylsämielislaitoksen johtaja E. L. Hedmanilla ja vaivashoidontarkastaja Helsingiuksella olivat vastakkaiset näkemykset. Helsingiuksella ja Hedmanilla kiistelivät vuonna 1887 asian tiimoilta Hedmanin puoltaessa kiihkeästi vapaaehtoisen avustustoiminnan ajamista Elberfeld-järjestelmän puitteissa myös Suomeen.

Luultavasti debatin syntymiseen vaikutti myös ajankohtainen

45 SVT. XXI. Vaivashoitotilasto. B. v. 1892-1899: epileptikoista vuonna 1898, 9-11; Häggmanista Helsingiuksella 1929, 86.

46 Fattigvårdsinspektörens för Finland Underdåniga Berättelse öfver sin verksamhet under år 1893, 22.

47 (ÅAB). Gustaf Adolf Helsingius, brevsamling: rese-, dagboks- och a. anteckningar v. 1890 (C:1).

kielipolitiikka; olihan Hedman Yrjö-Koskisen ystävänä mitä ilmeisemmin suomenkielisyyden kannalla ruotsinkielisen Helsingiuksen käyttäessä kirjoitustensa välittäjänä pelkästään ruotsinkielistä lehdistöä.

Keskustelua käytiin ruotsinmielisessä Helsingfors Dagbladissa loppuvuodesta 1887. Kiistan aiheena oli ajankohtainen vaivaishoidon järjestely maassamme. Helsingfors Dagbladın palstoilla pohdittiin vaivaishoidon tulevaisuutta ja taten välillisesti opetuksenkin kiinnittymistä yksityisenä toimialana yhä enemmän valtiolliseen ohjauspolitiikkaan otsikolla "Vaivaistaloja vai Elberfeld-järjestelmä?" ("Fattiggårdar eller Elberfeldsystem?").

Helsingiuksella oli ulkomaanmatkansa jälkeen vielä tuoreita kokemuksia Pohjoismaiden ja Saksan vaivaishoitosuveluksista, ja hän oli nähnyt esimerkkejä myös Elberfeld-järjestelmästä. Hedmanin ajatuksia siivitti puolestaan samanaikainen opiskelu Thorshaugin tylsämielisten oppilaitoksessa, jonka ansiosta hänelle oli välittynyt myönteinen kuva norjalaisen yksityisen hyväntekeväisyyden aikaansaannoksista vaivaishoidon organisoimiseksi. Toki myös Helsingius oli omien sanojensa mukaan yrittänyt ajaa työssään Elberfeld-järjestelmää maahamme - kuitenkin soveltaen sitä rinnakkaiseloon virallisen vaivaishoidon kanssa.⁴⁸

Elberfeld-järjestelmä kehitettiin viralliseksi vaivaishoitojärjestelmäksi samannimisessä kaupungissa Saksassa vuonna 1853. Elberfeld-järjestelmä tuli vielä 1900-luvulla olemaan kunnallisen vaivaishoidon esikuva sekä Saksassa että muissa maissa. Elberfeld-järjestelmä perustui yksityisten henkilöiden ja hyväntekeväisyyden vapaaehtoiseen aktiivisuuteen yhteiskunnan vähäosaisten auttamiseksi. Elberfeld-järjestelmän avulla yritettiin luoda välitöntä kontaktia vaivaishoitoviranomaisten ja yksityisten hyväntekijöiden välille.

Suomessa Elberfeld-järjestelmää sovellettiin joillakin alueilla 1890-luvun puolivälissä, myös Edvin Hedmanin kotikaupungissa Oulussa. (Elberfeldiä on Oulun raajarikkoisten lastenkotia käsiteltäessä jo lyhyesti selvitetty).⁴⁹

Helsingius katsoi, että hän oli työssään johdonmukaisesti tukenut viranomaisten ja hyväntekeväisyysyhdistysten yhteistyötä vaivaishoidon toteuttamiseksi, mitä puolestaan Hedman ei tuossa vaiheessa pitänyt ainakaan Suomen oloissa mahdollisena. Hedman katsoi, ettei nykyinen vaivaishoidon järjestely anna mahdollisuutta Elberfeld-järjestelmän toteuttamiseen Suomessa. Virallinen vaivaishoito ja yksityisten henkilöiden vapaaehtoisuuteen perustava Elberfeld-järjestelmä olivat Hedmanin mukaan rinnakkain mahdottomat toteuttaa. Helsingius

48 Helsingfors Dagblad 22.-23.10.1887 n:o 287-288, 8.-9.11.1887 n:o 304-305, 4.12.1887 n:o 330 ja 15.12.1887 n:o 341.

49 Thomas Chalmers oli 1800-luvun alun Skotlannissa kehittänyt Elberfeldiä vastaavaa köyhäinhoitojärjestelmää, jossa köyhäinhoito oli annettu paikallisten seurakuntien organisoiman yksityisen hyväntekeväisyyden vastuulle: Torsby 1969, 134-153; Söderling 1974, 133-137.

puolestaan koki, että Elberfeld-menetelmää voitiin soveltaa vain sellaisten vaivaisryhmien kohdalla, joilla mahdollisesti oli jo koti ja omaisia ja joiden vaivaisuus ei merkinnyt täydellistä työkyvyn puuttumista. Molemmat siis periaatteessa kannattivat Elberfeld-järjestelmää, mutta eri tavoin toteutettuna. Helsingius vaati myös valtion ohjaavaa kättä vaivashoitopolitiikan edistämiseksi. Pelkästään yksityisen avunannon ja hyväntekeväisyyden asiantuntemukseen varaan ei koko vaivashoitojärjestelmää voitu Suomessa rakentaa.

Vaikka Helsingius kannatti yksilöllistä vaivashoitoa ja perhesijoitusta, katsoi hän, että myös vaivaistaloja tullaan tarvitsemaan niitä varten, joita ei perheisiin voida sijoittaa. Tällaisia Elberfeld-järjestelmään soveltumattomia olivat Suomessa Helsingiuksen mielestä vanhat ja sairaat, yleensä ottaen vaivaishoidollisesti toivottomimmat tapaukset.

Hedman puolestaan ihmetteli Helsingiuksen idealistista näkemystä vaivaistaloista asyyleinä, jotka olisivat "rauhan ja turvan sataamia", ja joissa "työ oli enemmän kuin sivuseikka". Hedmanin mukaan ei ainakaan tällä tavoin köyhien määrää Suomessa vähennetä. Hedman huomautti, että kaikkialla, jossa Elberfeld-järjestelmää oli toteutettu, oli avunsaajien määrä alkanut laskea. Näin ollen huolto oli kohdistunut niihin, jotka apua todella tarvitsevat, eli turvattomat ja kodittomat lapset, mielisairaat, vanhat ja sairaat sekä raajarikot.

Helsingiuksen vaivaistaloihin kohdistama kiivas puolustus onkin ilmeisessä ristiriidassa 1880-luvun puolivälissä tapahtuneen Suomen ja Pohjoismaisen vaivashoitokatselmuksen tulosten kanssa. Varsinkin suomalainen vaivashoito vaivaistaloinen sai Gustaf Adolf Helsingiuksen taholta osakseen ankaraa arvostelua. Vielä Suomen vaivashoitoloja kosketelleessa matkakertomuksessa Helsingius leimasi siihen asti näkemänsä vaivaistalot luonteeltaan enemmän rangaistuslaitoksiksi kuin vaivaisten hoitoon tarkoitetuiksi.⁵⁰

Kirjailija Juhani Aho on lastuissaan arvostellut mm. vaivashoidontarkastajan viran täyttämistä osana ajan hyväntekeväisyysinnostusta. Luultavasti "Oman onnensa seppä" kohdistaa huomion myös Gustaf Adolf Helsingiuksen ristiriitaiseksi koettuun persoonaan. Kirjoitus kuvaa huvittavasti 1880- ja 1890-luvun hyväntekeväisyysyhdistysten ja -seurojen perustamisinnokkuutta. Aikakauteenhan kuului oleellisesti myös Gustaf Adolf Helsingiuksen toiminta vaivashoidon kehittämiseksi hyväntekeväisyyden avulla:

50 Helsingfors Dagblad 22.-23.10.1887 n:o 287-288, 8.-9.11.1887 n:o 304-305, 4.12.1887 n:o 330 ja 15.12.1887 n:o 341; (VA). KKK Akti 56/1886 (Helsingiuksen luonnehdinta vaivaistaloista, vrt. Hfors Dagblad); Ks. myös Helsingius 1907, 82-86, jossa Helsingius kehuu hyväntekeväisyyden siihenastista panosta virallisen vaivashoidon täydentäjänä.

Hän kuului kaikkiin seuroihin ja yhdistyksiin, ja meillä on kaikellaisia seuroja ja yhdistyksiä, joiden toimialaan kuuluvat mitä kaikellaisimmat aatteet ja asiat. Kun yksi seura hylkää hänen aatteensa, otti sen toinen ohjelmaansa, ja jos ei olisi ottanut, olisi hän perustanut oman seuransa, mikä meillä on hyvin tavallista.⁵¹

Juhani Ahon lastu, joka jo aikanaan koettiin Helsingiuksen toimien arvosteluksi, oli itse kohteessa aiheuttanut syvää mielipahaa, jota Aho myöhemmin yritti hyvittää Helsingiukselle henkilökohtaisen kirjeen välityksellä väittämällä, että oli kirjoittanut sen "ketään erityistä ajattelematta" Juhani Ahon mielestä valtion suosima hyväntekeväisyys oli enemmänkin ohimenevä muotioikku kuin vakavasti otettava toimintatapa yhteiskunnan vähäosaisten auttamiseksi.⁵²

51 Aho 1906, 125.

52 Aho 1961, 293-294.

7 PAIKALLISESTA HYVÄNTEKEVÄISYYDESTÄ VALTION ASIAKSI

Aistiviällis- ja raajarikkoiskoulutuksen vähittäinen jäsentyminen suomalaisen koulutusjärjestelmän osa-alueeksi vuosien 1846 ja 1892 välisenä aikana oli koko koulutuskenttää ajatellen merkittävä uudistus, joka käynnisti systemaattisen vammaisten kouluttautumisen ja ammatinhaninnan Suomessa. Kuurojen- ja sokeainopetuksen alku sijoittuu ajallisesti ja ideologisesti samanaikaiseen kansanopetuksen järjestäytymiseen, kun 1860-luvun kansansivistysideologia tuli samalla vaikuttamaan myös vammaisten opetustarpeen heräämiseen Suomessa.

Vammaisia koskevan koulutuskeskustelun voidaan kuitenkin katsoa alkaneen jo 1840-luvulla. Porvoon kuurojenkoulua perustettaessa haaveiltiin valtiollisen kuurojenopetusinstituutin perustamisesta Suomeen Tukholman Manilla-koulun tapaan. Lisäksi kuurojenkouluhankkeella oli yhtymäkohtia ajankohtaiseen koulutus- ja köyhäinhoitokeskusteluun ajanjakson sivistyneistön johdolla kuten myös paikallisella tasolla muodikkaaseen hyväntekeväisyystoimintaan.

Valtiollisen kuurojenkouluhankkeen edistymistä oli omiaan haittaamaan Nikolai I:n ajan koulutus uudistuksille nihkeä ilmapiiri. Myös vammaisopetusta koskevan aloitteellisuuden kuuluminen vielä 1840-luvulla lääkintölaitokselle hidasti opetuksen käynnistymistä valtion johdolla, mikä puolestaan osoitti, miten pitkään pysyvä vammaisuuskin ymmärrettiin lähinnä sairaudeksi, jota opetuskeinoin ei katsottu voitavan hoitaa. Vasta vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksessa siirrettiin sairaanhoitohallinnon alueita, kuten mielisairaiden ohella sairaat ja vaivaiset, vaivaishoitohallinnon vastuulle. Senaatti luotti varauksetta lääkintölaitoksen mielipiteeseen kuurojenkoulutushanketta tyrmätessään. Lääkintäviranomaiset pitivätkin jo 1840-luvulla kuurojenopetusta kiireellisempänä sokeiden opetuksen aikaansaamista yhteydessä huolestutta-

vassa määrin yleistyneisiin silmäsairauksiin.

Mm. 1700-luvun vaivashoitoa tarkastelleet tutkijat ovat katso-
neet köyhien, vaivashoidon apuun turvautumaan joutuneiden, olleen
Pohjoismaissa kautta aikojen ryhmänä varsin homogeenisen. Perin-
teisesti köyhiksi on määritelty raajarikot, kroonisesti sairaat, vammaiset
yleensä, orvot sekä vanhukset, jotka eivät kyenneet pitämään itsestään
huolta. Tämän perinteen valossa on helppo ymmärtää, miksi lääkintö-
laitos torjui valtiollisen kuurojenkouluhankkeen vetoamalla lääketieteen
näkökulmasta kiireellisemmäksi katsomansa sokeiden opetustarpeeseen.

Suomalaisen kuurojenopetuksen käynnistymiseen 1860-luvulla
(Turun, Kuopion ja Pietarsaaren valtiolliset kuurojenkoulut) vaikutti
ennen kaikkea vankka pohjoismainen traditio. Porvoon kuurojenkoulun
johtajan ja Manilla-koulun entisen oppilaan, Karl Oskar Malmin jälkeen,
yhteyksiä pohjoismaiseen kuurojenopetukseen jatkoi mm. Turun kuuro-
jenkoulun johtaja Carl Henrik Alopaeus. Valtion vastaantuloon vaaditiin
kuitenkin 1850-luvun puolivälissä valtaistuimelle nousseen Venäjän
uuden hallitsijan, Aleksanteri II:n, aikana levinnyt vapaampi ja koulu-
tusuudistuksille myönteisempi ilmapiiri.

Sokeainopetukseen ryhdyttiin Suomessa vasta Uno Cygnaeuksen
vuosien 1858 - 1859 aikana tekemän ulkomaisen opintomatkan jälkeen.
Pohjoismaiden, Saksan, Itävallan, Sveitsin ja Hollannin kouluoloihin
tutustunut Uno Cygnaeus oli vierailut matkansa aikana myös aistivial-
listen oppilaitoksissa. Sokeiden opetuksen kannalta merkittäväksi nousi
Cygnaeuksen matkansa aikana tekemä huomio sokeiden harjoittamisesta
käsitöiden avulla itsenäisesti toimeentuleviksi kansalaisiksi. Varsinai-
sesti Cygnaeuksen huomio "työllä työhön kasvatusta" -metodin soveltami-
sesta suomalaiseen sokeainopetukseen toteutui vasta Kuopion soke-
ainkoulussa sen johtajan, Karl Mortimer Steniuksen, ihastuttua etenkin
dresdeniläiseen sokeainopetukseen, jossa sokeista pyrittiin kasvat-
tamaan omillaan toimeentulevia käsityöläisiä.

Suomalaisen sokeainopetuksen aloittamista motivoi mitä suu-
remmassa määrin myös pitkin 1800-lukua lääkintäviranomaisissa hu-
olestumista aiheuttaneet silmäsairaudet suomalaisten pitäessä sairausti-
lastoissa Euroopan kärkisijaa. Suomi olikin ensimmäinen Pohjoismaa,
johon perustettiin silmälääketieteen, eli oftalmologian oppituoli. Koulu-
tuksellisessa mielessä silmäsairausproblematiikka otettiin huomioon
vasta v. 1871 perustetussa Kuopion sokeainkoulussa. Suomenkielisen
sokeainkoulun aikaansaamista vauhditti ennen kaikkea vuoden 1867
valtiopäiväaloitteet papiston ja talonpoikaissäädyn toimesta.

Kuopion sokeainkoulu ehti toimia vajaan vuoden, ennen kuin
valtiopäivät kokoontuivat päättämään sokeainkoulutuksen kohtalosta
kevällä 1872. Säätöjen kannanotot heijastivat nyt yleisen innokkuuden
heikkenemistä suhteessa valtion varoin järjestettyyn vammaisten ope-
tukseen. Samanaikainen kansankoulujen perustaminen herätti varsinkin
talonpoikaissäädystä kysymyksen siihenastisen opetuksen, etenkin

sokeainopetuksen "hyödyllisyydestä, sokeain elämässä.

1870-luvulle tultaessa entistä tavoiteltavammaksi oli noussut ihmistyyppi, jonka olemassaolo ei aiheuttanut lähiyhteisöilleen taloudellista räsitusta. Vähäosaisimmankin väestön jäsenen odotettiin tästä lähtien edustavan uutta, vapaasti liikkuvaa, työvoimaansa myyvää ihmistyyppiä. Kansanopetuksen 1870-luvun alussa tapahtuneen määrällisen kehityksen valossa (vuosina 1870 - 1871 maalaiskuntien kansakoulujen määrä nousi 114 kansakouluun!) esitys suostuntavarain määräämisestä sokeain lasten kasvatusta ja opetusta varten sai säätyjen taholta lähes yksimielisen nihkeän vastaanoton.

1860-luvun nälkävuosien jälkeisen suomalaisen valtion luomiseen ajoittuu myös suomalaisen vammaiskoulutuksen ideologinen taitekohta, jossa yleisen yhteiskunnallisen kehityksen tapaan haarautuu kaksi päälinjaa: vammaisten ohjaaminen määrätietoemmin omaan ammattiin ja toimeentuloon sekä samanaikaisesti koulutuksen organisoimisessa valtiollisen koulutusaloitteellisuuden rinnalle nousseen yksityisen aktiivisuuden ja hyväntekeväisyyden panos valtiollisen koulutoiminnan täydentäjänä 1870-luvulta lähtien.

Suomen ensimmäinen koulu koulutuskelpoisia kehitysvammaisia, eli tylsämielisiä varten, avattiin yksityisen aktiivisuuden toimesta vuonna 1877 Pietarsaareissa. Koulun perustajana oli veiston- ja piirustuksenopettaja, Knut Lundberg, joka oli aikaisemmin työskennellyt Pietarsaaren valtiollisessa kuurojenkoulussa. Tylsämielisten opetuksen tarve oli Suomessa herännyt jo 1860-luvulla, kun kuurojenkouluihin alkoi ilmoittautua oppilaisiksi myös lievästi tylsämielisiä kuulovammaisia. Varsinkin Turun kuurojenkoulun johtajan, Carl Henrik Alopaeuksen, merkitys Pietarsaaren tylsämieliskoulun aikaansaamiseksi oli tärkeä.

Valtiollisen koulutuksen ulkopuolelle jääneiden, mutta koulutuskelpoisten vammairyhmien, kuten tylsämielisten ja raajarikkojen, liittäminen yksityisen koulutusaloitteellisuuden piiriin, sai tylsämielisten osalta lähes varauksettoman hyväksynnän vuoden 1877 valtiopäivillä. Valtion kantana oli siis 1880-luvulle tultaessa jo perustettujen laitosten kehittäminen ja uusien laitosten pitäminen vastedeskin yksityisellä pohjalla. Yksityisen koulutustyön turvaamiseksi oli koulutuksen järjestäjillä mahdollisuus saada valtiolta tukea valtionapujen muodossa.

Raajarikkoisten opetuksen alkua siivitti 1880-luvun vaivaishoitöjärjestelyt Gustaf Adolf Helsingiuksen johdolla. Raajarikkoisten ryhmä oli toki saanut huomiota paikallisen vaivaishoidon tasolla koko 1800-luvun. Jo vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksessa mainittiin raajarikot köyhäinapuun itseoikeutettuna ryhmänään. Helsingin raajarikkoisten työskoulun perustajalla Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksellä olikin monia yhtymäkohtia ajanjakson yhdistystoimintaan yhdistävänä piirteenään yhteiskunnan vähäosaisten asian ajaminen.

Vuonna 1877 kokoontunut kuurojenkoulukokous Carl Henrik

Alopuoleksen johdolla käynnisti pohjoismaisen esimerkin voimalla myös Suomessa aistiviolliskoulujen kehittämispösessin, jonka päätepisteeksi katsotaan vuonna 1892 annettu asetus aistiviolliskoulujen uudelleenjärjestelyistä maassamme. Asetuksen ulkopuolelle jäi tylsämielisten opetus. Asetuksessa keskityttiin lähinnä uudelleenjärjestämään valtion alaisten kuurojen- ja sokeainkoulujen toiminta maassamme.

Suomenkielisen aistiviollisopetuksen nousua heijasti kuurojenopetuksessa puhemetodin yleistyminen kuten myös yleisellä tasolla paineet suomenkielisen opetuksen lisäämiseksi ruotsinkielisen opetuksen kustannuksella. Mm. vuoden 1883 tylsämielistöilasto oli jo osoittanut suomenkielisen tylsämielistöopetuksen tarpeellisuuden. Lähinnä suomenkielisen senaattorin Y. S. Yrjö-Koskisen myötävaikutuksella perustettiin vuonna 1890 Helsinkiin suomenkielinen tylsämielistöosasto. Laitoksen johtajan, Edvin Hedmanin, esikuvana oli Norja, jossa ruumiillinen työ, varsinkin elinkeinöihimme sopiva maanviljely, oli noussut kehitysvammaisten opetuksessa toteutuskelpoiseksi metodiksi.

Sen sijaan 1880-luvun lopussa virkaansa astunut vaivaishoidontarkastaja keskittyi 1890-luvulle tultaessa lähinnä huollon kehittämiseen vuonna 1892 perustetun "Rahaston työhön täysin kykenemättömien henkilöiden hoitoa varten" välityksellä sekä taloudellisen avun jakamiseen yksittäisille laitoksille ja hyväntekeväisyisyhdistyksille. Hallinnollisesti yksinomaan vaivaishoidon valvontaan kuuluivat tutkituista ryhmistä juuri raajarikot, joiden koulutusta ja ammattiinohjaamista varten oli perustettu vuosina 1890 ja 1891 paikallisen hyväntekeväisyyden toimesta työkoulu ja lastenkoti. Molempien laitosten, sekä Helsingin ja Oulun, esikuvana oli Kööpenhaminan raajarikkoislaitos, jossa raajarikkoisista pyrittiin aikaansaamaan sekä hoidon (ortopedia) että koulutuksen avulla yhteiskuntaa hyödyttäviä kansalaisia.

Vammaisten koulutuskysymys onkin 1800-luvun osalta nähtävä kaikissa Pohjoismaissa laajempien yhteiskunnallisten muutosten valossa. Muodollisen koulutuksen merkitys nousi koko väestöä ajatellen aivan uudelle tasolle 1800-luvulla. Muutos näkyi selvimmän perusopetuksen laajenemisessa. Antero Heikkistä lainaten Suomessa siirryttiin vähitellen sääty-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskuntaan. Kansalaisyhteiskunnassa myös vammaiset alkoivat erottua vaivaisten ryhmästä omaksi yhteiskunnan huomiota vaativaksi kohteekseen; tässä prosessissa oli nimenomaan koulutuskysymysten heräämisellä keskeinen asema 1800-luvulla.

SAMMANFATTNING

Under den tidsperiod som behandlas i denna undersökning grundades dövstumskolorna i Borgå (1846), Åbo (1860), Kuopio (1862) och Jakobstad (1863), samt blindskolorna i Helsingfors (1865) och Kuopio (1874). Förutom Borgå dövstumskola grundades också sinnesslöanstalterna i Jakobstad (1877) och Perttula (1890) samt krymplings-skolorna i Helsingfors (1890) och Uleåborg (1891) på privat initiativ. Till privatskolornas period (fr.o.m. 1870-talet) hör också dövstumskolan i Vittis (1882), vars uppkomst behandlas kort i samband med abnormskolekommitténs sammankomst år 1889. Huvudvikten under denna period kommer att ligga vid undervisning för sinnesslöa och vanföra.

Avsikten är att åskådliggöra uppkomsten av ett behov av utbildning för sensoriskt och motoriskt handikappade i ljuset av den allmänna samhällsutvecklingen, som under 1800-talet strävade mot anpassning av de handikappade till samhället. Enligt Urpo Kuotola, som har forskat i synskadades integration i samhället, kan denna integration ske på fyra olika sätt: fysiskt, funktionellt, socialt och samhälleligt, varav den fysiska integrationen är ett nödvändigt villkor för de övriga. På fysisk integration tyder närmast de synliga tecknen på anpassning dvs, att den handikappade bor och lever i samhället. Enligt den bokstavliga tolkningen av ordet *integration* isolerades handikappade på 1800-talet från normala samhällsmedlemmar genom att de stängdes in på anstalter och skolor i grupper med likartade handikapp.

Av de handikappgrupper som tas upp i denna undersökning (dövstumma, blinda, sinnesslöa, vanföra) har närmast dövstum- och blindundervisningen redan blivit rätt så grundligt behandlad i Keijo Plits (Dövstumskolorna i Borgå, Åbo, Kuopio och Jakobstad) respektive Anja Tsokkinens (Blindskolorna i Helsingfors och Kuopio) avhandlingar. Abnormskolornas arkiv bjuder på tidsmässigt rätt så oavbrutet

och tillförlitligt material om handikappundervisningens första skeden ända fram till abnormskoleförordningen av år 1892, vilken också utgör en naturlig slutpunkt för denna undersökning.

Endast Borgå dövstumskola, vars föreståndare C.O.Malms korrespondens finns bl.a. på det av förbundet Kuurojen Liitto (De dövas förbund) upprätthållna museum i Helsingfors, har varit ett utforskat territorium. Dessutom ger J.L. Runebergs och C.O. Malms brevväxling från 1850-talet - utgiven av Helena Solstrand-Pipping och här klassificerad snarast som en litterär källa - viktig information om dövstumundervisningen i Borgå som den bildade klassens hobby.

När man betraktar undervisningen för abnorma och vanföra mera som en allmän utbildningsfråga och inte som en fråga om grundandet av vissa enskilda skolor, utgörs det viktigaste källmaterialet av de enskilda skolornas brev, med vilkas hjälp man kan betrakta undervisningen i ljuset av den finska utbildnings- och socialpolitiken. Årsberättelser och skolrådsprotokoll, framför allt de förstnämnda, säger inte egentligen något nytt om skolor vars verksamhet har undersökts redan tidigare.

Skolornas korrespondens sköttes uteslutande av sina föreståndare vilket ger betraktandet av breven sin egen personliga prägel. Abnormskolorna var i officiell korrespondens inte enbart med varandra, utan också med domkapitlarna som övervakade deras verksamhet, samt fr.o.m. 1870-talet med skolstyrelsen. Den centrala delen av den korrespondens som gäller eleverna fördes mellan skolorna och de lokala fattigvårdsmyndigheterna.

Utbildning för abnorma och vanföra som inleddes mellan 1846 och 1892 var med tanke på hela utbildningssektorn en betydande innovation, som satte igång en systematisk utveckling mot skolning och yrkesutbildning för handikappade i Finland. Dövstum- och blindskolornas start är samtida med hela folkbildningens organisering och 1860-talets folkbildningsideologi kom sålunda också att påverka uppkomsten av ett behov för utbildning för handikappade.

För de dövstummas del körde undervisningen i gång redan på 1700-talet under ledning av salpeterdistriktsdirektör Abraham Argillander som hade lärt en släktings dövstamma son att tala och läsa. Den finska dövstumundervisningen som hade börjat i mitten av 1700-talet fick dock försättning först på 1840-talet i den dövstumme Carl Oskar Malms verksamhet. Carl Oskar Malm, som föddes i Eura den 12.2.1826, hörde i likhet med Argillander till ståndsclassen, som nästan undantagslöst ansåg att även handikapp hörde mera hemma i de fattigare samhällsklasserna än i det egna. Därför är det alltså inte så förvånande att Carl Oskars föräldrar anklagade för sonens dövhet hans amma som led av skabb och klåda. Hörselskadan märktes först i några veckors ålder, när pojken öron började blöda.

Familjen Malm flyttade år 1827 från Eura till Askola och år 1833

från Askola till Borgå, dit Anders Gustaf Malm året innan hade blivit utnämnd som stadsfiskal. När Carl Oskar var endast 8 år gammal, beledsagade A.G. Malm sin dövstumma son till Stockholm, där Carl Oskar hann i sex år åtnjuta privatundervisning av lärarna vid den år 1808 grundade samskolan för dövstumma och blinda, den sk. Manilla skolan, innan han år 1840 blev antagen som internatskoleelev. År 1845 fick Malm avgångsbetyg från Manilla skolan med utmärkta vitsord som skolans dittills bästa elev.

Diskussionen kring handikapputbildningen i Finland kan alltså anses ha börjat redan på 1840-talet. När Borgå dövstumskola grundades, drömde man om en statlig utbildningsanstalt för dövstumma i stil med Manilla skolan i Stockholm. Projektet hade dessutom ett antal gemensamma punkter både med den då aktuella utbildnings- och fattigvårdsdiskussionen under överklassens ledning och med den på lokalnivå fashionabla välgörenhetsverksamheten.

Grundandet av en statlig dövstumskola bromsades upp förutom av den för skolreformer fientliga atmosfär som rådde under Nikolaj I's styre, också av det faktum att medicinalväsendet ännu på 1840-talet hade initiativet i frågor gällande undervisning för handikappade. Först i fattigvårdsförordningen av år 1852 flyttades vissa delar av sjukvårdsförvaltningen, förutom vården av sinnessjuka också de sjuka och fattiga, över på fattigvårdsförvaltningens ansvar. Det var just med medicinalväsendets utlåtanden som senaten motiverade sitt negativa svar till dövstumundervisningsprojektet.

Införandet av dövstumundervisning på 1860-talet stöddes framför allt av en stark nordisk tradition. Efter Carl Oskar Malm, föreståndare för Borgå dövstumskola och f.d. elev vid Manilla skolan, upprätthöll Carl Henrik Alopaeus, föreståndare för bl.a. Åbo dövstumskola, kontakten med dövstumundervisningen i de andra nordiska länderna. Det krävdes dock den friare och mera reformvänliga atmosfär, som spred sig i Finland efter Rysslands nya härskare Alexander II's trontillträde i medlet av 1850-talet, innan staten blev mera tillmötesgående.

En uppenbar växelverkan kan skönjas mellan dövstum- och blindundervisningens första skeden och den samtida folkundervisningen, även om Uno Cygnaeus är den person som direkt kom att påverka att sinnesslöa inte beaktades i folkskoleförordningen. Han hade under sin resa till Central-Europa bekantat sig med ett antal anstalter för abnorma, inte enbart för dövstumma och blinda, utan också för sinnesslöa.

Tydligen var folkskolelärarseminariet i Weissenfeld den enda institution där samarbetet mellan abnormundervisning och folkskola fungerade på ett sätt som tillfredsställde Cygnaeus. Han fann det utmärkt att studerande vid seminariet vid sidan om sina egna studier skulle bekanta sig med dövstumundervisning. I arbetet med döv-

stumma måste folkskolelärarna vanja sig vid att använda åskådliga metoder, vilket Cygnaeus ansåg vara viktigt även i folkskoleundervisningen.

Enligt Uno Cygnaeus kunde speciellt elementärlärarna lära sig mycket av dövstumundervisningen. Dövstumskolorna hade ett stort lärarantal, för att ge de dövstumma flere möjligheter att öva sina talfärdigheter. Cygnaeus var alltså en ivrig förespråkare för den tyska talmetoden och han ansåg att talundervisning för dövstumma uppenbarligen var av nytta också för folkskolelärarna.

I praktiken är folkutbildningens begynnelsekedan ändå närmare blind- än dövstumundervisningen: bl.a. startade blindskolan i Helsingfors ett år innan folkskoleförordningen utfärdades. Även på den här punkten spelade Uno Cygnaeus en avgörande roll.

Den finska blindundervisningen började alltså först efter folkskolans grundare Uno Cygnaeus' studieresa till utlandet 1858-1859. Cygnaeus, som bekantade sig med skolförhållanden i de nordiska länderna, Tyskland, Österrike, Schweiz och Holland, besökte under sin resa inte enbart anstalter för blindas, utan också för andra abnorma. Det mest väsentliga för de blindas del blev Cygnaeus' observationer om hur blindas lärdes att med hjälp av hantverk bli självständiga, självförsörjande samhällsmedlemmar. Cygnaeus' observationer om "med arbete till arbete"-metoden tillämpades egentligen först vid Kuopio blindskola, när dess föreståndare Karl Mortimer Stenius blivit förtjust i den dresdenska blindundervisningen som strävar till att uppfostra blindas till sig själv försörjande hantverkare.

Införandet av blindundervisning motiverades också av Finlands ledande position vad beträffade ögonsjukdomar som oroat de finska hälsovårdsmyndigheterna under hela 1800-talet. Så var också Finland det första av de nordiska länderna där man grundade en lärostol i oftalmologi i början av 1870-talet. Diskussionen om förebyggande vård av ögonsjukdomar påbörjades redan på 1840-talet, i samband med grundandet av Borgå blindskola 1846.

Blindskolan i Kuopio hann vara verksam knappt ett år innan lantdagen våren 1872 sammanträdde för att bestämma om blindundervisningens framtid. Ständernas ställningstaganden var nu mindre entusiastiska gentemot undervisning för abnorma med statens medel. Det samtida grundandet av folkskolor väckte speciellt bland bondeståndet en fråga om vilken "nytta" de blindas dittills hade haft av undervisning och speciellt av blindundervisning.

Vid ingången av 1870-talet, var idealet allt mer en människotyp, vars existens inte skulle innebära en ekonomisk belastning för den närmaste omgivningen. T.o.m. en medlem av den mest vanlottade befolkningen blev nu en representant för en ny, mobil samhällsenhet som kunde sälja sin arbetskraft. I ljuset av folkbildningens kvantitativa tillväxt i början av 1870-talet, möttes propositionen om beviljingsmedel

för blinda barns uppfostran och undervisning av starka motreaktioner på 1872 års lantdag.

Med skapandet av det finska välfärdssamhället efter hungeråren sammanfaller också den finska abnormundervisningens ideologiska vändpunkt. I likhet med den allmänna samhällsutvecklingen, delar också den sig i två huvudlinjer: på ena sidan står trenden mot att mera målmedvetet styra de handikappade mot ett arbete och uppehälle, på andra sidan privat aktivitet och välgörenhet som ett komplement till statlig skolverksamhet ända från 1870-talet.

Finlands första skola för lindrigt utvecklingsstörda, dvs sinnesslöa, grundades på privat initiativ år 1877 i Jakobstad av f.d. träslöjd- och teckningslärare vid Jakobstad statliga dövstumskola, Knut Lundberg. Behovet för undervisning för sinnesslöa hade vaknat redan på 1860-talet, när lindrigt sinnesslöa hörselskadade allt oftare anmälades som elever vid dövstumskolorna. Carl Henrik Alopæus, föreståndare för Åbo dövstumskola, spelade en speciellt avgörande roll i begynnelseskedet för sinnesslöanstalten i Jakobstad.

Inlemmandet av de grupper av bildbara handikappade som blivit utanför den statliga utbildningen, ss. sinnesslöa och vanföra, fick för de sinnesslöas del av 1877 års lantdag ett nästan enhälligt positivt emottagande. Statens inställning vid ingången av 1880-talet var alltså att utveckla de redan anlagda anstalterna och hålla nya inrättningar på privat basis även i fortsättningen. För att trygga privat bildningsarbete, hade utbildningens organisatorer möjlighet att få stöd av staten i form av statsbidrag.

Abnormundervisningen fick fart av 1880-talets fattigvårdsarrangemang under ledning av Gustaf Adolf Helsingius. Inom ramen av den lokala fattigvården hade de vanföra dock beaktats under hela 1800-talet. Redan i fattigvårdsförordningen av år 1852 nämns vanföra som en självskrivna grupp för fattigunderstöd. Föreningen för Lyttas Bistånd, grundad 1889, hade flera gemensamma drag med tidens föreningsverksamhet, framförallt arbete för samhällets vanlottade.

Dövstumskolekonferensen som sammankom år 1877 under ledning av Carl Henrik Alopæus, satte på nordiskt exempel i gång en abnormskolornas utvecklingsprocess, vars slutpunkt kan anses vara förordningen om de finska abnormskolornas omorganisering av 1892. I förordningen beaktades inte sinnesslöundervisningen, utan man koncentrerade sig på att omorganisera de statliga dövstum- och blindskolornas verksamhet.

Den finskspråkiga abnormundervisningens uppsving reflekterades i dövstumundervisningen av att talmetoden blev allt vanligare och av att man överlag ökade på den finskspråkiga undervisning på bekostnad av den svenskspråkiga. Bl.a. hade statistiken över sinnesslöa från år 1883 redan påvisat att det fanns ett behov för finskspråkig sinnesslöundervisning. Med hjälp av främst den finsksinnade senatoren

Y.S. Yrjö-Koskinen grundades det år 1890 i Helsingfors en finskspråkig avdelning för sinnesslöa. Anstaltens föreståndare Edvin Hedmans förebild var Norge, där man hade funnit kroppsligt arbete, speciellt det för vårt näringsliv väl lämpade jordbruket, vara en metod som kunde tillämpas på undervisning av utvecklingsstörda.

Fattigvårdsinspektören som tillträdde sin tjänst i slutet av 1880-talet koncentrerade sig i början av 1890-talet närmast på att utveckla vården genom den år 1892 grundade "Fonden för arbetsoförmögna personers vård" samt på att dela ut ekonomiskt stöd åt enskilda institutioner och välgörenhetsorganisationer.

Under den ifrågavarande perioden kan just vanföra anses höra under enbart fattigvårdsinspektionen. För skolning och yrkeshandledning av vanföra hade det åren 1890 och 1891 på lokalt initiativ grundats en arbetsskola och ett barnhem. Vardera anstalten, dvs. i Helsingfors och i Uleåborg, hade som sin förebild hemmet för vanföra i Köpenhamn, där man strävade till att med hjälp av vård (ortopedi) och skolning skapa samhällsnyttiga medborgare av vanföra.

Frågan om utbildning för handikappade i de nordiska länderna under 1800-talet bör beskådas i ljuset av den allmänna samhällsutvecklingen. Med tanke på hela befolkningen fick formell utbildning på 1800-talet helt ny betydelse. Tydligast märks förändringen som bredare elementärundervisning. Beträktad mot en allmän utbildningshistorisk bakgrund kan man tala om en långsam förflyttning från ett ståndssamhälle mot ett medborgarsamhälle. I medborgarsamhället började handikappade småningom framträda bland de fattiga som en egen grupp som krävde uppmärksamhet av samhället. I denna process spelade speciellt uppvaknandet av en medvetenhet för utbildningsfrågor en viktig roll under 1800-talet.

TAULUKOT

TAULUKKO 1: Viisi maata, joiden väestössä kuuroja oli eniten koko Euroopassa (Åbo Underrättelser 31.8.1861)	62
TAULUKKO 2: Kuurojen ikärakenne v. 1848 verrattuna koko väestön ikärakenteeseen v. 1850, (%)	63
TAULUKKO 3: Sokeiden määrä 1000 asukasta kohden, eli piiri-lääkärien tiedot sokeiden määrästä v. 1865 verrattuna papiston sokeaintilastoinnin tuloksiin v. 1862	67
TAULUKKO 4: Sokeiden ikärakenne v. 1862 verrattuna koko väestön ikärakenteeseen v. 1860, (%)	68
TAULUKKO 5: 0 - 18 -vuotiaat sokeat ryhmiteltynä sukupuolen mukaan vuoden 1862 pappien tilastossa	68
TAULUKKO 6: Kouluikäisten tylsämielisten lukumäärä (lm.) sekä osuus koko väestöstä (1000 asukasta kohden) vuonna 1883	110

KÄYTETYT LYHENTEET

AD	= anomusdiaari/anomus- ja valitusasiakirjat
BS	= Borenius-suvun kokoelma
BT	= Borgå Tdning
Diss.	= akateeminen väitöskirja
DKB	= Det Kongelige Bibliotek, Kööpenhamina
HAik.	= Historiallinen Aikakauskirja
HMA	= Hämeenlinnan maakunta-arkisto
JoMA	= Joensuun maakunta-arkisto
JY	= Jyväskylän yliopisto
JyMA	= Jyväskylän maakunta-arkisto
KB	= Kungliga Biblioteket, Tukholma
KD	= kirjediaari/kirjeasiakirjat
KE	= Kansallinen elämäkerrasto
KHA	= Kouluhallituksen arkisto
KirkT.	= Kirkollistoimituskunnan arkisto
KKK	= Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto
KTT	= Kauppa- ja teollisuustoimituskunnan arkisto

- KUKS = Kirke- og undervisningsdepartementet. Kontoret for skolevesenet
 D. 1866 - 1897 (RA, Oslo)
 KUKSF = Kirke- og undervisningsdepartementet. Kontoret for skole- og
 fattigvesen D 1851 - 1866 (RA, Oslo)
 LSLFB = Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm,
 Kööpenhamina
 lm. = lukumäärä
 MMA = Mikkelin maakunta-arkisto
 MSA = Manilla skolans arkiv, Tukholma
 NTA = Nordisk Tidsskrift for Abnormskolen 1883 -
 NTBDA = Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og
 Aandssvageskolen 1875 - 1882
 NTBDI = Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og
 Idiotskolen 1867 - 1874
 OMA = Oulun maakunta-arkisto
 pk. = pöytäkirja
 PTA = Porvoon tuomiokapitulien arkisto
 RA = Riksarkivet, Oslo
 SHS = Suomen Historiallinen Seura
 SKHS = Suomen Kirkkohistoriallinen Seura
 SKS = Suomen Kirjallisuuden Seura
 SKST = Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia
 Sos.Aik. = Sosiaalinen Aikakauskirja
 SRAY = Suomen Raajarikkoisten Auttamisyhdistys
 SSA = Stockholms stadsarkiv, Tukholma
 SVT = Suomen virallinen tilasto
 Tal.os. = Senaatin talousosaston arkisto
 TKA = Tuomiokapitulien kouluarkisto
 TMA = Turun maakunta-arkisto
 toim. = toimittaja/toimittaneet
 UC = Uno Cygnaeuksen kokoelma
 utg. = utgivare
 VA = Valtionarkisto
 vk. = vuosikertomus/vuosikerta
 VSV = Valtiosihteerinviraston arkisto
 ÅAB = Åbo Akademis bibliotek, Turku

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Valtionarkisto (VA), Helsinki

Kenraalikuvernöörinkanslian arkisto (KKK)

Aktit 1858 - 1886

Valtiosihteerinviraston arkisto (VSV)

Aktit 1858 - 1897

Senaatin arkisto

Taloussosasto (Tal.os.):

Kirjeasiakirjat (KD) 1846 - 1888

Anomus- ja valitusasiakirjat (AD) 1853 - 1890

Pöytäkirjat (pk.) 1846 - 1892

Kauppa- ja teollisuustoimituskunnan arkisto (KTT)

Aistivillisten opetuksen järjestämistä tutkineen komitean
pöytäkirjat 4.1.1889 - 25.1.1889 (Ha 1)

Valtiovaraintoimituskunnan arkisto

Komitea-asiakirjat 1811 - 1901 (Hp):

Aistivilliskoulutuksen järjestämistä tutkineen komitean eh-
dotus (Hp 9)

Kirkollistoimituskunnan arkisto (KirkT.)

Kirjeakti 1/71 1865

Mietintö 15.5.1858 (De 50)

Mietintö 26.4.1888 (De 80).

Tuomiokapitulien kouluarkisto (TKA)

Porvoon kuuromykkäkoulun arkisto (78):

Vuositutkintoasiakirjat ja oppilasluettelot 1861 - 1870

- Vuoden 1861 kansakoulukomitean arkisto
 Cygnaeuksen ehdotusta tarkastaneen komitean pöytäkirjat
 1861 (540 29:1)
- Kouluhallituksen arkisto (KHA) II
 Kirjeakti 52/106 1880
 Kirjekonseptit 1876 - 1884 (Da 7-15)
 Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat (J 1)
- Porvoon tuomiokapitulin arkisto (PTA)
 Kirjekonseptit 1849
 Kirjekirja 1848 (Da 72)
 Pöytäkirjat 1848 - 1849 (Ca 150-151)
- Uno Cygnaeuksen kokoelma (UC)
 Virallinen kirjeenvaihto vuoteen 1863 (VIII)
- Borenius-suvun kokoelma (BS)
 C. H. Alopaeuksen kirjeitä A. F. Boreniukselle (kansio 2)
- Cely Mechelinin kirjekokoelma
 Kirjeitä vuosilta 1888 - 1889 (kansio 4)
- Leo Mechelinin kirjekokoelma
 Kirjeitä vuodelta 1889 (n:o 20)
- Leo Mechelinin yksityiskokoelma, (Mechelinska samlingen)
 Biographica Leo Mechelin (43):
 Dagboksanteckningar av L.M

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA), Hämeenlinna

- Perttulan keskuslaitoksen arkisto
 Lähetettyjen kirjeiden konseptit 1887 - 1897 (Da:1-3)
 Saapuneet kirjeet 1879 - 1898 (Ea:1-2)

Joensuun maakunta-arkisto (JoMA), Joensuu

- Kuopion kuurojenkoulun arkisto
 Lähetettyjen kirjeiden toisteet v. 1874 - 1904 (DA 1-3)

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA), Jyväskylä

- Kirkollistoimituskunnan arkisto
 Kirjekonseptit 1858 - 1890 (VII Da 49-81)
 Konseptipöytäkirjat 1858 - 1867 (VII Cb 49-58)
- Helsingin sokeainkoulun arkisto
 Aistivallias- ja sokeainkoulun perustamista ym. koskevat
 asiakirjat 1880 - 1914 (Ha 1)
 Kertomus koulun toiminnasta 1865 - 1909 (Dc 1)
 Oppilasmatrikkeli 1865 - 1903 (Bb 1)
- Kuopion sokeainkoulun arkisto
 Kirjeiden konseptikirja 1871 - 1873, 1877 (Daa 1)
- K. G. Leinbergin kirjekokoelma
 C. H. Alopaeuksen kirjeitä K. G. Leinbergille 1869 - 1891
 (kansio 1)

- Historian laitos (JY), Jyväskylä**
 Kuvernöörien kertomuksia
 Mikkelin läänin kuvernöörin kertomus 1845 - 1847
 (VA MF JKK 148)
- Museo, Kulttuurihistoriallinen osasto (JY), Jyväskylä**
 Uno Cygnaeus Sitkassa 1839 - 1845 -näyttely
- Mikkelin maakunta-arkisto (MMA), Mikkeli**
 Kuopion sokeainkoulun arkisto (hajanaisia osia)
 Saapuneet kirjeet C. H. Alopaeukselta, J. P. H. Palménilta,
 Uno Cygnaeukselta, yksityisiltä ja kunnilta + sääntöjä
 1870 - 1876, 1910 - 1932 (E 2)
 Kuopion kuurojenkoulun arkisto
 Saapuneet yksityiskirjeet 1874 - 1926 (Ef:1)
- Oulun maakunta-arkisto (OMA), Oulu**
 Oulun raajarikkoisten lastenkodin arkisto
 Vuosikertomukset 1912 - 1931 (Db:1)
- Turun maakunta-arkisto (TMA), Turku**
 Turun kuurojenkoulun arkisto
 Oppilasmatrikkeli 1860 - 1884 (Bb 1)
 Oppilasluettelot 1860 - (Bc 1)
 Vuosikertomuksia ja -ilmoituksia 1860 - 1919 (I Dc 1)
 Saapuneet kirjeet 1859 - 1901 (I Ea 1)
 Kuurojen opetukseen liittyviä asiakirjoja 1835 - 1892
 (I Hb 1)
 Johtokunnan pöytäkirjat 1860 - 1897 (I Ca 1)
- Kuurojen museo, Helsinki**
 C. O. Malmin kirjeitä
- Ruskeasuon koulun arkisto, Helsinki**
 Föreningen för lyttas bistånd, protokoll 1889 - 1893
 Oppilasmatrikkeli 1890 - 1948
 Koulun kirjeenvaihtoa 1915
 Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen jäsenkortisto 1890
- Åbo Akademis Bibliotek (ÅAB), Turku**
 Gustaf Adolf Helsingius, brevsamling: Rese-, dagboks- och a.
 anteckningar 1886, 1889 - 1891 (C:1)

ULKOMAISET ARKISTOT**Riksarkivet (RA), Oslo**

Kirke- og undervisningsdepartementet. Kontoret for skole- og fattigvesen D 1851 - 1866 (KUKSF). Abnormskolevesenet.

45: Trondhjems døvstummeinstitut 1835 - 1853 (1251/20)

Kirke- og undervisningsdepartementet. Kontoret for skolevesenet D. 1866 - 1897 (KUKS). Abnormskolevesenet. 338: Ordningen av undervisningen for åndssvake, døvstumme og blinde. Planer, betingelser, erklæringer m.m. 1883 - 1890 (1251/20)

Kirke- og undervisningsdepartementet. Kontoret for skolevesenet D. 1866 - 1897 (KUKS). Abnormskolevesenet. 340. Innberetninger fra lærere som fikk stipend i budsjett-terminen 1877/78 - 1894/95 (1251/20)

Kirke- og undervisningsdepartementet. Kontoret for skolevesenet D. 1866 - 1897 (KUKS). Abnormskolevesenet. 342. Hans Hansens skole for åndssvake gutter, Vestheim. J. A. Lippstads skole for åndssvake piker, Thorshaug. 1876 - 1882 (1251/20)

Stockholms Stadsarkiv (SSA), Tukholma

Manilla skolans arkiv (MSA)

Matrikel öfver Institutes Elever (noin vuoteen 1845)

Gästböcker (1834 - 1875)

Kungliga Biblioteket (KB), Tukholma

Journal och handlingar från P. Borgs resa till Portugal och vistelse därstädes åren 1823 - 1828 (M.226)

P. A. Borgs Vitterhetsförsök (Vf.51.)

Bref till Ossian Edmund Borg (Ep.B.9.)

Brev till folkskoleinspektören Carl Jonas Meijerbeg. 2. (Ep.M. 3a:2)

Det Kongelige Bibliotek (DKB), Kööpenhamina

Hans Knudsen til Cederfelt Simonsen 15.7.1881 (NBD2rh)

Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm (LSLFB), Kööpenhamina

Det kgl. blindeinstitut i København

Breve fra Finland 1863 - 1905

VIRALLISJULKAISUT

Valtiopäiväjulkaisut

- Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1872. III. Helsingissä, 1875.
- Asiakirjat valtiopäiviltä vuosina 1877 - 1878. V. Helsinki 1878.
- Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä v. 1882. IV-V. Helsingissä, 1883.
- Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1888. V. Helsingissä, 1889.
- Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1867. Andra häftet. Helsingfors, 1894.
- Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1877 - 1878. Första delen. Helsingfors 1899.
- Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1882. Första delen. Helsingfors 1909.
- Högvördiga Prestaståndets Pleni-Protokoll vid Landtdagen i Helsingfors 1863 - 1864. Första Bandet, från Landtdagens början till slutet af år 1863. Helsingfors, 1864.
- Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1867. Första och Andra häftet. Helsingfors, 1892.
- Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1872. Andra delen. Helsingfors, 1895.
- Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1877 - 1878. Första häftet. Helsingfors, 1897.
- Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1882. Första delen. Helsingfors 1905.
- Protokoll fördt hos högl. ridderskapet och adeln å landtdagen i Helsingfors år 1867. Tredje häftet. Helsingfors, 1872.
- Protokoll fördt hos högl. ridderskapet och adeln å landtdagen i Helsingfors år 1872. Andra häftet. Helsingfors, 1872.
- Protokoll fördt hos Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1877. Första häftet. Helsingfors, 1877.
- Protokoll förda hos Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1882. Första häftet. Helsingfors, 1883.
- Protokoll fördt hos Välloflige Borgareståndet å Landtdagen i Helsingfors 1872. Andra Bandet. Helsingfors, 1874.
- Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1867. 1. vihko. Helsingissä, 1893.
- Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1872. 1. - 2. vihko. Helsingissä 1895.
- Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1877 - 1878. Ensimmäinen vihko. Helsingissä 1901.
- Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1882. Ensimmäinen vihko. Helsingissä 1901.

Lait ja asetukset

Kircko=Laki ja Ordningi/... Turku 1688.

Yleinen Vaivahoitoasetus. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetuskokous 22.3.1852. Helsingfors 1853.

Hans Kejslerliga Majestäts Nådiga Reglemente för en läroanstalt för döfstumma i Storfurstendömet Finland. Den 16 December 1858.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kunnallishallituksesta maalla. Annettu Helsingissä, 6 p:nä Helmikuuta 1865. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetuskokous. No 4. 1865.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen kirje Turun arkkihiippakunnan Tuomiokapitulille, säännöistä ja lisätyistä määräyksistä kuuromykkäin koululle Pietarsaaren pitäjässä. Annettu Helsingissä, 13 p:nä Syyskuuta 1865. N:o 32.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus Suomen kansakoulutoimen lopullisesta järjestämisestä. Annettu Helsingissä, 11 p:nä Toukokuuta 1866. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetuskokous. 1866. No. 12.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus oppilaitoksen asettamisesta sokeita, suomea puhuvia lapsia warten Kuopion kaupunkiin. Annettu Helsingissä, 17 p:nä Marraskuuta 1870. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetuskokous 1870. N:o 30.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus, koskewa ylimääräisen professorinwiran asettamisesta silmätautien opissa Aleksanderin Yliopistoon Suomessa. Annettu Helsingissä, 3 p:nä Toukokuuta 1871. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetuskokous. 1871. N:o 12.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus erinäisistä määräyksistä sen laitoksen suhteen, joka Kuopion kaupunkiin on asetettu sokeiden lasten opetusta ja kaswatusta warten. Annettu Helsingissä, 13 p:nä Maaliskuuta 1873.

Yleinen Vaivahoitoasetus. Suuriruhtinanmaan Asetuskokous. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus yleisestä waiwaishoidosta Suomen Suuriruhtinanmaassa. Annettu Helsingissä, 17 p:nä Maaliskuuta 1879.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus waiwaishoidon tarkastelun järjestämisestä Suomessa. Annettu Helsingissä, 2 p:nä Lokakuuta 1888. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetuskokous. N:o 33. 1888.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Johtosääntö waiwaishoidon tarkastelijalle Suomessa. Annettu Helsingissä, 9 p:nä Lokakuuta 1888. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetuskokous. N:o 34. 1888.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus erinäisistä muutoksista Suomen kuuromykkäin- ja sokeainopetuslaitosten järjestämisessä sekä uusien sellaisten koulujen perustamisesta. Annettu Helsingissä, 30 p:nä Kesäkuuta 1892. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-kokoelma. N:o 24. 1892.

Kirkkolaki Suomen Suuriruhtinaanmaan evankelis-luterilaiselle kirkolle. Annettu 6 p:nä joulukuuta 1869. Porvoossa 1908.

Komitean mietinnöt

Komiteanmietintö 1863:1.

Komiteanmietintö 1872:3.

Komiteanmietintö 1890. N:o 1.

Komiteanmietintö 1982: 35, liiteraportti 2.

Tilastojulkaisut

Suomenmaan tilastollinen vuosikirja. 5. vk. 1883. Helsinki 1883.

Suomenmaan tilastollinen vuosikirja. 7. vuosikerta 1885. Helsinki 1885.

SVT.VI. Väkiluvun tilastoa. 1. vihko. Suomen väestö joulukuun 31 p. 1865. Helsinki 1870.

SVT.VI. Väkiluvun tilastoa. 11. Suomenmaan väkiluku 31.p. Joulukuuta 1880. Helsinki 1885.

SVT.VIII. Sokeain, Kuuromykkäin ja Mielivikaisten tilasto. 2. Heikkojärkisiä lapsia koulu-iässä, asiantilan mukaan Maaliskuulla 1883. Helsingissä, 1885, 3-15.

SVT.XXI. Vaivashoitotilasto. B. Vaivashoidontarkastelijan vuosikertomuksia 1892 - 1899. Hfors 1894 - Hki 1900.

LÄHDEJULKAISUT

Beretning om det fjerde nordiske abnormskolemøde i København den 6.7.8. og 9. Juli 1898. København 1899.

Den abnormal skolans andra nordiska läraremöte i Stockholm 1876. Stockholm 1877.

Fattigvårdsinspektörens för Finland Underdåniga Berättelse öfver sin verksamhet under år 1892 - 1893.

Finska Läkare-Sällskapets Handlingar. Tionde bandet. Första häftet. 1865.

H. G. Porthan och Nath. Gerh. Schultén. Brevväxling 1784 - 1804. Utgiven av Eric Holmberg. Svenska Litteratursällskapet i Finland CCCXIX. Helsingfors 1948.

Institutet for aandelig abnorme Piger. Thorshaug. Kristiania 1883.

Protokoll fördt vid Synodal-mötet i Kuopio år 1856. Kuopio 1857.

- Suomen maaherrojen valtiopäiväkertomukset 1755 - 1756. Toim. A. R. Cederberg. Suomen historian lähteitä VII. Helsinki 1950.
- Suomen Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen 1.-10. vuosikertomus vuosilta 1890 - 1899. Helsingissä, 1891 - 1900.
- Todistuskappaleita Suomen historiaan IV. Suomenmaan hallinnollista kirjeenvaihtoa vuodelta 1808 II:1. SHS. Helsingfors 1895.

ALKUPERÄISLÄHTEENÄ KÄYTETTY KIRJALLISUUS

- Abnormskolens 3die nordiske Lærermøde i Kristiania d. 8-12. Juli 1884. NTA 1884, 168-204.
- Alopaeus, C. H. 1968. Lyhykäinen ohje kuuromykkiä kotona kasvatamaan ja opettamaan. Turku: Frenckellin kirjapaino.
- Alopaeus, C. H. 1873. Något om läroanstalter för blödsinnige (idioter). Tidskrift utgifven af Pedagogiska Föreningen i Finland 1873. Helsingfors: Finska Litteratur-sällskapets tryckeri, 54-73.
- Alopaeus, C. H. 1878, Döfstumskoleföreståndarenes i Finland möte i Helsingfors den 23. och 24. Augusti 1877. NTBDA 1878, 3-23.
- Alopaeus, C. H. 1889. Historik öfver Abnormskoleväsendet i Finland. Helsingfors: Weilin & Göös.
- Argillander, A. 1753. Rön om Gjædd-Leken. Kongl. Svenska Vetenskaps Academiens Handlingar, För År 1753. Vol: XIV. Stockholm, 74-77.
- Argillander, A. 1762. Försökt Sätt, at Lära Dumbar Läsa och Tala. Kongl. Wetenskaps Academiens 1762. Stockholm.
- Biografiska anteckningar om samt uppsatser och brev av C. O. Malm. 1913. Utgivna av Finlands Dövstumförbund 19 8/VI 13. Helsingfors.
- Borg, A. G. 1868. Muutama sana Kuuromykkäin opettamisesta. Sanottu kuuromykkäin koulussa Kuopiossa 28 p. toukokuuta 1868. Kuopio: Painoyhteyden kirjapaino.
- Cygnæus, U. 1859. Några ord om småbarnsskolor och deras af behöfvet påkallade förbättring. Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning. Trettonde årgången. 1859. Helsingfors: J. Simelii arfvingar, 158-164.
- Cygnæus, U. 1859. Reseberättelse jemte betänkande i folkskolefrågan, i underdånighet afgifven till Kejsersliga Senaten för Finland, i December 1859.
- Det første nordiske Lærermøde for Blinde-, Døvstumme- og Aandssvageskolerne i Danmark, Norge, Sverrig og Finland. 1873. NTBDA 1873, 182-213.
- En Fodelsedag. 1927. Medlemsblad for Landsforeningen af Vanføre og Lemlæstede. Nr.2. 15. Januar 1927. 2. Aarg, 7-8.
- Föreningen för bistånd åt lytta och vanföra i Stockholm och Göteborg.

1912. Vanforesforsorgen i Norge. Göteborg.
- Hedman, E. L. 1888. De norska anstalterna för andesvaga. Iakttagelser under en studieresa 1887 - 1888. Tidskrift utgifven af Pedagogiska Föreningen i Finland. XXV. 1888. Helsingfors, 365-384.
- Hedman, E. L. 1912. Andesvågårdens betydelse och uppgift i socialt och rashygieniskt avseende. Sjätte Nordiska Mötet for Abnormsaken. Helsingfors 24-27 Juli 1912. Helsingfors, 72-76.
- Helsingius, G. A. 1887. Matkakertomus. Helsinki.
- Helsingius, G. A. 1907. Handbok i Samhällets barnavård och skyddsuppfostran. Helsingfors: Aktiebolaget Lilius & Hertzberg.
- Helsingius, G. A. 1927. Hågkomster. I. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.
- Helsingius, G. A. 1929. Från min mannaålder. Hågkomster. II. Vaasa: Söderström & Co:s Förlagsaktiebolag.
- Hollesen, H. C. 1958. Pastor Hans Knudsens liv og virke. Vanførebladet. Januar 1958. 33. Årgang. Nr 1, 6-11.
- Killinen, K. Abraham Argillander, ensimmäinen kuuromykkäinopettaja Pohjoismaissa, ja hänen opetustapansa. Lisäwihko. Kuwaelmia aistiwiiallisten koulun alalta, Teoksessa Kertomuksia Suomen Opetuslaitoksien kuuromykkiä warten toimituksista. Lukuwuosina 1882 - 1883 ja 1883 - 1884, 29-33.
- Linsén, M. 1864. Underdånig berättelse om en af undertecknad, för inhemtande af kännedom om blindas undervisning och vård, på allmän bekostnad verkställd utrikes-resa. Helsingfors, den 16 Dec. 1864.
- Lippestad, Carl Th. 1886. Indberetning til Kirkedepartementet om en med offentligt stipendium foretagen reise til tyske og engelske anstalter for aandssvage og epileptikere. Christiania.
- Moldenhawer, J. 1868. Danmarks Blindestatistik for 1866. NTBDI 1868, 97-108.
- Moldenhawer, J. 1877. De Blindes sociale Stilling. NTBDA 1877, 105-122.
- Neovius, A. 1892. Carl Henrik Alopaeus. Vartija. Kirkollinen Kuu-kausilehti. 1892. 5. vk. Helsinki, 188-194.
- Rummelhoff, I. V. 1938. Vanføreforsorgen i Norge. Vanførebladet. Medlemsblad for Landsforeningen af Vanføre og Lemlæstede. Nr.1. 20. Januar 1938. 13. Aarg, 13-14.
- Solstrand-Pipping, H. 1991. Runeberg och dövstumsaken. Historiska och litteraturhistoriska studier 66. 1991. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. Nr 568. Ekenäs: Ekenäs Tryckeri Ab, 141-162.
- Stenius, K. M. 1871. Sokeain hoidosta ja opetuksesta. Matkakertomus Helsingissä 15. päiv. joulukuuta 1869. Helsinki.
- Svanenskjold, G. 1929. Samfundet og Hjemmet for Vanføre. København.
- Uno Cygnaeuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä. 1910. Helsinki: Kansanvalistusseura.

- Widmark, J. 1899. Om förekomsten af blindhet i de skandinaviska länderna och Finland. Nordiskt Medicinskt Arkiv Årg. 1899. Nr 23, 1-62.
- Vogel, A. 1927. Fra den Svenske Vanføresorgens Historie. Medlemsblad for Landsforeningen af vanføre og lemlæstede. Nr.17. 1. September 1927. 2. Aarg, 149-151.
- Östberg, J. 1884. Om Sveriges Idiotanstalter och hufvudsakligen Smålands Idiothem Wannylund vid Eksjö. NTA 1884, 110-142.

KIRJALLISUUS

- A Brief Historical Sketch of the Origin and Progress of the Glasgow Deaf and Dumb Institution 1835. Glasgow: John Smith & Son, Booksellers.
- Acerbi, G. 1983. Matka halki Suomen v. 1799. Suomentaja Hannes Korpi-Anttila. (2. painos) Porvoo: WSOY.
- Aho, J. 1906. Oman onnensa seppä. Teoksessa Lastuja. Kolmas kokoelma. (2. painos) Porvoo: WSOY, 122-129.
- Aho, J. 1961. Kirjeitä vuosilta 1877 - 1921. Teoksessa Juhani Aho. Kootut teokset. Täydennysosa III. Porvoo: WSOY.
- Ahvenainen, J. 1984. Suomen sahteollisuuden historia. Porvoo: WSOY.
- Alapuro, R. 1985. Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana (Tapani Valkonen, Risto Alapuro, Matti Alestalo, Riitta Jallinoja, Tom Sandlund). Juva, 36-100.
- Allardt, Erik. 1973. Suomalaisen sosiologian tutkimisesta. Teoksessa Suomalaisen sosiologian juuret. Porvoo: WSOY, 1-26.
- Andersen, P. 1969. Trekk fra blindeundervisningens utvikling. Blind 1969. Norges Blindeforbunds 60-årsjubileum 22. Oktober 1969. Oslo: Norges Blindeforbund, 67-80.
- Anderson, J. 1950. Ruotsin historia. Suomentaja Lauri Hirvensalo. Historiallinen kirjasto XIII. Historian Ystävään Liiton julkaisu. Porvoo: WSOY.
- Anttila, A. 1956, Kulttuurielämä. Teoksessa Helsingin kaupungin historia. IV osa. Jälkimmäinen nide. Helsinki: Kirjallisuuden Kirjapaino Oy, 511-649.
- Apunen, O. 1987. Rajamaasta tasavallaksi. Teoksessa Suomen historia 6. Espoo: Weilin+Göös, 49-405.
- Ariés, P. 1962. Centuries of Childhood. A Social History of Family Life. New York: Vintage Books.
- Aurola, E. 1969. Venäjän koululaitos ja Uno Cygnaeus. Yleispiirteitä Venäjän uuden ajan koulutoimen kehityksestä ja tämän ilmeisestä vaikutuksesta Suomen kansakoulun perusideoihin. Hel-

- singin yliopiston kasvatustieteen laitos 1969. Tutkimuksia N:o 6.
- Bergholm, A. 1912. Keisarillisen Suomen hallituskonseljin ja senaatin puheenjohtajat, jäsenet ja virkamiehet 1809 - 1909. Biograafisia tietoja. Porvoo: WSOY.
- Borg, O. E. 1854. Om Institutet för döfstumma och blinda i Sverige; jemte en kort öfversigt af likartade stiftelser i främmande länder. Manhem: O. E. Borgs förlag.
- Born von, E. 1948. Fruntimmersföreningen i Helsingfors R.F. 100 år. Helsingfors: Tilgmanns tryckeri.
- Brickman, W. W. 1972. Varieties of the Educationally Disadvantaged: An Introduction. Education and the Many Faces of the Disadvantaged: cultural and historical perspectives (edited by W. W. Brickman, Stanley Lehrer). New York: John Wiley & Sons, Inc., 1-15.
- Bruhn, K. 1985. Kasvatusopin historian kehityslinjoja. Suomentanut Raili Malmberg. (1.-6. painos) Keuruu: Otava
- Canth, M. 1961. Köyhää kansaa. Teoksessa Köyhää kansaa, Kauppa-Loppo, Salakari. Keuruu: Otava, 9-77.
- Carpelan, T., Tudeer, L. O.Th. 1925. Helsingin yliopiston opettajat ja virkamiehet vuodesta 1828. I-II. Helsinki: Söderström & Co Förlagsaktiebolag.
- Cederberg, A. R. 1948, Heinola maaherran residenssinä. Teoksessa Heinolan kaupungin historia. I osa. Tampere, 11-116.
- Comenius, J. A. 1931. Suuri opetusoppi. Suomentaja E. J. Tammio. (2. painos) Porvoo: WSOY.
- David Fredrik Hirn. 1911. Suomen Aistivalliskoulujen lehti. N:o 1.1911. 20. vk., 4-6.
- Den første nordiske handicaphistoriske konference. 1992. Handicaphistorie 1992. Sjette årbog fra Historisk Selskab for Handicap og Samfund, 91-96.
- Diderot's Early Philosophical Works. 1916. (Translated and edited Margaret Jourdain). The Open Court Series of Classics of Science and Philosophy, No. 4. Chicago and London: The Open Court Publishing Company, 68-141.
- Dlugats, T. 1984. Denis Diderot. Suomentajat Vesa Oittinen ja Antti Juntunen. Moskova: Kustannusliike Progress.
- Dyer, C. 1989. Standards of Living in the Later Middle Ages. Social change in England c. 1200 - 1520. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eberly, S. S. 1988. Fairies and the Folklore of Disability: Changelings, Hybrids and the Solitary Fairy. Folklore. Volume 99. 1988, 58-77.
- Edsall, N. C. 1971. The anti-Poor Law movement 1834-44. Manchester: Manchester University Press.
- Engblom, E. 1937. Kuuromykkäinopetuksen alkuvaiheita Suomessa koskevia kirjoituksia. I. Kuuromykkäin- ja sokeainkoulu 1937. 6-7. 46.

- vk, 91-95.
- Forsius, H., Nikupaavo, A. 1990. I Suomen oftalmologian vaiheista. II Suomen silmälääkäriyhdistyksen historia vv. 1911-1989. Yliopistopaino: Huhtamäki Oy Leiras, Tampere.
- Foucault, M. 1973. *Madness and Civilization. A History of Insanity in the Age of Reason.* New York: Vintage Books.
- Förhammar, S. 1988. Handikapputbildningens idéhistoriska bakgrund. *Vård. Aktuell historia* 1988/1-2, 19-24.
- Gerber, D. A. 1990. *A Place of Their Own: Creating the Deaf Community in America.* By John Vickery Van Cleve and Barry A. Crouch. (Washington, D.C.: Gallaudet University Press, 1989).
- journal of social history. Fall 1990, 206-209.
- Haapala, P. 1990. Sosiaalhistorian lupaus. Teoksessa *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta.* Historiallisen yhdistyksen julkaisuja n:o 5. Historiallisen yhdistyksen 100-vuotisjuhlajulkaisu. Juva: WSOY, 67-92.
- Halila, A. 1949-1950. Suomen kansakoululaitoksen historia. I-IV. Porvoo: WSOY.
- Halmesvirta, A. 1987. Barbarian pimeydestä järjen valoon - suomalaiset valistusajan englantilaisten kuvaamina. Teoksessa *Kansallisuuskysymyksiä ja rotuasenteita* (Aira Kemiläinen toim.). Jyväskylän yliopiston historian laitos. Yleisen historian tutkimuksia 6. Jyväskylä 1986. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 21-60.
- Hartman, T. 1906. *Borgå stads historia. Första delen.* Borgå: G. L. Söderström.
- Hedman, E. 1931. Perttulan kasvatuslaitoksen perustaminen ja sen kehitys. *Lasten Apu* 1931. Porvoo: WSOY, 51-66.
- Heikinheimo, I. 1955. Suomen elämäkerrasto. Porvoo: WSOY.
- Heikkilä, M. 1985. Kielitaistelusta sortovuosiin 1869 - 1917. *Opetusministeriön historia* 3. Pieksämäki: Raamattutalo.
- Heikkinen, A. 1983. Koulutus historiantutkimuksen näkökulmasta. *Kasvatus. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja.* 1/1983. Jyväskylä, 37-39.
- Heikkinen, A. 1989. Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. *Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan.* (2. painos) Helsinki: Yliopistopaino.
- Heikkinen, A. 1991. Terveiden ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla. *Historiallisia tutkimuksia* 159. SHS. Helsinki: Gummerus.
- Heikkinen, S., Hoffman, K. 1982. *Teollisuus ja käsityö.* Teoksessa *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 52-88.
- Helling, R. 1946. *Dövstumskolan i Borgå.* Åbo: Åbo Tidning och tryckeri aktiebolag.
- Helsingin yliopiston silmäklinikan historia 1871 - 1971. 1971. Helsinki:

Leiras.

- Hietala, M. 1985. Rotuhygienia. Teoksessa Mongoleja vai germaaneja? - rotuteorioiden suomalaiset. Historiallinen Arkisto 86. SHS. Vammala, 105-162.
- Hilscher, K. 1930. Geschichte der Schwachsinnigenfürsorge, des Schwachsinnigenbildungswesens und der hilfsschule. Wien und Leipzig: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst.
- Hjelt-Cajanus, E. 1948. Vera Hjelt. Uranuurtaja. Tampere: Aura Kustannusosakeyhtiö.
- Hjerppe, R. 1990. Kasvun vuosisata. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Holck, J. 1907. Det kongelige Døvstumme-Institut i København 1807 - 1839. Det Kongelige Døvstumme-Institut i København 17. april 1807 - 17. april 1907 samt meddelelser om døvstummesagens udvikling. Udgivet af Dr.jur. C. Goos. København: H. Meyers Bogtrykkeri, 1-150.
- Holme, L. 1992. Lotta Holme studerar vanförevården 1820 - 1920. Vården drevs på av välgörenhetskvinnor och ortopeders kamp för erkännande. Handikapphistoriska föreningen. Nyhetsbrev 2/92, 17-18.
- Holme, L. 1992. Slaget om "de handikappade". Handikapphistoriska föreningen. Nyhetsbrev 2/92, 4.
- Hovi, K. 1987. Mentaliteettihistorian ja marginaalihistorian haaste. Teoksessa Studia Historica in Honorem Vilho Niitemaa. Turun Historiallinen Arkisto 42. Tammissaari: Ekenäs tryckeri aktiebolag, 511-515.
- Hovi, R., Kivinen, O., Rinne, R. 1989. Komitealaitos, koulutusmietinnöt ja koulutuspolitiikan oikeutus. Ammatillisen ja akateemisen koulutuksen oikeutusperustelujen muutokset suomalaisissa koulutusmietinnöissä 1860-luvulta 1980-luvun lopulle. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja. C osa. Tom. 73. Turku 1989.
- Huuhka, K. 1955. Talonpoikaisnuorison koulutie. Tutkimus talonpoikaisnuorison koulunkäynnistä ja siihen vaikuttaneista sosiaalisista tekijöistä Suomessa 1910 - 1950. Forssa: Forssan Kirjapaino Oy.
- Hytönen, V. 1926. Talonpoikaissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809 - 1906. II osa. Säädyn jäsenet, sihteerit ja tulkit. Helsinki: Otava.
- Häkkinen, A. 1988. Nälkävuosien sosiaalinen protesti. Teoksessa Nälkä, talous, kontrolli. Näkökulmia kriisien ja konfliktien syntyyn, merkitykseen ja kontrolliin. Helsinki, 69-77.
- Iisalo, T. 1989. Kouluopetuksen vaiheita. Keskiajan katedraalikouluista nykyisiin kouluihin. (1 - 2. painos) Keuruu: Otava.
- Isolauri, H. 1973. Kansakoulunkäynti Etelä-Pohjanmaalla 1875 -1921. Tutkimus kansakoulunkäynnistä väestön yhteiskunnallista-

- loudellisesta tilasta riippuvana ilmiönä kansakoulun kokonaiskehityksen valossa suomenkielisellä Etelä-Pohjanmaalla. Koululaitosopillinen tutkimus. Helsinki. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 27.
- Isosaari, J. 1973. Suomen koululaitoksen rakenne ja kehitys. Keuruu: Otava.
- Itard, J. 1972. *The Wild Boy of Aveyron*. Bristol: Western Printing Services Ltd.
- Jaakkola, J. 1991. Yhteisöavusta vapaaehtoistyöhön. Epävirallinen apu suomalaisen sosiaaliturvan kehityksessä. Teoksessa Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen (toim. Aila-Leena Matthies). Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 8-28.
- Jaakkola, J. 1992. Turva työn takana. Työ sosiaalisen huollon ja kontrollin keinona Suomessa ennen sosiaalivaltion aikaa. Teoksessa Suojatyö ennen suojatyötä ja jälkeen (toim. P. Kananen, V. Niemi). Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: VAPK-kustannus, 7-23.
- Jakobsson, S. 1982. *Fattighushjonets värld i 1800-talets Stockholm*. Studia Historica Upsaliensia 126. Uppsala.
- Jalkanen, K. 1976. Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1809 - 1870. SKHS 101. Helsinki.
- Johansson, E. 1975. *En port, ett staket - en värld innanför och en värld utanför. Några anteckningar om Eugeniahemmet och dess historia*. Särtryck ur S:t Eriks årsbok. Stockholm.
- Jordansson, B. 1992. Hur filantropen blir en kvinna. Fattigvård och välgörenhet under 1800-talet. Historisk tidskrift 4/1992. Tema: Kvinnohistoria. Utgiven av Svenska Historiska Föreningen, 468-487.
- Jørgensen, H. 1972. *Vanføreforsorgen i Danmark gennem 100 år*. København: Samfundet og Hjemmet for Vanføre.
- Jossas, E. 1990. Agathon Meurman - suomalaisuusliikkeen uskonto- ja kirkkopoliitikko 1863 - 1899. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura. Jyväskylä: Gummerus.
- Juhlajulkaisu omistettu Valter Woldemar Forsius'elle hänen täyttäessään 60 vuotta 14 päivänä syyskuuta v. 1916. Julkaissut Suomen Aistivalliskoulujen lehti.
- Juntto, A. 1990. Asuntokysymys Suomessa Topeliuksesta tulopoliitikkaan. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu no 50. Asuntohallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Juntunen, J. 1988. *Nuorten Ystävät 1907 - 1987*. Lastenhuolto- ja erityishuoltotyötä 80 vuotta. Nuorten Ystävät ry Oulu. Acta Societatis Historicae Ouluensis. Scripta Historica XII. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Oulu: Painotupa Ky.
- Jussila, O. 1969. Käsitteetutkimuksesta historiassa. HAik.1969, 275-281.

- Jutikkala, E. 1946. Suomen talonpoika kautta aikojen. Porvoo: WSOY.
- Jutikkala, E. 1974. Säätyvaltiopäivien valitsijakunta, vaalit ja koostumus. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia IV. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 9-145.
- Juusela, V. 1918. Köyhäinhoidon varassa olevat aistiviolliset, raajarikot ja kaatuvatautiset v. 1916. Sos. Aik.1918. N:o 2. Helsinki, 171-184.
- Juva, M. 1960. Valtio Kirkosta kansankirkkoon. Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen. SKST 61. Porvoo: WSOY.
- J. V. Snellmanin kootut teokset. 1928. II. Valtio-oppi, oikean ehdoton pätevyys, kansallisuus ja kansallisuusaate. Porvoo: WSOY.
- Järnefelt, A. 1976. Vanhempieni romaani. Porvoo: WSOY.
- Järvikoski, A. 1984. Kuntoutuksen kehityssuuntaukset. Kuntoutustoitinnan ja sen kehitykseen vaikuttavien tekijöiden analyysi. Kuntoutussäätiö. Tutkimuksia 16/1984.
- Jyväskylän yliopisto tutkii 1991. 1992. Jyväskylä: Gummerus.
- Kalm, P. 1991. Matka Pohjois-Amerikkaan. Suomentaja Rauno Ekholm. SKS:n Toimituksia 549. Pieksämäki: Raamattutalo.
- Kansallinen Elämäkerrasto. 1929-1932. II, IV. Porvoo: WSOY.
- Keravuori, K. 1990. Siannahkataulusta digitaalitekniikkaan. Sata vuotta näkövammaisten kirjastotoimintaa 1890 - 1990. Jyväskylä: Gummerus.
- Keravuori, K. 1992. Arlasta ammattiin. Näkövammaisten ammatillisen koulutuksen historia. Arlainstituutti. Jyväskylä: Gummerus.
- Killinen, K. 1928. Aistiviolliset ja niiden opetuslaitokset. I. Kuuromykät. Teoksessa OMA MAA III. Porvoo: WSOY, 516-523.
- Kirkebak, B. 1987. Staten og den åndssvage 1870 - 1935 - fra filantropi til kontrol. Handicaphistorie 1987. Første årbog fra Historisk Selskab for Handicap og Samfund, 45-56.
- Kivinen, O. 1988. Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. Osa. 67. Turun yliopisto. Turku.
- Kivirauma, J. 1987. Poikkeavuus ja kansanopetus ennen oppivelvollisuutta - tutkimus heikkolahjaisiin ja pahantapaisiin oppilaisiin kohdistettujen toimenpiteiden muotoutumiseen vaikuttaneista tekijöistä erityisesti Turun ja Tampereen kansakouluissa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:120. 1987. Tutkimuksia. Turku.
- Klein, J. W. 1837. Geschichte des Blindenunterrichtes und der den Blinden gewidmeten Anstalten in Deutschland, sammt Nachrichten von Blinden=Anstalten i andern Ländern. Wien: U. Dichler's sel. Witwe.
- Kokko, S. 1986. Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistys. Jyväskylä: Gummerus.

- Koskimies, R. 1974. Y. S. Yrjö-Koskisen elämä III. Taipuako vai taittua 1882 - 1903. Historian Ystäväin Liitto. Keuruu: Otava.
- Koskinen, E. 1944. Raajarikkoisten huolto yhteiskunnallisena tehtävänä. Sosialipoliittisen yhdistyksen julkaisuja II. Helsinki: WSOY.
- Kotkatlahti, S. 1965. Helsingin sokeainkoulun 100-vuotishistoriikki. Kuurojen- ja sokeainkoulu 4/1965. 74. vk., 102-109.
- Kuikka, M. T. 1981. Society and the Development of an Elementary School System in Finland 1866 - 1968. Scandinavian Journal of History. 1981. Vol 6, 7-28.
- Kuotola, U. 1976. Näkövammaisten integroituminen yhteiskuntaan. Tampereen yliopisto. Tampere. Acta Universitatis Tamperensis Ser A vol. 82.
- Kuotola, U. 1988. Johtopäätökset. Teoksessa Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliitto ry, 358-393.
- Kuotola, U. 1988. Näkövammaisten elinolojen ja näkövammaistyön kehitys. Teoksessa Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliitto ry, 20-187.
- Kuujo, E. 1971. Entisajan Mikkeli. Mikkelin kaupungin vaiheita 1838 - 1917. Mikkeli: Oy Länsi-Savon Kirjapaino.
- Kuurojen Liitto 80 vuotta. 1985. Espoo.
- Kuurojen opetuksen historian ääri viivoja. Kirjoitettu Turun kuurojenkoulun satavuotisjuhlan johdosta. 1960. Kuurojen- ja sokeainkoulu 1-2/1960, 10-11.
- Kuusi, E., Kuusi R. 1948. Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike kautta aikojen. (Toinen uudistettu painos) Porvoo: WSOY.
- Laasonen, P. 1977. Johannes Gezelius vanhempi ja suomalainen täysortodoksia. SKHS:n toimituksia 103. Loimaa: Loimaan Kirjapaino.
- Leinberg, K. G., 1887. Handlingar rörande Finska skolväsendets historia. Andra samlingen. Jyväskylä: Utg:s förlag.
- Lempiäinen, P. 1963. Rippikäytäntö Suomen kirkoissa uskonpuhdistuksesta 1600-luvun loppuun. SKHS 64. Helsinki: Forssan kirjapaino Oy.
- Lempiäinen, P. 1965. Kastekäytäntö Suomen kirkoissa 1500- ja 1600-luvulla. SKHS 69. Helsinki: Forssan kirjapaino Oy.
- Lempiäinen, P. 1967. Piispan- ja rovastintarkastukset Suomessa ennen isoavihaa. SKHS 73. Joensuu: Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy.
- Lindqvist, A. G. 1968. Porvoon Säästöpankki 1842 - 1967. Porvoo.
- Livola, U. 1951. Miten kansakoulu otettiin vastaan Varsinais-Suomessa. Turun Historiallinen Arkisto XI. Turku: Turun Kansallinen Kirjakauppa O.Y., 292-337.
- Løkke, A. 1991. Børneredderne. Den private filantropi og behandlingen af kriminelle og forsømte børn i Danmark omkring år 1900.

- Historisk tidsskrift 91. Bind 91. Hæfte 1. København 1991, 92-132.
- Lyytikäinen, K. 1896. Muistelmia ulkomaamatkalta. Suomen Aistivalliskoulujen lehti. 1896. N:o 1. 5:s vuosik, 3-8.
- Markkanen, E. 1992. Taloudellinen kehitys ja vammaiskysymykset itsenäisessä Suomessa. Teoksessa *Vammaiset kansalaiset itsenäisessä Suomessa* (toim. A. Fagerlund, V. Niemi ja K. Tuunainen). Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita. N:o 47. Erityiskasvatus, 9-16.
- Melin, V. 1977. Alkuopetus Suomen maaseudulla ennen oppivelvollisuuslakia 1866 - 1921. I Alkukoulu 1866 - 1906. Turun yliopiston kasvatustieteen laitos. Sarja B. osa 4. Turku.
- Mikola, M. 1987. Johan Julin - valistusajan luonnontutkija Oulussa. Oulun yliopiston historian laitoksen julkaisuja. No. 5. 1987. Yleinen aate- ja oppihistoria. Oulu.
- Moberg, S. 1979. Leimautuminen erityispedagogiikassa. Nimikkeisiin apukoululainen ja tarkkailuluokkalainen liittyvät käsitykset ja niiden vaikutus hypoteettista oppilasta koskeviin havaintoihin. *Jyväskylä studies in Education. Psychology and Social research* 39. Jyväskylä.
- Moberg, S. 1982. Erityisopetuksen juuret. Teoksessa *Erilaiset oppilaat. Johdatus erityisopetukseen*. Jyväskylä: Gummerus, 22-44.
- Moring, B. 1993. Allmogens barnsyn i det agrara Finland och överhetens vantolkningar av densamma. *Historisk tidsskrift för Finland*. 1. 1993 årg. 78, 16-33.
- Mäntylä, R. A. 1867. Eriuskolaiskysymys Suomessa 1870- ja 1880-luvuilla. Turun Historiallinen Arkisto XIX. Keuruu: Otava, 207-227.
- Määttä, P. 1981. *Vammaiset - suuri vähemmistö*. Jyväskylä: Gummerus.
- Niemi, O. 1969. Pohjakoulukysymys yhteiskunnallisena ongelmana Suomessa. I *Autonomian aika*. Kokemäki: Satakunnan Maakunta Oy.
- Niemi, V. 1982. *Vammaisuustutkimuksen kehitysvaiheita*. Teoksessa *Erityispedagoginen tutkimus Suomessa* (toim. Kari Tuunainen). Lastensuojelun Keskusliitto. Joensuu: Pohjois-Karjalan kirjapaino, 15-27.
- Nordenstreng, S. 1921. *Porvarissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809 - 1906*. V. *Porvarissäädyn jäsenet ja sihteerit 1863 - 1906*. Helsinki: Otava.
- Nordensvan, G. 1917. *Svensk teater och svenska skådespelare från Gustav III till våra dagar. Första delen 1772 - 1842*. Stockholm.
- Nurmi, V. 1977. *Koulunuudistusten taustatekijöitä I. Yleissivistävä koulutus vv. 1856 - 72*. Helsinki. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia n:o 59.
- Nygård, T. 1989. *Prostituutio 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa*. Teoksessa *Pysy lujana omalla maalla*. Erkki Lehtiselle omistettu juhla-kirja. *Studia Historica Jyväskyläensia* 40.

- Jyväskylän yliopisto, 113-132.
- Nygård, T. 1990. Maatalouden työvälaineitä vai täysivaltaisia kansalaisia - irtaimen väen asema vuoden 1852 irtolaisasetuksessa. Teoksessa Siitä kuusta kuuleminen. Jorma Ahvenaiselle omistettu juhlakirja. *Studia Historica Jyväskyläensia* 41. Jyväskylän yliopisto, 81-88.
- Nyström, A. F. 1901., *Grunddragen af döfstumsundervisningens utveckling i Sverige*. Andra häftet. Första tidehvarfvets första period 1750 - 1800. Örebro.
- Ojala, R. 1986. "Miten pagisemattomia auttaa tahdottiin". Kuurojen huoltokotisäätiö. Lappeenranta: Etelä-Saimaan Kustannus Oy.
- Ojala, V. 1948. Heinolan kaupunki 1839 - 1917. Teoksessa Heinolan kaupungin historia. II osa. Tampere, 121-544.
- Ojamo, M. 1982. Vammaisuustutkimuksen nykytila Suomessa. *Komiteanmietintö* 1982:35, liiteraportti 1. Helsinki.
- Ojanen, E. 1981. Sivistys, tietäminen ja valtio - rapsodisia väitteitä Snellmanin teoksesta "Läran om staten". Snellman ja sivistys. Jyväskylän yliopisto. Filosofian laitos. Julkaisu 14. 1981, 36-44.
- Olsson, C. 1992. Folklig diagnostik. Kulturella perspektiv. *Svensk etnologisk tidskrift*. Nr 2. 1992, 2-5.
- OMA MAA III. 1928. Porvoo: WSOY, 515.
- Ovarsell, R. 1988. Eget hem eller institutionsvård? *Vård*. Aktuell historia 1988/1-2, 14-18.
- Pakkala, T. 1974. *Lapsia. Pikku ihmisiä*. Keuruu: Otava.
- Pelicier, Y., Thuillier, G. 1979. Pour une histoire de l'éducation des enfants idiots en France (1830 - 1914). *Revue Historique*. 103 Année - Tome CCLXI 1979. Presses Universitaires de France, 99-130.
- Persson, A. 1989. *Vanförestalten i Helsingborg*. Utgiven av Stiftelsen för bistånd åt vanföra i Skåne. Arlöf: Berlings.
- Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitos 1890 - 1915. 1916. Hämeenlinna: Suomalainen Kirjapaino Osakeyhtiö (ei sivunumeroita; huom. lähdeviitteet).
- Pesonen, E. J., 1922. Abraham Argillander. 200-vuotismuisto 17 25/9 22 - 19 25/9 22. Turku: Uuden Auran Kirjapaino (ei sivunumeroita; huom. lähdeviitteet).
- Pesonen, N. 1974. Papiston ja seurakuntien osuudesta maamme lääkintähuollossa 1700- ja 1800-luvuilla. *SKHS:n vuosikirja* 62 - 63. 1972 - 1973. Rauma, 141-159.
- Piirainen, V. 1958. Kylänkierrolta kunnalliskotiin. Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivaishoitotoiminta vaivaishoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla. *Historiallisia tutkimuksia* XLIX. Helsinki.
- Pinomaa, V. 1931. Viktor Julius von Wright. Käsityöläisveteraanin muistelmia. Helsinki: K. F. Puromiehen kirjapaino O.Y.

- Pipping, H. E. 1940. Landsbygdens sociala problem i Finland kring mitten av 1800-talet. Särtryck ur Ekonomiska Samfundets Tidskrift, ny serie hft. 47. Helsingfors.
- Pitkänen, M., Öhberg, E. 1992. Erityisopetusta Vanajan Perttulassa 1890 - 1990. Erityisammattikoulun 100-vuotinen historia. Hämeenlinna: Karisto.
- Plit, K. 1984. Carl Henrik Alopaeus aistivammaistyön uranuurtajana Suomessa. SKHS 128. Jyväskylä: Gummerus.
- Prawitz, J. 1913. Manilla dövstumskola 1812 - 1912. Stockholm: K. L. Beckmans boktryckeri.
- Pritchard, D. G. 1963. Education and the Handicapped 1760 - 1960. London: Routledge & Kegan Paul.
- Pulkkinen, T. 1983. J. V. Snellmanin valtio-oppi. Teoksessa Valtio ja yhteiskunta. Tutkielmia suomalaisen valtiollisen ajattelun ja valtiopin historiasta. Toim. Jaakko Nousiainen ja Dag Anckar. Juva: WSOY, 61-77.
- Pulkkinen, T. 1989. Kansalaisyhteiskunta ja valtio. Teoksessa Kansa liikkeessä. (2. painos) Vaasa: Kirjayhtymä Oy, 54-68.
- Pulma, P. 1987. Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun Keskusliitto. Kouvola: Kouvolan kirjapaino, 11-266.
- Pulma, P. 1990. Köyhästäkö kansalainen? - köyhyys poliittisena ongelmana. Teoksessa Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta (toim. Pertti Haapala). Vastapaino. Helsinki: Painokaari Oy, 169-193.
- Pulma, P. 1990. Naishistorian vuosikymmen. Teoksessa Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta. Historiallisen yhdistyksen julkaisuja n:o 5. Historiallisen yhdistyksen 100-vuotisjuhlaulkaisu, Juva: WSOY, 93-106.
- Rabbe, F. J. 1874. Finlands Medicinal-Författningar. Fjerde delen. 1846 - 1870. Helsingfors.
- Rajainen, M. 1973. Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka. SKHS:n toimituksia 91. Lahti: Lahden Kirjapaino ja Sanomalehti Oy.
- Ramsay, A. 1993. Huvudstadens hjärta. Filantropi och social förändring i Helsingfors - två fruntimmersföreningar 1848 - 1865. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Utgivna av Finska Vetenskaps societeten 144. Helsingfors: Ekenäs tryckeri.
- Ranta-Knuuttila, J. J. 1967. Sotavammaisten huolto Suomessa. Porvoo: WSOY.
- Rasmussen, R. 1947. Et Jubileum. Vanførebladet. Nr. 11. 20. November 1947. 22. Aarg, 89-93.
- Rommi, P. 1973. Fennomanian 'liikekannallepano' 1870-luvulla. Turun

- Historiallinen Arkisto 28. Turku: Polytypos, 253-289.
- Salo, A. 1939. Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Hämeenlinna.
- Sandholm, Å. 1973. Kyrkan och hospitalshjonen. En undersökning rörande omsorgen om de sjuka och fattiga i välfärdsanstalterna i Finland. SKHS 88. Åbo: Ab Sydvästkusten.
- Sandholm, Å. 1974. Hospitalet i Helsingfors 1550 - 1840. Huvudstadens äldsta social- och sjukvårdsanstalt. Helsingfors i forna tider III. Helsingfors-Samfundet.
- Sarjala, J. 1981. Suomalainen koulutuspolitiikka. Juva: WSOY.
- Seguin, E. 1866. Idiocy: and its treatment by the physiological method. New York: William Wood & Co.
- Seip, A-L. 1984. Sosialhjelpstaten blir till. Norsk sosial politikk 1740 - 1920. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Sievers, R. 1915. Föreningen för Lyttas Bistånd 1890-1915. Helsingfors: Mercators tryckeri aktiebolag.
- Sokeainopetuksen alkuvaiheista. Jatkoa n:oon 5/1959. 1960. Kuurojen- ja sokeainkoulu 3/1960. 69. vk., 34-39.
- Stenius, H. 1987. Frivilligt jämlikt samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massaorganisations principens genombrott. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Ekenäs: Ekenäs Tryckeri Ab.
- Sundin, J., Tedebrand, L-G. 1981. Dödlighet och sjuklighet i svensk järnbruksamjö 1750 - 1875. Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Band 47. Årgång 1981. Häfte 1, 67-108.
- Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto. 1983. (toim. Kaarina Vattula) Helsinki: Tammi.
- Suuri sitaattisanakirja. Suomen kielen sanakirjat 3. 1982. (toim. Jarkko Laine) Keuruu: Otava.
- Suutarinen, S. 1992. Herbartilainen pedagoginen uudistus Suomen kansakoulussa vuosisadan alussa (1900-1935). Jyväskylä studies in education, psychology and social research 90. Jyväskylän yliopisto.
- Söder, M. 1984. Anstalter för Utvecklingsstörda. Stiftelsen ALA. (Andra tryckningen) Stockholm: Modin-Tryck AB.
- Söderling, G. 1974. Gustaf Adolf Helsingius. Finländska Gestalter X. Fantaster och realister. Ekenäs: Ekenäs tryckeri aktiebolags förlag, 91-186.
- Taipale, M. 1980. Rippikoulun syntyvaiheet Turun hiippakunnassa vuosina 1627 - 1763. SKHS 120. Helsinki.
- Tarvainen, L. 1964. Vajaamielishuolto. Teoksessa Vajaamielishuolto ja -lainsäädäntö (Kirjoittaneet Lauri Tarvainen, Aarne Tarasti). Huoltajasäätiön julkaisu no 5. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino.

- Taylor, W.W., Taylor, I.W. 1960. Special Education of physically handicapped children in Western Europe. International Society for the Welfare of Cripples. New York.
- Thorlacius-Ussing, S. 1990. En blind håndværker - erhvers- og beskæftigelsesforhold for blinde i perioden 1811 til 1911. Handicaphistorie 1990. Fjerde årbog fra Historisk Selskab for Handicap og Samfund, 65-78.
- Tommila, P. 1988. Suomen sanomalehdistön alkuvaiheet. Teoksessa Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Suomen lehdistön historia 1. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 23-75.
- Tommila, P. 1988. Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809 - 1859. Teoksessa Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Suomen lehdistön historia 1. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 77-261.
- Torsby, C. H. M. 1969. Thomas Chalmers och fattigvårdsfrågan. Kyrkohistorisk årsskrift. Sextionde årgången 1968. Skrifter utgivna av Svenska Kyrkohistoriska Föreningen, I:68. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, 134-153.
- Tšokkinen, A. 1984. Suomen sokeainkoulut ja niiden oppilaat vuosina 1865 - 1917. Studia Historica Jyväskyläensia 29. Jyväskylän Yliopisto.
- Tšokkinen, A. 1988. Näkövammaisten perus- ja ammattiopetuksen vaiheet. Teoksessa Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliitto ry, 190-256.
- Turpeinen, O. 1991. Näläntorjunta ja hyvinvointivaltion perusteet. Hallinto ja kansalainen Suomessa 1808 - 1905. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 4. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Tuunainen, K., Nevala, A. 1986. Eryityiskasvatus koko ikäluokan koulutuksen osana. Eryityiskasvatuksen historiallisen kehityksen piirteitä Suomessa 1860-luvulta peruskoulun tuloon. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. N:o 14. Eryityispedagogiikka.
- Tuunainen, K., Nevala, A. 1989. Eryityiskasvatuksen kehitys Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Wallin, N. 1993. Slotten på berget. Från skyddsling till medborgare. Södertälje: Bokförlaget Fingraf.
- Waris, H. 1973. Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle. (2. tark. painos) Tapiola: Oy Weilin + Göös Ab.
- Vartio, E. 1988. Yhdistystoiminnan kehityslinjat ja näkövammaisten tiedonsaannin historia. Teoksessa Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliitto ry, 258-356.
- Wennerström, L. 1885. Tilastollinen ja Biografillinen Suomen Evankelis-Lutherilaisten seurakuntien ja papiston matrikkeli. Porvoo: Werner Söderström.
- Wingender, N. B. 1990. "...Et præg af venlig alvor...": Åndssvagean-

- stalten Gl. Bakkehus. fortid og nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie. Udgivet af Dansk historisk Fællesforening. Hefte 1. Side 1-95. 1990, 1-14.
- Virkkunen, P. 1938. Agathon Meurman. Henkilö ja elämäntyö. II 1855 - 1880. Helsinki: Otava.
- Virrankoski, P. 1986. Anders Chydenius. Demokraattinen poliitikko valistuksen vuosisadalta. Juva: WSOY.
- Voipio, A. 1944. Mikael Soinisen elämä. Helsinki: Otava.
- Vukanović, T. P. 1985. Neolithic Blind Statues and Balkan Folklore of the Blind. Folklore. Volume 96. 1985, 184-189.
- Vuolle, T. 1989. Raajarikosta osallistujaksi - hyväntekeväisyydestä valtion valvontaan. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö - Ruskeasuon koulu 100 vuotta. Porvoo: Uusimaa Oy.
- Vuorela, T. Taantumuksesta uudistuksiin 1825 - 1868. Opetusministeriön historia 2. Helsinki.
- Väyrynen, K. 1981. Hegelin kasvatustajattelu. Snellman ja sivistys. Jyväskylän yliopisto. Filosofian laitos. Julkaisuja 14. 1981, 88-108.
- Åström, S.-E. 1956. Kaupunkiyhteiskunta murrosvaiheessa. Teoksessa Helsingin kaupungin historia IV:2. Helsinki: Kirjallisuuden Kirjapaino Oy.
- Åström, S.-E. 1961. Kuinka herrasväen rouvat löysivät köyhälistön. Teoksessa Heikki Waris ja 15 tohtoria. Juhlakirja Heikki Wariksen täyttäessä 60 vuotta 25.10.1961. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 7. Porvoo, 15-27.

OPINNÄYTTEET, JULKAISEMATTOMAT TUTKIMUKSET JA MONISTEET

- Harjula, M. 1993. Vaivaisuudesta invalidisuuteen - vammaiskuvat 1880 - 1930-lukujen Suomessa. Tampereen yliopisto. Suomen historian lisensiaattitutkimuksen käsikirjoitus.
- Jäderholm, B. 1977. Greve Berg som Finlands generalkuvernör 1854-1861. Militär överbefälhavare, politisk övervakare och ekonomisk nydanare. Licentiatavhandling i Finlands historia vid Jyväskylä universitet.
- Kivipelto, T. 1962. Kansanopetuksen siirtyminen seurakunnalta kunnan huostaan Alajärvellä. Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu. Suomen historian pro gradu.
- Malinen, S. 1991. Nuo syyttään kurjat ja puuttuvalaiset. Kehitysvammaisten identifioituminen huollon kohteena Suomessa (1877-1927). Helsingin yliopisto. Suomen historian lisensiaattitutkimus.
- Mickwitz, J. 1988. De första skolorna för dövstumma - debatt och verklighet 1845 - 1875. Historiska institutionen vid Helsingfors Universitet 10.4.1988. Avhandling pro gradu i Finlands och

Skandinaviens historia.

- Mähönen, H. 1993. Vammaisjärjestökentän kehitys Suomessa. Joensuun yliopisto. Suomen historian lisensiaattitutkimuksen käsikirjoitus.
- Orava, R. 1934. Kuurojenopetuksen alkuvaiheet Suomessa ja Jyväskylän kuurojenkoulu vuoteen 1934. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu-tutkielma.
- Pitkänen, T-M. 1966. Pyrkimykset vajaamielisolojen järjestämiseen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa vuoteen 1909 mennessä. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian pro gradu-työ.
- Vammaistutkimus Suomessa seminaari Jyväskylässä 23.-24.11.1992: julkaisematon seminaariaineisto.
- Wuolio, E-L. 1984. Lingiläisyys Suomen liikuntakasvatuksessa. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian lisensiaattityö.

SANOMALEHDET

- Aamulehti 1890
- Björneborg 1865
- Borgåbladet 1861, 1887 - 1888
- Borgå Tidning 1843, 1845, 1849, 1853, 1857
- Finland 1887, 1889
- Finlands Allmänna Tidning 1860
- Folkwännen 1865
- Helsingfors Dagblad 1865, 1883, 1885, 1887 - 1888
- Helsingfors Tidningar 1857, 1860
- Kuopio Tidning 1856
- Morgonbladet 1846, 1850, 1877
- Nya Pressen 1888 - 1889
- Saima 1846
- Suomalainen Wirallinen Lehti 1871
- Suomen Julkisia Sanomia 1860 - 1862
- Suometar 1849, 1857 - 1858, 1860, 1865, Uusi Suometar 1877, 1887, 1889 - 1890
- Wasabladet 1863, 1888
- Åbo Tidning/-ar 1796, 1801, 1804, 1806, 1829, 1832, 1860
- Åbo Underrättelser 1849, 1860-1861, 1865

Ensimmäiset aistiviällis- ja raajarikkoiskoulut sekä köyhäinhoitolainsäädännön ja kansakoululaitoksen kehitys Tanskassa, Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa 1800-luvulla

	1800	1810	1820	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
TANSKA		Köyhäinhoitolaki 1803 Kuurojenkoulu 1807 Sokeainkoulu 1811 Kansakoulu 1814 Kuurojen oppivelvollisuus 1817					Tylsämieliskoulu 1855		Raajarikkoisten huoltolaitos 1873 Köyhäinhoitolaki 1860		
RUOTSI		Manilla-koulu 1808			Kansakoulu 1842		Tylsämieliskoulu 1866	Köyhäinhoitolaki 1871		Raajarikkoiskoulu 1885	
NORJA			Kuurojenkoulu 1825 Kansakoulu 1827		Köyhäinhoitolaki 1845		Sokeainkoulu 1861 Köyhäinhoitolaki 1863 Tylsämieliskoulu 1874		Aistiviällisten oppivelv. 1881 Raajarikkoiskoulu 1892		
SUOMI					Kuurojenkoulu 1846 Vaivaishoitoasetus 1852		Sokeainkoulu 1865 Kansakoulu 1866 (Silmätautiprofessori 1871)	Tylsämieliskoulu 1877 Vaivaishoitoasetus 1879 (-tarkastus 1888)		Raajarikkoiskoulu 1890 Aistiviälliskouluasetus 1892	

LIITE 2

Kuurojen, sokeiden, tylsämielisten ja raajarikkoisten lukumäärä sekä osuus kokonaisväestöstä 1800-luvulla

lm. = lukumäärä
 ‰ = 1000 asukasta kohden

LÄÄNI	1848		1862		1883		1880	
	Kuurot lm.	‰	Sokeat lm.	‰	Tylsämieliset lm.	‰	Raajarikot lm.	‰
Uudenmaan	208	1,30	232	1,43	78	0,37	992	4,89
Turun ja Porin	281	0,96	625	2,03	242	0,68	1744	5,06
Hämeen	162	1,06	508	3,11	150	0,65	980	4,43
Viipurin	202	0,74	834	3,11	126	0,40	829	2,75
Mikkelin	136	0,92	494	3,14	119	0,70	510	3,05
Kuopion	105	0,54	686	3,22	161	0,61	892	3,48
Vaasan	266	1,03	545	1,85	207	0,55	1385	3,86
Oulun	106	0,68	667	3,71	142	0,65	948	4,56
Koko maa	1466	0,90	4591	2,63	1225	0,57 ¹	8280	4,02

1) 7 - 20 -vuotiaasta väestöstä oli tuhatta samanikäistä kohden noin kaksi tylsämielistä vuonna 1883. Yllä olevassa tilastossa on vertailun kohteena koko väestö.

Lähteet: Kuurojen osalta Åbo Underrättelser 31.8.1861, n:o 102 ja vuoden 1850 koko väestöä koskevat tiedot SVT.VI. 1865, 14; Sokeiden osalta Presteståndets protokoll vid Landtdagen i Helsingfors år 1867. Andra häftet. Helsingfors, 1892: 16.5.1867, 1006 ja vuoden 1860 koko väestöä koskevat tiedot SVT. VI.1865, 15; Tylsämielistilaston lähteenä SVT. VIII. Sokeain, Kuuromykkäin ja Mielivikaisten tilasto. 2. Heikkojärkisiä lapsia koulu-iässä, asiantilan mukaan Maaliskuulla 1883. Helsingissä 1885, 3-15 ja koko väestöä koskevat tiedot Suomenmaan tilastollisesta vuosikirjasta. 7. vuosikerta 1885. Helsinki 1885, 11 (v. 1883); Raajarikot ovat ainoa vammairyhmä, jota ei koulutusta varten tilastoitu 1800-luvulla; tässä lähteenä vuoden 1880 aistivallistilaston "muilla pahemmilla ruumiinvioilla vaivattujen" -luokka, SVT. VI. Väkiluvun tilasto. 11. 1885. Taulu 16. Vuoden 1880 koko väestöä koskevat tiedot Suomenmaan tilastollisesta vuosikirjasta. 5. vk. 1883. Helsinki 1883, 11.

HENKILÖHAKEMISTO

Acerbi Giuseppe 30
Aho Juhani 119, 169-170
Aleksanteri I 90
Aleksanteri II 75, 172
Alopaeus Carl Henrik 17, 42-43, 44, 47, 52, 56, 71, 75-76, 79-82, 84, 86-88,
95, 96, 107, 110-112, 123, 125, 131-132, 134, 141, 148-150, 151-152,
156-162, 172, 173-174
Amman Johann Konrad 31, 34
Andelin E. J. 80
Argillander Abraham 32-34, 35, 46
Argillander Henrik 32
Ariés Philippe 36
Asplund 64
Aurola Eelis 93
Avellan 64
Avellan Edvin 154, 156
von Becker Frans Josef 73-74
von Berg Fredrik Wilhelm 76, 78, 95
Bergh J. Fr. 94
Bergroth Elis 137
af Bierkén Johan 46
Boije Otto 52-53
Bonet Juan Paulo 31, 34
von Bonsdorff Hjalmar 116, 140-141, 142, 143-144
Borenus A. F. 75-76, 86, 105, 111-112
Borg Ossian 49-50, 51, 52, 57, 61, 75-76, 79-80
Borg Per Aron 47-50
von Born 99
Brainwood Thomas 32
Brandt Johan Niclas 48
Braxén Wenny 145
Brickman William W. 11
Calamnius Fanny 128, 139-140, 141
Canth Minna 117, 119
Cardano Ceronimo 31
Carlander Olof 126
Carlbeck Emanuella 122
Carlstedt Elin 157
Castberg Peter Atke 49, 75
Castrén Kaarlo 160
Chydenius Anders 33
Cleve (professori) 104-105
Cleve Zachris Joachim 159

Comenius Johan Amos 16
Costiander Alma 139-140
Cygnaeus Uno 25-26, 42-43, 46, 72, 75, 80, 83-84, 86-87, 92-96, 102, 105,
111, 116, 124, 127, 152-153, 159, 172
Cygnaeus Zacharias 46-47
von Daehn W. K. 150
Dahlman Nathalia 63-65, 60
Dahlman Vilhelmina 64
Deinhardt Heinrich Marianus 87
Degerholm M. 142
Diderot Denis 35-36
Eneberg W. 161
Engelmann (pater) 91
de l'Epée Abbe Michel 31-32, 34-35, 36, 48-49
von Essen K. R. 75
Estlander (professori) 155
Eugenia (prinsessa) 126
Fant Katarina 33
Fant Maria 33
von Feilitzen Otto 148
Fleischer Agnes 126
Fleischer Emma 123
Fleischer J. N. 123
Fleischer Nanna 126
Floman Vilhelm 137, 159-160, 161
Forsius Bertha 157
Forsius Carl Henrik 157
Forsius Valter 43, 122, 125, 157-163
Foucault Michel 11
Franzén F. M. 40
Fredriksson V. 153
Fröbel 87
Förhammar Staffan 13, 36, 40
Gayette Jeanne Marie 87
Geitlin Joh. Gabriel 130-132
Georgens Jan Daniel 86-87
Georgi K. A. 84-89
Gerber David 12
Gezelius Johannes vanhempi 38-39
Glasell J. 121-122
von Graefe 73
Grönlund Olga 66, 69-70
Güggenbuhl Hans Jakob 37
Gyllenborg Gustav Samuel 38
Haapala Pertti 21

von Haartman Carl 53
Halila Aimo 16
Hallberg Alma 139-140
Hansen Hans 122
Haüy Valentin 35, 39, 90
Hedman Edvin L. 44, 122-125, 135-137, 150, 159-160, 163, 167-169, 174
Hedman Emma 135
Hegel 22-23
Heiden F. L. 118, 150
Heikel Anna 82, 159-160
Heikel Henrik 81-82
Heikel Rosina 139-140, 142, 166
Heikkinen Antero 21-22, 174
Heinicke Samuel 31-32
Helsingius Gustaf Adolf 27, 45, 118-121, 127, 128-129, 140-142, 166-169, 173
Helsingius Henrik 33
Helsingius Wolfgang 33-34
Hendell K. 96-97, 158
Henri Pierre 35
Hirn David Fredrik 55, 138-139
Hjelt Vera 115, 127-128, 139-142, 166
Holme Lotta 13, 41
Holtz J. G. 50
Homerós 29
Hornborg A. J. 131-132
Huostila 98
Huuhka Kosti 16
Hübertz Jens Rasmussen 121
Hyvönen Kristiina 70
Häggman Signe 115, 128-129, 141, 143, 166-167
Häkkinen Antti 102
Ibsen Henrik 125
Ingelius Helena 159
Ingman Hanna 92, 159-160
Itard Jean-Marc-Gaspard 36-37
Jaakkola Jouko 21
Jakobsson Svante 64-65, 71
Jansson F. 142
Johnsson (Soininen) August Mikael 140-141
Jørgensen Harald 12
Joutsiniemi Simo 97-98
Juselius 66-67, 97-98
Järnefelt Arvid 102-103
Järvikoski Aila 15

Kalm Pehr 69
 Karlstedt 132-133
 Keller Johan 121, 129-130, 147-148, 151
 Keravuori Kirsi 139
 Kern (tohtori) 124
 Killinen Kustaa 33-34, 44, 158-159, 160, 161
 Kirkebæk Birgit 12
 Kivinen Osmo 16-17, 21
 Kivipelto Toivo 17
 Kivirauma Joel 41-42
 Kjöllfeldt Emilie 81
 Klein Johann 39-40
 Knudsen Hans 121, 126-127, 128
 Koskinen Esko 15, 19-20, 42
 Krohn Minna 137
 Kuikka Matti T. 22
 Kuotola Urpo 18, 19-20
 von Kurz Johann Nepomuk 37
 Lakari Matti 103-104, 117-118
 Lehtonen Joel 114
 Leinberg K. G. 94-95
 de Leon Pedro Ponce 31-32, 34
 Lesueur Francois 35
 Lilius Akseli August 118
 Ling P. H. 51
 Lingonblad Fanny 134
 Linné 32
 Linsén J. G. 83
 Linsén Mathilda 69-70, 71-72, 83-86, 89, 92, 96, 106, 112
 Lippestad C. Th. 124
 Lippestad Johan Anton 122-123, 151
 Locke John 35-36
 Løkke Anne 28
 Ludvig IX Pyhä 30
 Lundberg Knut 110-113, 134-136, 152-153, 173
 Lyytikäinen Kosti 150
 Malinen Sauli 14-15
 Malm Anders Gustaf 47, 53, 55
 Malm Karl Oskar 24-25, 46-48, 50-53, 55-59, 60, 64-65, 75-76, 79-80, 138,
 172
 Malmgren A. J. 154
 Malthus 20
 Mechelin Alexandra 139
 Mechelin Cely 128, 139-142, 166
 Mechelin Leo 26, 97, 103-104, 139-140, 150

Meijerberg Carl Jonas 94
Melan K. O. G. 161
Melin Vuokko 96
Meurman Agathon 98, 101-104
Moberg Sakari 42
Moldenhawer Johannes 68, 84-85, 88-89, 91-92, 106-107, 147-148, 150
Muir M. 73
Munck J. H. 47
Määttä Paula 41
Nevala Arto 16
Neovius Fritiof Alfred 142, 166
Nikolai I 57, 75, 171
Nordman Adolf Eliel 159-160
Nordman J. A. 158
Nylander C. 106
Nyyrönen 133
Ojala Risto 14
Ottelin (piispa) 55
Ovarscll Roger 13
Paaso Ida 143
Pakkala Teuvo 113
Pereira Jacob Rodrigues 31-32, 34-35, 36
Persson Pehr 54
Pesonen E. J. 34
Pesonen Niilo 34, 63
Pestalozzi 93
Petersen Johanne 121
Piirainen Veikko 16
Pinel 36
Pippingsköld J. 131, 133
Pitkänen Martti 14
Pitkänen Tuula-Marja 14
Plit Keijo 17-18, 24, 32, 46, 57, 94-95, 160
Pontanus Peter 31
Porthan Henrik Gabriel 33, 39
Puhakka Antti 133
Qvarnström K. A. 98
Rabbe F. J. 73-74
Rainer Bernhard 91
Ramsay Alexandra 54
Ranta-Knuutila Jaakko J. 15
Renvall (tuomiorovasti) 97
Roos E. 81
von Rosenstein Rosén 34
Rousseau 31, 35-36

Runeberg Fredrika 53
Runeberg J. L. 53, 58-59, 75-76
de Salignac (madame) 35, 39
Salomon Otto 127
Sandholm Åke 38
Schauman B. O. 99
Schauman F. L. 94
Schildt Wolmar Styrbjörn 71-72, 73, 95-96
Schmalz E. 62
Schultén Nath. Gerh. 33
Seguin Edward 31, 37
Seijerling Charlotta 48
Seip Anne-Lise 13
Shirreff Alexander 32
Sievers Richard 140, 142, 166
Sipola Matti 145
Sirén Archilles 159
Sirén A. F. 58
Sirén J. H. 55
Sirén Sten 55
Skavlan Sigv. 148
Snellman J. V(W). 22-23, 41, 54-55, 95, 102
Sohlman J. G. 150
Solitander J. 75
Solstrand-Pipping Helena 24-25
Stenblom Johanna 114-116
Stenius Henrik 54
Stenius Karl Mortimer 86, 89-92, 96, 106-107, 159, 172
Streng Sofia 139-140
Suolahti Gunnar 63
Söder Märten 24
Tarvainen Lauri 43
Tavaststjerna Fanny 139-141
Terserus 39
Topelius Sakari 59
Tšokkinen Anja 14, 17-18, 24
Turpeinen Oiva 107
Tuunainen Kari 16
Waenerberg G. M. 26, 77-78, 92
Wallenius D. 142
Wallerius 32
Wallin (kirkkoherra) 164
Wegelius David 48
Victor 36
Widmark J. 69

Wieselgren S. 127-128
 von Willebrandt K. 73
 Wilskman Ivar Edvard 140-141, 142
 Virkkunen Paavo 103
 von Wright Magnus 102
 von Wright Viktor Julius 102
 Voltaire 35
 Yrjö-Koskinen Y. S. 22, 98, 118, 122, 135, 137, 150, 158, 161, 167, 174
 von Zweyberg A. W. 104
 Åkerman Henrik 140
 Öhberg Erkki 14
 Öhberg Viktor 140-141
 Öhman Albertina 53
 Öhman Johan Edvard 51-53, 55

ASIAHAKEMISTO

(Varsinaisesta tekstistä)

Aistivammaiset 17-18, 24-25, 42, 60, 93, 105
 Aistivammaisopetus 21, 26, 93, 95, 105, 155
 Aistivalliset 18-19, 26-28, 40-41, 45, 60, 93, 95, 107-108, 114, 122, 129,
 135-136, 137, 147-150, 154-155, 167
 Aistivalliskoulujen tarkastaja 25, 122, 156-158, 161-162, 164
 Aistivalliskoulukomitea 26, 122, 135-136, 138, 158-164
 Aistivallisopetus 18, 24, 95, 107, 148, 152, 154, 156, 160
 Ammattiopetus 56, 83-90, 102, 104-106, 136, 144
 Baptismi 80
 Elberfeld 145-146, 167-169
 Havainto-opetus/havainnollinen opetus 93
 Hegeliläisyys 22-23
 Heikkomielinen, heikkomielisyys 43-44, 114, 124, 153, 165
 Hyväntekeväisyys 12-13, 14-15, 18, 21, 23-24, 27-28, 53, 129-132, 155, 164,
 165, 168
 Hyväntekeväisyysyhdistykset 24, 92, 129, 138-139, 144-146, 165, 169
 Idiotismi, idiootti 43-44, 124
 Kansakoulu 14, 16, 17, 22, 25, 27, 55, 83, 85-86, 87, 91, 93-97, 100-101,
 102, 121, 127, 128, 137, 140-141, 143, 159
 Kansakoulukomitea 26, 94-95
 Kansakoululaitos 16-17, 93-97, 130, 144
 Kansanopetus 22-23, 58, 85-86, 100-101, 126, 156
 Kansansivistysideologia 22, 101
 Kehitysvammaisuus/-vammaiset 14-15, 17, 24-25, 36-37, 41-42, 113

- Kirkkolaki 92-93, 153
 Kirkollisasiantoimituskunta 25-26, 59, 77-82, 84, 86, 92, 133, 135, 152, 156, 158, 161
 Kouluylivhallitus 25, 92, 112, 134-135, 151-152, 153, 156-157, 158-159
 Kretiini, kretinismi 42-43, 111
 Kuulovammaiset 14, 18, 41, 44, 62-63, 65, 144
 Kuurot/kuuromykät 14, 24, 28, 31-34, 36, 38-39, 41-42, 44, 46-58, 60-66, 75-82, 85, 110-112, 123, 125, 138-139, 150-164
 Kuurojen kommunikointi 31-32, 105, 112, 132, 158-159
 - metodikiistat 32, 159
 - ranskalainen metodi ja viittomakieli 31-32, 105, 112, 158
 - saksalainen eli puhemetodi 31-32, 105, 112, 132, 134, 158
 - sormiaakkoset 31
 Kuurojenkoulujen johtajien kokous (1877) 149, 151-152
 Kuurojenkoulut (Suomi) 18, 55-59, 63-66, 75-83, 96-97, 105-106, 110-112, 133-134, 162
 - Huittinen 18, 159, 164
 - Jyväskylä 164
 - Kuopio 18, 80-81, 96-97, 105-106, 159, 163
 - Mikkeli 164
 - Pietarsaari 18, 81-83, 110, 134, 159
 - Porvoo 18, 22, 24, 55-59, 63-64, 65, 75-76, 78-79, 111-112, 157, 159, 164
 - Turku 18, 63-66, 78-79, 97, 110-111, 134, 138-139, 156, 158, 164
 Kuurojenkoulut (muut maat) 31-32, 136, 147-148, 151
 - Englanti 32
 - Norja 49-50, 54, 126, 136
 - Ranska 31-32
 - Ruotsi 22, 75-76, 77, 79, 81, 99, 126, 136, 157
 - Saksa 31, 49
 - Skotlanti 32
 - Sveitsi 91
 - Tanska 49, 75, 79, 81, 136, 140, 147-148, 151
 - Venäjä 47-48, 51, 77
 Käsiyöopetus 56, 89-91, 102, 106
 Köyhäinhoito 19-20, 23, 27, 45, 58, 84-85, 165
 Köyhäinhoitoviranomaiset 25
 Liikuntavammaiset 17, 25, 37, 41, 44
 Lääkintöhallitus 53, 66-67, 73-74, 108
 Manilla-koulu 22, 47-53, 57, 61, 75-76, 77, 79, 81, 85, 92, 99, 136
 Naisyhdistys 138-140, 145
 Näkövammaiset 14, 41, 139, 144
 Oftalmologia 66-74
 Pohjoismaiset aistivalliskoulukokoukset 43, 107, 129-130, 148, 149-150, 151

- Kööpenhaminassa (1872) 107, 148
- Tukholmassa (1876) 43, 129-130, 148-149, 150-151
- Kristianiassa (1884) 148-149
- Helsingissä (1889, aikomus) 149-150
- Kööpenhaminassa (1898) 150
- Raajarikot 12, 14-15, 18-19, 20, 27-28, 40-41, 42-43, 44-45, 47, 62, 103-104, 113-114, 114-121, 126-129, 138-146, 164-165, 167
- Raajarikkoiskoulut 18, 24-25, 26, 27, 138-146, 166-167, 168
 - Helsinki 18, 25, 139-144, 166-167
 - Oulu 18, 25, 145-146, 168
- Raajarikkoiskoulut (muut maat) 37, 119, 121, 126, 127-128, 129, 140, 142
 - Englanti 37
 - Norja 126,144
 - Ruotsi 13, 121, 127-128
 - Saksa 37, 126
 - Sveitsi 37
 - Tanska 12, 20, 119, 121, 126-129, 140, 142
- Rotuhygienia 123, 125
- Rouvasväenyhdistykset 54, 59, 138, 139, 144-145
- Senaatin talousosasto 26, 53, 57, 59, 77-82, 86, 100, 119-120, 133-134, 135-136, 149-150, 152, 161, 165
- Silmäsairaudet (ks. oftalmologia) 28, 53, 66-74
- Sokeainkirjallisuus 71
- Sokeat, sokeus 13, 24, 28, 20-30, 36, 41, 46, 48-49, 53, 60, 71, 66-74, 112, 125, 129, 139, 150-165, 167
- Sokeainkoulut 18, 69-71, 85-86, 92, 96, 98, 103-104, 106, 112, 129, 133-134, 150, 159, 162
 - Helsinki 18, 69-71, 85-86, 92, 98, 103, 104, 106, 159
 - Kuopio 18, 92, 96, 103, 106, 150, 159
- Sokeainkoulut (muut maat) 34-35, 39-40, 84-85, 86-92, 107, 147-148
 - Italia 91
 - Itävalta 39-40, 86-87, 91
 - Ranska 13, 30, 34-35, 39
 - Ruotsi 49, 85, 92
 - Saksa 71, 84-85, 87-90
 - Sveitsi 85, 91
 - Tanska 84, 91-92, 107, 147-148
- Synodaalikokoukset 80
- Tilastot 28, 56, 60-64, 66-69, 108-110, 114, 156-157
 - kuurot 28, 56, 60-64
 - sokeat 28, 66-69
 - tylsämieliset 28, 108-110, 156-157
 - raajarikot 28, 114
- Tuomiokapitulit 25, 56, 60-63, 77, 79, 156
 - Turku 56, 60-63

- Porvoo 56, 60-63, 77
- Kuopio 81
- Tylsämieliset/tylsämielisyys 28, 36, 41-42, 44-45, 48, 60, 108-114, 121-126, 129-133, 134-138, 148-149, 150-164
- Tylsämieliskoulut 18, 25, 110-113, 129-133, 134-138, 150, 160-161, 162-163, 167-169
 - Pietarsaari 18, 25, 110-113, 134-136, 138, 151-153
 - Helsinki/Perttula 18, 25, 136-138, 150, 167-169
- Tylsämieliskoulut (muut maat) 121-122, 123-124, 149, 151
 - Englanti 124
 - Norja 122-124, 149, 151
 - Pohjois-Amerikka 123-124
 - Ruotsi 121-122
 - Ranska 36-37, 121
 - Saksa 37, 121, 124
 - Sveitsi 37, 121, 124
 - Tanska 121, 124
- Työopetus 23, 83, 84-85, 87-88, 89, 90, 104, 106-107, 126, 169
- Ulkomaiset opintomatkat 22, 75, 79-80, 83-92, 93, 107, 119-120, 123-125, 126-129, 136, 168
- Uskonnonopetus 56, 76-77, 81
- Vaivaishoito 15-16, 19-20, 23, 53, 64-65, 106-107, 113-114, 116-120, 128-129, 145-146, 153, 166-169
- Vaivaishoidontarkastaja 25, 45, 120, 128-129, 142, 165-169
- Valtionavut 21, 113, 135, 141-142, 155, 165-166
- Valtiopäivät 26-27, 97-107, 117-118, 129-133
 - (1863 - 1864) 65, 97
 - (1867) 26, 97-100
 - (1872) 26, 100-107, 117-118
 - (1877 - 1878) 26, 129-133, 134-135
 - (1882) 26, 117, 153-156
 - (1888) 164
 - (1897) 167
- Vapaakirkollisuus 80